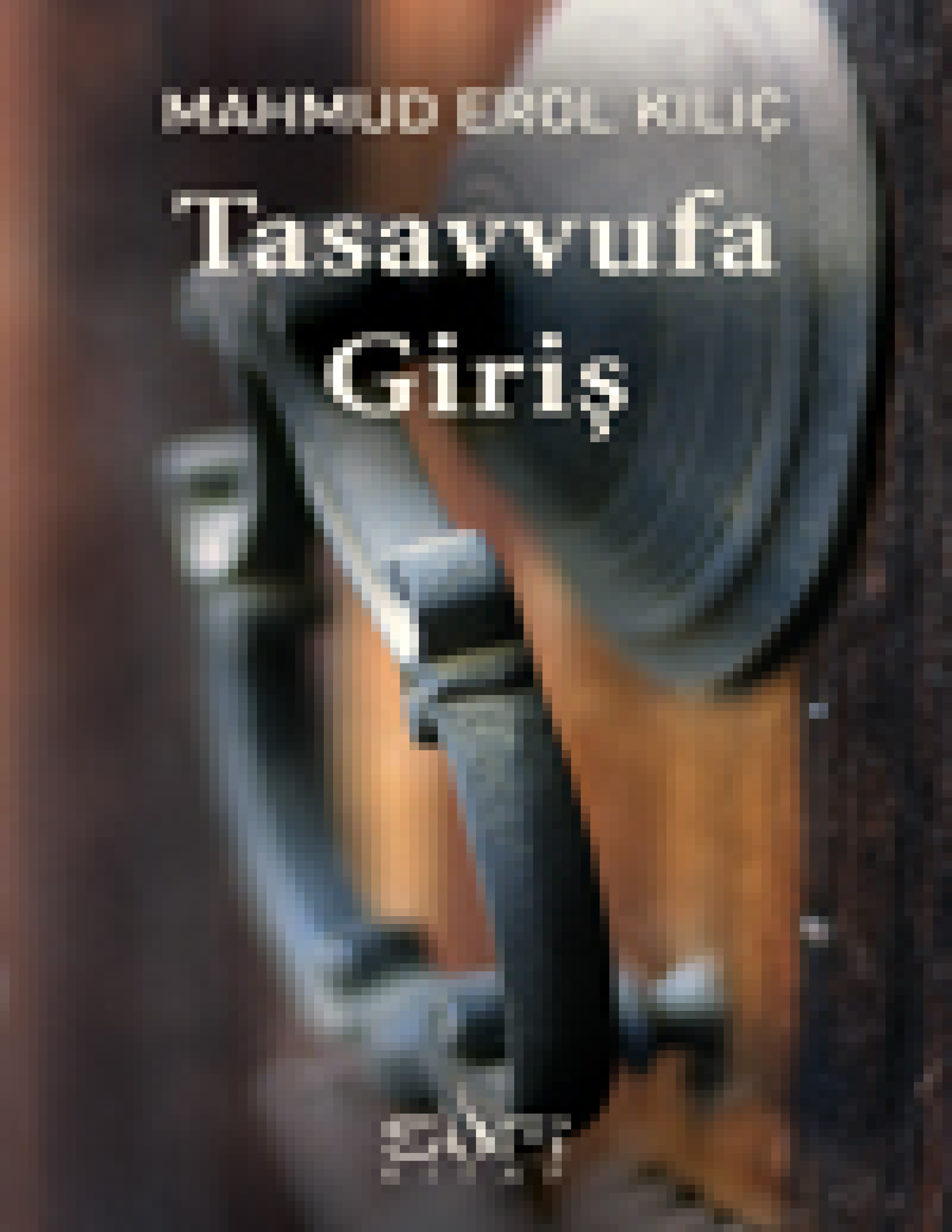
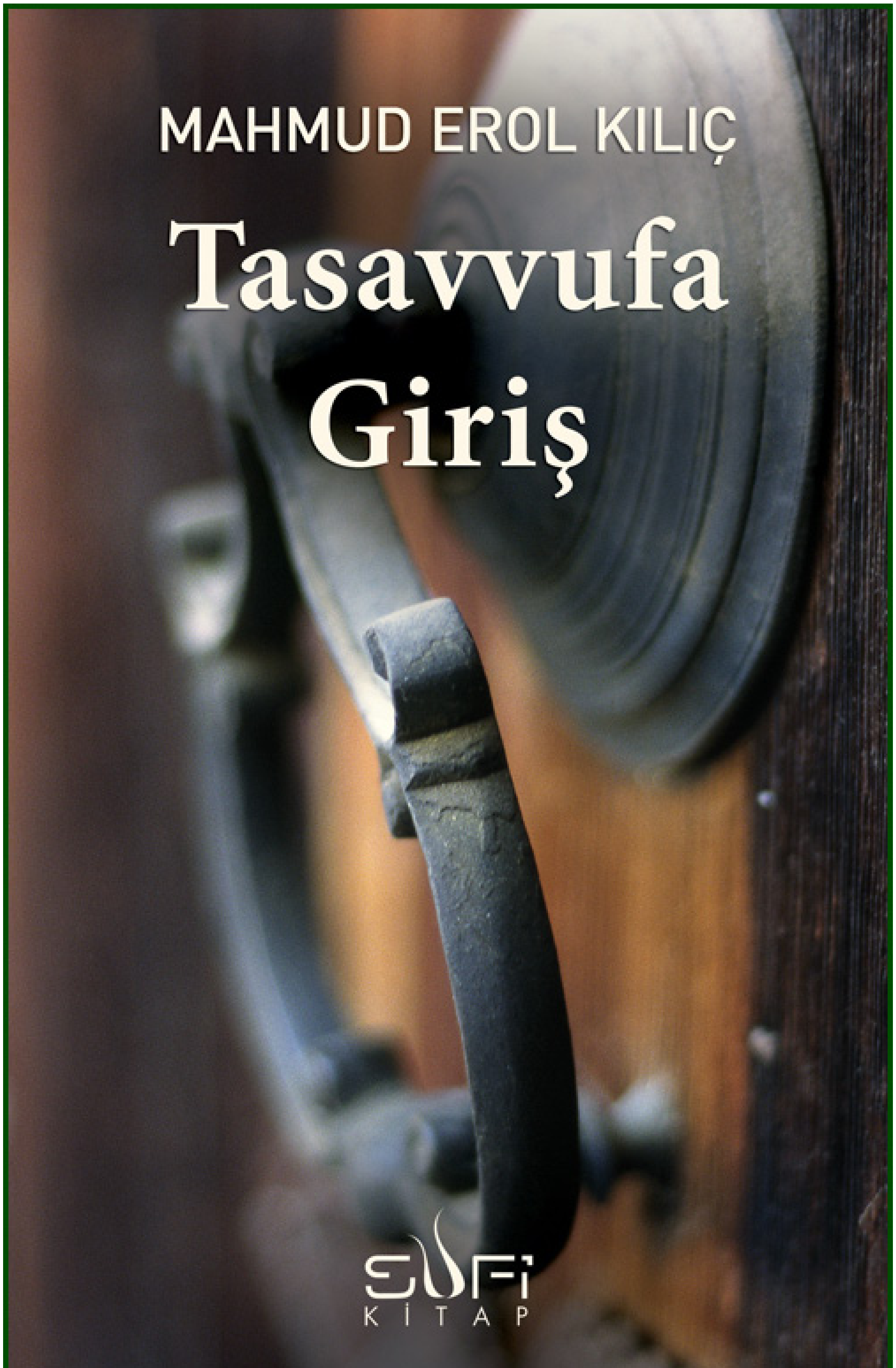
MAHMUD EROL KILIÇ

Tasavvufa Giriş




MAHMUD EROL KILIÇ
Tasavvufa
Giriş
KİTAP

TASAVVUFA GİRİŞ

MAHMUD EROL KILIÇ

aşkın nefesi

EDİTÖR
Saliha Şişman

Kitap yayın no: 16
Tasavvuf Sohbetleri Dizisi 02

1. BASKI
Ocak 2012, İstanbul

ISBN
978-975-9161-70-5

E-ISBN

SUFİ KİTAP
Telefon: (0212) 511 24 24
Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul
sufi.com.tr
sufi@sufi.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Prof. Dr. MAHMUD EROL KILIÇ

İstanbul'da doğdu. Sırasıyla Hırka-i Şerîf İlkokulu, Vefa Lisesi ve İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Ayrıca bazı âlimlerden klasik tarzda dersler okudu ve bazı sufi üstadların özel derslerine devam ederek kendini geliştirdi. Yani hem mektepli ve hem de alaylı oldu. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra bir müddet yurtdışında araştırmalarda bulundu. Lisans sonrası çalışmalarını genel olarak manevî ilimlerde özel olarak da İslam Tasavvufu alanında yoğunlaştırdı. 1988'de asistan olarak göreve başladığı İslam Felsefesi Anabilim dalında "İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce" isimli yüksek lisans tezini hazırladı. Türkiye Üniversitelerinde "Tasavvuf Anabilim Dalı"nın kuruluşunun ardından bu anabilim dalında yapılan ilk doktora tezi sayılan "İbn Arabi'de Varlık ve Mertebeleri" isimli tezini savundu. Türkçe ve yabancı dillerde birçok ansiklopedi ve dergilerde sahasıyla ilgili makaleleri yayınlandı. Tasavvuf düşüncesi merkezli uluslararası konferanslarda tebliğler sundu, radyo ve televizyon programlarına katıldı. Türkiye Yazarlar Birliği 2004 yılında ***Sufi ve Şiir*** isimli kitabını inceleme-araştırma dalında yılın kitabı seçti. Marmara Üniversitesi Tasavvuf Anabilim Dalı Sistematik Tasavvuf Bilim Dalı Başkanlığı ve İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi başkanlığı yaptı. Merkezi Tahran'da bulunan İslam Konferansına Üye Ülkeler Parlamentolar Birliği (İKÖPAB) Genel Sekreterliğine seçildi (2008). Bunun yanısıra merkezi Oxford'ta bulunan Muhyiddin Ibn Arabi Society'nin şeref üyesi, Islamic Manuscript Association(TIMA)'nın da yönetim kurulu başkanıdır. Evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce, Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Yayınlanmış Eserleri: ***Evvele Yolculuk*** (Sufi Kitap), Şeyh-i Ekber (Sufi Kitap), ***Anadolu'nun Ruhu*** (Sufi Kitap), T***asavvufa Giriş*** (Sufi Kitap), ***Sufi ve Şiir*** (İnsan Yayınları), ***Hermesler Hermesi*** (Arkeoloji ve Sanat Yayınları).

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Modernitenin katı rasyonalist, pozitivist, materyalist ve anti-tradisyonel yapısı artık ciddi eleştiriler almaktadır ve tahtı sallanmaya başlanmıştır. Post-modern insan artık mana arayışına girmiş, kaybettiği anlam haritalarını yeniden aramaya koyulmuştur. Düşüncede, inançta, eylemde, hayatta, kısacası bütün beşerî sahalarda hep bir “anlam” arayışının ve derine inme çabasının öne çıktığı gözlenmektedir. Modern insan için “Nasıl?” sorusu önemli iken post-modern insan için “Neden?” sorusu öncelikli olmaya başlamıştır.

“Siyah siyahtır, beyaz da beyazdır.” gibi kategorik ifadelerle modern dünyanın zihin kalıplarını oluşturan Aristotelesçi mantık artık bazı yazarlarca çağdaş ayrımcı ve parçalayıcı düşünceleri doğuran birinci etken olarak görülmektedir. Aksine “Kırçıl Mantık”ın ***(Fuzzy Logic) daha açıklayıcı olduğu ileri sürülmektedir. Yani siyah ve beyazın yanında hem siyah ve hem de beyaz olan gri gerçeklik alanları da vardır. Bu bize bir hukukçu olarak mahkemedeki herkesi dinleyen Nasreddin Hoca’nın o meşhur: “Sen haklısın.*** Sen de haklısın. Ama ben de haklıyım.” sözlerindeki çok katlı mantığını hatırlatmaktadır.

Çağımızın önemli İngiliz mantıkçı filozofu Bertrand Russell Mistisizm ve Mantık isimli kitabında şüphenin ötesinde yakin ifade eden bir içsezgisel biliş tarzının da mümkün olabileceğini kabul etmiş gözüktü. Ona göre mistisizm şahsidir, bilim ise gayrı şahsidir. Şahsi olmayan şey soyuttur ve kişinin tecrübesi ile bir alakası yoktur. Şahsi olan ise tamamıyla ferde özgüdür ve o kişinin kendi yaşantısı olmadan bir anlam taşımaz. Bilim demek sistematizasyon ve kategorizasyon demektir. Mistik bilgi için bu ameliyeler kayıtlama getirir ve onun yapısını bozar. Zira mantık ötesi bilgiler düzensizdir ve belki de orijinallikleri buradadır.

Modern düşüncenin, özellikle dil ve edebiyat felsefesinin vardığı noktalarla tasavvufun söylemi arasında büyük paralellikler bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki son yıllarda gerek yerli gerek yabancı mütefekkirlerin, şair, yazar ve sanatkârların eserleri üzerine yapılan yorumlarda sıkça tasavvufi konulara da girilmektedir. Benzer şekilde biyoenerji, Reiki, transpersonal psikoloji, orgon terapi, enegram terapisi, oto-telkin vb. tedavi

yöntemleri de günümüzde hayli revaç bulan ve doktrin olarak da tasavvufi ilimlerle yer yer kesişmeler içerisine giren uygulamalardır. Yurt dışı ve yurt içi birçok bilimsel toplantıda psikiyatristler ile tasavvuf uzmanları arasında çok güzel diyaloglar kurulmaya başlandığı müşahede edilmektedir. Bu iki ilim dalı da kendi tecrübelerinden katkılar sunarak güzel sentezler oluşturmaya çalışmaktadırlar. Artık "Sufi Psikolojisi" tabiri literatürde yerini almıştır.

Velhasıl görüleceği gibi bütün dünyada siyasette, ticarette, tıpta, felsefede herkes bir tür ezoterik yaklaşım sahibi iken, bizde dinî ilimlerde bile "Bazı şeyler kafa gözünün gördüğü gibi, bazı metinler ilk okuyuşta anladığımız gibi değildir, mana bunların altındadır, derine inmek gerekir." diyecek olsanız, itirazlarla karşılaşırsınız.

Ülkemizde modern bir ilâhiyatçı tipi ortaya çıkmış durumda. Bu nevzuhur ve geleneği olmayan neo-pozitivist tip, çağın insanının manevi ve fikrî sorunlarına bir çözüm teklif etmekten uzaktır. Metinlerin hermenötiğini yapamayan bu literalist yaklaşım ne evrensel manada dünya insanlığına ne de özel anlamda ülkemiz insanına yeterli olamamaktadır. Ehli olanlar müstesna İlahiyat fakültelerindeki bazı akademisyenlerle olan bilimsel diyaloğumuzdan çok daha samimisini bazen diğer fakülte branşlarıyla kurabilmemiz gerçeği düşündürücüdür. Mesela Fen fakültesinden fizikçi arkadaşlarla beraber maddenin aslının enerji olduğu ve enerjinin aslının da ışık olduğu görüşünü sufi muhakkiklerin ***"Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-ard" (Allah yerin ve semavatın nurudur) ayetine getirdikleri yorumlar muvâcehesinde düşünmek ve nurun letafetten kesafete geçerek maddi âlemi nasıl oluşturduğu görüşleriyle yan yana koyarak anlamaya çalışmak bendenize, artık kabak tadı veren "Tasavvuf şirktir." sözüne cevap vermeye çalışmaktan çok daha fazla heyecan vermiştir.*** Veyahut psikolog arkadaşlarla insan bilincinin derinlikleri üzerinde fikir alışverişinde bulunurken meseleye mutasavvıfların açıkladığı gibi insanın yedi katlı ***(septenaire) yapısı üzerinden açılımlar getirmek onlara da bana da çok keyifli anlar yaşatmıştır.***

vvv

Hayatın manasını düşünmeden yaşamaya kodlanan modern insanın anlamsızlığı, gayesizliği bazı çıkar çevrelerinin istediği bir müşteri tipini meydana getirdi. Maneviyatı merkeze alan insan, modern-kapitalist tüketim

anlayışı çarkının içine âdeta bir çivi sokar. Maneviyat, tüketim çarkına girmeyen bir insan modeli çıkarır ortaya. Hayatın anlamını nesnelerde değil kendisinde arayan insanlardır bunlar. Kendisine asli ve değişmez olanın zevki tattırılmadığı sürece insan, bozulan ve her gün değişen şeylere bağımlılığını arttıran bu çark içerisinde öğütülmeye devam etmektedir. Psikolojik olarak sıkıntıdadır çağdaş insan. ***“Kalpleri ancak O’nu anmak tatmin eder” yasası durmadan çiğnenmektedir çünkü. Modern insana, sahip olduğu şeyle anlam veriliyor; “Sen, neye sahipsen osun” deniliyor. Oysa geleneksel anlamda kişiyi insan yapan, sahip olduğu bilgilerle ne kadar tekâmül ettiğidir, neyin peşinde olduğudur. Mevlâna “Ne arıyorsan osun*** sen.” der.

Elinizdeki kitap, yazarın daha çok İstanbul Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde 2002 – 2008 yılları arasında devam etmiş olan ***“Bir Doktrin ve Kültür Olarak Tasavvuf” derslerine katılan bazı dostların tuttukları notlardan ve bant çözümlerinden hazırlandı. Sohbet havasında geçen bu derslerde gerek doktrin gerekse pratik olarak kültür ve medeniyet tarihimiz üzerinde derin izler bırakan bir “dünya görüşü” karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışıldı. Bu vesileyle tuttukları notları ve bant kayıtlarını bizlerle paylaşan bütün dostlara ve değişik kalemlerden çıkan bu notlar üzerinde gönüllü çalışarak elinizdeki metni hazırlayan pek muhterem Yrd. Doç. Dr. Rahşan Gürel Hanımefendi’ye teşekkürü bir borç bilirim. Onların vesilesiyle bu dersler dinleyenlerle sınırlı, şifahi bir atölye çalışması hâlinden umuma hitap eden yazılı eser hâline gelmiş oldu. Konuşma üslubundaki bu metni baştan sona okuyarak üslubunu elden geçirip bazı ilaveler ve belki de çıkarmalar yapmak suretiyle âdeta yeniden yazmak arzusunda idim. Lakin bunu kısa sürede yapamayacağım aşikar olunca, daha fazla bekletmemek için şimdilik olduğu gibi basılmasına karar verdik. Kitabın adını da Tasavvufa Giriş koyduk. Tabii ki bu başlık bir ilim disiplinine gerek tarihsel ve gerekse kavramsal, sistematik bir “giriş”i çağrıştırır. Fakat bizim bu kitabımız, öylesi sistematik bir giriş değildir. Belki öylesi giriş kitaplarına bir giriş olabilir. Buna tasavvuf düşüncesine giriş de denebilir.***

Güzellikler O’na, kusurlar bize aittir. “Şüphesiz doğruyu yalnız O bilir.”

Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç

Tasavvufa Giriş

Fizikî dünya bir ruhun, bir iradenin somutlaşmasıyla oluşur. O ruhun, bu fizikî âlem içerisinde, en mükemmel düzeydeki yansıması insandır. Bütün varloluş onun etrafında döner. Fizik dünyada zuhura gelen her şey bir içe bir de dışa sahiptir. İnsan âlemin içi ve ruhu, âlem ise onun dış yüzüdür. Oluşum içten dışa, yani bâtından zahire doğrudur. İç, birliğin ve bütünlüğün yeri iken dış, ayrışmaların ve farklılıkların yeridir. Her şey gibi dinler de bu çift yönlü yapıya sahiptir ve dışarıda gösterdiklerinden çok daha fazlasını aslında içlerinde barındırırlar. Dinlerin özü, bütün beşerî yorum çabalarının, felsefelerin, sanatların doğduğu kaynaktır. Fakat modern çağda bu yönleri unutulmuş ve özde barındırdıklarından ziyade dış düzenlemeleriyle alakadar olunmuştur.

Tasavvuf bir bilgi değil bir düşünce tarzıdır, bir usuldür, metodtur ve ancak o metodoloji izlenmek suretiyle bir tür bilgiye ulaşılır. Arızi, geçici, değişken olandan ziyade özde yatan, kalıcı esasların araştırılmasına yönelen tasavvuf birçok kimseye bir açıklama modeli sunmuş metafizik ekollerden birisidir. Üstelik bu düşünce tarzı salt teorik bir fantezi olarak kalmamış, tarihî süreç içerisinde kültür, sanat, bilim ve medeniyet tecrübesi doğurmuştur. Bazı geleneksel Müslüman toplumlarda yaşayan fertlerin ilmî, dinî, siyasi, iktisadi, estetik ve bürokratik tavır alışlarının arka planında tasavvuf denilen bu İslami dünya görüşünün yatmakta olduğu araştırmalarda gözlemlenen bir olgudur.

Bugün "bir tür mantık egzersizi" manasına indirgenen "metod" kavramının asli manalarından biri olan "yol"la yakından irtibatı olan tasavvufun, asırlar boyunca olduğu gibi yeniden bir dikey tekâmül yöntemi olarak Müslüman dünyanın hakim paradigması olması mümkün müdür?

Bir Metodun Metodolojisi: Tasavvuf Metodolojisi

Kadd-i yâre kimisi ar'ar dedi kimi elif

Cümlenin maksûdu bir amma rivayet muhtelif

Muhibbî (ks)

Bir düşünce, hüküm koyucu merhaleye ulaşmışsa hiç şüphesiz izlediği metod, tercih ve takip ettiği yöntem neticesinde bu noktaya varmıştır. Gerek geleneksel gerekse modern dünyayı oluşturan düşüncelerin felsefi arka planında kurucu düşüncelerin istintaç edilmesini sağlayan bir metod bulunmaktadır. Kelime manası ile ***"metod" Grekçe kökene sahip bir kelime olup Grekçeden Batı dillerine, oradan da dilimize geçmiştir. Lügat manası "takip etmek, izlemek" anlamını taşırken ıstılah manası "bir gayeyi elde etme cehdi" olarak yorumlanmıştır. Binaenaleyh bu kavram hem "belirlenmiş bir hedefe doğru yürüme faaliyeti"***ni hem de bizzat bu ***"yol"u bize bildirmektedir. Zaten kelimenin Grekçe aslı, "beraber olmak" anlamına gelen "meta"*** ile ***"yol" anlamına gelen "odos"*** kelimelerinin bir araya gelmesinden oluştuğu için bu anlam kelimenin içerisinde mündemiçtir. Bu yüzyılın başında söz konusu kelime dilimize girerken beraberinde çok önemli tartışmalar getirmiştir. Bu kelimeye karşılık olarak ***"esaslar" anlamındaki "usûl"*** kelimesini seçmenin çok yanlış olacağını ileri süren Babanzâde, Ferid Kam, Rıza Tevfik gibi aydınlar sonunda ***"yol" anlamındaki "tarîk" kelimesini manaya daha yakın bularak kullanmayı tercih etmişlerdir.*** Tam bu noktada "***metod" karşılığında "tarîk"*** kelimesinin tercih edilmesiyle bu kelimenin tasavvuf disiplini içerisindeki yakın alakasını bu yazımız boyunca hatırda tutmayı tavsiye ederim. Zira tasavvuf bir yoldur, bir yolculuktur, bir ***"metod"***dur.

Düşünce Tarihi Aslında Metodoloji Tarihidir

"Metodoloji", metod ilmi anlamına gelir. Metodoloji nazariyeleri tarihine baktığımızda her düşünürün muayyen bir Tanrı tasavvuru, muayyen bir âlem tasavvuru ve muayyen bir bilgi nazariyesine yine muayyen bir metodu izleyerek varmış olduğunu anlarız. Bu açıdan bütün bir düşünce tarihi bir bakıma metodoloji tarihidir, diyebiliriz. Her düşünürün kendi sistemini açıklamak üzere geliştirdiği hususi bir metodolojisi vardır. "Metodoloji" kavramı Platon'da aynı zamanda "doktrin" anlamını da ihtiva ederek kullanılırken Aristoteles'te bu anlamdan soyutlanarak daha ziyade "araştırma usulü***"ne indirgenecektir ki bu anlam daralması modern düşüncenin bu noktadan hareketle oluşmasına tesir eden âmillerden birisi olacaktır. Modern zihniyet kalıplarının yerleşmesinde kilit bir rol oynayan Descartes aklı doğru biçimde kullanmak ve bilimlerdeki hakikati***

aramak için yeni bir yöntem keşfettiğini iddia ederek Aklın İdaresi İçin Kurallar kitabını bu çizgiden aldığı ilhamla yazmıştı. Nitekim söz konusu kitapta zihnin doğrusal (linear) bilgiye ulaşmasını araştırıyordu. Fakat onun bu eserinin Portekizli filozof ve tabib Francisco Sanches'in 1581'de yayınlanan eserinden mülhem olduğu, nedense, göz ardı edildi. Sanches bilginin imkânlarını incelerken doğru bilişin önce "bütün bilgileri şüpheye tabi tutmak" ve ardından da "kendi özüne çekilmek" gibi iki merhaleli yolla gerçekleşebileceğini ileri sürmüştü. Descartes onun bu iki aşamalı yönteminin sadece birincisi üzerinde yani "her şeyden şüphe etmek" merhalesi üzerinde yoğunlaşarak kendi tezini geliştirdi. Fakat Descartes'ın bu yöntemi pek çok düşünür tarafından eleştirildi. Pascal ona, Düşünceler isimli kitabında kartezyen yöntemin aklı tek merhaleye hapsetmesi noktasında ciddi eleştiriler yöneltti. Çünkü Pascal'a göre insan zihni tek tip değildir ve matematiğin izafi başarısı da bize bilgeliğe açılma imkânı veremez. Ona göre insan kalbi, kalbî hislerle evrensel ve değişmez ***(a priori)*** hakikatlerin algılandığı yerdir fakat bedenî arzularla örtük vaziyette olduğu zaman işlemez. Yani ortada en azından, matematiksel ve sezgisel olmak üzere iki akıl vardır. İnsan salt mantığın asla anlayamayacağı muammalar taşıyan bir varlıktır.

Modern Dünya Kartezyendir

William Barrett İrrasyonel İnsan isimli kitabında başta Bergson olmak üzere Heidegger'e kadar uzanan Batı düşünce çizgisinin aslında Descartes'ın değil Pascal'ın yanında yer aldığını ileri sürse de yine de modern dünyada revaç bulan Descartes'ın görüşleri oldu. XIX. yüzyıla gelindiğinde başta Dilthey olmak üzere bazı düşünürler, doğa ilimleri ve bunların işleyiş kurallarının yanı sıra manevi ilimler ***(spiritual sciences) ve bunların işleyiş kurallarının bulunduğunu ileri sürdüler. Daha çok Platon ve Pisagor'a referans yapan Dilthey'in, manevi ilimlerin doğa ilimlerinden ayrı ve bağımsız değerlendirilmesi ve manevi ilimlere onlardan farklı metodlar tanınması gerektiğini savunması kartezyen metoda önemli bir darbe daha vurdu. 1914 yılında, Windelband ise göreceliliği öne alarak metodolojide, bütün özel ilim dalları için aynı şekilde geçerli olan evrensel bir metod düşünmenin modasının geçtiğini zira bunun tamamıyla bir hayal olduğunu ileri sürdü. Ona göre artık***

çeşitli ilmî konuların birbirlerinden farklı çalışma şekilleri olduğu, inkârı mümkün olmayan bir gerçekti. Manevi ilimlerin metodlarının doğrudan o kişinin sübjektif yapısıyla irtibatlı olduğunu ileri sürerken bu düşünürlerin metod kavramına Aristoteles'ten ziyade Platoncu veya Yeni-Platoncu bir anlam yükledikleri gözden kaçmaz. Yani izlenen metod ile doktrin arasında doğrudan irtibat vardır. Mamafih Dilthey gibi düşünürlerin manevi ilimlerden kasdettiklerinin tam manasıyla tasavvufi ilimler olduğunu söylememiz de mümkün değildir. Doğrusu o, bu tabirle daha çok kültürel değerleri kasdetmekteydi. Fakat kültürel olguların arkasında manevi değerlerin yatmasından dolayı biz yine de kökende bir irtibat olduğunu görmekteyiz.

Pozitif Bilimler Varoluşu Kavramaya Yetmez

"Metod" kelimesinin bugün ülkemiz akademik zihniyetinde almış olduğu şekil, daha çok kökeni Aristoteles'e dayanan ve bir tür mantıki tatbikatı tarif eden anlamdır. Aslında metodu mutlak manada zihnî bir süreç olarak görüp metodolojinin anlamını da sırf mantığın analojik ve analitik çıkarsamalarıyla sınırlandırmak da izlenen muayyen bir tür metodun sonucudur. Kavrama dayatılan bu hakim anlam aslında kavramın doğum yeri olan Batı'da, gerek dinî literatürde ve gerekse felsefî literatürde çokça tartışılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sonuçta bütün ilimleri kuşatacak ortak bir metodolojinin olamayacağı anlaşılmıştır. Bilim felsefesi tarihinde, izafiyet teorisinin de yardımlarıyla fizik ilimlerinde kulanılacak bir yöntemin biyolojide aynı başarıyı gösteremeyeceği, matematiğin metodunun sosyolojide doğru bir karara varmayı sağlayamayacağı konuşulur olmuştur. Zira bir teori ve onun metodu, yanlışlanıncaya kadar geçerli sayılmaktadır (Popper). Zira ancak yanlışlama ile o metodun geçerliliği iptal edilebilmektedir. Yıllarca, maddedeki mukarrer davranışları gözlemleyerek bazı evrensel kurallar ortaya koymak isteyen bilim adamları fizikteki, özellikle parçacık fiziğindeki, yeni gelişmelerle maddenin en temel yapı taşları olan atomların bölünme davranışlarında zaman zaman düzenli olmayan ve önceden belirlenemeyen kaotik davranışlar tesbit edilmesi karşısında nasıl davranacakları hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. Doğa bilimcileri yaptıkları gözlem ve deneylerde her sebebin her yerde aynı

sonucu doğurmadığına, sebepleri aynı olan süreçlerin sonuçlarının birbirlerinden farklı olabildiğine şahit olmuşlardır.

2004 yılına kadar Stephen Hawking kara deliğe düşen bir maddenin bir daha geri kazanılamayacağını ve yok olacağını ileri sürerken aynı sene yine kendisi bu görüşünü çürüttüğünü bilim kamuoyuna ilan etmişti. Matematik yasanın "2 + 2" işleminin sonucu, doğada, psikolojide, toplum bilimlerinde dörtten fazla çıkınca matematiksel kesinlik konusu tartışmaya açıldı. Çünkü matematikçilerin hesaba katmadıkları şey, daha önce bilkuvve bulunan fakat iki unsurun diğer iki unsurla birleşmesinde açığa çıkan "artı değer"in yarattığı sinerjinin, toplamın değerini değiştirmesi vakıasıydı. Bütün bu gerçekler hakkında toplum teorileri üzerine çalışan Prof. Z. F. Fındıkoğlu gibi sosyologlar şu hakikati itiraf etmek zorunda kaldılar: "Sosyal hayat ilhamların, sezişlerin, arzuların, gelişi güzellerin, rastgele hareketlerin, ferdî iyi niyetlerin, ferdî iyi davranışların, zekâ hamlelerinin, aksiyon adamlarının keskin görüşleriyle ileriye atılmalarının dünyasıdır. İçtimai hadiseler dünyası ilmî ve tecrübi izahlara imkân vermeyen bir anti-determinizm âlemidir. Binaenaleyh bu âleme ait hadiselerin müsbet ilimlerin metodolojisi ile hiç bir surette alakası yoktur."

Çağımızın önemli İngiliz mantıkçı filozofu Bertrand Russell Mistisizm ve Mantık isimli kitabında şüphenin ötesinde yakîn ifade eden bir içsezgisel biliş tarzının da mümkün olabileceğini kabul etmiş gözükür. Ona göre mistisizm şahsidir, bilim ise gayrı şahsidir. Şahsi olmayan şey soyuttur ve kişinin tecrübesi ile bir alakası yoktur. Şahsi olan ise tamamıyla bireye özgüdür ve o kişinin kendi yaşantısı olmadan bir anlam taşımaz. Bilim demek sistematizasyon ve kategorizasyon demektir. Mistik bilgi için ise bu ameliye kayıtlama getirir ve onun yapısını bozar. Zira mantık ötesi bilgiler düzensizdir ve belki de orijinallikleri buradadır.

Nasreddin Hoca Haklıydı

Modern dünyanın düşünüş şeklini oluşturan "Siyah siyahtır. Beyaz beyazdır" gibi kategorik ifadelere dayanan Aristotelesçi mantık bazı yazarlarca artık günümüz ayrımcı ve parçalayıcı düşüncelerini doğuran birinci etken olarak görülmekte ve bunun yerine "Kırçıl Mantık"ın (Fuzzy Logic) daha açıklayıcı olduğu ileri sürülmektedir. Yani siyah ve beyazın yanında ne siyah ve ne de beyaz olan gri gerçeklik alanları da vardır. Bu

bize bir hukukçu olarak mahkemedeki herkesi dinleyen Nasreddin Hoca'nın o meşhur "Sen haklısın. Sen de haklısın. Ama ben de haklıyım." sözündeki çok katlı mantığını hatırlatmaktadır.

Dil felsefesi üzerine yapılan çalışmalarda gramatik dilin sınırlı ve dar yapısı içerisinde hakikati ne kadar ifade edebileceğimiz tartışılmaya başlandı. "Dilimiz düşüncelerimizin sınırlarını belirler" sözü insanı dilin mahkumu yaptı. Sınırsız olan hakikat sınırlı dil içerisine nasıl birebir taşınabilirdi? Bunun üzerine dil-ötesi ifade biçimlerinin de önemi vurgulandı. Beden dili, simgesel dil, sözsüz aktarım, sessizliğin sesi, semiotik, semantik, yapıbozum vb. dil felsefesi yöntemleri hep gramatik dilin sınırlarını aşma çabalarıydı. Bu noktada bilhassa hermenötiğin yeniden önem kazanması teknik anlamda tasavvufu çok yakından ilgilendiren bir husustur. Bir metnin ilk okuma ile elde edilen anlamı o metni tüketmek, yani metnin anlamına son noktasını koymak demek değildir. Bir metnin anlam katmanları vardır; okuyucu bu metnin labirentinde ilerlemek suretiyle onların içine nüfuz eder. Objektif olan ilk okumanın ötesinde sübjektif alanlar da vardır ki metnin gizli özelliklerinin bulunduğu alan burasıdır. Kimi uzmanlara göre esas metin budur, yazıda gözüken ise bunun bir yansımasıdır. Modern düşüncenin özellikle dil felsefesi ve edebiyatın vardığı bu noktalar ile tasavvufun söylemi arasında büyük paralellikler bulunmaktadır. Son yıllarda gerek yerli gerek yabancı şair, romancı ve hikâyecilerin eserleri üzerine yapılan eleştiri ve yorumlarda sıkça tasavvufi konulara temas edildiğinin gözlemlenmesi tesadüfi olmasa gerektir.

Daha çok matematiksel korelasyonlar ve çıkarımları bulma derecesinin ölçülmesiyle öne çıkan IQ zekâ testleri artık ciddi olarak sorgulanır olmuştur. IQ'su çok yüksek çıkan bazı insanların aynı zamanda, uyumsuz, geçimsiz, egoist, sadist ve aşktan, edebiyattan, şiirden anlamaz kimseler olabildikleri görülmüştür. Bunun üzerine kişinin bu yönlerini de hesaplamaya katan EQ yani "Duygusal Zekâ" kavramı daha da önem kazanmıştır. Artık bazı bilim adamları tarafından bir değil yedi zekâ türü olduğu ileri sürülmektedir. En mükemmel insanın ise bu yedi katın her birini kendinde tahakkuk ettiren kişi olduğunu söylemektedirler. Bu literatüre baktığımızda "kalb" kavramının, kimilerinin zannettiği gibi sadece romantik karşılığı olan şiirsel bir mazmun olarak değil, bundan çok daha önemlisi, bilen, bilmeyi gerçekleştiren bir meleke olarak görüldüğünü

anlamaktayız ki bu da bize Kur'an'ın "...akledecek kalbleri olurdu..." (Hac 22/46) ayetini hatırlatmaktadır.

İnsan bedenindeki sağlık ve hastalığın nedenleri ve tedavileri ile ilgilenen tıp yavaş yavaş determinist tıp anlayışından ve "Her hastalık her kişide aynı şekilde tezahür eder. O zaman tedavisi de ilacı da aynıdır" görüşünden geleneksel tıp anlayışına doğru yönelmeye başlamıştır. Yani her ne kadar ortada kategorik olarak tanımlanacak muayyen bir hastalık türü varsa da söz konusu hastalık her bedende aynı şekilde gelişmeyebildiği ve aynı semptomları göstermeyebildiği için hastaların aynı yöntem ve ilaçlarla tedavi edilmemeleri gerekir. Her bünyenin tepkisi farklıdır. Binaenaleyh tabib, tıbbın genel esaslarını bilmenin yanısıra tikel insan bedenini ve onun kendi ruhsal bağlantısını da bilmek zorundadır. Birçok hastalığın aslında bir dışavurum olduğu, esas sebeplerin altta ve derinde yattığı bugün artık bütüncül ***(holistic) tıbbın en önemli itiraflarındandır. Bu açıdan günümüzün en meşhur sağlık uzmanları gazete ve dergilerde tefrika edilen ve bazıları da sonradan kitaplaştırılan yazılarında, ruhsal detoks uygulamaları ve ruhsal egzersizleri de reçetelerine ilave etmektedirler. Bireyi manevi olgunluğa erdirme çalışmalarının anksiyete, fobi, panik atak vb. psikolojik temelli rahatsızlıkların en önemli ilacı olduğunu söyleyen bu uzmanlar böyle bir olgunluğa ermiş kişilik yapılarının aynı zamanda, yüksek tansiyon gibi biyokimyasal alanları da etkilediğini ispatlamışlardır. Ruhsal hastalıkları tedavi için reçeteye sadece Zirax yazarak baştan savmak ciddi psikiyatristler tarafından şiddetle tenkit edilmektedir. Artık*** biyoenerji, Reiki, trans-personal psikoloji, orgon terapi, enegram terapisi, oto-telkin gibi tedavi yöntemleri günümüzde hayli revaçta olan ve doktrin olarak da tasavvufi ilimlerle yer yer kesişmeler içerisine giren uygulamalardır. Yurt dışı ve yurt içi birçok bilimsel toplantıda psikiyatristler ile tasavvuf uzmanları arasında faydalı diyaloglar kurulmaya başlandığı müşahede edilmektedir. Bu toplantılarda iki branş da kendi tecrübelerinden katkılar sunarak güzel sentezler oluşturmaya çalışmaktadırlar. Artık "Sufi Psikolojisi" tabiri literatürde yadırganmadan kullanılmaktadır.

Bazı İlahiyatçılar Rivayet Senedinde Kaldı

İş dünyasında birçok şirket CEOsu kurum içi eğitimlerinde kişisel gelişim dersleri vermek suretiyle maksimum performansı hedeflemektedirler. Bu dersleri maneviyat gurusu veya spiritüel koç ***(spiritual coach)*** denilen insanlar vermektedirler. Bu derslerde daha çok meditasyon, konsantrasyon, vizüalizasyon ve mantra tekrarı gibi bireysel tekniklerin yanısıra psiko-drama ve belirli bir dans uygulaması gibi toplu yapılan yöntemlerle kişisel gelişim sağlanmaya çalışılmaktadır. Yerli ve yabancı eğitmenlerin, bazı şirketler için verdikleri bu derslerde, okutulan literatüre ve manüellere bakıldığında, öğretilen tekniklerin doktrinlerinin İbn Arabî, Mevlâna, Yunus gibi sufilerin görüşlerinden, bazen isimleri de verilerek alınmış, çıkarılmış oldukları görülmektedir. "Kendini tanıma" adı verilen birçok psikolojik ve felsefi içerikli özel kurslarda, bazı ilâhiyatçılar hâlâ senedini tesbitle uğraşıp bir türlü manasını tefekkür etmeye yanaşmasalar da, sufilerin çok sevdikleri o meşhur "Men arafe nefsehû fekad arafe Rabbehu" (Kendini bilen Rabbini bilir) kavlinin şerhinin yapıldığı görülecektir.

Yine iş dünyasında, Uzak Doğu şirketlerinin başarısını araştıran Amerikalı uzmanlar, bu sistemlerin âdeta bir tarikat gibi, hiyerarşik olarak yapılandığını, şirket içerisinde bilginin yukarıdan aşağıya doğru ehil elden ehil ele indiğini, liyakat esaslı bir derece yükselmesinin bulunduğunu ve personelin şirketine sırf ekonomik bağ ile değil duygusal bir bağ ile de bağlı olduğunu tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda cemaat bazlı şirket mantığını bizdeki fütüvvet teşkilatındaki loncavârî yapılanmalara benzeten ekonomi yazarları görülmektedir.

Bize "Derin" Âlimler Lâzım

Batı düşüncesinde "dönüm noktası" olarak adlandırılan bu gelişmelerin seyri, "Unutulan Hakikat"in yeniden keşfedilmesi doğrultusunda ilerledi. Batı üniversitelerinde uzun yıllar akupunktur, Reiki ve biyoenerjiye karşı çıkılırken artık bunların kürsüleri resmen kurulmaya ve bu dallarda diplomalar verilmeye başlandı. Almanya, insanları tedavi etme hakkını tıp doktorlarının tekelinden çıkaran bir maddeye imza attı. Buna göre maharetini ispatlamış bir filozof, bir psikolog, bir teolog da belirli imtihanlardan geçmek suretiyle kendi alanlarıyla ilgili konularda insanları tedavi etme hakkına sahip bulunmaktadır. Astroloji artık kendisini ispatladı ve birçok üniversitede astroloji kürsüleri kurulmaya başlandı. En son olarak

pozitivizmin kalesi olan Fransa'da, Sorbon Üniversitesi'ne bağlı olarak Prof. Dr. Antoine Faivre başkanlığında "Ezoterik Araştırmalar Merkezi" kuruldu. Burada gnostisizmden Masonluğa, "Rosenkreutz"culuktan Kabbalizme, Hermetisizmden simyaya kadar birçok kadim öğretiler bilimsel anlamda incelenmektedir. Bu tü merkezlerdeki araştırmacılar, bu akımların Batı kültürünün derinini oluşturan en önemli akımlar olduğu kabulünden yola çıkarak bu gelenekler üzerinde değişik araştırmalar yapmakta ve hatta Batı insanının gerek politik gerekse felsefi bazı sorunlarına buralardan çözüm önerileri getirmektedirler. Bu merkezlerde ilimler tasnifinin ezoterik ilimler tasnifinden hareketle yapılması çok ilginçtir.

Modernitenin katı rasyonalist, pozitivist, materyalist ve anti-tradisyonel yapısı artık ciddi eleştiriler almaktadır ve tahtı sallanmaya başlanmıştır. Post-modern insan artık anlam arayışına girmiş, kaybettiği geleneği yeniden aramaya koyulmuştur. Düşüncede, inançta, eylemde, hayatta, kısacası bütün beşerî planlarda hep bir anlam arayışı ve derine inme çabasının öne çıktığı gözlenmektedir. Modern insan için "Nasıl?" sorusu önemli iken post-modern insan için "Neden?" soru edatı daha önem kazanmıştır. Her gün medyada 'derin devlet', 'derin ekonomi', 'derin siyaset' vb. sözleri çokça duyar olduk. Yani hiç bir şey göründüğü gibi değildir. Asıl sebebleri derinde, bâtında yatmaktadır. Bir otomobil firması gazete reklamlarında insanın gözünün nasıl yanıldığını test etmeye yarayacak ilanlar vermekte ve altına da "Hiçbir şey göründüğü gibi değildir" sözünü yazmaktadır. Siyasette, ticarette neredeyse herkes ezoterist oldu, ama dinî ilimlere gelince "Bazı şeyler kafa gözünün gördüğü gibi, kulağın duyduğu gibi değildir, bazı metinler de ilk okuyuşta anladığımız gibi değildir. Mana bunların altındadır, derine inmek gerekir" ***diyecek olsanız hemen itirazlarla karşılaşırsınız. Hz. Peygamber'in "Rabbim bana eşyânın hakikatini göster." (Rabbî! Erini'l-eşyâe kemâ hiye) sözünün senedini tesbitten daha önemlisi ve daha zor olanı bu sözün yorumlanmasıdır. XX. yüzyılın başından itibaren Batı'dan gelen tesirlerle bazı İslamiyatçılar pozitivist, rasyonalist ve maddeci temayüllere sahip oldular. Arabistan'dan gelen Selefîliğin -ki saf hâlini kasdetmiyorum- Vahhabî versiyonunun, sonu geleneği tamamen ortadan kaldırmaya varan sözüm ona ıslahçı, reformcu teolojisi ile bu yaklaşımlar kesişince modern ilâhiyatçı tipi ortaya çıktı. Bu***

nevzuhur ve geleneği olmayan neo-pozitivist ilâhiyatçı tipi çağın insanının manevi ve fikrî sorunlarına bir çözüm teklif edemedi. Metinlerin hermenötiğini yapamayan bu literalist yaklaşım ne evrensel manada dünya insanlığına ne de özel anlamda ülkemiz insanına yeterli olabildi. Öte taraftan pozitivizmi, rasyonalizmi ve modernizmi ilk elden tecrübe eden bazı Batılı düşünürler hiç de onlar gibi düşünmüyorlar. Mesela XX. yüzyılın başında René Guénon ve Frithjof Schuon gibi düşünürler pozitivist metodolojilerin rölativist olduklarını, mutlak olarak bütün ilimleri açıklamayacaklarını ve özellikle de ezoterik ilimleri anlama ve tasnif etmede tamamen iflas ettiklerini ilan etmişlerdi. Onların dinî düşünce kaynaklı bu karşı çıkışları büyük yankı uyandırdı. Zira onlara göre dikey (vertical) ilimlerin metodolojileri yatay ***(horizontal) ilimlerin metodolojilerinden farklıydı. Pozitivist indirgemeci metodolojilerin bir asırdır süren saltanatını sarsmaya başlayan düşünürler hiç şüphesiz bu iki isimle sınırlı değildir. Bu yaklaşım çok değişik zaviyelerden ve çok değişik düşünürlerden tenkitler aldı fakat bizim burada bu iki ismi zikretmemiz bu isimlerin modern zihniyete yaptıkları tenkitlerin arka planında tasavvufi düşüncenin apaçık bir şekilde bulunmasından dolayıdır. Malum olduğu üzere bu iki düşünür de kendi şahsi metafizik tecrübeleri için son tercihlerinde tasavvuf yolunu seçmiş, ilki inisyatik isim olarak Abdülvâhid Yahya adını ikincisi ise İsa Nureddin adını almış ve birer sufi üstadı olarak vefat etmişlerdi.***

Bir dinî ilimler metodolojisi olarak tasavvufun dinî ilimler dışı bilim dallarıyla da çok manidar kesişimler ağı içerisinde bulunduğunu belirtmek isterim. Ehli olanlar müstesna İlahiyat fakültelerindeki bazı akademisyenlerle olan bilimsel diyaloğumuzdan çok daha samimisini bazen diğer branşlarla kurabiliyoruz. Mesela Fen fakültesinden fizikçi arkadaşlarla beraber maddenin aslının enerji olduğu ve enerjinin aslının da ışık olduğu görüşünü sufi muhakkiklerin “Allâhu nûru’s-semâvâti ve’l-ard” (Nur 24/35) ayetine getirdikleri yorumlar muvâcehesinde nurun letafetten kesafete geçerek maddi âlemi nasıl oluşturduğu görüşleriyle yan yana koyarak anlamaya çalışmak bendenize, artık kabak tadı veren “Tasavvuf şirktir.” sözüne cevap vermeye çalışmaktan çok daha fazla heyecan vermektedir. Veyahut psikolog arkadaşlarla insan bilincinin derinlikleri hakkında fikir alışverişinde bulunurken mutasavvıfların açıkladığı insanın

yedi katlı ***(septenaire)*** yapısı üzerinden açılımlar getirmek onlara da bana da çok keyifli anlar yaşatmaktadır.

Tasavvufun Varlık Görüşü

Makamlar ve mertebeler bütün manevi ilimlerde en temel noktadır. Açıklamalar arasındaki bazı farklılıklar, o konuya farklı mertebelerden bakılmasından dolayıdır. Mertebeler arasındaki farkı bilmeyen kişi kendi bulunduğu mertebenin yegâne mertebe olduğunu zanneder; herkesin mutlaka o mertebede olması gerektiğine inanır.

Metafizik Görüşlerin Omurgası Ontolojidir

Sâlik merâtib kat' eder/ Tekrâr-ı Hû yâ Hû ile
Âşık hicâbın ref' eder / Ezkâr-ı Hû yâ Hû ile
Sezaî (ks)

Metafizik görüşlerin ana omurgası ontolojidir. Tasavvufta, varlık anlayışı açısından mutlak tevhid vardır. Sufiler, başta, ortada ve sonda, sürekli varolana; var demektedir ancak. Yalnız Allah varsa o zaman mümkin varlıkların konumu nedir? Varlık anlayışında Zat ve Zat'ın sıfatlarının deveran ettiği bir ortam söz konusudur. El-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir ve el-Bâtın olduğunu (Hadid 57/3) beyan eden Allah, beşinci bir keyfiyete yer bıraktı mı? İbn Arabî "hayır" cevabını verir; "Vücûd yalnız O'dur."

Bütün sıkıntılar, "Ben varım" diyerek varlık sahibi olduğumuzu zannetmekle başlar. Dolayısıyla "Ben yokum, sadece O var" demek bütün sıkıntıları omuzlarımızdan atmak anlamına gelir. İnsan yapbozların doğru tamamlanması gibi kendine verilen emaneti doğru yere teslim ettiğinde sıkıntı ortadan kalkar. Buna tasavvufta "huzur hâli" denir. Bizim varlık üzerine konuştuğumuz her şey şehadet âleminde gerçekleştiğinden yani

sınırsız bir şeyi sınırlı şartlarda anlatmaya çalıştığımızdan tasavvufun varlık dili mecazlar, semboller, işaretler dilidir, yansıtma dilidir. Buna “kuş dili” de denmiştir. Mesela Niyâzî-i Mısrî şöyle der:

Mantıku’t-tayr’un lügat-ı muğlakından söylerüz
Herkes anlamaz bizi bizler muamma olmuşuz

Başlangıçta sadece Hak vardı O’nunla beraber başka bir şey yoktu. Zuhurun henüz başlamadığı “la-taayyün” yani taayyüne gelmemiş, daha taşmamış olan hâle bir isim dahi verilemez. “El-Malik” diyemeyiz henüz mülk yoktur; “er-Rab” diyemeyiz zira henüz merbub yoktur. “Orada siyah da yok, beyaz da. Hastalık da yok, şifa da.” der, İbn Arabî. Bu hâle ancak bir zamir ile yani “O” (Hû) ile işaret edilmeye çalışılır.

Taayyün-i Evvel ⇔ Nefs-i Mardiyye

Taayyün-i Sani ⇔ Nefs-i Radiyye

Mertebe-i Ervah ⇔ Nefs-i Mutmainne

Mertabe-i Misal

Nefs-i Mülhime

Mertebe-i Ecsam ⇔ Nefs-i Levvame

Nefs-i Emmare

Mertebe-i İnsan

Taayyün-i evvel ile ilk füyuzat başlar ve diğer mertebelerden aşağıya doğru bir açılım olur. Epistemoloji açısından da bu dikey inişin ters istikametinde dikey çıkış olarak nefs-i emmareden başlamak üzere bilgilenme söz konusu olur. Mesela mertebe-i ecsama, nefs-i emmarenin karşılık gelmesi gibi.

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri dersine “Bismillâhi Fâtihi’l-vücûd” yani “vücûdu açan Allah’ın adıyla” diye başlıyor. Ve yine onun bir sözünü aktaralım: “Hak Teâlâ’dan, O’nun sıfatlarından başka bir şey yoktur. Hep O’nunladır, O’ndandır, O’nadır.”

Tasavvuf, biz Tanrı’ya ulaşamayız O’na uzağız, anlayışına pek hoş bakmaz. “Tanrı eğer bizden bir an dahi ayrılsaydı biz olmazdık.” der İbn Arabî. O kadar bizimle ve zuhuru o kadar kuvvetli ki biz O’nu göremiyoruz. Tıpkı gece karanlığında el fenerini yüzümüze tutan birinin

yüzünü göremeyişimiz gibi. Sufiler de diyor ki; O'nun nuru aramıza perde oluyor. Tanrı zaten hep var ama perdeleri kaldırıp O'nu keşfetmemiz gerekiyor. Bunun için söz konusu epistemolojik tecrübelerin yaşanması gerekiyor. Ancak burada söz konusu olan şey, "Her şey Tanrı'dır." düşüncesi değildir. Tasavvuf, materyalist felsefeden bu noktada ayrılır. Tanrı'nın yalnız kendisi en üst mertebededir ve diğer mertebeler O'nun yansımaları, O'nun sıfatlarıdır. Bu, "Vahdetü'l-Vücûd"dur. Tasavvufa göre bilgi ancak keşf ile elde edilir. Zira bilgi insanda mündemiçtir. Bu anlamda insana çok önemli bir mevki verilmiştir. Tecelli edilen "logos"tur. Yani Tanrı bilgisi, zaten kişide kodlanmış fakat nefsin perdeleri ile perdelenmiştir. Ancak bu perdelerin kaldırılmasıyla "insan-ı kâmil" olma yolunda adım atılır. Bütün toplum insan-ı kâmillerden oluşsun görüşü çok ütopiktir, Campanella'nın Güneş Ülkesi gibi. Ancak toplumdaki iyi kötü dengesi matematikteki üslü ifadeler gibi bir hesapla sürüp gider. Bir kötü bir kişiyi etkilerken bir insan-ı kâmil birçok kişiyi etkiler. Yani iyilik daha seri çalışır.

Her nefs mertebesi vatandır. Her nefs mertebesinde de on tane menzil vardır. Yolculuk üç tanedir: 1. Seyr-i ilâllah: O'na doğru seyir. ***2. Seyr-i fillah: Allah'ta seyir. O'nun sıfatları ile sıfatlanıp ahlakıyla ahlaklanarak beşerî, kötü vasıflardan kurtulmaktır. 3. Seyr-i anillah: O'nunla olmak. Bu seyir artık yeryüzünde Tanrı'nın gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olmaktır. Bu mertebedekilere ricalullah yani Allah adamı gibi isimler verilmektedir. Bunlar ruhani terakkiyle bilinçlilik, şuur hâline ulaşmış kişilerdir. Telaş, acele etme, kaygılanma bizim gibi sebeplere takılanlarda olur. Allah adamları olayların arkasındaki hikmetleri gördüklerinden bu tür handikaplar onlarda yoktur. Su zaten akıyor neden ona karşı kürek çekesin ki! Allah adamlarının yaptığı rafting gibi bir şeydir. Suya ters kürek çekmez, ona karşı direnmezler. Direnenlerin kanosu devrilir. O zaten "Her an bir şe'ndedir." (Rahman 55/29) dolayısıyla O'na katılıp katılmamakla kendi mutluluk alanını çizmiş olursun. O varlığa doğru gidiyoruz. Bu şuur hâline erersek belki bir gün biz de var oluruz.***

Makamlar ve Mertebeler

Keşf ü kerâmâta erer / Cümle makâmâtı geçer
Vahdet gülün dâim derer / Gülzarı Hû ya Hû ile

Makamlar ve mertebeler bütün manevi ilimlerde en temel noktadır. Bazı açıklamalar arasındaki farklar, o konuya farklı mertebelerden bakılmasından dolayıdır. Mertebelerin farkını bilmeyen kişi kendi bulunduğu mertebenin tek mertebe olduğunu zanneder, herkesin mutlaka o mertebede olması gerektiğine inanır. Tefrika, farklılık Muhammedî zaviyeden sonra başlar. Muhammedî zaviye, piramitin üst noktasıdır. Aşağıya inildikçe tefrika artar. Hakk'a kurbiyyet, insanın kendi asli konumudur; kendisiyle barışık yaşadığı yerdir. Böyle bir insan depresyona girmez, ikili hayat yaşamaz.

Varlık bölünmez, parçalanmaz. Biz varlığı dilde daha iyi anlaşılması için bölüyoruz. İnsan bilinmeli ki Rabbi bilinsin; Rab doğrudan bilinemez. Allah, en büyük ayetullahı, yani insanı bilinmek için göndermiştir. Âlemin kendinden sadrolduğu insan Resulullah'tır. Diğer insan-ı kâmiller vekâleten kâmildirler. Asaleten insan-ı kâmil, Resulullah'tır. Tasavvufa göre Resulullah'ın tafsilatı âlemi meydana getirir. Zerreler olarak Resulullah her yerde temaşa edilmektedir. İnsana duyulan muhabbete de aşk-ı Muhammedî denir. Zübde-i âlem, akl-ı evvel, akl-ı küllî olan Resulullah'tır. Akl-ı evvel ile olan ittisal salâvat ile olur. Salâvat sadece dil ile söylenen söz değil küllî bir ittisaldir.

Makamlar, mertebeler filhakika yoktur. Tek bir hakikat söz konusudur. İnsan, ardarda sıralanmış yedi insandan müteşekkildir. İnsanda yedi katlı beden, yedi katlı boyut vardır. Bu yedi boyutlu insanın hangisinin öne alınacağı insanın cehdiyle alakalıdır. Bu yedi makam, hiçbir makamın olmadığı yere ulaşabilmek için birer vasıtadır. İkiliğin kalkmasının tek yolu bu makamlardır.

Hakikat Önce Yatay Sonra Dikey Aranır

Kesrette buldu vahdeti / Mihnette buldu rahatı
Firkatte buldu vuslatı / Her-bâr-ı Hû ya Hû ile

İnsanların mertebeleri farklı farklıdır. Huzura gelip İslam'ı soran, cenneti isteyen kişilere Peygamber Efendimiz'in farklı farklı cevaplar vermesi bunun delilidir. Bu şunu gösterir ki; din farklı boyutlarda yaşanır. Fakat

bunların hepsi kardeştir. Bunların bir yatay bir de dikey boyutu vardır. Dikey boyutun içinde bazı katmanlar vardır. Tasavvuf da bu katmanların içindedir. Hakikati arayış yataydır. Bulduktan sonrası ise dikeydir. Bu, maden aramaya benzer. Bulana kadar yatay bir şekilde ararsınız bulduktan sonra dikey bir şekilde onu çıkarmaya çalışırsınız. Beşerî istidatların farklı olması dinde farklı mertebelerin olmasını gerektirir. Âlemde de mertebeler vardır.

Mertebelerin olmadığı yer Hû'dur. Bu mertebeler tasavvufun ontolojisini verir. Tasavvufta ontoloji-epistemoloji ayrımı yoktur. Yani tasavvufta bir kişi hangi varlık mertebesinde ise o varlık mertebesinin bilgisine sahiptir. Bu da bize tasavvuftaki aktif yönü belirtir; bizi "Tatmayan bilmez" prensibine götürür. Kişi ancak sahip olduğu mertebe hakkında bilgi verebilir. Aksi takdirde "kâzip" olur. Başka bir mertebe hakkında ancak rivayette bulunabilirsiniz. Bu da çok düşük bir makamdır. Çünkü bu makamdaki kişinin kendi kapasitesi yeterli olmamış ve o bilgiye ulaşmış insanların bilgisini nakletmiştir. Böyle bir nakil tasavvufta ilim olarak kabul edilmez. Bu yönüyle tasavvuf diğer ilimlerden ayrılır.

Dinî boyutta çeşitlilik vardır. Dini sadece bir bedevinin veya başkasının hayatına hapsedilmesi zulümdür. Bu açıdan tasavvuf, dinin aktif, dinamik yönüdür. Allah ve Resulü'nün ahlakıyla süslenerek, ilâhî emir ve yasaklara tam bir teslimiyetle sarılarak Allah'tan başka herşeyden kalben uzaklaşmayı öğretir. Sahabenin elinde bir kitap yoktu. Fakat karşılarında "yürüyen bir Kur'an" vardı.

İnsandaki "ben"in yedi alt "ben"i (nefsler) vardır. Nefs-i emmare, kâfir olsun mümin olsun bütün insanlarda vardır. Tasavvuf insanı en alt basamaktan alıp daha yukarıdaki basamaklara, daha geniş bir ufka çıkarmaya çalışan bir ilimdir. Tekâmül etmiş bir insanla tekâmül etmemiş bir insanın fiilleri arasında büyük farklar vardır.

Sonuçta, biz önce kendimizi Muhammedî hayata bağlamak zorundayız. Tasavvuf mesleği, Hz. Peygamber'in(sav) ittihaz ettiği yoldur. Peygamber Efendimiz, Selman-ı Farîsî(ra) için "Selman bizden; ehl-i beytimdendir." demiştir. Demek ki tasavvuf sadece Hz. Peygamber'in(sav) soyuna mahsus değildir. Tasavvuf mana ilmidir. Hz. Selman(ra) muhabbetiyle, kendisini ehl-i beyt içinde ifnâ etmiştir. "Manevi seyyidlik" makamına ulaşmıştır.

İksir-i A’zam Mürşid-i Kâmildir

Gel ey Senaî daima / Hû zikrin et subh u mesâ

Ta keşf ola sana likâ / Esrar-ı Hû ya Hû ile

Tasavvufta her şey taleple başlar. Talip durumunda olmak, tasavvufun ilk koşuludur. Allah’ı bulmak için ısrarla istemek gerekir. Âşık olma makamına kadar hep tek taraf söz konusudur. Aşk, sevginin bir üst mertebesidir; fenâfillah makamıdır. İsim değişebilir fakat zat asla değişmez. İlk varolan “hakikat-i Muhammediye”dir. Bütün esma ve eşyanın aslı odur. Etrafa baktığımızda canlıların üzerinde Allah’ın “el-Hayy” isminin tecellisi görülür. Allah’ın isimlerinin bize bildirileni doksan dokuz, bildirilmeyeni ise sınırsızdır. Mahlukatın üzerinde bunların tecellileri farklı farklıdır. Allah’ın tüm isimlerinin üzerinde tecelli ettiği varlık eşref-i mahlukat olan insandır. Peki, bütün insanların tüm tecellilere mazhar olması mümkün müdür? Değildir. Çünkü insanlar da farklı farklı mertebelerdedir. Her varlık kendisi için mümkün olan en üst seviyeye çıkmak ister. Bunun için bir iksir-i a’zama ihtiyaç vardır ki bu insan için “hakikat-i Muhammediye”dir. Tasavvufta bir alt mertebedeki insanı alıp bir üst mertebeye çıkaran kişiye mürşid-i kâmil denir.

Varlık âlemi çeşitli sınıflara ayrılmıştır: İnsanat, hayvanat, nebatat, cemadat. İnsan dışında bunların arasında bir geçiş sözkonusu değildir. Yani insan isterse öyle bir hayvan olur ki hayvan bile ona hayret eder. Ve yine isterse meleklerin bile gıpta ettiği bir varlık olabilir. İşte en alt seviyede olan insanı, insan-ı kâmil seviyesine çıkarmaya çalışan ilim tasavvuftur.

Makam, Allah ile kul arasında bir manadır; riyazet, mücahede ve ibadet ile elde edilir. Ancak bir makamın hakkı verildikten sonra diğerine geçilebilir. Makamlar, Hakk’a kurbiyyet için ihdas edilmiş vasıtalardır. Herkes ve her şey aslı itibariyle ait olduğu yere dönmeli ve bunun için çalışmalıdır.

Âlem, Muhammedî hakikatin cüzlerini oluşturur. Zübde-i âlem, Hz. Muhammed’dir(sav). Ortada tek bir hakikat vardır. Fakat anlayabilmemiz için mertebelere ayrılmıştır. Makamsızlık makamına ulaşmak ferdin amacıdır. İkiliğin ortadan kalkması ve salikin tevhid ehli olmasını sağlayan vesile bu makamlardır.

Salik, bu yolda ikilik ortadan kalkıncaya kadar yürür. Allah'la kul arasında zulmani ve nurani hicaplar kalkar. Salik öyle bir makama gelirki "benlik"i kalmaz. Bu makam bir insan-ı kâmilin hususi terbiyesiyle mücahede ve riyazet neticesinde salikin nefsine münkeşif olan bir hâl ve zevk olduğundan bu sırrı başkalarının anlaması mümkün değildir. Tatmayan bilmez.

Her makamın insan ruhunda meydana getirdiği tesir ve zevk farklıdır. Bu makamlar:

1. Nerede olursak olalım Allah'ın bizimle olduğunu, her şeyi ihata ettiğini hissetmektir. 2. Allah'ın vahdaniyetini müşahade etmektir. 3. Salikin, Allah'ı kendisine, kendinden daha yakın olduğunu hissetmesidir. 4. Basariyet makamıdır. Salikin yaptığı tüm hareketleri Cenâb-ı Hakk'ın gördüğünü yakinen hissetmesidir. 5. Allah Teâlâ'nın kalbten geçeni bildiğini hissetmesidir. Bu makamda Allah'a dua ihtiyacı dahi duyulmayabilir. Bu makam ilmiyye makamıdır. 6. Failiyet makamıdır. ***(tevhid-i ef'al) 7. Mülkiyet makamıdır. Kişi, zatının ve bütün her şeyin sahibinin Allah olduğunu hisseder. 8. Hayatiyet makamıdır. Ebedi hayatın Allah'a ait olduğunu hissetmektir. 9. Mahbubiyet makamıdır. Muhabbet, salih amellerle gerçekleşir. 10. Şuhûdî ve tevhidî murâkabe makamıdır. Burada kişi her tarafta Allah'ın tecellilerini görür.***

İnsanlar su, ateş, toprak ve hava gibi çeşitli unsurlardan oluşur. İnsan, varlık âleminde bunlardan birinin mizacını taşıyabilir. Bazı kişiler eline tesbih alır ve mertebeler kateder. Bazıları da ilâ-yı kelimetullah için yaptığı bir içtimai hareketle birkaç makamı birden katedebilir.

Sufi Hayatın Durakları

Makamlar ve mertebeler iç içe geçen bardaklar gibi birbiriyle bağlantılıdır. Tasavvufi hayatta çeşitli duraklar vardır. Çeşitli elbiseler giyilir. Bunların ilki tevbedir:

1. Tevbe

Allah'la insan arasındaki hicabların kalkmasına vesile olan ilk makam tevbedir. Tevbe, iradeyle ilgilidir; bir şeye niyetlenmek diğerlerinden vazgeçmektir. İnsan, sadece tercih yapar. Yapılan tercihe göre de diğer alternatifler atılır. İşte bunun adı tevbedir. Mesela Ankara'ya gitmek için

bilet alan kişi, bunu sözlü olarak ifade etmese de geriye kalan yetmiş dokuz ile gitmeyeceğini izhar etmiş olur.

Birinci makam tevbedir. Tevbe, tasavvufi hayatın kapısıdır. Ruh yolculuğu için ruhun yücelmesine mani olan ağırlıkları atmaktır. Balonun uçmasını içindeki kum torbaları engeller. Bu torbalar atıldıkça balon yavaş yavaş yükselmeye başlar. İşte bunun gibi ruhun yücelmesi için de bazı ağırlıkların atılması gerekir. Riya, kibir vb. ağırlıklar kırk yaşından sonra daha kolay atılır. Kırk yaş, peygamberlik yaşı, kemal yaşıdır. Tasavvuf çocuk işi değildir. Aceleye gelmez. Çünkü fizikî veya düşünceye dair doğumların hepsi belli bir süre ister.

2. Tevâcüd - vecd - vücûd

Tevâcüd, şehadet âleminde olan, varlığı zevk edememiş kişinin varlığı zevk etmek için gerek duyduğu namaz, oruç gibi bazı dinî pratiklerdir. Nefs-i emmare, gözü yaşarmayan, kaba bir nefstir. Bunun için sema, musiki, zikir, sohbet gibi kalbi inceltici pratikler yapılır. Bunlar tevâcüd egzersizleridir.

Tevâcüd neticesinde vecd elde edilir. Vecd hâline eren nefs, kendi orijini ile ilgili bir bahis olduğunda ürperir. Tevâcüdlerle yumuşayan nefs rahatlar, hafifler. İnsan, homo religiosustur. John Hick'in dediği gibi din insanın tabiatına yapışık bir şeydir, tabiatındandır, fıtratındandır. Tevâcüdlerle elde edilen mutluluk geçici bir mutluluk değildir. Çağımızda mutluluğun çok çeşitli yolları var ama hiçbiri kalıcı mutluluk getirmiyor.

Tasavvufta bilgi kişiye aittir, felsefede ise nakildir. Felsefecilerin anlattıkları kendilerine ait tecrübeler değildir. İbn Arabî Hazretleri diyor ki: "Hakk, bana: 'Nuru'l-vücûd'da seni bulan Ben'i bulmuştur." dedi. Bu âlemde Tanrı insanların dilinden konuşur. Ancak kesif, yoğun bedenler nura perdeli olurlar. Işık bedenler, nura perde olmaz. Eğer Ben'i bulursan Ben'i göremezsin der, O. Görmek şuhûd yani ikilik ister. Oysa O'nu bulmak birlik demektir. Hiçbir kesrete yer bırakmayan bir tevhide ermektir. "Beni kaybedersen beni görürsün/Benim yokluğum vücûdumdadır." Benim varoluşum yokoluşumdadır**. *Varolmak, vücûd sahibi olmak istiyorsan kendini yokluk denizine atmak zorundasın. O dersi geçmelisin.***

Vecd, Allah'ın nihâyetsiz tecellilerini müşahade eden bir kimsenin içinin ferahlaması ve o hâlin verdiği zevkle kendinden geçmesidir. Tevâcüd

başlangıç, vücûd ise sondur. Vecd, başlangıç ile son arasında bir bağdır. Tevâcüd deniz kenarına gitmek, vecd denize girmek, vücûd ise denizde boğulmaktır.

Varlık kategorileri aslında somut olarak varolmayan, mefhum şeylerdir. Biz bu katmanları sufi bakışı açısını anlaşılır kılmak için oluşturuyoruz. Bu mertebelerde yukarı doğru çıkıldıkça o mertebelere ait nüfus azalır. Alt mertebedekiler, nefs-i mardiyye ve nefs-i radiyyeden alırlar feyizlerini. Yukarıdakilerde detay yoktur. Detay aşağı katmandakilere aittir. Ve şeytan ayrıntıda gizlidir sözü buradan gelir.

Tasavvuftaki birlik ve onun yansımaları, sembolizmlerle anlatılır. Bunlar arasında en meşhurları şunlardır: nokta - daire, eser - sanatkâr, deniz - dalga, çekirdek - öz, nokta - daire, kök - ağaç.

İbn Arabî Hazretleri diyor ki: “Varlık âlemi bir okuldur, mekteptir. Bu mektepte öğrencilere ders verenler resullerdir, velilerdir.” Bu kimselere öğrenci olanlar, ben günahkârım, demeyi bilmelidir. Biz günahkâr kullara, öğretilecek çok şey var. Bu dersleri dörde ayırabiliriz:

Birincisinde karışıklıkları önlemek için lafızlar ve manası konusunda ders verilir. İkinci derste bazı bulaşıklardan temizlenme, akılların cilalanması gerçekleşir. Örneğin beldeki kemiği kaymış olan hastaya, doktor başka bir kemik vermez; kaymış olan kemiği yerine oturtur. Velilerin de yaptığı böyle bir şeydir. Bu mektebin gayesi onlara kendilerini tanıtmak; akıllarını cilalamak ve tashih etmektir. Üçüncü derste, ruh ve manadan kopuk olarak ele alınan şeylerin varoluş sebepleri öğretilir. Dördüncü derste marifete giden yolda yapılması gereken şeyler öğretilir. Bu mektepte beşinci bir ders yoktur. Sizde zaten varolmayan bir şey, tesir oluşturmaz. Sizde varolan bir şeyi hissettiğinizde o, aynıyla gerçekleşir. Bu da akıl ve nazarla değil keşf ve zevk ile olur. “Laf çoğaldıkça ifsad olur.” diyor Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri. Tek söylenecek söz, “La mevcûda illâllah”tır.

Reiki yapanlar ellerinin içinde güneşi tasavvur ederler; bir müddet sonra güneşte varolan bazı ışınlar ellerinde zuhur eder ve bu sayede vücut içindeki organları görürler. Reiki yapanlarda biyoenerji ile böyle bir şey oluşuyorsa Allah’a konsantre olanlarda neler olmaz ki!

3. Murâkabe ve Muhasebe

Cüneyd-i Bağdadî(ks) murâkabeyi fare deliğinin önünde bekleyen bir kediden öğrendiğini söyler. Murâkabe, sabır ve cehd gerektirir.

Sıdk, hakikat yolcusunun giymesi gereken en önemli elbiselerdendir; hiç kimseyi ve kendini aldatmamasıdır. Yatay boyutta, ictimai hayatta insanları kandırabilirsiniz. Fakat dikey boyutta kendinizi kandıramazsınız. Bakmak, gözetmek demektir murâkabe. Bir şeye konsantre olunca hayal âlemi berraklaşır. Konsantre olunamazsa hayal âlemi parçalanır. Arifler de hem bedenini hem de hayal âlemlerini vahdete konsantre ederler. Modern çağın en büyük tahribatlarından biri konsantrasyonu ortadan kaldırmasıdır. İnsan çevreden fazlaca tesir almaktadır; televizyondan, medyadan olduğu gibi. Kişinin önem ve ehemmiyet verdiği konular vardır. Bu tesir sebebiyle mühimler ehemme, ehemler mühimme dönüşür ve bir kargaşa oluşur. İnsan, önüne koyulan objeye konsantre olunca diğerlerini unutur. Rabıtanın özü de budur. Rabıta herkeste vardır. Murâkabe, meditasyon değildir. Her dinin kendine ait bir terminolojisi, bir frekansı vardır. Mesela Budist dergâhında müridin önüne kum havuzu konur. Kumun üzerine bir pirinç tanesi konur. Mürid üç yıl bu pirinç tanesine konsantre olur. Ona baka baka diğer nesneleri unutur. Her şeyi o pirinç tanesinde görür. Sonra mürşidi ona hakikatleri açıklamaya başlar.

Tasavvufta alıcı olmak zordur. Bir kâmil daha önce duymadığın şeyleri sana aktaracak, belli bir dönemden sonra veled-i kalp doğacaktır. Bu doğuma değişik adlar verilmiştir, işrak, ilüminasyon (aydınlanma) gibi. Âlemde her şey doğumla olur. Bardızlı Nihanî rüyasında bir zat görür. Bu zat ona “Al Nihanî, çal bu sazı.” der. Nihanî “Ben çalmayı bilmem ki!” der. Bu mukaleme, üç kez tekrarlanır ve o zat Nihanî’yi kavrar, sıkar. Nihanî, “Ne çalayım?” der. O zat da “Hak için çal.” der. Nihanî daha önce eline saz almamış biridir. Rüyasında o zatın elinden bâde içip uyandıktan sonra Nihanî saz çalmaya başlar.

Bir şeye ısrarla gözünüzü dikerseniz onu elde edersiniz. Maneviyatta da böyledir. Sabır, sebat, cehd gibi bazı yardımcı vasıflar gereklidir. Konsantreyi bozmamak gerekir.

Avamın murâkabesi havf, havasın murâkabesi recâ şeklindedir. Muhammedî frekans tasavvufta önemlidir. Büyücülük ilminin esprisi şudur: Âlemde her nesne benzerini çeker. Zıddını iter. Ateş, ateşi ve havayı çeker, su ve toprağı iter. Buna sempatizasyon denir. İtme yasasına da

antipatizasyon denir. Kötü büyülerde kötü semboller kullanılır. Çok yüce bir büyü için Kur'an-ı Kerim kullanılır. Bir ayet okuduğunda o ayetin titreşimi bir şeyleri çeker, bir şeyleri de iter. Sizin formunuz size uygun şeyi çeker. "Muhammedî" denilince şeytanlar kaçışır. Namaz kılan biri olunca şeytanlar kaçışır. Ak büyü abdesttir. Abdest bir zırhtır. Kara büyü ise ölüm için yapılır.

Maneviyatta zikrullah ehli, Kur'an ehli ontolojik olarak bir değerdir. Ekim zamanı kiminin elinden tutar, kiminin elinden tutmaz. Murâkabe sadece soyut bir konsantre değil, yoğunlaşılan şeyin kendisini kişiye açmasıdır.

4. İhlas

Riyanın zıttı ihlastır. Yatay boyutta "Namaz kılıyor, desinler" diye namaz kılınabilir. Ama bu, dikey boyutta söz konusu olamaz. İhlasa devam ile melâmet neşesi zuhur eder; yani gözlerini tamamen Hakk'a çevirmiş kişiler halka önem vermezler. Melâmet ehli sadece Hakk'a itibar eder. Onda övgüler karşısında hoşlanma söz konusu olmaz. Melâmetin bir üst derecesi nübüvvettir.

5. Sabır

Sabır, ihlasla irtibatlıdır. Elem ve belalardan şikayeti kesmektir. "Lutfun da hoş kahrın da. Sultandan gelen her şey başım üstüne" diyebilmektir. İbadetlerde de sabır vardır, haksızlıklar karşısında da sabır vardır. Her şey karşısında sabır vardır çünkü her şey bir süreçle oluşur. Bu süreçler de sabır gerekir.

Kütük işlenmediği için akıntıya kapılıp gider. Oraya buraya çarpar. Fakat kayık işlenmiştir; dilediği yere gidebilir. Akıntı onu sürükleyemez. Dinin yarısı sabırdır. Çok tesirli ilaçlar damara birden zerkedilmez. İnsan da birden bire aydınlanamaz. Mağaradan ışığa birden çıkan mahvolur. Bebek, vücut yapısına göre gıda alır. Azim ve sebatla hakikat kapısında beklenmelidir. Kedi, avı çıkmasa da avının kapısında bekler çünkü sabrın sonu selamettir. Zillete sebebiyet verecek sabır, sabır olmaz. Sabırda izzet vardır.

6. Zevk

Zevk, manevi haz manasına gelir. Zevk, tasavvufta aşk şarabının tadından mest olup kendinden geçmektir. Maşukuna kavuşma arzusuyla yanan

kimsenin aldığı zevk dil ile ifade edilemez. Mevlâna bu vuslatı “şeb-i arûs” olarak nitelendirmiştir.

7. Aşk

Aşk, sarmaşık manasına gelen “ışk” kelimesinden alınmıştır. Sarmaşık girdiği yeri nasıl kaplarsa aşk da girdiği kalbi hatta insanın vücudunu öylece sarar. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması âdeta onu sarmaşık dalları gibi kucaklamasıdır. Aşk, her durum ve hâliyle insanı Hakk’a götüren yoldur. Hakikate mecaz köprüsünden ulaşıldığına için mecazi aşk da kulu er geç Mevlâsına kavuşturur.

Görüntüleri olan tüm varlıklar yok olacak. Sadece O’nun zatı kalacaktır. Varlığın asli yerinde olmaması onun cehennemidir. Cehennemlikler asli vatanlarına ulaşamadıkları için azap çekeceklerdir. Bizler arızi hakikatleriz. Karanlıkta sallanan ışığın oluşturduğu daire gibiyiz, gerçek değiliz.

8. Sıdk

Sıdk, kişinin kendi iç barışıklığını sağlar. Sıdk, kişinin dış dünyası ile imajinasyon dünyasının barışık olmasıdır. Bu barışıklığı sağlayan kişi muhbir-i sadıktır. Bu kişinin verdiği haberlerin hepsi doğrudur.

9. Fakr

Tasavvuf, ilm-i bâtındır; zahirde kullanılan ıstılahları da kullanarak bunlara bâtıni, manevi anlamlar yükler. Fakr bizim, Vacibü’l-vücûd ve Ğanî olan Allah karşısındaki fakirliğimizdir. Bu, maddi anlamda bir fakirlik değildir. Peygamber Efendimiz(sav) “Fakirlik benim iftiharımdır” demiştir. Bu fakirlik, her şeyin Allah’a ait olduğunu anlayabilmek, kavrayabilmektir.

Fakr, suret ve mana fakirliği diye ikiye ayrılır. Suret fakirliği mal mülk, servet sahibi olmamaktır. Tasavvufta aslolan mana fakirliğidir. Manevi fakirlik, dünyadan, topyekün mâsivadan hiçbir şeye gönülde yer vermeyerek, malik olunan şeyleri Hakk’ın rızasına sunmaktır. Manen fakir olan beşerî sıfatlardan sıyrılıp kendini bir şeye malik görmeyen kimsedir. Bunlar sayısız mal mülke sahip olsalar bile hiçbirine gönül bağlamazlar, yani sahip oldukları mala kul olmaz onu kendilerine kul yaparlar. Hiçbir aidiyyete malik olmayan mutasavvıflar da görülür. Üzerlerinde para bulunmaz; derviş torbası veya keşkül taşırlar. Bunlar daha çok taşrada gezerler; halkın o torbaya ne koyup koymadığına bakmazlar. Bunun

sakıncaları da vardır. Zaten pek yaygınlaşmamıştır. Esas tavsiye edilen fakirlik sahip olunan şeye kalpte yer vermemektir. Büyük zatlar bir şeylere sahip olmuşlar fakat gönül hanelerinde onlara yer vermemişlerdir. Bazıları sahip olduklarının farkında bile olmamışlardır. Bazılarına göre fakir, “hatırına Hakk’tan başka bir şey gelmeyen”dir.

Sühreverdî’ye göre üç türlü fakirlik vardır: Birincisi avamın fakrıdır ki malı olmamaktır. İkincisi havassın fakrıdır bu da kendi sıfatlarından fânî olmaktır. Üçüncüsü havassü’l-havassın fakrıdır ki kendi vücûdundan fânî olmaktır. Peygamber Efendimiz’in(sav) iftihar ettiği fakirlik bu olmalıdır. Taşköprülüzâde Allah dışında her varlığın fakir olduğunu, bir kimsenin varlığının devamı için, ihtiyaç duyulanın sadece O olacağını söylemiştir. Ayrıca insan kalbinde iki sevginin yer alamayacağını, Hakk’a bağlanmış bir kulun gayrete iltifat etmeyeceğini de ilave etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Kur’an’da, hiçbir insanın içinde iki kalp yaratmadığını (Ahzâb 33/4) ifade buyurarak kalbin aynı anda iki farklı sevgiyi taşıyamayacağını, farklı iki cihete yönelemeyeceğini bildirmiştir. Tasavvufta aslolan manevi fakirliktir. Fakat mal-mülk de pek tavsiye edilmemiştir. Fakat aslolan mal-mülke gönülde yer vermemektir. Kişi elindeki şeyle iftihar ediyorsa hüsrandadır.

10. Kabz ve Bast

Kabz; kapanma, sıkışma, toplanma; bast, açılma ve yayılma demektir. Bu dalga boyları büyüyebilir de küçülebilir de. Kozmosta böyle olan işleyiş sosyal olaylarda da böyledir.

Tasavvuf, talip olma ile başlar. Yolun orta hâlleri ve ileri hâlleri vardır; sonu yoktur. Orta hâllerden biri de kabz ve basttır. Bunlar birbirinin peşi sıra gelir. Âlemde Hakk’ın tecellisi bazen kabz bazen bast şeklinde olur. Buna mevcler yani dalgalanmalar denir. Her fiilin iç katmanlarında bir kabz bir de bast yaşanır. Bu cemal ve celâlin birbirini tamamlaması gibidir. Bunlar sayesinde âlem ayakta durur. Hak, âleme teneffüsünü gönderip çekmektedir. Bu o kadar süratli olur ki biz ne kabz görürüz ne de bast. Âlemde duruyor gibi görünen şeyler aslında hareket etmektedir. Bunu birbirinin peşi sıra gelen her şeyde görmek mümkündür. Bunu görmek ancak seyrü sülukta orta yola gelince mümkündür. İlerideki hâllerde ne kabz ne bast görülür. Bunun tecelli hâlleri o hâlde olanların gününün günlerine uymaması, bir gün ibadetlerinde sıkılırken bir gün kuş gibi

olmasıdır. Bunun giderilmesi için mürid özel gayret sarfetmemeli nihai amaca, hedefe gözünü dikmelidir.

Bu âlemde olan titreşimi insan psikolojisinde de görmek mümkündür. Başlangıçta hissedilmez, ortalarda hissedilir, sonda kabz ve bastta değişim olmaz. Yolcunun gâh içinin ferah olması, gâh kendini kötü hissetmesi, kendisiyle kavga etmesine yol açar. Bu gidiş gelişler insanı sarhoş eder. Ancak bunlar geçici hâllerdir. Bu kural sosyolojide de vardır. Yükselişte çöküşün tohumları vardır. Yükseliş de çöküntüden doğar. İbn Haldun bu teoriyi ilk ortaya koyan sosyologdur. Mevsimlere, zamanlara, insan psikolojisine bu kural uygulanır. Hakk'ın yeryüzündeki tecellisi Hz. Muhammed'dir(sav). Bitkiler ve hayvanların peygamberi kendi cinslerindendir. Allah, Resulullah ve velilerin ağzıyla konuşur. Önce nebiyi tanıyacaksın, ona biat edeceksin. Sonra Muhammedî veli gerektiğinde teşbihe gerektiğinde de tenzihe götürerek sizi muhkem hâle getirir. Hiçbir zaman "Tasavvufi bir yola, tarika girdiniz mi?" diye bir soru sorulmaz. "Hz. Muhammed'in(sav) yoluna, şeriatına girdiniz mi?" diye sorulur. Tasavvuf Muhammedî, şeriatın arkeolojisidir.

11. Gaybet ve Huzur

Gaybet, lügatta "kaybolmak", huzur ise "hazır olmak" manalarına gelir. Tasavvufta gaybet, Hak ile meşgul olarak halktan uzaklaşmadır. Halkın huzurunda olan Hakk'ın gaybıdır. Hakk'ın huzurunda olan halkın gaybıdır. Halk ile haşır neşir olan Hakk ile haşır neşir olamaz. Tasavvufta ileri derecedeki kişilerde gaybet neredeyse ortadan kalkar hep huzur olur. Bu çok az kişiye nasip olur. Bu gaybet ve huzur bilgisi de dikey bir bilgidir. Tatmayan bilmez. Kendi iç güneşini doğuran kişide karanlık olmaz. Her sufi bu makama kolay kolay erişemez.

Ali b. Hüseyn secdede iken evi yanar; namazını bozmaz. Sebebini soranlara "Büyük ateş (cehennem) küçük ateşi (yangın) unutturdu." der.

12. Cem ve Fark

Cem lügatte, toplama ve yığma veya çoğul anlamına gelir. Fark tasavvufta cemin zıddıdır. Cem bekâ, yani varlık makamlarındandır. Salik önce bütün işlerin Allah'ın fiilleri olduğunu idrak eder. Fiilin bir oluş olduğunu, zuhur yerine ve mazharların istilalarına göre değişik şekillerde görüldüğünü anlar.

Buna, tevhid-i ef’al denir. Daha sonra bu fiillerin, sıfatların zuhuru olduğunu hisseder ve tek bir sıfatın da zuhur mahallerinin kabiliyet ve derecesine göre çeşitli şekillerde meydana geldiğini anlar. Buna da tevhid-i sıfat denir. Sonunda sıfatın, zatın zuhuru olması bakımından zattan başka bir şey olmadığını müşahede eder. “La mevcude illâ hû”, der. Bu, tevhid-i zat demektir. İşte bunlar bekâ mertebesidir. Nurî “Hak ile cem Allah Teâlâ’nın gayrından tefrika, O’ndan gayrıdan tefrika ise O’nunla cemdir.” demiştir. Cemden sonra ve onun üstünde olan makama cemu’l-cem ismi verilir. Cemu’l-cem, kişinin zatını, sıfat ve fiilerini Hakk’ın zat, sıfat ve fiillerinde fânî kılıp O’nunla birlikte olduğunu hissetmesidir.

Zıtlıklar çatışıyor gibi görünmelerine rağmen aslında birbirlerini destekler niteliktedir. Bu, prensipler bilgisidir. Âlimler, âlemdeki her şeyle prensipler düzeyinde ilgilenirler. Fark, cemi tefrik etmek, çözümlemektir. Fiiller fark, sıfat cem makamıyla alakalıdır. Bu makamlar birbirleriyle etkileşim içindedir. İlk üç mertebeye ulûhiyet mertebesi denir. Bunlar cem makamıdır.

Ehadiyet makamı ikiliği kaldırmaz. Şehadet âleminde farklılık gösteren şeylerin arasındaki mesafe, yukarı âlemlere çıkıldıkça azalmakta, ve bir müddet sonra yok olmaktadır. “Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız” hadis-i şerifi ve Hz. Ali’nin “Bildiklerimi size söylesem beni kâfir sanırsınız” sözleri buna işarettir. Şehadet âlemine bu yücelik sığmaz.

13. Fenâ ve Bekâ

Lügatte fenâ; yok olmak, yokluk, geçip gitmek; bekâ ise devam, sebat, evvelki hâl üzere kalmak demektir. Tasavvufta fenâ; kişinin kötü sıfatlardan arınması, bekâ güzel sıfatların insanda bulunmasıdır. Kişide kötü sıfatlar fânî olursa onda güzel hasletler belirmeye başlar. Bunun tersi de mümkündür. Tasavvufta varlık bekâ ile başlar. Arızi varlık, varlık değildir. Cem makamı dışındaki makamlar hep zıtlıklarla ifade edilir. Burası şehadet âlemidir. Asli özelliği fenâ oluşudur. Bekâ aranmaz. Bu âlemde tasavvuf paradoksal bir dil kullanmak zorundadır. “Biz insana şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16) Şah damarının mecazî olarak ifade ettiği anlam, bir şeyin tam kendisi demektir.

Her mertebenin bir rengi ve kokusu vardır. İlk mertebenin rengi farklı bir siyahtır. Mertebelerde yükseldikçe o mertebenin rengi salike açılır.

Mertebelerin remizleri vardır. Şehadet âleminde irfanla uğraşan kişinin kullanacağı dil paradoksaldır. Tek bir dille hakikat ifade edilemez.

Fenâ bir şeyin aslına rücûunu ifade eder. Tasavvufta seyrü süluk devamlıdır. Felsefe ve kelâmın mümkinü'l-vücûd (arızi varoluş) dediğine tasavvuf karşı çıkar. Varolmak, vücûd sıfatı, zatî bir hususiyettir. Her türlü arıza mümkine aittir. Bekâya gelince insan varolabilir. Bekâya varanlar, yani ancak arifler varolanlardır.

Arifler fenâya çıkıp tekrar şehadet âlemine dönerler ki onlara baki, ricalullah denir.

14. Tecelli

Lügatte, zuhur manasına gelir. Tasavvufta Hakk'ın zat ve sıfatının zuhurudur. İnsanların ekserisi hicablara bürünmüştür. Allah ile kulu arasında yetmiş bin hicab vardır. Mutasavvıflar bunun emmare, levvame, mülhime, mutmainne, radiye, mardiyye, kâmile olmak üzere yedi nefse tekabül ettiğini, Hak Teâlâ'nın yedi isminden birinin on bin hicabı kaldırdığını, setr perdesi kalktıkça, ilâhî sırların açılıp Hakk'ın tecellilerini müşahadenin gerçekleştiğini ifade ederler. Hak kişinin gönlünde vardır. Kişi ondan zulmani ve nurani perdelerle ayrılmıştır. Bunların kaldırılması gerekir.

Tecelli önce tevâcüd şeklinde kendini gösterir. Metafizik kavramları duyunca kişinin hâlinin değişmesi buna örnektir. Tecelli Rabbani ve ruhani olarak ikiye ayrılır. Tecelli, Hakk'ın zahir olmasıdır. Hakk'ın arifin gönlünde zuhura gelmeye başlamasıdır. Kişi, Hakk'tan, nefis perdeleriyle ayrılmıştır. Bizatihi namaza değil, Allah'a tapılır. Namazın hakikatine eremeyenler onu nurani perde hâline getirirler. Yolcu, Allah'a yöneldiği için bazı açılımlar yaşar, daha evvel kullanmadığı melekeleri ortaya çıkar.

Tasavvufun Bilgi Görüşü

İnsanın günlük hayatındaki patolojik, aykırı durumların temelinde yatan hakikat; insanın kendini yaratan, yüce varlığı unutması merkezlidir. Buna ister psikolojik ister

sosyolojik isterse politik beşerî bütün katmanları dahil edelim; insanın problemlerinin birinci derecede kaynağı, aslını inkâr, aslını unutmaktır. Aslını hatırlamayı ihmal eden kişi boş kalmaz, hatırlanması ona hiçbir fayda vermeyecek şeyleri hatırlamaya başlar. Çünkü hatırlamak eylemi evrenseldir, insanidir; insan hatırlamak, zikretmek, anmak ister.

İnsan Hatırlamak Üzere Yaratılmıştır

Doğruya varmayınca / Mürşide ermeyince
Hak nasip etmeyince / Sen derviş olamazsın
Yunus Emre (ks)

İnsanın yeryüzüne gönderilmesi, bir ayrı düşme, bir ayrı kalmadır. Bu ayrılığın birliğe nasıl dönüşebileceği, ayrılık vehminin nasıl bir idrakle ortadan kaldırılacağını anmak, hatırlamak, zikretmek tasavvufun alanına girer. Tabii ki zikir konusu; felsefi, ontolojik, psikolojik, dinî boyutlarıyla önemli bir konudur. İnsan, hatırlamak üzere yaratılmıştır ki hatırlayacağı şey, aslında kendisidir. Yani insanın hatırlama, zikretme eylemi; onun kendinden başka bir şeyi telaffuz etmesi değildir. İnsan kendisini ayrı, kopmuş, bağımsız bir kimlik olarak algılamaktadır. Bu da bir sufilere göre illüzyondur. "İnsan, başıboş bırakılacağını mı zannetti?" (Kıyamet 75/36) ayetinde de ifade buyurulduğu üzere insan başıboş bırakılmış değildir; mesele sadece o irtibatı anlayabilmektir.

Zikir, sadece psikolojik bir eylem değildir; bir şeyi dille defalarca tekrarlamak da değildir. İsimler, bizim bedenlerimiz gibi yaratılmış varlıklardır. Bedenlerimiz nasıl ruhumuza, iç yapımıza nisbetle zar mahiyetindeyse isimler de müsemmaya, isimlerin manasına nisbetle kılıftır. Böylece gerçekleri elde ederiz. Çünkü yeryüzünün yaratılışında, partiküllerinde, atomlarında yaratıcının isimleri hakimdir. O'nun isimleri

âlemi çepeçevre kuşatmıştır. Onun için sufi; yeryüzünde yürürken dahi, her yerde O’nun isimlerini temaşa ettiğinden, canlı ya da cansız baktığı her şeyde müessiri, eser sahibini görür. Kaldı ki sufi ontolojiye göre her şey zihayattır, hayat sahibidir. Bütün kâinat o küllî canın, küllî ruhun yansımalarından, devranından ibarettir. Âlemde devridaim etmekte olan küllî ruhu, mükemmel sistemi idrak eden ferdî nefs; o küllî ruha ermek suretiyle gerçek anlamını bulur. Çünkü damlanın ontolojik yeri denizdir; damla deryaya katıldığı anda gerçek yerini bulacaktır. Damla, deryadan ayrı düştüğü noktada çevresel şartlara bağlı olarak buharlaşabilir, donabilir. Aslına rücu etmelidir ama damlanın aslının ne olduğunu bilmek gerekir; o da sufilerin damla, katre ve deniz metaforlarında uzun uzun anlatılmıştır. Mesela Niyâzî-i Mısrî şöyle der: “Ey Niyâzî katremizi deryaya saldık biz bugün/ Katre nice anlasın umman olan anlar bizi.”

“Zikir”, etimolojik olarak yaratıcıyı anmak anlamına gelir. Arapçadaki “hatırlama” fiilinden gelir. Bizden, ancak öncesi olan bir şeyin hatırlanması istenebilir. Nitekim “Hiç hatırlamıyor musunuz?” diye gelen ayetler, bize daha öncesi olduğunu gösterir.

İnsanın günlük hayatındaki patolojik, aykırı durumların temelinde yatan hakikat; insanın kendini yaratan yüce varlığı unutması merkezlidir. Buna ister psikolojik ister sosyolojik ister politik beşerî katmanları dâhil edin; insanın problemlerinin birinci derecede kaynağı, aslını inkâr, aslını unutmaktır. Aslını hatırlamayı ihmal eden kişi boş kalmaz, hatırlanması ona hiçbir fayda vermeyecek şeyleri hatırlamaya başlar. Çünkü hatırlamak eylemi evrenseldir, insanidir. İnsan hatırlamak, zikretmek, anmak ister. Ama asli, manevi, gerçek eğitimini almamış insanlar, o hatırlamanın ne olduğunu bilmedikleri için o hazneyi başka şeylerle doldururlar. O şeyler aslında bir fayda sağlamayacak şeylerdir. Âlem hiçbir zaman boşluk kaldırmaz; sizin hatıranızda Hakk yer almazsa muhakkak orayı başka güçler doldurur. Eğlencesi, tevhidi, zikri Allah olanın yanına da bir başka varlık yaklaşamaz çünkü O her şeyi kuşatmıştır. Zaten O, her şeyi kuşattığını bildirmiştir. İnsan zikriyle, hatırlamasıyla bu evrensel kanuna uymuş olur. Dolayısıyla aykırı bir duruma düşmemiş olur.

İsimlerin Zuhur Mahalli İnsandır

Allah Teâlâ'nın birçok ismi vardır. Allah, bu âlemi isimleriyle kuşatmıştır. Âlemdeki bütün oluşlar ve eylemler, O'nun isimlerinin devranıyla gerçekleşir. Sufilere göre insan, kendisinde Allah'ın isimlerinin açığa çıktığı bir mahluktur. İsim, zuhura ereceği mekânı arar. İşte o mekân, insandır. Bu açıdan insan, Hakk'a ayna olmuştur. Rab insanı çok sever. Çünkü bütün sırları, insanda açığa çıkar. Herkes, kendisini en iyi anlayan arkadaşını sevmez mi? Mahlukat arasında Rabbi en iyi anlayacak olan, insandır; tabii başka anlayışlarla dolu olmadığı sürece.

İnsanın dünyaya geliş gayesi ailesi veya geleneksel eğitim merkezleri tarafından verilir. Bu gayeyi öğrenen, bu şuuru bir kere alan insan; bu dünyaya Rabbini sevmeye, O'na ayna olmaya geldiğini bilir. Bunu böyle bilen bir genç; tevekkülüyle, ilmiyle, sabrıyla olgunluk emareleri gösterecektir. Ama bu eğitim verilmediği takdirde o gencin ilgisi başka yerlere kayar ve oralardan alacağı eğitimle kendisini gerçekleştiremez. Mesleki eğitim, dünya hayatının sürdürülmesi içindir ve alınmalıdır. Ama onun çok daha ötesinde insanın kendini tanıması eğitimi gelir. Bu ise beşikten mezara kadardır. Üç beş yıllık eğitimle, alınacak bir diplomayla tamamlanacak bir eğitim değildir. Bu eğitim, uzun solukludur ve merhale merhale gerçekleşir. Birinci merhalesi, talip olmaktır.

Tasavvufun, sonundan ziyade başı önemlidir. Tasavvuf yolu, sonunda "Bir yere vardım, kemale erdim" denecek bir yol değildir. Gerçek kemale erenler "Ben ermedim" diyenlerdir. Fakat bu, bizi umutsuzluğa sevk etmemelidir. Bu ifade ermemenin göstergesi değildir, bilakis vuslata ermiş olmanın göstergesidir. Peki, zikretme ve bununla kaynağımızı bulup ona kavuşmanın bize ne getirisi olur? Modern insanın aklına gelebilecek bir sorudur bu. Modern düşüncelerin en büyük eksikliği insanı tanımlayamamalarıdır. Modernliğin şiirinde, edebiyatında en çok sorulan soru "İnsan nedir?" sorusudur. Bugün modern düşüncelerde insanın tanımı yapılamadığı, insana bir yer biçilemediği için varılan son nokta, bir soru işareti ve meçhuldür. Bunun insan psikolojisindeki uzantısı da intihardır. Çünkü modern insana hayattaki belirli ıstırap ve acıların onun eğitimi için olduğu bilinci verilmemiştir. Mesela gençliğin ardından kaybedilecek bazı melekeler aslında "Tek kudret sahibi yalnız O, sen değilsin" talimi içindir. Yalnız O vardır ve yalnız O varsa sen her şeyinle O'nda fânî olmak zorundasın. Sen, sendeki gücü kendinden zannediyordun; eğer öyleyse haydi devam et, koy

bütün gücünü ortaya! Hayır. Sahip oldukların, sana verilmiş birer emanettir. O melekeler senin onları nasıl kullandığına göre sana geri dönecektir. Gençliğinde sahip olduğun melekeleri hayatını anlamlı kılabilmek için harcamışsan bunlar, sana mana olarak geri dönecektir.

Mana bir lezzettir. Onun için sufilerin dünya görüşüne girdiğimizde gülen yüzler görürüz. İster eski ister yeni metinlere bakalım; sufi metinlerini okuduğumuz zaman karamsarlık, kasvet, nihilizmle karşılaşmayız, bilakis bizi aydınlık bir veche karşılar. Çünkü bu metinlerde bize ne olduğumuz anlatılmaktadır. Yeryüzünde peşinde olduğumuz ama adını koyamadığımız şey de budur. Ne kadar etiketimiz, kartvizitimiz olursa olsun, bunların hepsi fânî. Mezara yalnız olarak konulacağız. O zaman insanoğlu, bu gerçek üzerine niye düşünmez? Hiç kimsenin kaçamayacağı bir gerçekliktir bu. Bütün insanlığı ilgilendiren bu gerçeği düşünmüyoruz, düşünmekten kaçıyoruz veya düşünmemiz engelleniyor. Bana manamı verin. Ben kimim? Bana manam verilmediği sürece ben bir ceset olarak kalacağım ve ceset de toprakla beraber yok olacak. Oysa ben, ölümsüzlük şarabından içmek istiyorum. Eğer bunun yolu bana öğretilmiyorsa demek ki bütün talimler sahtedir, yoldan çevirmek için perdedir. “Biz sana geçici, günlük hayatını tanzim için bilgiler veriyoruz” denirse bunda bir mahzur yok ama almış olduğumuz o eğitimler bize yegâne gaye olarak verilirse bu, benim hayatımdaki anlam arayışımın bitmemesine sebep olacaktır. O zaman insanoğlu bu hakkını aramalıdır; bu çok asil bir haktır.

Allah’ın isimlerini yüklediği insan, nihilist felsefe içerisinde Allah’tan koparıldığı zaman kutsallığını yitirdi, aşağıların aşağısına indi. İnsanın gerçek anlamı kutsallığındadır; insan kutsallığını keşfettiği zaman yüceler yücesiyle irtibat kuran bir hâle gelir. O irtibatı kurmanın en önemli yollarının biri de İslam tasavvufundaki zikir esasıdır.

Zikir Unutulunca Müslümanlık Kimlik Olarak Kaldı

Kur’an-ı Kerim’e, hadislere baktığımız zaman “Az zikrediyorsunuz, az anıyorsunuz” sözleriyle karşılaşırız. Allah’ı zikretmez, O’nu günlük hayatımızdan çıkarırsak başka şeylerle dolarız. “Yeryüzünde zikretmeyen hiçbir şey yoktur.” Biz de hakikati, asli olanı zikretmediğimiz zaman sahteleri zikrederiz.

Zikrin üç mertebesi vardır. Birincisi, avamın zikridir. Avamın zikri, genelde dille yapılır. Belirli şeyleri dille telaffuz etmektir. Bir bakıma zikrin başlangıcıdır. Sevdiğinizin ismini önce dilinizle anarsınız. Bazen de gayriihtiyari olarak o isim dilinize gelir. “Kişinin fikri neyse zikri de odur” derler. Ameliyatlarda narkoz verildiği zaman uyanmaya doğru hastaların ağzından çok enteresan şeyler çıkarmış. Sonradan kendilerine, neler söyledikleri hatırlatıldığında “Ben öyle şey demem” derlermiş. Öyleleri de var ki narkozdan uyanırken bile “Allah Allah Allah...” diye uyanırlar. İşte maalesef böyle insanların sayısı gittikçe azalıyor. Bir arif “Yeryüzüden semaya ‘Allah’ ismi az çıkıyor.” demiş. Müslümanlık, zikir kısmı unutulduğu için sosyolojik bir kimlik olarak kalıyor. Oysa Müslümanlık bir maneviyat derecesidir. İslam, Allah’ın kurmuş olduğu manevi eğitim mertebeleri içerisinde yüksek derecelerin adıdır. Muhammedî olmak, maneviyat dereceleri içerisinde en yükseklerdedir. Bunu, Muhammedî olduğumuz için taraf tutmak ve partizanca bakmak gibi algılamamak lazım. Gerçek Muhammedî olanlar, dünya irfan ve maneviyat tarihinde geriye bıraktıkları eserlerle test edilebilirler. Diğer maneviyat dereceleri Muhammedî derece kadar kapsayıcı değildir. Hakikatin belirli yönlerini tecessüm ettirebilmişler fakat tam fotoğrafı elde edememişlerdir. Literatürlerine baktığımız zaman da görürüz bunu. Mevlâna’nın ***Mesnevi***’si ya da Divân-ı Kebîr’i, Muhyiddin İbn Arabî’nin Fütûhât-ı Mekkiyye veya onun özü olan ***Füsûsu’l-Hikem***’i gibi bir hakikat ifadeleri yoktur. Şüphesiz bazı kıymetli eserler vücuda getirmişlerdir, onlardan da istifade edilir. Bazı manevi akımlarda sadece el-Bâtın ismi tecelli etmiştir, ez-Zahir ismi yoktur. O zaman fotoğraf noksan kalır. Bazılarında Allah’ın el-Âlim ismi tecelli edebilir ama Allah’ın bir de el-Hakîm ismi vardır; hikmet, ilmin daha ötesindedir. Allah’ın el-Vedud ismi vardır. Allah sevgisi başka geleneklerde de zuhur etmiştir; sadece Müslümanların tekelinde değildir. Muhammedî olsun olmasın bütün insanlık Allah’ın kuludur. Tanrısını sevmek, Tanrısını özlemek bütün insanlığın ihtiyacıdır fakat el-Vedud ismi Tanrı sevgisinden ötededir ve bu isim Muhammedîlere verilmiştir.

Avamın zikri, lisanın zikridir. Havassın zikri ise kalbin zikridir. Önce dille zikredilir çünkü dil zikri, fikrin başka tarafa kaymasına engel olur. Dil bir şeyle meşgul edilirse düşünce ona uymaya başlar.

Arifler, ibadeti sadece camide ya da tekkede yapmaz. Gerçek melâmet erleri için bütün yeryüzü mescit ve tekkedir. Mesela Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde konuşuyoruz. Burası, Galata Mevlevihanesi'nin dervişlerinin kabirleri üzerindedir. Onlar büyük adamlardır, "yeter ki dostlar bassın üstümüze, namert geçmesin" dedikleri için burada konuşabiliyoruz. Civarda gördüğümüz mezar taşları, bugün Tarık Zafer'in bulunduğu yerden oralara götürülmüştür. Mezarlar buradadır, taşları oradadır. Bu bile Hayy olanın yalnız ve yalnız O olduğunu göstermek içindir. Dünyanın en büyük sufisi de olsan bir gün öleceksin. Onların devrinde Galata Mevlevihanesi vardı, o çatı altında bazı şeyler yaparlardı; şimdi de başka bir isim altında yapılıyor çalışmalar. Öz ve mana değişmesin, kabuk değişebilir; esas olan öz ve manadır. Onlar mana erleriydi, manayı bulan insanlardı. "İnsan zübde-i âlemdir" diyen kişilerdi onlar. Bize şöyle geliyor: "Modern zamanda mümkün değil köşeye çekilip Mevlevî olmak, şimdi uzaya gidiyor insanlar." Uzaya gitmeyelim, demiyorum ama her şeyin başı, kendi uzayını keşfedebilmektir.

Galata Mevlevihanesi beş dakikalık mesafede. Sadece birkaç kuşak önceydi Şeyh Galib. Üzerinden yüzyıllar geçmiş değil. O, orada yatıyor; biz buradayız ama birbirimize yabancılaştık. Galib Dede "Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen" derken bana manamı, aradığım şeyi veriyordu. Modern dünya ne veriyor? Cep telefonu, kimlik kartı, banka kartı… Onlar bana anlamımı vermiyor. Ya da veriyor, sonra diyor ki "Bu model eskidi, yenisini al." Sürekli peşinden koşmamı istiyor, sürekli tükettiriyor. Nereye kadar? Elhamdülillah ki kontrollüyüz. Peki, ya eğitimi olmayan insanlar? Bunlara para yetiştirmeye çalışıyor, yetiştiremeyen cinnet getiriyor. Çünkü, insanların önüne yanlış hedefler koyduk. İnsanın asli hedefi kendini bulmasıdır, diğer hedefler ona tabi olmak zorundadır. Kendini bulmayan bir insan profesör olsa, vali olsa ne olur! Kişi kendini bulmuşsa ondan sonra elde edeceği bu sıfatların değeri daha da artar. Modern zamanlarda bu asli eğitim unutuldu. Tasavvuf eğitiminde önce itikadın yani düşüncelerin düzeltilmesi gerekir. Düşüncenin düzelmesi de anlamımızı bulmakla olur.

İlk Madde (Prima Materia) Hakikat-i Muhammediyedir

Uşşâkı katar eyledi aşk içre Muhammed
Ol şâh-ı mümecced ol matlab u maksad
Mevlâna Celâleddin (ks)

İslam tasavvufunu izlemek suretiyle bir yerlerden bir yerlere varmak hedefleniyorsa, kendini tanıma yolunda ilerlenecekse burada bazı basamakların geçilmesi ve asla atlanmaması gerekir. “Hakikat-i Muhammediye” olmadan seyrü süluk olmaz. Hakikat-i Muhammediye makamı, seyrü sülukta veya âlemin kozmik yapısında ilâhî enerjinin, bir prizma misali o süzgeçten geçerek, salikin kalbine inmesinde çok önemli bir dönüştürücü, bir mürebbidir. Acaba Hayy bin Yakzan ya da Robinson Crusoe gibi tek başına, bir yardım almadan, sadece bazı fiziki melekeleri geliştirmek suretiyle bir insan aradığını bulamaz mı? İslam tasavvufu der ki: “Allah gizli bir hazine idi…” Yani bütün sırlar kendinde idi, henüz taşmamıştı. O hâli idrak etmek mümkün değil. O, zuhur perdesinden kendini temaşa etmek istediğinde kendine muhatap kıldığı, eşref-i mahlukat olan insanla konuştu. Allah, insandan tecelli eder. Yeryüzünde Allah’ın halifesi insandır. Halife, yeryüzünde Allah’ın işlerini gören temsilci demektir. Varlık katmanları içinde Allah’ı tek idrak edebilen, insandır. Ondan dolayı sufiler “Hazret-i İnsan” derler. “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular.” (Ahzab 33/72) Dağlar, taşlar burada maddi âlemin misalidir. Neden dağ sembolizmi kullanılıyor? Çünkü yeryüzü âleminde büyük, güçlü ve en çok ihtişamlı olan dağlardır. Hatta insanlar için “dağ gibi adam” deyimi kullanılır.

İnsan emaneti yüklendi. Kimdi bu insan? Bizim cinsimiz adına kim yüklendi? Hz. Muhammed(sav) bir hadisinde şöyle buyurur: “Allah’ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur.” Yaratılan ilk şey, onun nuru. Buna “kozmik Muhammed” diyebilirsiniz. Hz. Muhammed’in(sav) sırrını anlayabilmek için onu sadece Ortadoğu coğrafyasına hapsetmeyin. Bazı çevreler onu çölde, deve sırtında entariyle gezen bir Arap peygamber olarak tasvir etmek suretiyle onun hakikatini indirgemeye çalışırlar. Oysa Hz. İsa(as) da Ortadoğuluydu, entari giyerdi. Hz. Musa(as) da entari giyerdi. Neden sadece Hz. Muhammed’i(sav) bir şekle ve coğrafyaya hapsetmeye

çalışıyorlar? Onun evrensellik yönünü neden görmüyorlar? “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik. “(Enbiya 21/107) ayetini neden anlamamaya çalışıyorlar? Bunun değişik sebepleri var. Bunlardan biri, anlayış seviyelerindeki düşüklük, biri de inat. Birincinin tedavisi mümkün ama ikincisininki çok zor.

Sufilerin izlediği yol, yani tasavvuf, İslam dininin haricinde bulunan bir yol değildir. Her yol bir formül altında gizlenerek yeryüzüne gönderilir. Ve her din kendi sırlarını ihtiva eder. Hz. Muhammed’e(sav) gönderilen mesajda da durum böyledir. Hz. Muhammed(sav) ne söylediyse onun bir zahiri, bir de bâtını vardır. Çünkü bu âlemin bir içe, bir de dışa bakan iki yüzü vardır; âlem çift taraflı yaratılmıştır. Burada hiçbir şey; mutlak âlemde olduğu gibi tezahür etmez, bir zarfın içinde tezahür eder. Örneğin, ruhlarımız değişik suretlerde bulunan beden kılıflarımız içindedir. Konuşmaya çalışan, anlamaya çalışan, ceset değildir; o cesetlerin içindeki ilâhî mekanizmalardır ki onlara ruh denir. Anlayan ve bilen ruhtur. Ama hepimiz bu fizik âlemin icabı gereği ruhlar olarak değil cesetler olarak oturuyoruz. O zaman bu âlemde tezahür eden din de fiziğiyle beraber gelir ki ona şeriat, normlar, kurallar denir. Ama esas gaye, kurallar değildir. Kurallar, o ruhu taşımak içindir. O kuralların altına gizlenmiş olanı bulmaktır mesele. “Bir ben vardur bende benden içerü” derken Yunus, o içtekini kasteder. İşte bu seyrü süluktur ki tasavvuf, ontolojik olarak yaratılışı izler ve onu enfüsi olarak tekrar yükselme diye tarif eder. Sufilere göre ontolojik olarak yaratılış nasıldı? Allah, gizli bir hazine idi, bilinmek için “hakikat-i Muhammediye”yi yarattı. Allah’ın ilk muhatap aldığı, “hakikat-i Muhammediye”dir. Yani Abdullah oğlu Muhammed adıyla ete kemiğe bürünmüş o nebinin hakikati. Hakikat ve beden… Zaten miraç da bedenden hakikate doğrudur. Hz. Muhammed’in miracı, kendi bedeninden hakikatine doğrudur. “Ey beni izleyenler! Bana bakınız, siz de benim gibi suretinizden siretinize miraç ediniz” anlamını da taşır. Onun için Müslümanların, sadece Miraç Kandilini kutlamakla yetinmemeleri gerekiyor. Miraç Kandili, Hz. Peygamber’in miracının vuku bulduğu gecedir; bizden de kendi yükselmemizi gerçekleştirmemiz beklenir. Yükselmediğin sürece hâlâ aşağıdasın demektir.

Merâtib-i tevhidde kavs-ı nüzul derslerine, iniş mertebelerine baktığımız zaman âlemde ilk yaratılan nesne (***prima materia),*** Hakikat-i

Muhammediye olduğu için kozmik anlam***da âlemdeki bütün atomlarda*** “hakikat-i Muhammediye”nin zerreleri bulunmaktadır. Bundan dolayı o, âlemin anası olarak görülür. Bu anlayış, sufilerin bir yorumudur. Böyle itikat eder ve bundan feyz alırlar. Başka yorumlar da olmuştur ama sufilerin seyrü süluk anlayışında “hakikat-i Muhammediye”nin yeri çok önemlidir.

Hakikate Götüren Bilgi Dikey Olandır

Çağlar akar âb-ı revân yüz yere kor eyler figân
Ol demde zerrât-ı cihan feryâd eder vakt-i seher

İbn Arabi der ki “Musa, İsa, Üzeyir, İbrahim, bütün enbiya; yeryüzündeki faaliyetlerinde “hakikat-i Muhammediye”den aldıkları mesajı tebliğ ederler ama zahirî ve dünyevi hayatlarında bu hakikat onlara örtülü kalacaktır, vefatlarından sonra, kıyamette bu hakikat onlara açılacaktır.” Peygamber Efendimiz diyor ki “Ben, kıyamette bütün nebilere imam olacağım; beraber namaz kılacağız.” Bu gözle bakıldığında âlemdeki her şeyde ondan zerreler olduğu anlaşılmaktadır. Sufilere göre beden olarak Hz. Muhammed’in(sav) diğer nebilerden sonra gönderilmesi, o hakikatin tamamlanması anlamına gelir. Bu açıdan seyrü süluk eden bir dervişin, Hz. Muhammed’in(sav) hakikatiyle muhakkak ittisal kurması istenir. Niyâzî-i Mısrî, Mevlâna, Yunus Emre gibi ariflerin eserlerine baktığımız zaman hepsinin Hz. Muhammed’in(sav) hakikatinden feyz aldığını görmekteyiz. İbn Arabî, bütün yazdıklarını oradan aldığını söyler. ***Füsûsu’l-Hikem adlı eserini “hakikat-i Muhammediye”yle karşılaştığında aldığını söyler. Bu söylenenler bazılarına ters gelebilir. Eğer ters geliyorsa şöyle düşünelim: İbn Arabî sekiz yüz eser yazmıştır: Fütûhât-ı Mekkiyye 37 cilttir; İbn Arabî’nin günümüze ulaşmayan Kur’an tefsiri 64 ciltir. Yani rakamsal değere baktığımız zaman on binlerce sayfa yazmış bir insan... Yalan söylemek istese on bin sayfa yalan yazamazdı. Bir insan bir iki sayfa yalan söyleyebilir ama yalanın da sonu vardır. Dolayısıyla ortaya konulan bu eserler bile onun doğruluğunun göstergesidir.***

Konuya açıklık getirmek için daha sonra şiirlerinin ayrıntılı bir izahını vereceğimiz Niyâzî-i Mısrî’nin bir naat-ı şerifi üzerinde durmak istiyorum: Niyâzî-i Mısrî bu hakikati “Zuhur-ı kâinatın madenisin ya Resulallah”

şiirinde dile getirir. Âlemi başlatan sensin; muharrik-i evvel, ilk harekete geçiren sensin. O, gizli bir hazine idi; hiçbir sıfatı kendisinden taşmamıştı. O'nun isimlerinin kendisinden taşması, senin vesilenle oldu.

Zuhur-ı kâinatın madenisin ya Resulallah
Rumuz-ı küntü kenzin mahzenisin ya Resulallah

O hazinenin anahtarı seninle açılmaya başlandı. Dolayısıyla sufi edebiyatında besmelenin 'be'siyle "hakikat-i Muhammediye" arasında irtibat vardır. 'Be' başlatır, 'Elif' sükûndadır. 'Elif'le başlanmaz, 'be'yle, besmeleyle başlanır. "Eğer sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım." denmiş. Bu sözün sahihliğini sorgulayıp, araştırıp duranlar var; arayıp dursunlar. Hz. Peygamber'den nakledilen öyle sözler vardır ki kaybolup gitmiştir; dolayısıyla ondan bugüne sadece yatay bilgilendirmeyi esas almak onu daraltmak anlamına gelir. Şimdi bir kalabalık içinde en yakınımızdaki kişiye "Bugün hava güzel" gibi bir cümle söylesek ve bu söz kulaktan kulağa gitse -Allahualem- en sondaki kişiden: "Bugün hava güzel" şeklinde çıkabililir. Çünkü bu, düz bir bilgidir. Ama ben "taayyün-i evvelden taayyün-i sâniye cûş u hurûşa geldiğinizde" diye başlayan merâtib-i tevhidi anlatan bir bilgi verdiğimde en sondaki raviden nasıl bir haber çıkacağı belirsizdir. Dolayısıyla ey muhaddis, Hz. Peygamber'den haber beklemeyi sadece "Ben ondan işittim ki, o da babasından işitmiş ki, babası da dedesinden işitmiş ki…" silsilesinden umarsan sana gelecek haber "Hz. Peygamber tirit kebabını çok severdi."den başka bir haber olmaz. Asıl haber yolda kesilir çünkü önce nakledicinin o bilgiyi algılaması lazım. Ebu Hureyre(ra) ***diyor ki "Ondan öyle şeyler aldım ki ancak sizin ve benim anlayabileceklerimi aktarıyorum." Bugün adli olaylarda dahi şahidin şahitliğinde, onun bilgisi görgüsü esas alınır. Bir zırcahil, olayı bilmiyorsa yanlış aktarabilir; olayı görmüş olsa bile onun ne olduğunu bilmediği için yanlış nakledebilir. Ama meseleyi bilen birisi o olayı kenarından bile görse yorumlayabilir. Onun için Niyâzî-i Mısrî der ki "Bizim rivayet kanalımız ölmüşten ölmüşe değildir, kalpten kalbedir." Sufiler diğer bilgi kaynaklarını dışlamaz. Hz. Muhammed'in***(sav) ***nasıl giydiğini, neleri sevdiğini aktaran bilgiler de önemlidir fakat*** "hakikat-i Muhammediye"yi aktaran bilgiler değildir bunlar. İbn Arabî der ki: "Muhaddis o kişidir ki Muhammed'den haber getire."

Küntü kenzin sembolü sensin ya Resulallah. Buna ‘ontolojik Muhammed’ denir. Sufiler bu zamana gelene kadar Hz. Muhammed’e(sav) bu şekilde iman etmişlerdir. Onların bu bakışlarının temelleri vardı. Bu temeller, bazılarınca şirk olarak adlandırılabilir ama Peygamber’e hiçbir zaman tapılmamıştır. Onu bu kadar yüceltmek, Allah’ı tanımaya giden yoldandır. Bundan dolayıdır ki Hz. İsa’nın(as) Hz. Musa’nın başına gelen, Hz. Muhammed’in(sav) başına gelmemiştir. Çünkü sahih bir bakıştır. Arifler Hz. Muhammed’i(sav) Allah’a giden yolda önemli bir ayna olarak görmüşlerdir ama hiçbir zaman Allah yerine koymamışlardır. Bu konuda hiçbir örnek yoktur.

Beşer denen bu âlem ki senin suretle şahsındır. Beşeriyet, bu âlemde senin suretindir. Sufiler bu gözle baktıkları zaman derler ki madem her şey Hz. Muhammed’in(sav) hakikatinden yaratıldı, bütün insanlık ümmet-i Muhammed’dir. Bütün insanlık, partikülleri itibariyle Muhammedi’dir fakat bu insanlardan sadece bazıları, kendilerinde bulunan tabiat doğrultusunda bâtınlarında bulunan Hz. Muhammed’e(sav) zahiren iman etmek suretiyle ümmet-i icabet olurlar ki onlara Muhammediler denir. Muhammedî olmak, insanın tabiatında olanın tasdikidir. Günümüzün bakışı çok problemli; o yüzden o gözle bakmayalım. Hz. Muhammed’e(sav) klasik bakışla baktığımız zaman bütün araştırmacılar derler ki “Hz. Muhammed’in(sav) mesajında gayriinsani, insan tabiatına uygun olmayan hiçbir şey yoktur.” Hatta günümüzde de bazı araştırmacılar itiraf eder bunu. Dikkat edin, başka mesajlarda, dinlerde kısmen vardır; yapılmaz şeyler değildir ama çok zordur. Ama İslam dininde istenen şeyler aslında bugünkü modern toplumun dahi ihtiyacı olan şeylerdir. Bugün dahi onun tavsiyelerinin zıttına hareket edilmesinin cezasını çekiyoruz.

Bu anlattıklarımı Niyâzî-i Mısrî’den aktarıyorum, bir Malatyalı’dan. Bugün o irfan seviyesinden öyle düştük ki bunları anlamaktan bile uzaklaştık. Uzaklaşınca da düz mantık devreye girdi. Vahhabî anlayışı düz mantıkla hareket eder. “Hakikat okuduğumdan ibarettir, yorum yok.” Oysa insanız ve âlemi yorumlamaya geldik; ayet denen şey, adı üzerinde, işarettir. Ayet şu demektir: “Benden hakikate çık, takılma bana, işaretler yumağıyım

ben, sen beni alıp levha şeklinde duvara asmışsın, sadece okuyorsun, oku ama benden içeri geç, manama nüfuz et.”

Vücûdun cümle mevcudâtı nice câmi olduysa
Dahi ilmin muhît oldu kamusun ya Resulallah

Senin ilmin, diğer ilimlerin hepsini kuşattı. Ben, hangi tecrübeyi yaşadımsa Hz. Muhammed’in[sav] sahip olduğu ilmin bereketini görüyorum. Benim mesajımda Hz. İsa’ya[as] da yer var Hz. Musa’ya da. Bu tarihimde de böyle, doktrinimde de. Kimler nerelerden kovulurken kucak açtım ben. “Ne olursan ol yine gel!” diyen bir felsefeden geliyorum çünkü. Ana doktrin bende olduktan sonra, prensiplerimi bozmadıktan sonra hiçbir mahsuru yok, herkes gelebilir. Bu işte, Niyâzî-i Mısrî’nin beyitinin açılımı. Diyor ki, Hz. Muhammed’deki[sav] ilm-i ilâhî öyle kuşatıcı ki diğerlerini de içeriyor. Hz. İsa[as], İslam peygamberlerinin en önemlilerinden biridir. Hz. İsa’yı[as] çok severiz, fakat Hz. Musa’dan[as] farklı bir şey getirmiş değildir. Musevî şeriatine bağlı bir Yahudidir Hz. İsa[as]; getirdiği şeyin sınırları bellidir. Hz. Musa’nın[as] getirmiş olduğu şeriatı öyle hukuk kurallarına boğdular ki sadece norm hâline geldi belli bir süreçten sonra. Hukukun ruhu kaymaya, hukukla insanlık eziyet görmeye başladı. Onun üzerine eksik olan, unutulan noktayı hatırlatmak üzere gönderildi Hz. İsa[as]. Unutulan taraf, merhamet ve şefkatti. O eksiği gidermek üzere kodlandı Hz. İsa[as] ve o misyonla gönderildi. Yeni bir kural getirmedi, Hz. Musa[as] şeriatine tabiydi. Bugün modern dünya onu “şefkat peygamberi” olarak tek bir yönüyle ele alıyor. Hâlbuki Hz. Muhammed[sav] hem yeni kurallar getirdi hem de o kurallar içinde merhametini de beraberinde getirdi. Onun hayatında öyle şefkat, merhamet noktaları var ki onların üzerinde durmak gerekiyor. Mesela Hz. Muhammed[sav] kendisini bıçaklamak için arkasından yaklaşana döner, elini onun göğsüne koyar, o anda bütün merhamet kapıları açılır.

Onun kuşatıcılığını iyi anlamamız gerekir. “Kıyamette bütün nebiler benim arkamda namaz kılacaklar.” buyurmuşlardır. Ondan dolayıdır ki Muhammedî’nin kitabında Hz. İsa’ya[as] inananların da yeri vardır. Dünya

barışını ve huzurunu sağlamak istiyorsanız “öteki” dediğinizin sizde ontolojik karşılığının olması lazım. Eğer yoksa boşuna söz ediyorsunuz dünya barışından. Sende benim için bir yer yoksa, ve böyle bir yer açılamıyorsa söylediklerin tamamen göz boyamadan ibarettir. Dünya barışını sadece bir kavim için düşünüyorsan ve ben senin kavminden değilsem ne olacak hâlim? Sadece bir kabileye has olan din, dünyaya kapsayıcı bir merhamet getiremez. Eğer sen “Bütün insanlığa rahmet olarak gönderildim.” diyen bir peygamberi izliyorsan bütün insanlık senin derdin olur. O açıdan, insanlığı kapsayan doktrini araştırmamız gerekiyor. Ben adını koymayacağım ama “kapsayıcı doktrin”i bulmamız gerekiyor. Ondan dolayıdır ki tekrar söylüyorum; Hz. Muhammed’in(sav) ilmi, diğer ilimleri kapsayıcıdır. Dünya insanlarına huzur getirmeye en yakın düşünce sistemi ona aittir.

Ne kim geldi cihana hem dahi ne kim geliserdir
İçinde cümlenin seraskeri sensin ya Resulallah

Âleme ne gelmiş ise hepsi senin sebebinledir. Burada “Sen olmasaydın âlemi yaratmazdım” sırrının tezahürü var.

Cihân bağında insan bir şecerdir gayrılar yaprak
Nebiler meyvedür sen zübdesün ya Resulallah

Bu âlem, bu evren bahçesinde insan bir ağaçtır, insandan başka varlıklar yapraktır. Bütün nebiler, o insanlık ağacının meyveleri gibidir, o meyvelerin içindeki öz de sensin ya Resulallah.

Diğer dinlerin seyrü süluklarında belirli azizlerin patronluğu altında ilerleme vardır. İslam tasavvufunda seyrü süluk yapan yolcu; belirli müddet bir nebide, sonra nebide, sonra başka bir nebide terakki ettirilir Muhammed şemsiyesi altında. Makam-ı İseviyet’i yaşar, ardından makam-ı Museviyet’i yaşar. Bu kadar evrensel bir seyrü süluk yaptıran başka bir din yoktur. Bu büyüklüğü görmemiz lazım. İbn-i Arabi ‘beni bu yola ilk sokan kişi’ dediği Ebu’l-Abbas el-Uryebî için “Beni makam-ı İsa ile tanıştırdı, ondan sonrası yoktu, bir başkasına intisab ettim.” der. Bakın; bir Müslüman sufi, Hz. İsa nefesini talim ediyor. Ardından Hz. Musa dersleri başlıyor. ‘Murâkabe-i İseviyet’, ‘murâkabe-i Museviyet’ gibi yollar vardır tariklerde. Ama bir başka dinde murâkabe-i Muhammediyet diye bir ders var mı acaba?

Şefaat kılmasan varlık Niyâzî'yi yoğ ederdi
Vücudun zahmının sen merhemisin ya Resulallah

Eğer sen şefaat kılmasaydın ben var olmazdım. Yani bu varlık senin merhametin üzere plana geldiyse ben de bu sayede var oldum. Dolayısıyla yaralarımın merhemi sensin. Modernlik öncesi Osmanlı arifinin Hz. Muhammed (sav) ***algısı… Allah diyor ki; "***Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salâvat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salâvat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin." ***(Ahzab 33/56) Aristo mantığıyla hareket edecek olursak "Ben ve meleklerim ona salat ettik; o öldü; artık salat etmeye gerek yok." demesi gerekir. Bütün evren, bütün kâinat ona salat ediyor. Kozmik bir şarkı bu! O zaman "Ey iman edenler, siz de ona salat edin." O orkestraya katılmak suretiyle cümbüş tamamlanıyor. Tasavvuf Hz. Peygamber'e salat edişi, selam verişi çok mühimser.***

Salâvat Aynı Zamanda Sosyolojik Bir Olgudur

Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile eydin es salât

Çünkü ol mahbûb-ı Rahman ü Rahim / Kıldı dünyayı cemâlinden na'îm

Süleyman Çelebi (ks)

Salâvat getirmenin metafizik yönünü anlatıyoruz ama sosyolojik yönü de güzeldir. Anadolu'da bazı esnafın "salâvat günü" olurdu. Sözgelimi ben bir manavım, bir günü salâvat günü yapıp kendi kendime diyorum ki: "Bugün dükkânımda alışveriş bedava, alışveriş için gelen kimseden tek bir şey isteyeceğim, sadece dükkânımda bir salâvat getirsin, Peygamber benim dükkânımda anılsın, inşaallah dükkânıma bereket gelir, aileme feyz getirir." Bu âdet artık azaldı. Benim başıma Türkiye'de değil de İran'da geldi. Yaklaşık on yıl evvel ailemle İran'da bulunurken çocuğumuz ufak bir rahatsızlık geçirdi. Ne olduğunu çözemediler. Dediler ki "Bir doktor var. Amerika'da yaşıyordu; İran'a geri döndü. Bilirse o bilir; işin uzmanıdır ama çok pahalıdır." Gittik doktora, muayene etti; ilaçları yazdı. Borcumuzu sordum. Dedi ki "Bugün benim salâvat günüm." Önce anlayamadım. "Tenzilat mı yapacaksınız?" dedim. "Hayır, tek bir şey istiyorum, bu mekânda salâvat getirir misiniz?" dedi. Güzel bir içtimai âdet... Sebebi ise

“Benim dükkânıma feyz gelecek. Üzerimdeki nazar, bela, hastalık, sıkıntı salâvatla yayılan pozitif enerji sayesinde kalkacak” anlayışı.

Gelelim işin metafiziğine… Hâlâ bugünün Müslümanının derslerinden, ibadetlerinden biridir salâvat getirmek. “Allah var; Allah’ın yanına başka bir varlık koymayacağız; şirk olur.” Söylem itibariyle doğruymuş gibi gelen böyle yaklaşımlar da var. “Tevhid zedelenmesin.” Biz de zedelenmesin istiyoruz. Ama ben demiyorum ki; Allah kendi kitabında istiyor bunu. Allah, kendisine varmak isteyene “Habibime gidin.” diyor. Trafiği onun üzerinden kurmuş. “Onu atlayarak bana gelmeyin.” diyor. Başkaları: “O bir postacı, sıradan bir insandır” diyor. Ama o: “Ben bir kandilim.” diyor. Herkes kendi anlayışına göre konuşur, kimseyi küçümsemiyoruz. Sufilerin çok güzel bir sözü vardır: “Görüşlerin farklı olması, hâllerin, zevklerin farklı olmasındandır.” Hâller ve zevkler farklı olduktan sonra görüşler de farklı olacaktır. Hz. Peygamber’in ruhaniyetine selam gönderiyoruz biz, bedenine değil. Sahih bir rivayettir: Zeyd(ra) bir gün kemerini bağlamak için Hz. Peygamber’in önünde eğilip kemeri sıktığında kemer bir şeyi sarmıyormuşçasına geri gelmiştir. Bunu fark eden Hz. Muhammed(sav), tekrar “cesed-i Muhammediye”ye inmek suretiyle “şimdi bağla” demiştir ve kemer ancak o zaman bağlanabilmiştir. Yine sahih bir rivayette nakledilir: “Yürürken gölgesi düşmezdi.” Hangi fizikî varlıktır ki âlemde gölgesi olmasın? Ancak ışığın gölgesi olmaz, serapa nur olanın gölgesi olmaz. Yine sahih bir rivayet: Her insan gibi onun da vücûdu ve ihtiyaçları vardı, bir kaba bevlettikten sonra “Bunu uzak bir yere dökün” dedi ama o kabı götüren yardımcısı onu kafasına dikti. Hz. Peygamber “Ne yaptın sen? Cehennem ateşi sana haram kılındı.” dedi. Simya ilmi açısından düşünelim; fıkıh ilmi çözemez bunu, müftü efendi anlayamaz. Başka düzeylerde düşünelim, beden-i Muhammediyeyi kendi bedenimizle karıştırmayalım. Hiçbir kötü koku yayılmamıştır onun bedeninden. “Beden-i latif” kavramını düşünelim.

Hangi beden ki Veysel Karanî görmek istedi de sırladı kendisini, göstermedi? Sufiler der ki: “Eğer Veysel, Hz. Muhammed’i(sav) görseydi bambaşka bir teoloji kurulurdu.” Kimi der ki: “Annesinden dolayı geri döndü.” Sufiler başka türlü yorumlar bunu. Veysel beden gözüyle bakmazdı, ondaki hakikati görürdü, o yüzden onun kendisini sırlaması

gerekirdi. Veysel'in her gelişinde Hz. Peygamber(sav) başka bir yere gitti, hiç göstermedi kendini. Hz. Peygamber fizik âlemden ayrılmışken, Hz. Ömer'in (ra) hilafeti zamanında bir kez daha geldi Medine'ye ve bir konuda konuşurlarken Veysel, Hz. Ömer'e (ra) dedi ki "Ya Ömer, sen Peygamber'i görmemişsin." Kim gördü; kim görmedi? Bunu şöyle anlıyoruz: Aralarındaki bir anlayış farkından dolayı latife yaptı. Bunu "Sen bu konuda onu idrak edememişsin." anlamında söyledi. Demek ki görme sadece zahirde değil. "Dünyada görmeyenler ahirette de görmeyecektir" derken başımızda bulunan gözle görmekten bahsedilmiyor. Medeniyetimizde bu anlayışın tabii uzantısı sanata da girmiştir; hilye geleneğimiz oluşmuştur. Bir hattatın hayatındaki en büyük emellerinden biri hilye yazmaktır. Nedir hilye? Hz. Peygamber'in yazıyla tasviridir. Burada çok müthiş bir sanat vardır. Bu tasvirden bir heykel çıkarılabilir ama bunu yapmaktan imtina ediyoruz.

Tasavvuf ve Dinî İlimler

Dinî ilimlerin bazı dalları doktrinin tesbit ve nakli işiyle uğraşırlarken bazıları da bu doktrinin yorumlanması, açıklanması ve yeniden üretilmesiyle uğraşır. Mesela İslam dini özelinde tefsir, hadis, fıkıh, siyer gibi dallar birinci gruba giren dallardır. Başlangıçta kendilerini sırf böyle bir nakil işine hasretmemiş olsalar da bugün için bazı metinlerin tesbiti ve neşriyle uğraşır olmuşlardır. Tasavvuf, kelâm ve felsefe ise ikinci gruba giren yani doktrini yorumlayan ekollerdir. Bu gruptakiler metinleri sadece tesbit etmekle kalmayıp bunları yorumlamayı da sürdürmüşlerdir. İşte bu ikinci grubun içerisinde yer alan

tasavvuf, getirmiş olduğu açılımlar ile özel bir konumda yer alır.

Tasavvuf “Dinî İlimler” Ana Gövdesinin Bir Dalıdır

İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin / Ya nice okumaktır
Yunus Emre (ks)

İlimleri, gövdesiyle dallarıyla bir ağaç gibi tasavvur eden ilimler hiyerarşisinin klasik şeması göz önünde bulundurulacak olursa hiç şüphesiz ki tasavvuf “dinî ilimler” ana gövdesinin bir dalı olmaktadır. Burada Gazâlî, Râzî, Îcî, Taftazânî, Devvânî gibi bazı İslam âlimlerinin meşhur ilimler tasnifi (tasnîfu’l-ulûm) teşebbüslerini tek tek ele alacak değiliz. Fakat şunu da unutmamalıyız ki her tasnif çıkarma teşebbüsü söz konusu ilim adamının o anki dünya görüşünden ve o an için bağlı bulunduğu fikrî paradigmadan bağımsız değildir. Hatta entellektüel tekâmülü içerisinde, muayyen bir ilim adamının çıkardığı ilim tasnifinin daha sonraki yıllarda değişebildiği de gözlemlenebilmiştir. İbn Sînâ ve Gazâlî bu işaret ettiğimiz noktanın iki bariz örneğidir. Kimi âlimler; “teorik bilimler - pratik bilimler” diye bir ayrımla işe başlarlarken kimi âlimler “aklî ilimler - naklî ilimler”, kimileri “ulûmu’l-müteşerria - ulûmu’l-hikemiyye”, kimileri de “âlî ilimler - ednâ ilimler” diye bir ayrımı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda, önemli bir hususu paylaşmak istiyorum. O da, bu meşhur olmuş ilim tasnifi çalışmalarının yanı sıra bazı sufi müelliflerin de bu konu üzerinde bazı müstakil risaleler kaleme aldıklarının ya da diğer eserlerinde bu konuyu işlediklerinin zaman zaman ilim çevrelerinin gözünden kaçmış olduğunu müşâhede etmiş olmamızdır. Mesela Kuşeyrî, Hakîm et-Tirmizî, son dönem Gazâlî, Azîzüddîn en-Nesefî, Abdülkerim el-Cîlî, Abdurrahmân el-Bistâmî’, Eşrefoğlu Rûmî, İsmail Hakkı Bursevî, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi mutasavvıf düşünürlerin eserleri dikkatlice tarandığında çok rahatlıkla bu kişilerin de ilimler tasnifi yaptıkları görülecektir. Yine Muhyiddin İbn

Arabî'nin, başta ***el-Fütûhât'ı ve Merâtîbu Ulûmi'l-Vehb isimli risalesi olmak üzere birçok eserini göz önünde bulundurduğumuz zaman onun hep ilimler tasnifi yapmayı öne aldığını görürüz. Gazâlî'nin İlm-i Ledün Risalesi de bu manada bir tasavvuf epistemolojisi el kitabıdır. Binaenaleyh mutasavvıfların çıkardığı böylesi ilim tasniflerinin -diğerlerinden farklı olduğu yönleri de göstererek- bir veya birkaç akademik teze mevzu olabileceğini ve hatta olması gerektiğini de hatırlatmak isterim. Zühd ilimleri, keşf ilimleri, vehb ilimleri, aşk ilimleri, Kur'an mertebeleri ilimleri, ahval ilimleri, makâmât ilimleri, velayet ilimleri, tecelli ilimleri, zat ilimleri, sıfat ilimleri, fiiller ilimleri vb. birçok metafizik ilim tasnifiyle muhakkik sufilerin başka hiçbir yerde görülmeyen orijinal bilgi görüşleri bulunmaktadır. Zaten Taşköprülüzâde, Kâtip Çelebi, Nev'î Efendi, Gelenbevî gibi Osmanlı ilim geleneğimizin temsilcileri, ilimler tasnifi çalışmalarını işaret etmeye çalıştığımız irfani bakış açısıyla yapmış olduklarından bizim önerdiğimiz bu akademik çalışmalar kimilerinin dudak bükerek bakacağı türden nevzuhur faraziyeler olmayacak bilakis geleneğin ihmal edilen bir damarının yeniden gün yüzüne çıkarılması olacaktır.***

Elde Edilişi Farklı Olan Bilginin Niteliği de Farklılaşır

Hâsılı, tek tek ayrıntısına girmeden bütün bu ilim tasniflerine kuş bakışıyla baktığımız zaman bilgiye ulaşmanın yolları açısından başlıca şu iki ayrımın yapıldığını görüyoruz: Mantık ve istidlallerle bilgiye ulaşanlar ***(tariku ehli'n-nazar ve'l-istidlâl) ile riyazet ve nefisle mücahede tecrübesini yaşamak suretiyle ulaşanlar (tarîku ehli'r-riyâze ve'l-mücâhede), nazar yoluyla bilgiye ulaşanlar (tarîku'n-nazar) ile arınma yoluyla bilgiye ulaşanlar (tarîku't-tasfiye). Elde ediliş şekilleriyle farklılaşan bilginin kendisi de bu tasniflerde ikiye ayrılarak anlatılmaktadır: Vehb yoluyla alınan bilgiler (ulûmu'l-vehb) ile ele geçirmek suretiyle alınan bilgiler (ulûmu'l-kesb***), ancak ontolojik anlamda orada bulunmak ve bilgiyle özdeşleşmek suretiyle sahip olunacak bilgiler ***(ilmu'l-hudûrî) ile orada bulunmadan sırf okumak suretiyle alınacak bilgiler (ilmu'l-husûlî)***, manevi ilimler ***(ilmu'l-ma'nâ)*** ile maddi ilimler ***(ilmu'l-maddî), bâtıni ilimler (ilmu'l-bâtın)*** ile zahirî ilimler ***(ilmu'z-zâhir).***

Bu ikili ayrımların pratiğe yansımasının en bariz örneğini İbn Rüşd'ün İbn Arabî'yle karşılaşmasında ona sorduğu şu soruda görmekteyiz: "Keşf ve feyz-i ilâhîde bulduğun şey bize mantığın (nazar) verdiği şey midir?" İbn Arabî'nin bu soruya verdiği o meşhur paradoksal cevapta aslında kendi din felsefelerinde dikey metodoloji ve tümdengelimi esas, yatay metodoloji ve mantıksal çıkarımları ise ilkiyle irtibatlı ama tâlî olarak kullanmakta olan sufi metafizikçilerle bunlardan yalnız ikincisini izleyen peripatetik düşünürler arasındaki en temel farkı görmekteyiz. Genç bir sufi olarak İbn Arabî'nin bu soruya bir yönüyle "evet" ve bir yönüyle de "hayır" diye cevap vermesi sufi metafizikçilerin sanılanın aksine ve diğerlerinin hilafına her iki metodolojiyi de kendi yerlerinde kullanmaya bir itirazlarının olmadığını göstermektedir. Çünkü İbn Rüşd'ün de itiraf ettiği gibi, "Sufilerin nazar hakkındaki görüşlerinde izledikleri yol nazarî bir yol (tarîk) değildir. Yani öncüllerden (mukeddemât) ve kıyastan mürekkeb değildir. Sufiler gerek Allah bilgisinin (marifetullah) ve gerekse mevcudatın bilgisinin şehvani arızalardan tecrit esnasında nefste açığa çıkan bir şey olduğunu, tıpkı bir fikrin talep edilen yere gelmesi gibi bir şey olduğunu ileri sürerler. Buna dinden birçok zahirî deliller getirirler. Mesela 'Allah'tan korkun ki Allah da size öğretsin' (Bakara 2/ 282), 'Bizim için gayret sarfedeni biz yolumuza ulaştırırız' (Ankebût 29/69), 'Eğer Allah'tan korkarsanız O da size iyiyi kötüden ayırdedecek bir anlayış verir' (Enfâl 8/29) gibi kasdettikleri manada olduğunu zannettikleri birçok ayeti delil olarak getirirler. Biz de deriz ki varlığını kabul etsek bile bu yol avamın yolu değildir. Avamın ihtiyacı olan bu değildir. Eğer insanlar için seçilen yol bu olsaydı o zaman nazar tarikinin bâtıl olması icâb ederdi." İbn Rüşd'ün bu ifadelerinden onun bu yolu prensib olarak kabul ettiğini fakat avama açık olmaması gibi pratik bazı nedenlerden dolayı tenkit ettiğini anlamaktayız.

Hâlbuki sufi müellifler Kur'an'da hem enfüsi hem de afaki iki tarzın da bulunduğunu, fakat Hakk'ı bilebilecek olan aklın dikey olan akıl (akl-ı meâd) olduğunu ileri sürerler. Yani sufiler yüksek metafizik bilgisini keşf ve tecelli ile elde ederlerken tarlalarını akıl ve mantıkla sürerler. Hatta İbn Arabî metafizik konularda nazar ve burhanın her ne kadar nihai araçlar olmasalar da doğru kullanılmaları hâlinde bazen doğru araçları bulmaya götürebilir olduklarını da belirtir. Yani kimilerinin zannettikleri gibi sufi

muhakkiklerde akıl ve mantığın külliyen reddedilmesi diye bir şey söz konusu değildir. Ne var ki iş Tanrı'yı bilmeye gelince bunları yetersiz bulurlar. Mevlâna'nın tabiriyle, "Aklın adını kötüye çıkaran akl-ı cüz'îdir." (Akl-ı cüz'î akl râ bednâm kerd) yoksa onlar asla aklın bütününe karşı olamazlar. Sadece, Tanrı'yı bulmayı akl-ı cüz'îye havale etmeye karşı çıkarlar ve bunun boşuna bir uğraş ve vakit kaybı olacağını ileri sürerler. Çünkü onlara göre Hak aklî değil şuhûdîdir, aklî olan ise halktır. Diğer taraftan onlar da nazarı, mantığı, istidlali günlük işlerinde kullanırlar. Âlem-i emr'e ait nesnelerin bilinmesi için bu bilişsel araçlara başvururlar. Bu yüzden, sufi muhakkikler ehl-i nazara nisbetle iki yöntemi de yerinde kullandıkları, yani biri yatay (afakî) diğeri dikey (enfüsî) iki türlü biliş melekesini de kabul ettikleri için "iki kanatlı" (zü'l-cenâheyn) olarak tanımlanırlar. Hatta ilginçtir ki tasavvufi yoldaki riyazet ve inzivalar sonunda ilk elde edilen keşfin adı "keşf-i nazarî" veya "keşf-i aklî" olarak isimlendirilmektedir. Tabii bilahare bu keşiflerin ardından sırasıyla "keşf-i nefsânî", "keşf-i rûhânî" ve sonunda da "keşf-i rabbânî" mertebeleri gelecektir. Zaten İbn Arabî'nin ***el-Fütûhât***'ta ***dediği gibi sonuçta "Nazarında isabetli olanlar keşf ehline muvafakat, nazarında isabetli olmayanlar ise muhalefet ederler."*** İbn Arabî dinî ilimler metodolojisine dair ilginç tesbitlerde bulunur. ***Kitâbu'l-isfâr***'da der ki: "Hakk'ta (fîhi) sefer edenler iki kısımdır:

i. O'nun hakkında akılları ve fikirleriyle sefer edenler ki bunlar sonunda yolu şaşırdılar çünkü kendilerine rehber olarak sadece kendi 'fikirlerini' aldılar. Bunlar feylesoflar ve onlara tabi olanlardır.

ii. İkinci grup ise O'nda yine O'nun tarafından sefer yaptırılan resuller, nebiler ve seçkin veliler yani Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Ebî Yezîd el-Bestâmî, Ferkad es-Sebehî, Cüneyd el-Bağdâdî, Hasan el-Basrî gibi zamanımıza gelinceye kadar bu yolda meşhur olmuş muhakkik sufilerdir."

Çünkü ona göre Tanrı bilgisi ne rasyonel felsefenin çabalarıyla ve ne de bu felsefenin "dogma içerisinde yarattığı Tanrı" (ilâh-ı mu'tekad) düşüncesiyle elde edilebilir. İsbât-ı vâcib yöntemiyle Tanrı'nın ispatlanması diye bir şey onlara ters gelmektedir. Muhakkik sufilere göre ilâhiyat bilgisi veya teolojinin yöntemi ancak tümdengelimdir ve ancak Tanrı'nın yine kendisini bildirmesiyle olur. Aslında bu konu bilginin mahiyeti etrafında dönen epistemolojik tartışmalarla da irtibatlıdır. Bilgi alınır bir şey,

kazanılır bir şey mi yoksa verilen bir şey midir? Mistikler ile rasyonalistleri bilginin mahiyeti açısından birbirinden ayıran en önemli fark burada yatmaktadır. Mistiklere göre esas bilgi varlık bilgisidir, yani ilâhî bilgidir. İnsan da yaratılışı itibariyle tanrısal emanetlere sahip bir varlık olduğu için bilgi onda mümdemiçtir. Bu bilgi, zaten süjesinden ayrı olmadığı için bilen ve bilinen birliğinde ortaya çıkacak bir cevherdir. Bilgi insanda zaten verilmiş konumdadır fakat kendisinin açığa çıkmasını engelleyen unsurların ortadan kaldırılmasını beklemektedir. Daha önce de söylediğimiz gibi muhakkik sufiler kazanılan ***(kesbî) bilgiyi de inkâr etmezler fakat onu bilgiye giden yolda hazırlık çalışmaları olarak görürler. Bunlar ancak vehbî bilgiye götürdükleri oranında faydalıdırlar yoksa kişinin yolunu saptırmaktan başka işe yaramazlar. Işık olmaları gerekirken onu örten perdelerden bir perde de kendileri olurlar.***

Halvet ve İnziva Bir Bilgilenme Yoludur

Rasyonalistlere göre ise tam tersine bilgi tartışarak, denenerek elde edilecek bir şeydir. Fakat sufilere göre hakikat, mantıksal çıkarımlar, diyalektik tartışmalar boyunca cerayan edecek tez - antitez - sentez sürecinin sonucunda açığa çıkacak bir şey değildir. Zaten bu tür tartışmalara gerçek sufiler katılmazlar. Çünkü İbn Arabî'nin tabiriyle: "Muhakkikler sû-i edeb bir konuşmaya katılmazlar. Zaten onlar susunca bereket de kalktı... Keşf ve şuhûd yolu; münazara, mücadele ve her ne olursa olsun karşı tarafın delillerini çürütmeye çabalama gibi tarzları kaldırmaz. Çünkü bu tarz sonunda sahibine geri döner. Sahib-i vücûd olan muhakkik ise elde ettiği şeyle zaten mutlu ve mesuttur." Kişiye düşen görev tartışarak vakit kaybetmek yerine, bu biliş tarzı için gerekli olan şartları yerine getirmektir. Hak ancak keşf ilimleriyle münkeşif olacaktır, bilinebilecektir. Dolayısıyla ortada tartışılacak bir şey yok, tattıracak bir şey vardır. Çünkü sufilere göre hikmet, delâlet-i nebevî ile elde edilen bir ilm-i huzûrî olduğundan onu elde etmek için ilk atılacak adım tıpkı bütün nebîlerin yaptığı gibi riyazet ve halvetler neticesinde o hâzır-oluşu gerçekleştirmektir. Zira "Kime hikmet verilmişse..." (Bakara 2/269) ayetinde de belirtildiği üzere "hikmet"in bu verilen ve tümdengelen yapısının muhatabı olmak ancak sufi şairin "Padişah konmaz saraya hane mamûr olmadan" deyişinin işaret ettiği temizliği yapmakla gerçekleşecektir. Sufiler bunu Kur'an'da geçen "...men

tezekkâ” (Şüphesiz temizlenen kimse kurtuluşa ermiştir. [A’lâ 87/14]) ayetinden istidlal ederler. Yani onlara göre kirli nefisler pak olanı bulamazlar. Kir ve pak bir arada bulunamaz iki zıt kategoridir. Kir varsa pak olmaz, pak varsa kir olmaz. Mamafih sufi muhakkikler ibadet, riyazet ve halvet amellerinin kendilerinin bilgi alıcısı olmadığını buna aracılık ettiklerini ileri sürerler. Yani bu amellerin sonunda kişide bir nur oluştuğunu ve ancak o nur ile Hakk’ı tanıyabildiklerini söylerler. Yoksa bu amellerin tek başına yeterli olduğunu hiç bir sufi söylememiştir.

Niyâzî-i Mısrî’nin, “Savm ü salât ü hâc ile sanma biter zâhid işin/İnsan-ı kâmil olmaya lâzım olan irfân imiş” beyti tam bu manaya işaret etmektedir. Onlar bu yönleriyle Hâricîlerin, Selefîlerin ve bazı ehl-i hadîsin zühd anlayışlarından uzaklaşırlar. Bunlarda mutlak manada ibadetler esas iken sufilerde bu ibadetlerin kişide hâsıl edeceği hâl ve makam önemlidir. Yoksa kul ile Rabbi arasındaki perdelerden bir perde de o ibadetler olabilmektedir. Hemen hemen bütün dinî pratiklerde yer aldığını gördüğümüz ve sufilere göre Tanrı bilgisini elde etme yolunda atılacak ilk pratik adım olan halvet ve inziva uygulamasının aslında düşünce tarihinde de önemli bir yeri bulunduğu, maalesef modernler tarafından unutulmuştur. Kadim ve ezoterik felsefe okullarında öğrencinin metafizik konulara olan temerküzünün sağlanmasında başvurulan yollardan en önemlisi budur. Pisagor’da, Platon’da karşılığı olan bir uygulamadır. Mesela İslam filozoflarından İbn Miskeveyh, vasiyetinde, felsefe ile meşgul olmak isteyenlere önce “kalblerin temizlenmesi” işiyle uğraşmalarını tavsiye eder zira ona göre “hikmet, ilâhî vergilerin en büyüğü ve Allah’ın kendi dostlarına ikram ettiği en faziletli yüceliktir.” Ardından halveti tavsiye eder. Der ki; “Derin bir konu üzerinde düşündüğümüz zaman çevredeki şeylerin bizim nefsani faaliyetimize mâni’ olmaması için onlara göz kapatırız. Eğer nefs (bil-kuvve akıl) zatı itibariyle maddi olsaydı onun aktivasyonu, maddi dünyadan ilgisini kesmek zorunda kalmazdı.”

Sufi muhakkikler bu tür uygulamalara niçin diğerlerinden fazla önem vermektedirler? Çünkü onlara göre Tanrı bilgisi dışarıda (taşrada) aranacak bir şey değildir. Allah bütün isimlerini yalnızca en şerefli mahluk olarak yarattığı “insan”a talim ettiğini söyler. O, “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye iştiyak duydum ve bunun üzerine yarattım” derken ilk yarattığı şey “insan” olmaktadır. Yine kutsal metinlerde yer alan “Onun hamurunu

kendi elleriyle kardı" ve "Onu kendi sureti üzere yarattı" ***(imago dei)*** ve sonra "Ona kendi ruhundan üfledi" ve bu yüzden "Ben size şahdamarınızdan daha yakınım." ***gibi sözleri bir araya getirildiği zaman hep bir yakınlık, yani kurbiyyet teolojisinin yapıldığını görmekteyiz. Âlemde gördüğümüz bütün diğer varlıklar ise hep bu asıl nüshadan (nüsha-i kübrâ),*** bu prototipten ***(prima materia) kopya edilecektir. Her şey o "insan-ı hakikî"nin açılımından ibaret olacaktır. Binaenaleyh insan ister farkında olsun ister olmasın kendinde meknuz, içinde gizlenmiş bu tanrısal kabiliyetlerle mücehhezdir.***

Muhakkiklere göre "görülürler âlemi" (âlem-i şehâdet) adını alan şu içerisinde bulunduğumuz maddi varlık planı bir özün, bir mananın bir biçime, bir surete büründüğü, için dışla, enfüsün âfâkla, dikeyin yatayla buluştuğu yer olarak tasavvur edilmektedir. Yine zuhûr âlemi, tezâhür âlemi, imkân âlemi gibi muhtelif adlarla da anılan bu muayyen yerde bâtın zahir ile aşikâr olurken ruh da içine üflendiği beden ile elle tutulur, gözle görülür olmaktadır. Az önce naklettiğimiz "Ben insana kendi ruhumdan üfledim" (Hicr 15/29) ayetini bu bağlama yerleştirirsek bu tezâhür mertebesinde insanın hakikatinin ne olduğunu gayet iyi anlarız.

İlimlerin Efendisi Marifetullahtır

Hâsılı tasavvufun bağlı bulunduğu din ilimleri her şeyden evvel fizik-ötesi ilimlerdir, manevi ilimlerdir. Birinci derecede mevzusu Tanrı: zatı, sıfatları, fiilleri; Mebde': insanın yaratılışı, âlemin yaratılışı; Varlık: hayatın hakikati ve gayesi, yaratılmış varlıkların mertebeleri, nübüvvet ve risalet; Meâd: Ric'at, ölüm, kabir hayatı, berzah âlemi, sırat, kıyamet, mizan, mükâfat ve ceza, cennet ve mertebeleri, cehennem ve mertebeleri gibi konulardır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi dinin bu en temel doktrini üzerine yorum getiren okullar başlıca tasavvuf, felsefe ve kelâm ekolleri adını alırlar. Şüphesiz din, bu yukarıda saydığımız konulardan başka, ikincil olarak dünya hayatının hem beşerî ve hem de içtimai anlamda tanzimine dair de bilgiler getirmektedir ki dinin sırf bu yönüyle ilgilenen ayrı branşlar vardır. Ama hiç şüphesiz ilimlerin en üstünü Tanrı ilmidir, marifetullahtır. Babası Taşköprülüzâde'nin tanzimi olan ***Mevzuatü'l-Ulûm kitabını Türkçe'ye çeviren Kemaleddin Efendi'nin (ö.1032) kendi yazdığı mukaddimede sarf ettiği şu cümleler tastamam buna işaret etmektedir: "Bu ilim, yani Allah***

Teâlâ'yı tanıma ilmi, ilimlerin en şereflisi olduğu herkesin malûmudur. Bir ilmi elde etmek ve ona vâkıf olmak, birçok ilimleri elde etmeğe bağlı olduğundan din âlimleri, müctehid din imamları ve diğer nebi ve resullerin yani peygamberlerin vârisleri olan ilmi ile amel eden âlimler ve olgun üstadlar kalb ve kalıb mücadeleleri, ruh ve beden riyazetleri ile ince ve garip ilimler çıkarmış ve o derecede güzel kitaplar yazmışlardır ki insanların akılları bunları anlamaktan âcizdir. İlimlerin şerefi, bildirdiklerine göre olunca ve hepsinin isteği marifetullah olunca, ona vesile olan ilimlerin de şerefi buna göre anlaşılmış olur. O ilimlerin meydana gelmesine ve devamına çalışan büyük âlimler ve yüksek mutasavvıfların şeref ve izzetleri de zihin sahifelerinde yazılmış olur. Merhum babam, anlaşılmayan [işte o] ince bilgilere vâkıf, tarikat ehlinin hâllerine ve hakikate vâsıl ve arif bir kimse idi."

Birincil ve ikincil mevzularını yukarıda saydığımız din ana sahasının muktezasını en üst ilmeklerinden çözmeye çalışan bir mekteb olan tasavvufun şerefi bu yüzden mevzusundan gelmektedir. "Eşrefu'l-ulûm" tabiri her ne kadar branşlar arasında tatlı bir rekabete yol açmışsa da daha çok tasavvuf için kullanılmıştır. Bu yönüyle o, tabir caizse bir tür din felsefesidir. Dinin derinliklerinde yatmakta olanı bulup çıkarmaya çalışan bir tür din arkeolojisidir. Dinin sırlarını çözmeye çalışan bir şifre-çözücüdür. İşte bu açıdan tasavvuf bir ilim değil bizatihi bir metodtur da denilebilir. Çünkü ilim, o metodu izlemenin sonunda hâsıl olacaktır. Tasavvuf bir yoldur (tarîk) sözü aynı manadadır. Yanlış metod yanlış sonuçlara götürecektir. Din ilimlerinde bu durum farksızdır. Yunus'un meşhur "Çıktım erik dalına" dizeleri metafizik ilimlerde izlenecek yanlış bir metodun doğuracağı yanlış sonuçlara işaret eden nefis sözlerdir. Yani üzüm yemek isteyen kimsenin erik ağacına çıkması daha baştan yaptığı büyük bir metodik hatadır. Üstelik erik ağacı diye çıktığı da erik ağacı değil ceviz ağacı olunca tam bir hata üstüne hata durumu yaşanacaktır. Bu tam bir kaos ve belirsizlik durumudur. Tanrı'yı yanlış yollarda aramanın ve orada bulduğunu zannetmenin şiir diliyle mücmelen ifadesidir Yunus'un sözleri. Bize göre yüzlerce sayfalık bir felsefe metnine eşdeğerdir bu sözler. Bir diğer önemli sufi Mevlâna'nın da birçok dizede bu tür mantık yanlışlarını göstermeye çalıştığını biliyoruz.

“İhya Projesi”nin Esası Tasavvuftur

Tasavvuf ârif olmaktır hakîmen âdetullâha
Tasavvuf cümle ehl-i derde dermân olmağa derler

Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ks)

İslamî ilimler disiplinleri içerisinde tasavvufun müstakil olarak çok hassas bir yeri vardır. Bilineceği üzere geleneğimizde bütün bu disiplinler arasında kesişim noktasının hep tasavvuf üzerinden kurulduğu görülmüştür. Mutasavvıf bir fakih, mutasavvıf bir muhaddis, mutasavvıf bir müfessir, mutasavvıf bir şair, mutasavvıf bir vezir, mutasavvıf bir paşa, mutasavvıf bir hükümdar... Bunların hepsini birbiriyle buluşturan soyut bir İslam anlayışı değildir. Yani işlenmemiş, yorumlanmamış afaki bir İslam değil bilakis arifler tarafından yorumlanmak suretiyle işlemden geçmiş bir İslam’dır bunun adı. Çünkü birlik özdedir, cevherdedir. Formda ise ayrılık vardır. İslami ilimlerin birbirleri arasında bir köprü olarak tasavvufu seçmek Gazâlî’nin İhyâ-yı ulûmi’d-dîn projesinde gerçekleştirmeyi hedeflediği bir ülküdür ve her zaman için geçerlidir.

Tasavvufun bu birleştirici üst şemsiye olma modeli bugün için de aynı imkânlara sahiptir. Hatta mezhepler arasında yakınlaşmalarda tasavvuf kilit rolü oynamaktadır. Bir dönem Şia ve Sünni âlimleri daha çok fıkıh ağırlıklı bir “dârü’t-takrib” denemesi, yani mezhebleri yakınlaştırma denemesi yaptılar ama bu proje etkili olmadı. Bize göre gerek İmamiyye Şiasını ve gerekse Alevîliği Sünnilikle yakınlaştırabileceğiniz tek bir alan vardır ki bunun adı tasavvuftur. Zaten Alevîliğin -tarihî ve siyasi tesirleri bir tarafa- tamamıyla bir tasavvuf problemi olduğunu söyleyen yaklaşımlar vardır ki bendeniz de bu kanaate iştirak etmekteyim.

Netice olarak, bir din felsefesi olan tasavvufun metodolojisinin durduğu yeri genel olarak tesbit etmeye yönelik bu uzunca girişin ardından “Vusûlsüzlüğümüz, usulsüzlüğümüzdendir.” ***deyişinden hareketle metod konusuna çok fazla önem veren Cüneyd, Zünnun, Kuşeyrî, Hucvîrî, Gülâbâdî, İbn Arabî, Cîlî, Bosnevî, Eşrefoğlu, Erzurûmî, Gümüşhânevî gibi mutasavvıf düşünürlerin eserlerinde bu konunun hususi olarak nasıl tanımlandığı ve nasıl açıklandığının detaylandırılması gerekir.***

İlm-i Nübüvvetin Kavranmasında Tasavvufi Referansların Rolü

İslam tasavvufuna göre nübüvvet sırrının ne olduğu, peygamberliğin niçin gerektiği, peygamberlik müessesesi içerisinde Hz. Muhammed(sav) adıyla fizik âleme ayak basmış hakikatin diğer peygamberler arasındaki konumu ve devrinin mümeyyiz özelliği gibi bahisler önemli bir basamak teşkil eder.

Neden nebi gönderilmeye ihtiyaç duyulmuştur; peygamberlerin gönderilmesi neden önemlidir yahut önemli midir? Madem insan hakkında Allah "Ben bütün emaneti, bütün sırları insana yükledim" demiştir; o zaman insan doğrudan aydınlanamaz mı? Nübüvvet çizgisinde olmayan bazı mistik akımların iddia ettiği gibi ilm-i nübüvvet düzeyini devre dışı bırakarak neden kurbiyyet elde edilemesin? Nübüvvet acaba böyle bir şey mi yoksa insanlık için olmazsa olmaz şartlardan birisi mi?

Mertebeler, vurgulanması gereken, çok önemli bir konudur. Bizim, dini anlamaya ve Tanrı'yı bulmaya çalışmamız da bu mertebe dâhilinde olduğu için mertebenin hususiyeti, bizim bu arayışımızı belirlemektedir. Yani biz ruhlar mertebesinde ya da âlem-i misal mertebesinde yaşıyor değiliz. Biz; "anasır-ı erbaa" denen dört unsurdan meydana gelen boyutlu, cisimli, gölgeli bir mertebede yaşamaktayız. Dolayısıyla bu mertebeyi iyi bilmemiz, arayışımızda ifrat ve tefrite kaçmamamızı sağlar. İşte bu mertebede Allah Teâlâ insanla hiçbir zaman doğrudan doğruya konuşmuş değildir. Sebebi; fizik düzeyinde yaşayan insan tarafından zat makamının algılanamayacak oluşudur. Rab; sen daha kolay anlayasın, O'na daha kolay ulaşabilesin diye birkaç basamak tenezzül etmiştir, inmiştir. O, âleme istiva etmiştir. Bir hadis-i kudsîde şöyle buyurulur: "Gecenin ikinci yarısında Bana yaklaş, Bana nida et çünkü Ben yeryüzü semasına iniyorum." Demek ki O; bizim algılamamız, manevi idrakimiz O'na bir nebze ulaşabilsin diye zaman zaman tenezzül etmektedir. O'nun kendisini insana tanıtması, aslında insanın kendini tanımasıdır. Çünkü insan "ez-Huda", "min Allah", yani Hakk'tandır; O'ndandır. Bir başka yerdendir dersek şirk koşmuş oluruz. O'ndan başka varlık verici yoktur. O'ndan başka müdebbir yoktur. O zaman biz O'nun mülkünde O'nun mülküyüz. Bunu, efendi-kul diyalektiğiyle anlatabiliriz. O kendisini yeryüzündeki insanlara tanıtmak istediği ve insanların anlayış seviyelerinde mertebeler olduğu için, Allah kendisini

yeryüzüne mertebeli olarak indirir. Allah yeryüzünde tanınır, bilinirse ahirette de karşılığı bulunur. Yeryüzündeki hayatında O'nu bulamayan, öte dünyada da bulamaz. "Dünyada görmeyen, ahirette de görmeyecektir" (İsrâ 17/72). Dünyada bakar-kör olan, zannetmesin ki ahirette görecektir.

Yeryüzü hayatında Allah'ı doğru şekilde tanıyabilmek için O'nun bize verdiği bazı kopyalar vardır. Aslında Allah, bir yönüyle kendini gizlemiş ama bir yönüyle de kendini o kadar aşikâr etmiştir ki aşikârın şiddetinden dolayı gözler görmez hâle gelmiştir. Zuhurunun şiddetinden, parlamasından dolayı gözler kamaşıp göremez hâle gelmiştir. Allah Teâlâ, kendini insana hissettirmek için bir içeriden, bir dışarıdan iki yöntem kullanmıştır. İnsan içeriden, O'na bağlıdır fakat bazı sebeplerden dolayı bu içeriden bağlantıyı hissedemeyebiliyor; dışarıdan bir uyarıcı gerekiyor. Dışarıdan uyarıcı yine insanın kendi içindekini uyarıyor. Bundandır ki Allah; insan cinsinden seçtiği bazı özel insanlara, diğer insanlar emaneti anlayabilsinler diye görevler vermiştir ki biz onlara nebiler diyoruz. İnsanoğlunun biyolojik babası da bir nebidir. İster ateist ister teist olun, hangi dini izlerseniz izleyin bir nebinin çocuğusunuz. İnsan, saklı bir kategoriden gelmiyor. İnsanoğlu, peygamber çocuğudur. Dolayısıyla Âdem'in çocuğu olman, sende ilm-i nübüvveti anlama kapasitesinin de olduğunu gösterir. "Ben bilmem" diyemezsiniz; bu sır bizde doğuştan vardır. "Benim soyum Âdem'e çıkar" diyorsak, kendimize başka bir biyolojik köken arama ihtiyacı hissetmiyorsak bu böyledir. Kutsal kitaplar bunu söyler zaten. Bunun içinde değişik tekâmül evreleri vardır ama bunlar insani tekâmül evreleridir, başka cins tekâmül evreleri değildir.

Nebilerin gönderilme hakikati, Allah'ın merhamet sıfatından dolayı insana kendini tanıtması içindir. Hangi nebiyi izlerseniz, size Hakk'tan mesaj getirir. "Onlar kemale ermiş kullarımdır, onlara tabi olunuz." Onların yolu gelenektir; manevi bir gelenektir, ışıklar silsilesidir. Işıktan ışığa intikal eden bir nurlar hiyerarşisidir âdeta. İşte bu nebiler silsilesinden intikal eden manevi enerji, kişinin kendini tanıması ve ardından kendini tanımak suretiyle Rabbini tanımasına giden yolda çok önemli bir mertebedir. Bundan dolayıdır ki İslam tasavvufunda nebi devre dışı bırakılarak maneviyat çalışması yapılamaz.

"Nebi" kelimesini, İslam dinindeki anlamıyla kullanıyorum. İbranicede farklı anlamlar da içeriyor. Biz, İranlılar eliyle Müslüman olduğumuz için

“peygamber” kelimesini kullanıyoruz. Peygamber “peyam-ber” kelimesinden gelir: “haber getiren.” Oysa “nebi” haberden fazlasını getirir: Mesaj getirir ama aynı zamanda enerji kaynağıdır. Peygamberin haber getiriş özelliğini şöyle düşünmemek lazım: “Birisi, içimizden birine bir mektup verdi; o, mektubu diğer insanlara dağıtacak.” Evet, bir yönüyle böyledir ama sadece böyle değildir. Peygamberin getirmiş olduğu mesaj, peygamberin kendisidir. Getirilen mesaj sonradan iki cilt arasına konulup kitaplaştırılmıştır. O, yürüyen bir kitaptır. Mesaj dağınık olarak gelmiştir. Dağınık olarak gelmesinin sebebi de insanların mertebeleriyle alakalıdır. Öyle ayetler vardır ki bir olay üzerine inmiştir. Soru şu: O olay, o ayet insin diye mi oldu yoksa o ayet o olayı mı yarattı? Çok tartışılan bir sorudur. Merâtib-i tevhid dersleri içerisinde tevhid-i ef’al derslerini bilen kişi, fiiller makamının da sahibinin O olduğunu bilir. Dolayısıyla orada meydana gelen olay da aslında bir vahiydir. Günlük bir olaymış gibi görünür. Diyelim ki bir peygamber eşinin çocuğuna su aramak için iki dağın arasında koşması… Bu, ilham edilmiştir kendisine. Dolayısıyla kitaptaki vahiy ile kitabın dışındaki vahiy birbiriyle örtüşür. Kitap, Hz. Peygamber’i tasdik etmek için gelmiştir. Vahiy kimden kime gelmiştir? Vahyin kaynağı neresidir? “İnsan ve Kur’an ikiz kardeştirler.” İbn Arabî der ki: “Ümmetinden Hz. Muhammed’e(sav) yetişemeyen, ‘O’nu göremedim’ diyen kişi hayıflanmasın, eğer Kur’an’a bakarsa Hz. Muhammed’i görür.” Bir kitap bu, ben kitaba bakıp bir insanı nasıl göreceğim, nasıl olur? Kitabın harflerine baktığınız zaman orada hazır olan enerjinin adı, hakikat-i Muhammediye’dir, nur-ı Muhammedî’dir. Kur’an’ın hangi suresini okursanız okuyun Hz. Muhammed’in(sav) kokusunu alırsınız. Dolayısıyla Kur’an’ın kod sistemiyle Hz. Muhammed’in(sav) kod sistemi aynıdır. Birisi ete kemiğe bürünmüştür, birisi harflere. İkisini birbirinden, insanı Kur’an’dan ayırdığınız zaman Kur’an konuşamaz size. İnsan-ı kâmili, Hz. Peygamber’i devre dışı bırakan Kur’an okumaları sonuçsuzdur; ancak bir tarih kitabını okumuş kadar bilgi sahibi olursunuz.

Beşer cinsindendir Hz. Muhammed(sav) ama taşlar içerisinde yakutun diğer taşlardan farkı nasılsa onun da diğer insanlardan farkı öyledir. “Daha âlem yaratılmadan evvel benim nurum yaratıldı.” diyor. Sufilere göre Hz. Muhammed’in ruhu ilk yaratılandır ve onun nurundan feyz alır âlem. İbn

Arabî der ki: “Prima-materya denen şey, nur-ı Muhammedî’dir.” Yani âlemin nuru Hz. Muhammed’den(sav) gelir. Kur’an, Kelâmullah’tır. Kelâm, Allah’ın sıfatlarından biridir. Kur’an da Hz. Muhammed’se eğer; boş yerleri siz doldurun. Hz. Muhammed(sav), isimlerden hangi isme tekabül eder onu bilmek gerekir, vesselam.

Hz. Muhammed’i(sav) hissetmek için O’nun enerjisi altında maneviyat çalışması yapmak gerekir; sadece siyer okumak yetmez. Yukarıdan aşağıya mertebeleri sayarken şehadet âleminin bir özelliğinden bahsettik. Birçok özelliği var, üst mertebeler gibi değil. Neden? Bunu, yerimizi bilmemiz açısından söyledik. Aynı şekilde dünya tarihinin dönemlerini de iyi bilmemiz gerekiyor. Bir peygamberin hususi mesajını anlayabilmek için dönemini iyi bilmek gerekiyor. Biz eğer Hz. Nuh(as) zamanında yaşasaydık, o dönemin ahkâmı, o dönemin sırları açılırdı. “Atlantis’in sırrı bende. Uzaylıların sırrı bende. Maya ve Aztek sırları bende” gibi yüzlerce ezoterik akım ve iddia duyuyoruz. Geçmiş medeniyetler de, geçmiş nebiler zamanındaki sırlardır. İnkâr etmeyiz, tasdik ederiz, saygı duyarız, kabul ederiz ancak peşine düşmeyiz; düşersek boşuna arar dururuz.

Kur’an Yeni Bir Kod Sistemiyle Gelmiştir

Geçmiş maneviyat derecelerine saygı duymak ama oradan canlı bir inisiyasyon beklememek lazımdır. Zamanında cari, efektif olmuş ama devrelerini, başka devre sahiplerine devretmiş birtakım maneviyat merkezleridir. O açıdan Hz. Peygamber der ki “Tevrat, Zebur, İncil, bütün geçmiş mukaddes kitapları saygıyla anın ama şunu bilin ki yeni kod sistemi Kur’an’da verilmiştir, O’nu takip edin.” Kur’an’ı Kerim’in gönderilmesiyle, Hz. Muhammed’le(sav) başlayan; yeni bir devirdir. Hz. Muhammed’den(sav) önce yeni bir sistem getirmiş olan peygamber Hz. Musa’dır(as), Hz. İsa(as) değil. İsa(as), bir Yahudi olarak- sistemi dönüştürücü olarak gelmemiştir. Peki ne olarak gelmiştir? Kanuna boğulmuş bir dini “Din, sadece kurallar değildir, dinin özü vardır, o kurallar özü perdelemektedir” demek suretiyle düzeltmek için gelmiştir. Hz. İsa’nın fonksiyonu bir bakıma tasavvufi bir fonksiyondur yani. Hz. İsa şeriat

getirmemiştir; medreseyi değil tekkeyi getirmiştir. Eksik olanı getirmiştir. O yüzden sufilere “İseviyü’l-mezheb” de denilmiştir.

Hz. Peygamber’in son peygamber oluşu, İbn Arabî tarafından O’nun bütün ümmetlere gönderilmiş olduğu şeklinde yorumlanır. O, bütün âlemlere gönderilmiştir. Ondan dolayıdır ki getirdiği mesajında bir yandan “Ben rahmet peygamberiyim.” diyor, öte yandan da “Ben kılıç peygamberiyim.” diyor. Teraziyi dengelemiştir. Terazinin iki kefesi çok önemlidir: Zahir-bâtın, dünya-ahiret dengesi… Bütün maneviyat araştırmalarında denge çok önemlidir. Bazı spiritüalist akımlarda sadece maneviyat esastır; o zaman beden ve beden ilimleri ihmal edilir. Yani yeryüzü ihmal edilir. Oysaki yeryüzünün de takviyeye ihtiyacı vardır. Ve yine bundan dolayıdır ki İslam tasavvufunda sosyal çalışma da çok önemlidir; sosyal çalışmayla da seyrü süluk elde edilir. Fakirlere, mazlumlara, açlara, yolda kalmışlara yardımda bulunmak; bazen bir dağın başında beş bin kelime-i tevhid çekmekten yeğdir.

Allah zulmü sevmez; dolayısıyla Allah’ın “Zalim” diye bir ismi yoktur. İnsanlar içinde de zalim olanları, Allah kendine düşman olarak beller. Zulmün dini yoktur. Müslüman da çok zalim olabilir. Zalim; bir geleneği izlemeden sadece formel olarak “Ben Müslümanım.”, “Ben Yahudiyim.” “Ben Hristiyanım.” diyenlerden olur. Dininin hakkını verenden zalim olmaz. “Öldümeyeceksin.” diyen bir dini izleyen insan hareket ederken “Acaba bir mahlukata eziyet ediyor muyum?” diye kırk kere düşünür. Bir haşeratı öldürmekten çekinen sufiler geçti bu dünyadan.

Nebilerin eğitiminden geçen, peygamber nazarına erişen kişi, dönüşür. Ashab-ı kirâmın dönüşüm evrelerini, dönüşüm hikâyelerini çalışmak gerek. Öyle bir insan düşünün ki kendi kız çocuğunu öldürüyor. Sonra aynı kişi, Hattab’ın oğlu Ömer; ne oluyor, nerelerden geçiyor ve Hz. Ömer(ra) oluyor. “Vahiy kanalı benden sonra da açık olsaydı, Ömer’e gelirdi” diyor Hz. Muhammed(sav). Hakeza Farsî Selman’ın, Bilal’in hikâyesi… Bunların hepsi bir kişinin eliyle gerçekleşti. O öyle güçlü bir kimyager ki toplumu dönüştürdü. Ondan dolayı Hz. Muhammed’in(sav) mesajı bugüne çok uygun. Bazı eğitim sistemleri Hz. Muhammed’i(sav) anlatırken daha çok coğrafi şartları esas alırlar. “Arapların peygamberi”, “Arap Yarımadası’nın peygamberi” demek suretiyle O’nun mesajının hitap ettiği alanı daraltırlar;

sanki sadece Araplara hitap etmiş gibi. Öyle olsaydı Ebu Cehil, karşı çıkmazdı Peygamber'e; o da Araptı ve Arapçayı da çok iyi bilirdi. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in etrafında Arap olmayanlar da çoktu. O'nun yanında, Selman(ra) gibi bir Farslı, Bilal(ra) gibi bir Etiyopyalı, Süheyb-i Rumî(ra) gibi bir Bizanslı, Ka'b(ra) gibi bir Yahudi vardı. Hz. Muhammed'in(sav) Veda Hutbesi'ndeki mesajı, yeryüzündeki en önemli kardeşlik mesajıdır ve Magna Carta'dan da evvel verilmiştir. "Arap olanın, Arap olmayana üstünlüğü yoktur" diyebilen, ırkçılığın her türlüsünü ayakları altına alan evrensel bir peygamberdir O. "Üstünlük takva iledir." Yani benim "iyi adam" olmamla alakalıdır üstünlük. "İyi" olabilmişsem hangi milletten olduğum sorulmaz; bir Habeşli köle, takva basamaklarını geçip kâmil insan olmuşsa bizim başımıza geçebilir.

Allah, yeryüzündeki insanlarla peygamberleri aracılığıyla konuşur. Dolayısıyla peygamberlerin mesajları önemlidir. Bu mesajların getirdiği esaslar önemsenmeden yapılan araştırmalar; astral düzeyde kalır, daha yukarı çıkamaz. Bugün maneviyat çalışmaları yapan akımların çoğunda astral çalışmalar hakimdir. Bunlar; tehlikeli, obsesyon çalışmalarıdır. Bunlar içerisinde "kendini bilme" çalışmaları çok ama çok azdır. Maneviyat araştırması yapan kişinin önce nebisini tespit etmesi gerekir. "Hangi nebinin kademi üzere ilerleyeceğim?" Bu, İslam tasavvufunda çok büyük önem arz eder. Nebi tespit edildikten sonra o nebinin tahtında, altında faaliyet yapılır.

Nebinin mesajları, Allah'tan gelen mesajlardır. "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun…" (Âl-i İmrân 3/31) buyuruluyor ayet-i kerimede. Bakın; şart koşuluyor. Çünkü "hubb-u billah", Allah sevgisi dersleri; Hz. Muhammed'in(sav) mesajının içinden geçecek, oradan çıkarılacak. Onun haricinde çıkarılacak bir sevgi; platoniktir, gerçek değildir. O açıdan Hz. Muhammed'in(sav) mesajına tabi olmak, O'nu izlemek; maneviyat verir insana. Tabii o mesajın da dereceleri var. Zahir ehli, o mesajın sadece zahiriyle iştigal eder ama bâtın ehli mesajın içiyle amel eder. Onunla abdest alır, kendini yıkar. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in mesajının içi, sufiler için çok önemlidir. Namaz, oruç, zekat her Müslüman için önemlidir fakat sufiler için bunların manevi sırrı önemlidir. Sufiyi ilgilendiren, namazın sadece zahiri yönü değil, asıl bâtıni hâlidir. Ondan dolayı nebiyi atlamak suretiyle velayet elde edilmez; velayet nübüvvetin bir cüz'üdür çünkü.

İslam tasavvufunda hiçbir veli yoktur ki ışığını Nebi'den almasın. "Ben Nebi'yi kabul etmeden veli oldum." diyen hiçbir veli yoktur. Mevlâna, İbn Arabî gibi büyük sufileri kastediyorum; İslam tasavvufu denen caddeye isimlerini verenler Nebi'yi atlamayanlardır. "Biz hepsini mişkat-ı nübüvvetten aldık." derler.

Peygamber Efendimiz'in manevi mesajını anlatabilmek zor bir nokta, hatta tasavvufta denir ki "Allah'ı anlatmaktan daha zordur." Çünkü iki tarafı keskin bir kılıçtır; bir şey söyleseniz bir tarafa kayarsınız, bir şey söyleseniz öbür tarafa kayarsınız. Sufiler "Seni hakkıyla anlatamadık." derler hep. Abdülkerim Cîlî, İnsân-ı Kâmil kitabında bir şeyler anlatmıştır; tekfir edilmiştir. Aynu'l-Kudât el-Hemedânî ***Zübdetü'l-Hakâik isimli kitabında onun sırrını bir nebze olsun açıklamaya çalışmıştır; idam edilmiştir. İbn Arabî, üstü örtük olarak bazı şeyleri açıklamıştır ama o bile çok ithamlara maruz kalmıştır. Dolayısıyla ancak bu kadarı anlatılıyor.***

Hulâsa-i kelâm, tasavvuf yolunda, seyrü süluk basamaklarında Hz. Muhammed isimli nebinin manevi koruması altında olmadan mesafe kaydedilemez. İslam tasavvufunun her basamağında salâvat vardır. Salâvat basit bir şey değildir; irtibat kurma çalışmasıdır. Enerjinin asıl kaynağı olan varlıkla irtibat kurulur. "Salat getirin O'na." (Ahzâb 33/56) buyuruluyor Kitap'ta. Çok ilginç bir ifadedir; "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin." Peygamberine salâvat gönderen cümbüşe katılır, koroya dâhil olur. Yeryüzünün kutbu odur. Yeryüzünde arıyoruz onu, yeryüzünde değil; yeryüzünde arıyorsak yeryüzünün kurallarına tabi olmak gerekir. "Devre-i Muhammediye"nin mührü, mülkü "hâtemü'l-enbiya"dadır. Maneviyat, O'nun sırrından açığa çıkar. Tabii maneviyat dereceleri var; başka yerden de başka şeyler çıkar ama rengi, kokusu farklıdır. Muhammedî velâyetin sırrı, sufilerdedir.

Tasavvuf ve Felsefe-Sanat

Tasavvuf, sübjektif bir bilim dalıdır. Buna azamî bilgi der. Ferdi, süjeyi esas alır. Ferdin, Yaradan'ı ile alakasını

araştırır. Tasavvuf, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e hatta günümüze gelinceye kadar devam eden bir disiplin olarak, din ilimlerinin merkezine oturttuğumuz bir din felsefesidir aynı zamanda. Çünkü maneviyat havzasında kazılar yapmakla meşguldür. İnsanın katmanlarla dolu iç âleminden yansıyan her ilim ve sanat dalıyla da, doğrudan bağlantılıdır dolayısıyla. Tasavvuf, mana ilmi, mazmunlar ilmidir. Görüntülerin, harflerin, bedenlerin arka planı ile ilgilenir. Başka ilimlerle ilgileniyorsa bu onun mana ilmi olduğundan dolayıdır. Âlemde kozmik düzenin merkezinde insan vardır. Maddi olanın ruhani olana hizmet yasası ise tasavvuf ve ilm-i siyaset arasındaki bağlantının merkez noktasıdır. Bu ilişki bir çeşit, ihtiva eden-ihtiva edilen, zarf-mazruf ilişkisidir. Böyle bir şekilleniş ister istemez hiyerarşiyi meydana getirir.

Modern düşüncenin özellikle dil felsefesi ve edebiyatın vardığı noktalar ile tasavvufun söylemi arasında büyük paralellikler bulunmaktadır. Son yıllarda gerek yerli gerekse yabancı mütefekkirlerin, şair, yazar, sanatkârların eserleri üzerine yapılan eleştiri ve yorumlarda sıkça tasavvufi konulara temas edilmesi tesadüfi değildir.

Tasavvuf Ezoterik Bir Hikmet Felsefesidir

"Tasavvuf ile felsefe komşudurlar; birbirlerini ziyaret ederler."
Celâleddin Devvânî

Felsefe ile tasavvufun birleştiği veya ayrıldığı yerler vardır. Celâleddin Devvânî: “Tasavvuf ile felsefe birbirleriyle komşudurlar. Birbirlerine gider gelirler.” der. Arifler prensipleri vaz’ ederler. Bir şey ontoloji ve epistemoloji hakkında görüş açıklıyorsa buna geniş manada “felsefe” diyebiliriz. Tasavvuf için, ezoterik, inisiyatik yapıda bir hikmet felsefesi de diyebiliriz. Zira tasavvuf aslında bir din felsefesidir. Felsefe, kelime olarak “philo” ve “sophos” kelimelerinin birleşiminden meydana gelir. Önce “sophos” vardı. Filozof kelimesi önce Pisagor için kullanıldı. Pisagor Mısır’da yirmi üç sene kalmıştır. Mısır’da “Babilonya Hikmet Merkezleri” denilen yerler vardı. Bazılarına göre bu okullar bağımsız hikmet okullarıydı. İkinci görüş ise, bağımsız ama “logos”a bağlı oldukları yönündedir. Bu durumda o dönemin kutbuna, dönemin merkezî spirütüel kişisine bağlılık söz konusu olur. Ve bu okullar kaynağı itibariyle nebevi mektepler olur ki isabetli olan görüş de budur.

Senelerce bu şekilde eğitim alan Pisagor, “Gidiniz orayı irşad ediniz” denilince Güney İtalya’da Crotone denilen bölgeye geliyor ve özel bir okul kuruyor. Pisagor, her geleni öğrenci olarak almıyor. Öğrenciler açısından bir teslimiyet söz konusu. Dolayısıyla bu teslimiyetten yola çıkarak burada üstün bir otoritenin varlığından söz edebiliriz. Gelenekte otorite, merci vardır. Karşılıklı bilgi alışverişi şeklinde değil, bir otoriteden bilgi akışı vardır, zira o bir bilgedir.

Bu okulun öğrencileri güneşin nurunun bütün mahlukatın üzerine yayıldığı vakitte, tan yeri ağarırken uyanık olur ve meditatif, teemmülî ameliyelere başlarlar. Bu esnada bir takım himnler okunur. Bunlar hamd ve dua türünden meditasyonlardır. Hikmet tok karnına yapılmaz. O yüzden talebeler o vakitten öğleye kadar aç karnına ders görürler. Öğleden sonra kendilerine ayırdıkları bir vakit vardır Bu okulda gün üçe ayrılarak tanzim edilir. Talebelerin vakitlerinin bir kısmını, kendi iaşeleri için ziraate ayırmaları gerekir. Gelenekte olanın aksine uykuyu, işi, ibadeti birbirinden ayrı tutmaya başlamak sekülerleşmeye delalettir.

Öğrencileri Pisagor’a önce tanrılık sonra peygamberlik atfettiler. O her ikisini de kabul etmeyince öyleyse “sophos”sun dediler. O ise “Hayır, ‘sophos’ da değilim ben ‘sophos’ların elinden bilgi almış, onların elinden mezun kılınmış biriyim. Bana illa bir isim verecekseniz, ‘philosophos’

deyin.” demiştir. “Philo” seven demektir; “sophos” da hikmet ve hakîm. Yani Pisagor kendisine ‘hikmeti seven’ diyebileceklerini söylemiştir.

Demek ki ***philosophos***, ***sophos yani hikmete göre tâlîdir. Ancak günümüzde bu işler öyle maddiyatçıların eline geçti ki sophos kayboldu. Filozof kaldı. Hatta XIX. yy.*** itibariyle ***philosophos da kalmadı. Hakîm, bilge kalmadığı gibi filozof dahi azaldı. Rönesans’a kadar düzgün gelmişti ancak Rönesans’tan sonra her şey gibi bu da altüst oldu. René Guénon’un tabiriyle “Eldivenin içi dışına geçti; metafizik dışlandı ve ayıplanır oldu.” Guénon’a göre bu büyük bir çöküş. Günümüz insan anlayışı ötelerle bağlantısını koparmış fizik merkezli bir insan anlayışıdır. Mesela tıp bugün insanı, ışığın tekessüf ettiği bir varlık olarak değil, bir kadavra, bir makine olarak görüyor.***

Nereden başlarsak başlayalım söyleyeceğimiz her şeyin ortak temeli varlıktır, vücûddur. Çünkü dönüp dolaşıp O’na döneceğiz (İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn). Felsefi bilgilenme âdeta kitabi bir bilgi ile olur. Buna İbn Rüşdcü anlayış diyoruz. Nefsin arınmasıyla elde edilen bilgi bilgidir. Kitabi olan ise enfarmasyondur, malumattır sufilere göre.

Sahabe zamanında Müslümanlığı kabul edip “Amenna” diyen bir bedevinin bu sözüne karşılık “Amenna” değil, “Eslemna” demeleri buyurulur bir ayette. Düşünme ile düşüncenin nesnesi aynı şeydir. Obje ile nesne aynileşmesi yani. Tasavvufta bilen ile bilinenin aynileşmesi vardır. Ve bu bakış açısına göre İbn Rüşd’ün bakış açısı mecruhtur, yaralıdır.

İslam felsefecileri, faal akılla, “logos”la, Hz. Muhammed(sav) ile bağlantı kurmalıyız, diyor fakat nasıl bağlantı kuracağımızı tarif etmiyor. İbn Arabî der ki: “Aslında orijinal İslam felsefecileri Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Abdülkadir Geylânî’dir.” İbn Sînâ’dır, İbn Rüşd’dür demez. Böylelikle kayan diskleri yerine oturtmuş olur. Bilgi zaten insanın kendisindedir insanın hard diskinde yüklüdür. Sadece tıklamak yeterlidir, der sufiler. Dışardan almamak gerekir ki virüs bulaşabilir, sistem çökebilir.

Tasavvuf İslam Sanatlarının Kaynağıdır

“Allah güzeldir (cemîl), cemâli sever.”

Hadis-i şerif

“Allah güzeldir, güzeli sever.” ibaresi üzerine bir sanat felsefesi bina etmiştir sufiler. Tabii ki buradaki güzel, Freudyen manada bir güzel değildir. Yapılması gereken güzellikleri ortaya çıkarmaktır. Bugün kuantum fiziği, eşya bazen parçacıklar hâlinde bazen dalgalar hâlinde gidip gelen bir şeydir, der. Biz gözümüzü kapattığımızda yoktur. Demek ki eşyaya varlık veren bizim duyu organlarımızdır.

Sanat, sufi açısından “Hakiki Varlık”la bağlantılı bir şey olmaktadır. Arızi değildir. Her dem güzel olanla irtibatlı olduğunda gerçek sanatçı olunur. Başka bir ifadeyle sanatkârlık, “el-Cemil” isminin hakikatine ermektir. Tasavvufta realizasyon, fikirler teâtisi neticesi bir bilginin sende oturması vardır. Bu diyalektik değildir. İşte sanat, bu irtibatın ardından bir tahakkuk eylemidir. Bu manada tasavvufun, şiir, musiki, mimari gibi İslam sanatlarının doğuşuna kaynak olduğunu görürüz. Sanat, ancak yontulup işlenip bir hâle sokulan, bir makama konulan insan tarafından icra edilebilir. Alt kademeler kesiftir, yoğundur. Kişi manen yükselmeyle beraber latif duygulara sahip olur ve o incelikler eserlerde tezahür eder.

Şiir ve tasavvuf gibi daha özel bir sahada tasavvuf sanat ilişkisine bakacak olursak şiir, fehmetmek, hissetmek demektir. 1944 yılında vefat etmiş olan Ömer Ferit Kam, şiir ve tasavvuf bağlantısı ile ilgili demiştir ki: “Osmanlı’da halkından padişahına herkes tasavvufla ilgilenirdi. Ve tasavvuf lezzetine erememiş olanlar kınanırdı. Özellikle şairler o yüzden kendilerini sufilerle bağlantılı gösterirlerdi.” Fuat Köprülü: “Muhyiddin İbn Arabî ve öğrencileri yoluyla halk, vahdet-i vücûd ile iyiden iyiye dolduğu için böyle kaliteli bir toplum ortaya çıkıyor.” diyor. O zamanın hırsızı ile bu zamanınkini karşılaştırın. O zamanın hırsızının bile bir etiği vardır. Zengin olmayan eve girmiyordu mesela. Bu karşılaştırmalar yoluyla müthiş güzel bir sosyolojik araştırma yapılabilir.

Şiirde kullanılan teknik sufilerin sıkça başvurduğu mecaz yahut diğer bir adıyla alegoridir. Şiir sözü kısa tutma, remzetme yeridir. Saatlerce anlatmak zorunda olduğunuz bir şeyi şiirle çok kısa sürede anlatabilirsiniz. Osmanlı şiirinin arka planında yatan budur. Halk şairleri bâdeli-bâdesiz diye ayrılır. Bâdeli olanlar rüyada kendisine ilâhî aşk şarabı sunulanlardır. Bâdeli isen Hakk söylemelisin ve söylediklerinden bu manada sorumlusun, demektir. Mesela Niyâzî-i Mısrî de sonradan şiir okuyanlardandır. Şeyhülislam Esad

Efendi, tekkeler için “Bilgi ve şiir şerbetinin aktığı bir bakıma konservatuvardı” der.

Ayette “Ve darabna meselen” yani “Akıl sahiplerine örnekler veriyoruz.” buyurur, Allah Teâlâ. Ancak buradaki akıl bizim anladığımız beyin manasındaki akıl değildir. Kur’an-ı Kerim’de “lübb” kelimesi kullanılır. Bu kelimeyle kesbî değil vehbî manada bir akıldan bahsedilir. Hz Mevlâna, “Akl-ı cüz’îdir aklın adını kötüye çıkaran. Cüz’î aklı bıraksak evin yolunu zor bulur; Tanrı’yı nasıl bulsun!” der.

Dinî bilgi derecelidir ve din sadece hukuktan ibaret değildir. Ayet-i kerimede “Allah, sana Kitab’ı ve hikmeti indirdi” buyurulur (Nisa 4/113). Bu bize, kitabımız için anahtar kelimenin hikmet olduğunu gösterir. ***Mesnevî***’de: “Şekle aldananlar mücevherlere büründüler/ Manaya değer verenler mana denizinde boğuldular.” denir. Nihâyetinde amacı Yaradan, aracı ise sanat olanlar yokluğa ulaşıyor.

Âlemin Siyaseti Esma-i İlâhiyeden Başlar

‘Sultanlar ekmeğin fiyatını,

velîler ise ekmeğin bereketini bilirler.’

Arketipler, ana esaslar üzerinde durulur tasavvufta. Arifler taifesine göre şehadet âlemine inişimiz, esasında, ruhani olan varlığın cisme, bedene bürünmesiyle oluşmuştur.

Cevher, asıl olan ruh; tâlî olan bedenin içine girmiştir. Bedenin varlığı, “lizâtihî” (kendisi için) değil, “ligayrihî”dir (başkası için). Maddi olanın özü ruhanidir ki ona anlamını verir. Ruh bu madde planında arınmak suretiyle kendisine zarf olan bu maddi plandaki ilişkinin karakterini de belirler. Yani beden ruh ilişkisini dengeli tesis etmek gerekir.

Bu âlemde maddi olan ruhani olana hizmet eder. Bu ilişki ihtiva eden-ihtiva edilen, zarf-mazruf ilişkisidir. Böyle bir şekilleniş ister istemez hiyerarşiyi meydana getirir.

Âlim olanlar sebepleri bilenlerdir. İdeal bir metafizik şemada zahirde olanın bâtın ile uyumlu olması gerekir. Dışın geldiği yer içtir. Bir iç var. İçi korumak için dış var. Bu uyum yoksa olay armoniden uyumsuzluğa dönüşür. Patolojik bir hâl alır. Kozmik anarşinin doğuş nedeni tam da buradan gelir.

Ruh sultan, beden de onun mülküdür. Edebiyatta ruh süvari, beden küheylandır. Bilgeler arifler veya maneviyat önderleri bu ilkelere göre kurulmuş sistemin parçalarıdır. Ya sultanlar bilge ya da bilgeler sultan olmalıdır.

Hükümet edenler, maneviyat ehlinin nefesi altındaydılar; ancak onlar kadar maneviyat içinde olmadan yönetimde onların ilkelerine uyuyorlardı. Bütün modern öncesi geleneklerde göklerin krallığı insanın içinde, derinlerde yatan bir ütopyaydı. Yeryüzü krallığı ise oraya götüren bir araçtı. Bir takım kadim toplumlardaki rahip-kral, Hint geleneğinde Brahman-Kşatriya anlayışları gibi. Kşatriya, Brahman'a bağlı olan ve dünyevi işleri yapan kimsedir. René Guénon, bu geleneği tarif ederken "maddi iktidar manevi otorite" ibaresini kullanır.

Savaşçı sınıf yani Kşatriyalar kendilerini manevi otoriten bağımsız ilan ederler. Şeytanın ivasıyla bir köşede oturup biz yoruluyoruz, diyerek Brahmanları katlettikten sonra onların yerine geçerek 'Biz Brahmanız" demeye başlarlar.

"Manevi olan otorite" hiçbir destek olmadan kendisini ifade eder. Erdem de denilebilir buna. "Maddi olan güç" kaçınılmaz olarak nüfuz etmeyi gerektiren ve yardıma ihtiyacı olandır. Böyle bir kurgusu olan ezoterik bir eser olarak Fârâbî'nin el-Medînetü'l-Fâzıla'sını gösterebiliriz.

Ruhani olanın gücü hikmetten, erdemden gelir ve bütünüyle entelektüeldir. İdari, askerî ve adlî olanın başındaki maddi iktidardır. Arkasında manevi otorite vardır. Ruhaniler aktüaliteyle, icraatla uğraşmazlar. Hükümetin feyiz alacağı doktrini vaz'ederler. Ruhanilerin birinci alanı eğitim ve öğretimdir. Aktif siyasetle uğraşmazlar. Örneğin Selçuklu ve Osmanlı'ya bakacak olursak veliler ve sultanlar arasındaki bu tip ilişkilere sık sık rastlanır: Osman Gazi ile Şeyh Edebalî, I. Ahmed ile Azîz Mahmud Hüdâyî, Yıldırım Bayezıd ile Emir Sultan, Fatih ile Akşemseddin...

Yönetici ve veliler arasındaki ilişki tarih içerisinde değişiklikler arzeder. Yönetici ve veli kimliğinin birleşmesi çok nadirdir. Yöneticinin manevi otoriteye sıkı sıkıya bağlı olduğu yönetimler sıklıktadır. Yöneticinin veli ve âlim kimselere sıkı sıkıya bağlı olmamakla birlikte derin hürmet gösterdiği sistemler de çoktur. Bir velinin kendilerine yaptığı nasihatlere gücü nispetinde uyan yöneticiler yanında, nasihat dinlemeyen nasihat-nâpezir

(nasihat dinlemez) yöneticiler de tarih sahnesinde yerlerini almıştır. Veli-yöneticiler, velilere tam bağlı yöneticiler, velilere hürmetli yöneticiler, velilere itaatli yöneticiler, velilere asi yöneticiler olmak üzere beş grup saymış olduk. Veliler ekmeğin fiyatını değil, bereketini bilirler. Ekmeğin metafiziğini bilirler. Beşinci sırada saydığımız kişiler kutsal olandan profan yönetime geçişin ilk basamağını teşkil ederler. Aristoteles'in dejenere dediği sistem buradan başlıyor. Şeyh-i Ekber İbn Arabî'nin siyaset üzerine söyledikleri birçok sistemi etkilemiştir. İbn Arabî Hazretlerine, Aristoteles'e atfedilen Sırru'l-Esrâr'dan bahsederek "Bu esere bir bakar mısınız? Patrik'in oğlu Yuhanna tarafından Arapça'ya çevrilmiş, bu esere çok rağbet var." derler. İbn Arabî inceler kitabı. "Güzel bir kitap fakat irfani tarafı zayıf, dünyevi tarafı ağır" der. Bunun üzerine bir eser yazar: Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Memleketi'l-İnsaniyye. Yirmi yirmi beş varak civarındadır. Bu eser günümüze kadar gelmiştir. Son dönem Osmanlı Mevlevî Şeyhlerinden Ahmed Avni Konuk tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve şerh edilmiştir. Bu kitap için âdeta ezoterik siyasetten bahseden ilk kitaptır diyebiliriz. Bu eserde tasavvuf ve siyaset bağlantısı açık bir şekilde ifade edilmiştir. ***Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Memleketi'l-İnsaniyye*** ismi bile, sufilerin diğer ilim ve fenlerden farklı özel bir dünya tasavvuru olduğunun işaretidir. Bu eserde yer alan siyaset tasavvuru, mülki idare ile tasavvuf rabıtasının canlı ve geçerli bir ifadesidir. Buna göre: Âlemin siyaseti, esma-i ilahiyeden başlar. Rab ismi insanlara bir had koyar ve mülkün ıslahı için bazı resmi düzenlemeler getirir. İbn Arabî'ye göre bu düzenlemeler ikiye ayrılır: Hikmete dayanan ve dayanmayan siyaset. Birinci siyaset tarzında Cenâb-ı Allah bazı seçilmiş kimselerin kalbine düsturlarını ilkâ eder. Ve bu kimseler o ilkeler çerçevesinde oranın iklimine, mizacına uygun siyasetler geliştirirler. Bu ilkelere, "nevâmis" (namuslar) yani yasalar denir. Namus, hayra giden yolda bilgelikle yapılan iyiliklerdir. Zıttı, şerri getiren casusluktur. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri bu ilkeler çerçevesinde I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e nasihatlerde bulunur. Oğlu Keykavus'u eğitir. Bu öğretide hükümdar; imâm-ı mübin, ruh-ı küllî, ***kutb***, ***halife***, güneş kelimeleriyle karşılanan bir makamdadır. Vezir ise, akl-ı küllî, akl-ı evvel, akl-ı cüz'î gibi isimlerle adlandırılır. Hükümdarın karısı için; ***âlem-i ecsam, nefs isimleri uygun görülmüştür.***

Tasavvufun siyaset felsefesi kısmen biyolojiktir. Siyaset, canlı bir beden, “ecsam âlemi” olarak tasavvur edilmiştir. Tebaa beş duyu organıdır. Şehir, bâtıni kuvvetler; köyler, el ve ayak; başşehir, ***kalp***; saray, arş; hazine, maliyedir. Kâtip, ayân-ı sâbite; kalem, ***kalem-i âlâ***; sicil-dosya, ***levh-i mahfuz; kadı, adl*** (adalet); vergiler ***amel***lerdir.

Cisimler âleminde mutlak tevhid hiçbir zaman olmaz. Burada daima zıtlıklar mevcut olmak zorundadır. Bu âlem ancak zıtlar arasında armoni sağlamakla ıslah edilir. O düşman olduğu sürece siz varolacaksınız. Batıl olmasa Hakk’ın mevcudiyetini nereden bilirdik? Bu planda eğer iyi eğitim alınırsa, şeytan da sizin adamınız hâline gelir. Hz. Peygamber “Ben kendi şeytanımı Müslüman ettim.” diyor. Kaotik planı iyi tanıyıp seyrü süluku yapmamız gerekiyor. İblis, şeytan, heva, evham azılı düşmanlarımızdır. Kâfirle mücadele eden arif onu öldürdüm demez. O’nu aslına rücu ettirdim, der. Düşmana gönderilen elçiler: zekâ, şecaat, ilim, reca. Düşmandan gelen elçiler: Hırs, kibir, cimrilik, aptallık, ihanet, korkaklık.

Düşman dört yandan gelir; havf, reca, ilim ve tefekkürle ona karşı durulmalıdır. Kalp, iman yani sultan salih olduğu vakit beden yani tebaa da salih olur; fasit olursa o da fasit olur. Allah Teâlâ bir topluma bir bilgeyi yönetici kıldığı vakit ona o toplumun sırları da açılır. Hükümdar Cenâb-ı Hakk’ın isimleriyle ahlaklanmıştır. Bu ahlak onun tebaasında da zahir olacaktır. Bu halife ilâhî kanunlara uymalı ve mülkünü de uydurmalıdır. İmam, şefkat ile muamele etmelidir. Yönettiklerinin her birine mevki ve sınıfına göre davranmalı ve bol bağışta bulunmalıdır. Nefs-i emmâre iyi takip edilip yumuşaklıkla eğitilmelidir. Akıl, vezir de onlara lütuf ile muamele etmelidir. Adalet ve denge ise mülkün temelidir. Tebaasına şefkat üzere yaklaşan, ayrılıkları tabi kabul edip idare eden bir yönetimin gelirleri fazla olur. Hazinesi zengin hükümdar da düşmana galip gelir. Bu sultan, keramet gibi olağanüstü davranışlardan sakınmalıdır. Hakanların seyrü süluku farklı olur buna “***sülûk-i hâkânî” denir. Sultanın bir saat mazlum için çalışması, hem dindarlık hem adalet gösterdiği için, başka bir dervişin kırk günlük zikrine eşittir. Gerek sultanın gerekse tebaanın unutmaması gereken esas kural ise şudur: Burası sultanlara bile kalmayan dünyadır. Yeryüzünde cennet olmayacaktır.***

İsmail Hakkı Bursevî, Sultan II. Mustafa ile Avusturya seferine iştirak eder ve benzer bir eser yazar. Osmanlı’da ordu şeyhi diye bir makam vardı.

Sultan bazen yanına yakın bulduğu şeyhini alırdı. Mehteran gibi orduyu cuş u huruşa getirecek unsurlar vardı. ***Kitabu'n-Netice'de Bursevî sultanların sülukunu, "sülûku'l-mülûk" olarak adlandırıyor. Alîm ismi, fetva verende zuhur eder. Şeyh, makam-ı marifet demektir. Bazı şeyhlerde, ruh-ı Muhammedî/ akl-ı evvel/ ebu'l-beşer sıfatı yansır. Cem-i esma onlarda tecelli eder. Velâyet her asırda kutbu'l-vücûda yansır. O da Vücûdu'l-Hakk'ın yansımasıdır. Ve sultan da bunu yansıtır. Sultan yeryüzünde Hakk'ın gölgesidir. Hilafetin hakikati nebevi esaslara umumen uymaktır. Vezirlerin görevi divan ve hükmetmektir. Ulemanın halka eğitim ve öğretim vermesi gerekir. Âlemin nizamı adalet ve siyasettedir. Sultan, mazhar-ı ism-i câmidir. Veziriazam, el-Celil isminin mazharıdır. Sultanın şeyhi, el-Alîm isminin bâtınının mazharıdır.***

Tasavvufun Üç Büyük Ustası

Tasavvuf bir tür insan tarihidir aslında. Bu alanda insanların ön planda olduğu görülür. Her bir görüşün üzerinde, insanın mührü bulunur âdeta. Bunu, üç arif, Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri, Mevlâna Celâleddin Rumî Hazretleri, Yunus Emre Hazretleri gibi biri Arapça biri Farsça diğeri Türkçe konuşmuş olan üç büyük şahsiyet üzerinden inceleyebiliriz. Burada genel bilgilerden çok, bu büyük sufiler hakkındaki yanlış telakkilere temas edilecektir.

Muhyiddin İbn Arabî

"Ariflerin hayatı destansıdır;
çünkü ruh ve beden ikiliğini kaldırmışlardır'

Ariflerin kesreti yoktur dolayısıyla onlar konuşurken dil önemsizdir. Bu arif araştırmasına biz Sofiohistory yani hikmet tarihi de diyoruz. Hikmet tarihi bize ariflerin hayatının destansı olduğunu çünkü ruh ve beden ikiliğini aşmış olduklarını söyler.

Tasavvuf tarihi İbn Arabî öncesi ve İbn Arabî sonrası olmak üzere ikiye ayrılır. Babasının adı Ali b. Muhammed'dir. Arkadaşı, babasının ilm-i enfâs sahibi bir zat olduğunu söyler. Ölümünden on beş gün önce bütün çocuklarını toplamış ve onlara on beş gün sonra hangi saatte vefat edeceğini söylemiş ve söylediği zamanda da vefat etmiştir. Ne zaman öleceğini bilme ilminin, ilm-i enfâsın herkese nasib olmadığını, çok az kişiye nasib olduğunu, bunlardan birinin de babası olduğunu söyler. Annesi ise Ensar soyundandır. Adı, Nur'dur. Kendisi Beni Tay kabilesindendir. 17 Ramazan 560/ 27 Temmuz 1165'de Endülüs'ün Mürsiye şehrinde varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. O dönem Muvahhidler dönemidir.

İlk derslerini annesi, babası ve dayısından almıştır. Medresede ders görürken on -on bir yaşlarındaki hâlini şöyle anlatır: "Bazı zamanlar arkadaşlarımla o kadar çok oynardım ki yorgunluktan uyuya kalırdım. Sabah namazına çok az bir süre kala uyuduğum için bazen güneş doğmak üzereyken uyanırdım. Adına abdest bile denmeyecek bir şekilde abdest alır ve alelacele namazımı kılardım. Bazen de tek başıma abdest alır camiye giderdim." O bu yıllara "gaflet yıllarım" der. Aynı zamanda buluğ çağı olan bu çağdaki bocalamalarından sonra on beş yaşında iken inzivaya çekilir ve kendi iç dünyasını dinlemeye başlar. Bazı riyazet ve halvet hâlleri başlar.

Bir gün Kadı Ebu'l-Velid İbn Rüşd ile görüşmek üzere Kurtuba'ya gelir. "Halvetim esnasında Rabbimin bana açtığı kapılar onun kulağına gelmiş ve bununla ilgili olarak benimle tanışmak istemiş ve beni çağırmıştı. Babam da beni ona götürmüş ve onunla tanışmamı sağlamıştı. O zaman daha benim yüzümde tüy bile bitmemişti. Yanına girdiğimde yerinden kalktı ve beni kucakladı. 'Evet' dedi. Ben de 'Evet' dedim. Mutluluğu arttı. İşte o an ben, ona bu mutluluğu veren şeyin ne olduğunu anladım ve 'Hayır' dedim. Bunun üzerine bozuldu ve yüzünün rengi değişti. Düşündüğü şeyde şüpheye düştü ve bana 'Senin keşf ve feyz-i ilâhîn neticesinde bulduğun şey, bizim nazar yolu ile bulduğumuz şey midir?' dedi. Bende ona hem 'Evet' hem de 'Hayır' dedim. Ancak bu 'Evet' ve 'Hayır' arasında aniden ruhlar bedenlerinden fırladı ve ne demek istediğimi anladı. Buna muhalif

mi, muvafık mı olduğunu anlamak üzere babamdan bir kez daha görüşme talebinde bulundu. ‘Bir dizi inceleme yapmadan böylesi bir halvete girmekle bana bu zatı gösterdiği için Rabbime şükrederim.’ dedi. Bana kapı araladı ve oradan göründü.” İbn Arabî, İbn Rüşd ile ikinci bir defa görüşmeyi ısrarla istedi ve bu zatı kendi sureti ile beraber gördü. İbn Rüşd, görüşmeyi bilmedi; sadece İbn Arabî bildi. “Sureti ile beraber onu benim vakıama getirdi. Araya önce perde kondu. Ben onu görüyordum ama o beni hiç göremiyordu.” Yedi mertebeden her biri diğerinin perdesidir. Dıştan içe baktığın zaman göremezsin ama içten dışa baktığın zaman görürsün. Aynalı sistem gibi bu perdeler de böyledir. Üst altı görür ama alt üstü göremez. “Bunun üzerine bizim muradımızın böyle olmadığını görerek onunla bir kez daha görüşme talebinde bulundum.” Buna bir zatın cevherini görme isteği denir. Ona cevher gözü ile bakar. Onun cevherine bakar ve der ki: “İleride büyük bir kişi olacak veya hiçbir şey olmayacak.” İşte arifler bir kişiye böyle bakarlar. İbn Arabî de, İbn Rüşd’ün cevherine baktığında yollarının ayrı olduğunu görür ve birkez daha görüşme talebinde bulunmaz. Cevher değişmez. Ancak çok istisnai vakalarda, sadece Rab tarafından değiştirilebilir.

İlk derslerinde, ilk halvetlerinde bazen Hz. İsa, bazen Hz. Musa hulâsa bütün peygamberlerle görüşmeleri oldu. İsmini bile bilmeden peygamberlerle görüşüyordu. Birden fazla görüştüğü kişi, Hz. Muhammed’dir. On beş yaşındaki bir görüşmesinde Hz Muhammed(sav) ona “Bana sımsıkı yapış kurtulursun.” der. Bu işaret üzerine “Hz. Peygamber, acaba bundan ne kastetti?” diye düşünür ve bu işareti, O’nun sünnetine ittiba şeklinde anlar. Buna binaen devrin hadis âlimlerinden derin bir hadis eğitimi alır; hatta İcâzet-i Âmme alır. İbn Hazm mektebine mensub zahirîlerden hadis okur. Bunun üzerine ona İbn Hazm mezhebinden derler. Bunu bir şiirinde şöyle anlatır. “Ben, İbn Hazm böyle dedi, diye ilme başlayanlardan değilim.”

İbn Arabî, ibadette Zahirî mezhebindendi. Fakat itikadi ve imani konularda bâtıni idi. İşte tasavvuf bu dengeden ibarettir. Kemal; ruh ve beden bütünlüğüdür. O açıdan ibadetlerde zahirîydi ama iman konularda sıkı bir bâtıniydi. Tasavvuf ne yalnız bâtıni ne de yalnız zahirî olur. O Gazâlî’nin Bâtınilikle mücadelesinde haklı olduğunu söyler.

İbn Arabî, seyrü süluka ilk olarak Hz. Peygamber'in işareti ile başladığını söyler ve "Bidâyetinde derdimi açacak hiçbir mürşidim yoktu" der. Kendisine ilk bildirilen şeyin maneviyat ehlinin mertebeleri ve onların durumu olduğunu söyler.

Bir zatın hangi esmanın tasavvurunda olduğunu bilirseniz, o zata şeyh dersiniz. O şeyh de sende celâl var fakat biraz da cemal ihtiyacın var, der ve bir çeşit denge kurdurur sizde. "Kendisine bağlandığım ilk şeyhim bana ihtiyaçlarımı söyledi ve şu soruyu sordu: Allah yoluna gitmeye gerçekten hazır mısın?" Tasavvuf ehline sorulan ilk soru budur. Bu iş gerçekten içten gelerek ağlamayı gerektirir. Bunun üzerine bana "Kapını kapatır, bütün sevap bağlarından sıyrılır ve O'nun karşısında oturursan, o zaman Allah seninle konuşur." dedi.

Bazı şeyhlerle yüzyüze görüştü. Ebu'l-Haccâc Yusuf, kendisine nur verdi. Ebu'l-Muhammed Ahmed, Fatıma bintü'l-Musennâ ile zaman zaman gidip görüştü. Kendi elleri ile ona sazdan bir kulübe yaptı. Bir gün Arabî'ye dedi ki: "Ağlayan sufilere hayret ediyorum. Zira kendi gözüm her gün Allah'ı görüyor. Ben niye ağlayayım ki?" Demek ki o, cemal seviyesinde bir zat. Bu zatın ekmeği, yiyeceği ve içeceği Fatiha Suresi idi. Annesine bir gün; "Bu benim evladım, senin de baban, ben ise senin ilâhî annenim." dedi.

Tasavvufta bir biyolojik anne bir de sizi ikinci kere doğuran hakiki anne vardır. Muvahhidlere "Annen kim?" dediklerinde "İbn Arabî" derler.

Tasavvuftaki halvet olgusu kişinin kendisine çekilmesi, kendinde kendini bulma tecrübesidir. Mesela bu manada "Taşrada (dışarıda) arama, kendini kendinde bul." derler. Mesela Niyâzî-i Mısrî şöyle der: "***Ben taşrada arar iken/Ol can içinde can imiş."*** Halvet bütün ezoterik, mistik ekollerde vardır. Diğer akımlarda bilgiye çalışarak, kesbederek ulaşılacağı söylenirken tasavvufta bilginin kişide mahfuz olduğu dolayısıyla kişinin bilgiyi ancak kendinde bulacağı anlayışı hakimdir. Yani tümevarım tümdengelim ayrımı.

Sufiler çok seyahat ederler. Böylece "ötekiler"e dair ön yargılar atılmış olur. Bütünlüğe ulaşmanın önemli bir yoludur seyahat. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri Kabe'de tam Hacerü'l-esved'in karşısında murâkabede iken Hacerül-esved'den genç biri çıkıp kendisine birlikte tavaf etmek için işaret eder. Birlikte tavaf yaparlar. "Genç delikanlı" motifi, ilmi temsil eder tasavvufta. Gerçek ariflerin sözleri çok düzenli değildir. Çünkü ilkâ söz

konusudur. Bununla bağlantılı ve benzer olarak aşkın da düzeni yoktur âşık ne dediğini bilmez; çünkü perişandır.

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri'nin yedi yıllık Malatya macerası vardır. Ayrıca İzzettin Keykavus ile arası çok iyidir. En hacimli eseri, ***Fütûhât-ı Mekkiyye***'dir. Fakat geçmişte bazı tekkelerde okutulması gelenek hâline gelen, âdeta ***Fütûhât-ı Mekkiyye***'nin özeti niteliğinde olan ***Füsûsu'l-Hikem***'i daha çok bilinir. ***Füsûs*** komprime yani sıkışmış hâldedir. Hikmetlerin sıkışmış hâli... Füsûs, 'fass'ın çoğuludur. Yüzüklerdeki taşları tutan kısım için kullanılır; kıymetli olan taşı tutan bölümdür. Burada da hikmeti tutan manasında kullanılmıştır. Kendisi hikmeti böyle kıymetli bir taşa benzetmiştir. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri'ne göre bilgiye 'logos' aracılığı ile ulaşılır. ***Füsûs*** bir mürşid eşliğinde okunur. Abdurrahman Câmî, ***Füsûs***'u defalarca okumasına rağmen anlamaz ve Ubeydullah Ahrar Hazretleri'ne gider. O'nun nefesi ile beraber ***Füsûs***'un kendisine açıldığını belirtmiştir.

İbn Arabî çok fazla seyahat etmiş bir insandır. Âlemde dikey bir yolculuk vardır. Bu dikey yolculuğu, bazen yatay olarak da yaptırırlar. Mesela; birtakım şehirleri gezdirirler. İbn Arabî de doğum yerini terk eder. Fas, Tunus, Cezayir, Musul, Mekke, Medine, Gaziantep, Kırşehir, Malatya, Niğde, Adıyaman, Konya ve oradan Şam'a gider ve orada vefat eder. Mekke'de iken mütemadiyen ders halkalarında bulunur ve Harem-i Şerif'te murâkabeye çekilir. Zemzem, Kûfe ve Makam-ı İbrahim'le ilginç görüşmeleri olur.

Âlemde herşeyin bir dili vardır. Ama biz bu dilleri bilemediğimiz için bir takım şeylerle konuşamıyoruz. Âlemde masanın da, kapının da, duvarın da taşın da, ağacın da, hülasa her şeyin hayvanların, bitkilerin, madenlerin hepsinin bir dili vardır. Ama biz bunların dillerini bilemiyoruz. Bu arada Fütûhât-ı-Mekkiyye kitabının ilk tohumları atılır. Burada murâkabeleri esnasında bu kitabı yazdığı söylenir: "Burada yazdıklarımın hepsi bana okutuldu. Bu kitapta yazdıklarımın hepsi ya Kâbe'yi tavafım esnasında veya Harem-i Şerif'te oturduğum esnada Rabbimin bana açtıklarıdır. Vallahi bu kitabın bir noktası bile, ilkâ-yı rabbanî ve imla-yı ilâhî olmadan yazılmamıştır. Bir 'Nur' geldi. Ben ona, bana sahip olduğun sırlarından bazılarını aç dediğim zaman bana; 'Benimle tavaf et' dedi. Onunla yedi tavaf yaptık. Her bir tavafta bu kitabın bir bölümü okundu. Sonunda bu

okunanları bir kâğıda döktüm.” İşte ehlullahın kitaplarına yazmış olduğu bilgilerin kaynağı böyle bir kaynaktır.

İlk evliliği Meryem isimli bir hanımladır. Onunla kendi memleketinde iken evlenmiştir. Makamının çok yüksek olduğunu bizzat kendisi nakleder. “Meryem bana, şu beş şeyle O’na ulaşabilirsin, demişti: tevekkül, yakin, azimet, sabır, sıdk.” Zahidlik yönü çok güçlü olduğu için yirmi iki yaşından evvel evlenmekten imtina ettiğini söyler. Ta ki Hz. Peygamber’in “Bana onların dünyası sevdirildi.” dedikten sonra kendisinde böyle bir istek meydana geldiğini anlatır. Peygamberimizin; kadın, güzel koku ve namaz olmak üzere üç şeyi sevdiğini söyler. ‘Makam-ı Muhammedî’de sevdirilmen için topluca bir seyrü süluk söz konusudur. Evlenerek seyrü süluk yaptıran mekteplere diğer dinlerde rastlanmaz. Ancak Muhammedî olanlara böyle bir şey verilmiştir ki o da onların azametini gösterir. Bu işi hele çoluk çoklukla yapmak çok zordur. Ama bu şekilde yapıp da başarılınca çok büyük mükâfat vardır.

İbn Arabî nasıl ‘hatemü’l-evliya’ oldu? Ondan sonra da veli gelecek. Ancak o Muhammedî velâyetin mührü bendedir, diyor. Ondan sonra gelen ancak mührü ondan alabilir. Muhammedî olabilmek, velayet makamları içinde çok zordur. Çok az kişi oraya ulaşabilmiştir. Bunlardan biri de İbn Arabî’dir. Sadece Hz. Muhammed(sav) Allah’ın zat tecellisidir. Ondan başka kimse bu zat makamında duramaz. Diğer bütün peygamberler ona bağlı velayet makamındadır. Orası Muhammedî makamın tahtındadır. Bütün peygamberlerin feyz kaynağı Hz. Muhammed’dir. Hz. Muhammed’e(sav) ait veliyyullah da sanki nebi gibidir. Ama nebi değildir. Muhammed ismi, ‘ism-i câmi’dir.

Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus’un annesi bir Hıristiyandır. Ama sonradan Müslüman olmuştur. Fakat dayıları müslüman olmamışlardır. Sultandan her yere kilise yaptırmasını isterler. Sultan da onların bu istediğini yerine getirir. İbn Arabî Sultan’a bir mektup gönderir ve küffarın ele geçirdiği bölgelerden müslümanların derhal hicret etmelerini ve Haçlılara karşı savaş açmalarını ister. Sultan korkar ve onu dinlemez. İbn Arabî de hicret ederek Şam’a yerleşir. Burada peygamberî hikmetin kaynakları kendisine gösterilir. Vefatı 22 Rebiülevvel 648’dir. Şam’da gömülmüştür. Bir ara kabrinin üstüne çöp dökmüşlerdir. Yine bir ara

kaybetmişler ancak sonra yine kabrini bulmuşlar ve yanına mescid ve türbe yaptırmışlardır. Bugün Şam'da bu semtin adı da Muhyiddin Semti'dir.

"Allah, hâsıl etmiş olduğu maârife dair fonksiyonları veli kullarına da aktarmamı, onlara da öğretmemi istedi. Lisanıma aktardığı bilgilerden dolayı Rabbime hamdederim. O, bu kolaylığı bende sağladı. Ben de dil sırlarıyla, O'nun izni ile kitaplara döktüm. Ben ancak bana verilen izin kadar konuşurum ve iznin sonunda dururum." Ehlullah, haddine göre konuşur. Bana bildirilen sınıra gelince durdum.

Eserlerinde bazen düzyazı bazen de şiir kullanmıştır. Şiir, rumuz kullanma, bilmece yapma, lugatlaştırmadır. Ama bundan bastımış ifadedeki vecizdir. 33 ciltlik ***Fütûhâtü'l-Mekkiyye***'yi yazmış ve bu kadar işaret kâfidir, der. "Bu konuda tafsilata gelince bu kıyamete kadar gider. Bu konularda bize geniş bir kapı vardır. Ama bazı konuları ele almak için kalem ve kâğıda müsaade edilmez." der**.**

"Bilgiyi elde etme yolları fikir, vehbdir. Bu kitabın bölümlerinin sıralanışı da kendi elimde değildir. Emr-i ilâhî ile oldu bu sıralama. Mesela, talak ve iddet konularının tam ortasında, namaz konusunun gelmesinin sebebini ancak Allah bilir. Bana kalsa usulden bahseden 88. bölümün, mantıken 68. bölümden önce gelmesi gerekirdi. Ama bu da benim kendi irademle olmadı, böyle koy, dediler bana."

645 eserinden iki yüz kırk küsuru elimize ulaşmıştır. Sure-i Kehf'in 60. ayetine kadar 64 ciltlik tefsiri vardır. Bu, 64 cilt bize ulaşmadı. İbn Arabî'yi anlama meselesi, tasavvuf sahasında ve İslam düşüncesi sahasında başlı başına bir problemdir. Onu anlatan âlimler doğrudan onunla ruhani ittisal hâlinde olduklarını bildirmişlerdir.

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri'nde vahdet-i vücûd, vahdet-i şuhud ayrımı yoktur. Esas olan irfandır. Muhyiddin Arabi'ye dair bir yanlış söylem de şudur: Onun, veliler nebilerden üstündür, dediği rivayet edilir. Yanlıştır. Böyle bir sözü yoktur. Kastettiği, peygamberlerin velayet ve nübüvvet şeklinde iki kolunun olduğudur. Velayet Hakk'dan alan tarafı temsil eder. Nübüvvet ise halka veren tarafı temsil etmektedir. Bu açıdan peygamberlerin velilik taraflarının, Hakk'a bakan yüzleri olan velayetin, nübüvvet taraflarından üstün olduğunu söyler. Zaten her peygamber velidir. Ancak velilerden farklı olarak nebidir de aynı zamanda. "Veli mi üstün, nebi mi üstün?" diye formüle edilen bir sorun yoktur ortada.

Bizler cüz’iyat-ı Muhammediyye’yiz. Hakikat-i Muhammediye’nin açılımlarıyız. Aslında ulaştığı sonuçlar çok yanlış olsa da Freud’un toplumsal bilinçaltı dediği olgu gerçektir. Sufilerde de kabul görür. Mesela Dede Efendi’nin notalarının aynısı daha sonra kazılarda görülüyor ki Sümerlerde var. Sefer Yetzirah yani Kabala’nın ana metni Kuzey İspanya’da bulunmuştur. Ve bu metin Muhyiddin İbn Arabî’nin vefatından kırk yıl sonraya tekabül eder. Ve Lyon Üniversitesi’nde bir profesör ortaya çıkarmıştır ki en eski Kabala aslında Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri’nin bir eserinin aynen İbranice’ye tercümesinden ibarettir. Aslında hakikatin söylenişi çeşitlidir ama sadece bir hakikat vardır: O da Allah’tır. Sekiz nota ya da on üç nota var ama eserler binlerce. Arifler yegâne muvahhidlerdir. Yani her türlü ikiliği kaldırarak birliği kendilerinde oluşturmuş olan insan-ı kâmillerdir.

Mevlâna Celâleddin Rumî

Sanadır ilticâsı Gâlib’in ey Hazret-i Monlâ
Başımda bir külâh-ı iftihârım varsa sendendir
Şeyh Galib (ks)

Asıl adı Celâleddin, babasın adı Sultanu’l-ulema Bahâeddin Veled’dir. En kuvvetli rivayete göre 30 Eylül 1207’de Afganistan sınırlarındaki Belh’de doğar. Yirmi yaşlarına kadar babasıyla yaşar. Babası vefat ettiğinde yirmi yirmi beş yaşındadır. Birçok arif doğduğu yeri terketmiştir. Çünkü kişi ne olursa olsun yetiştiği çevrede hep bir çocuk gibi görülür. Böyle bir durum ise irfana manidir; tersi istisnadır. Doğduğu yerde yaşamamıştır. Doğduğu yerde vefat eden arif çok azdır. Çevre insanı anlayamaz ve seyahat verilir bazılarına. Sabit fikrini bırakıp bırakmadığını anlamak için yerleştiği yerden başka yere gönderirler. Dikey-yatay boyut birbirlerinin aynasıdır. Tasavvuf dikey seyahattir. Bu bir “seyrü süluk-i afaki”dir. Bunun sath-ı âlemde de karşılığı vardır. Dikey yolculuk terk ile başlar. Bizi aşağı çeken her şeyi terketmek gerekir. Bunlar dünya sevgisidir. Tasavvuf kişiyi her türlü bağdan kurtarmaya çalıştığı için millî ve mahallî özelliklerden kopmak gerekir. Çünkü tasavvuf bazı şeyleri terktir.

Ariflerin görüşleri vardır; fikirleri denmez. Şehadet âleminde Hakk'ı anlatmak semboliktir. Hz. Mevlâna, şiir yazmış olmak için değil, birçok şeyi birkaç mısrada anlatabilme imkânı verdiği için şiir yazmıştır.

Onun hayatında "Şems motifi" dediğimiz bir unsura rastlarız. Tebriz tarafından doğan bir güneş. Bu güneş Mevlâna'yı perişan etti. Şems-i Tebrîzî bir semboldür. Kim olduğu belli değildir. On yıl Şems onu terbiye eder. Sonra Şems kendini aradan çeker ki Celâleddin kendini isbât etsin. Mevlâna, gerçek bilginin o güneşten geldiğini anlamıştır. Şems'le yaşar, Şems'le gezer, fenâ fi'ş-şeyh makamını yaşar. Şems, Celâleddin'in önünde perde olduğunu anlar ve sırra kadem basar. Böylece Mevlâna için yeni bir dönem başlar. Şems'in kaybolmasıyla Mevlâna'daki aşk asıl yerine kanalize olur. ***Mesnevî*** bir hazine ise onu ortaya çıkaran Çelebi Hüsameddin'dir. ***Mesnevî-i Manevî'***yi o yazdırmıştır. Sonra bir müddet Selahaddin-i Zerkûbî onun bu aşkını yönlendirmiştir. Artık bunlardan sonra Mevlâna kendi ayakları üzerinde durmayı başarmaya çalışacaktır. Mevlâna, Çelebi Hüsameddin vasıtası ile ***Mesnevî***'sini yazmaya teşvik edilmiştir. Mevlâna eserinde; "Bu eser senin vasıtanla oluştu" diyerek biraz teselli buluyor. Çünkü o böyle bir eser yazmak düşüncesi içerisinde değildi. Aşkını, sevgisini yazıya dökmek istemiyordu. Mevlâna, aşk konusunun en uygun mesnevî tarzında anlatılabileceği düşüncesiyle mesnevî kaleme almıştır.

Divan adlı bir eseri vardır. Mesnevî, irfani konuları anlatmakta en uygun nazım şekli ve türüdür. İlk defa İranlı şair ve mutasavvıf Hakim Senâî kullanmıştır. Mevlâna'dan sonra onun eserine alem olmuştur. Mesnevî üzerine çokça şerh yazılmıştır. Bunun sayısının altmış civarında olduğu bilinir. Bu şerhlerin en sonuncularından biri, Ahmed Avni Konuk isimli zatın şerhidir. Fîhi Mâ Fîh adlı eseri ve mektupları da vardır.

İrfanın dili mecazîdir. Mevlâna da remizlere önem vermiştir. Buraya kadar Mevlâna'nın dış, zahir yönünü gördük. Şimdi onun görüşlerini inceleyim: Bu Hazretin sözleri şiirler ve beyitler hâlindedir. Bunları okurken şu şemayı göz önünde bulundurmamız gerekiyor.

"Gözü gönlü harab olanlar, güneşin ışığına tahammül edemezler."

"Eğer dostun yoksa niçin araştırmıyorsun? Eğer dostu buldun ise niçin sevmiyorsun?"

"Aşksız olma ki ölü olmayasın. Aşkla öl ki diri kalasın."

"Aynı kelimeleri değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşır."

“Yüce Allah Rahim’dir, Kerîm’dir. Ama arpa ekene buğday vermez. Dünyada nereye bir vefa tohumu ekilmişse, o tohumu bizim harmanımızdan almışlardır.”

“Testide duran su neye yarar. Sen gökyüzü ol, sen bulut ol, sen yağmur yağdır.”

“Ümitsizlik tarafına gitme ne ümitler var. Karanlık yere gitme ne güneşler var.”

“Eksiklikler kemalin, düşüklükler celâlin aynasıdır.”

“Balın tatlılığı sirkenin ekşiliğiyle anlaşılır.”

“Hayatı sen aldıktan sonra, ölmek bal gibi tatlıdır.”

“Seninle öldükten sonra ölüm, tatlı candan daha tatlı şeydir.”

“Beni toprakta aramayın âşıkların gönlünde arayın. Kabrimi açınca kefenimin O’na olan aşktan dolayı yandığını göreceksin.”

“Şu toprağa sevgiden başka bir şey ekmeyiz. Ey göklerin Ahmedi! Sana kim dil uzatacak olsa, onların karşısında kahır fırtınası kesilir, bal şerbetlerini zehre çeviririm.”

“Şu tenimiz ruhumuzun köşküdür. Orası bir tepe yıkık bir yer değildir. Gönül yolu korkunç bir çölden geçer.”

Yunus Emre

Yunus bir söz söylemiş hiç bir söze benzemez

Münâfıklar içinde örter mânâ yüzünü

Yunus Emre’nin birçok yerde makamı olduğu iddia edilir. Sarı Saltuk Baba’nın yedi yerde mezarı olduğu iddia edilir. Yunus Emre’nin divanında söylediği gibi âşıkların memleketi Huda’dır. Yunus’un doğum tarihi tam olarak belli değildir. 1320’li yıllar civarında seksen yaşlarında vefat ettiği kabul görmektedir. Kendisine Türk dilinin inceliklerini o çağda en güzel şekilde dile getirdiği için “Hâtem-i lisan-ı Türk” denilmiştir.

“Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı/ Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır” dediğine göre, Mevlâna’nın yüksek kişiliğinin ve görüşlerinin tesiri altında kalmıştır. Fuad Köprülü onun için “O, Muhyiddin İbn Arabî ve

şakirtleriyle Celâleddin Rumî'nin yaydığı geniş ve serbest telakkileri tamamiyle kendisine maletmiş, ruhen mutasavvıf, büyük ve çok samimi ve sanatkâr bir şahsiyetti" demektedir.

Bir bakıma Yunus bir "medrese kaçkını"dır. Birkaç kere şeyhinin eteğini bırakıp yine kapısına dönmüştür. Gençliğinde şeyhinin şiir yazmamasıyla ilgili tavsiyelerini tutmamış ve nefsin erken mertebelerindeki gelgitleri dile getiren birçok şiir yazmıştır. Fakat sonrasında yine şeyhinin izniyle Yunus-ı gûyende olmuştur. Hakikaten ondan sonraki devrelerde Yunus'un şiirleri Hak âvâzından ilhamlar taşır. Bunu kendisi de dile getirir:

"Söz karadan akdan degül yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halktan degül Hâlık âvâzından gelir."

Yunus Emre de irfan okulunu, sevgiyle aşkla çileyle tamam edenlerdendir. Tasavvuf tarihimizin üzerinde durulmadan geçilemeyecek mihenk taşlarındandır. Yunus kendisinden önce gelen Hak âşıklarından etkilendiği gibi, kendisinden sonra gelecek nice arifan-ı ilâhîyi de etkilemiştir. Bunların başında Niyâzî-i Mısrî Hazretleri gelir.

"Niyâzî'nin dilinden Yunus-durur söyleyen
Herkes çün can gerek Yunus-durur can bana"

der. Ayrıca Yunus'un,

"Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakuyup der ne yersin kozumu"

diye başlıyan şathiyesine de uzun bir şerh yazmıştır. Yanlış usullerle verilen tasavvufi eğitimin fayda yerine zarar verdiğini sembolik ifadelerle anlatmıştır. Her tür ağacın kendine has meyvesi vardır. Tıpkı bunun gibi her amelin de bir aracısı, aleti vardır. O aracı yerine getirdiğinde o amelin hikmeti sende açılır. Bu beyitte vurgulanan işte bu manadaki yöntem yanlışlığıdır. İlm-i zahirin husulüne alet; lügat, sarf gibi şeylerdir; ilm-i bâtın için ise daimi ihlas, bir mürşidin nefesi, zikr-i ber-devam, az yemek, az uyumak, az konuşmak gerekir. Sıkça sorulan bir soru da şudur: "Neden bir şeyh efendi gerekli?" Şundan dolayı ki; tüm bunların içine bir insan-ı kâmilin nefesi gerekiyor. Farklı bir tesir alanı oluşturuyor yani. İlm-i zahir ve bâtından sonra ilm-i hakikat, dört terk ile açığa çıkar: Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk.

Sufi Şiir Şerhleri

Önce tohum atılır. Sonra atılan tohumlar, zamanla kendi kendilerine meyve vermeye başlarlar. Dolayısıyla; biz tasavvufla ilgili araştırmalarımızda bir yere kadar akli, rasyonel sunumlar, okumalar yapabilmekteyiz. Bu okumalar, tabii ki mananın tahsili için önemlidir ama neticede fiziksel bir eylemdir. Bu konuşmalar; ardından belki konuşmama makamına doğru geçer, sessizliğin sesine doğru geçer. O zaman daha kaliteli olur; insanın ontolojik yapısında yer eden, zaten bizatihi içinde var olan bilgilerin açığa çıktığını görürüz. Ama bu devreye kadar hepimiz, dışarıdan yardım almaya muhtacız. Tasavvuf okumaları, bizde olanı açığa çıkaran bir araçtır sadece. Bu araçlara araç olarak kıymet vermeliyiz elbette; ama aslolan bu değildir; aslolan, bizde olanın açığa çıkmasıdır.

Şeyhülislam Yahya Efendi'nin Bir Beytinin Düşündürdükleri

Mescidde riya-pîşeler etsün ko riyayı
Meyhaneye gel kim ne riya var ne mürâyi

XVI. yüzyılda İstanbul'da böyle bir beyit yazılıyor. Fatih'te bir vaiz ise "Bunu söyleyen kâfirdir." diye fetva veriyor. Beyitin sahibi de bir şeyhülislam. Şeyhülislam Yahya Efendi. Fatih'teki vaizin bakışıyla Şeyhülislam Yahya'nın bakışı arasındaki farkı ne ile izah edebiliriz? Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu konu aslında bizim diğer kitaplarımızda, makalelerimizde dile getirdiğimiz asli düşünceyi bütün

olarak özetleyecek bir soruya dayanmaktadır. “Merâtib” diye bir kavramımız var; tasavvufta çok fazla vurgu yapılan kavramlardan biridir. Âlemde hiçbir şey tekdüze olarak yaratılmamıştır. Ontolojide, fizik âlemde, insanda mertebeler vardır. Bunu Kur’an’da da diğer kutsal kitaplarda da görürüz. Kalkış noktamız bu olduğu zaman ortaya şu çıkıyor: Akıllarda da anlayışlarda da bir merâtib var. ***Merâtibü’l-fuhûm*** ve ***merâtibü’l-ukûl d***enir bunlara. İnsanlar arasındaki ihtilafların ortaya çıkmasının kaynağı da budur. ***İhtilâfü’l-akvâl*** ve ***ihtilafü’l-ahvâl*** diye iki kavram vardır; yani görüşlerin farklı olması, tavırların farklı olmasındandır. Dolayısıyla kavgaya hiç sebep yoktur; herkes kendi mertebesinden konuşur. Herkes nesneleri, ontolojik olarak nereden bakıyorsa oradan değerlendirir. Burada tek problem; bunların hepsini kuşatıcı, ihata edici bir üst-prensibin olup olmaması. Bir üst-prensip olduğu sürece farklı görüşlerin aslında birbirini besleyen, birbiriyle alışveriş hâlinde bulunan bir yapıda olduğunu görürüz. O üst-prensip gittiği zaman alt-prensipler, kendilerini üst-prensip yerine koymaya çalışırlar. Âlemde geleneksel bir esastır bu; üst-prensibin olmadığı yerde alt-prensip onun yerini almaya çalışır. Orada da kavga dövüş başlar. Bu doktrinin edebiyata, sosyolojiye kadar birçok alanda uzantısı var. Girişi böyle yaptıktan sonra gelelim metnimize ve bu metne itiraz edenlerin mertebelerini yansıtan görüşlerine.

“Ben müslümanım” demek kâfi değil

Bu olayın tasavvuf ve edebiyat tarihimizde binlerce benzer örneği var. Bu olay bize Osmanlı İslamı’nın tasavvufi bir İslam olduğu önermesini gösterir ki ben de bu önermeye katılıyorum. Müslüman, Hristiyan, Musevi gibi tabirlerin, ilk vaz’ edildiği zamanlarda geçerli olduğu, daha sonraki asırlarda o tabirlerin yeterli olmadığı kanaatindeyim. Asr-ı saadette bir sahabinin “Ben Müslümanım.” diyerek kasdettiği şey ile bugün, bin dört yüz sene sonra, bu cümlenin anlamı semantik olarak aynı şeye işaret etmez. Hangi Müslüman, ne tür bir Müslüman? “Ben İseviyim” demek, Hz. İsa zamanında yeterli anlamı verir. Kur’an’da da bize sadece “Müslüman” kelimesini seçmemiz söylenmektedir, fakat o semantik anlam kaybolmuştur. Kaybolduğu için de Müslüman kimliğinin altına birçok ahlaksızlık da sığdırılabilmektedir. Dolayısıyla bir ayrım yapmak gerekiyor; herkes hangi İslam olduğunu belirtmek zorundadır. “Selefî İslam” çok güzel bir tabirdir; hakezâ “sufi İslam” da öyle. Adları konmuş “İslam”lar... Netleşmekte fayda

var. Bu netleşme, “Müslüman kimliği var madem, neden yanına bir ilave alıyoruz?” itirazını getirebilir. Gönül isterdi ki almayalım ama o semantik kırılma yaşanmıştır. Toshihiko İzutsu, “Allah” kelimesinin bile İslam tarafından icad edilmediğini söylüyor, Kur’an’da Allah ve İnsan isimli kitabında. Yani “Allah” kelimesi bile Arapçada İslam’dan evvel kullanılan bir kelimeydi. Ama İslam, onun içi boşaltılmış hâline anlam üfledi. Zaten âlem, cesetlerin içine ruh üfleme mücadelesidir; ruh üflenir bir müddet sonra boşalır o ruhlar, sonra yine üflenir. Boşaldıkça peygamberler gelir üfler; peygamber yoksa veliler gelir üfler. Âdem’den bu yana sistem bu şekilde yürür.

Şeyhülislam nedir? Hukuk müessesesinin başı. Yani “Osmanlı’da sadece tekkeler sufilere verilmişti, tekke dışı alanlar diğer İslamlarındı” teorisi yanlıştır; hukuk da onların elindeydi. Şeyhülislam Paşmakçızâde Ali Efendi mesela, Hamzavî Melâmîlerindendir. Bir Hamzavî Melâmîsinin şeyhülislam olması çok enteresan bir vak’adır.

Remizlerle oynamak ariflerin harcıdır

Şeyhülislam Yahya Efendi’nin bu beyti; onun hukukun normatif düzeyinden yukarı çıkabildiğini, sembolik dil kullanabildiğini ama sembolik dil kullandıktan sonra tekrar şeriata dönebildiğini gösterir. Bu nokta çok önemli. Tasavvufun yol açabileceği problemlerdendir bu. Tasavvuf remz ve sembole diğer branşlardan çok daha fazla vurgu yapar çünkü âlemin tamamı remzlerden ibarettir ve hakikat dediğimiz şey, bu düzlemde değildir. Tasavvuf penceresinden, âlem böyle görünüyor. Neyin neye işaret ettiği bilindiği sürece remzlerin kullanılmasında bir mahzur görmüyor ulema; dolayısıyla şeriat makamına sahip bir arifin –tabir caizse- remizlerle dilediği gibi oynamaya hakkı oluyor. Ama burada bir tehlike var; sembolizm, o zatın dilinden çıktığı zaman başka yerlere kayabiliyor. Buna dair uyarılar görüyoruz sık sık.

Mevlâna, ***Mesnevî’sinde şaraptan, meyhaneden çokça bahseder; bilmeden okunduğunda alkolle ilgili bir hadise var gibi görünebilir. Mevlâ***na bu yüzden bir uyarı yapar, der ki “Sakın, bizim şarabımızı, bilmeyenlerin yanında anma; anarsan onların aklı üzüm suyuna gider.” Meyhaneden bahseden bir beyit duyduğunda insanın aklına ilk olarak üzüm suyu geliyorsa bu, anlayış seviyesini gösterir. İslam ekolleri içerisinde tasavvuf terminolojisini bir türlü anlayamayanlar vardır. Kısa, normatif bir

ifadede bulunurlar: “Küfür!” Onlara, kastedilen manayı anlatamazsınız çünkü kestirip atarlar. Dolayısıyla metinlerin de hiyerarşisi vardır; metnin ilk okunuştaki anlamıyla metnin içindeki anlam katmanları tasavvufta önem arz eder. Sembolizmi rahatlıkla kullanabilmek de İslam şeraitine bağlı ariflerin işidir. Diyorlar ki: “Bizim talimimizden geçmeyenin bu remzlerle oynaması caiz değildir.” Buna İngilizcede “shifting” denir; atlama noktası, kırılma noktası… Çokça yapılmıştır, örnekler verilebilir; mesela Ömer Hayyam’ın başına gelenler... Bu terminoloji Hayyam’da çok fazla vardır. Böyle bir hadise Ayetullah Humeynî’nin başına gelmiştir. Humeynî medrese ehlidir, yani müderris; ama aynı zamanda tasavvufi konulara da meraklıdır, ***bu konuda da eserleri vardır. Füsûsu’l-Hikem’e notlar yazmıştır. Bu zat öldükten sonra birtakım şiirleri bulundu; yayımlandı ve Aşk Yolu adıyla Türkçeye de çevrildi onlar. O şiirlere baktığınız zaman “Bıktım şu soğuk medrese duvarlarından meyhane istiyorum meyhane” diyen bir Humeyni görüyorsunuz. İran’da Humeynî’nin çizgisine muhalif olan Vahhabî-Selefî Şia vardır. Hiçbir zaman “Kahrolsun Humeynî!” diyemeyen bu grup, Humeynî’nin şiirleri yayımlandığı zaman “Kahrolsun meyhaneciler!” diye gösteri yaptı. Bakın, onlar da bir remz kullanıyor. Aslında âlemde olup biten, bir remzler savaşıdır.***

Metinlerin de mertebeleri vardır

Bu beyitin, Osmanlı irfan seviyesinin yüksekliğini göstermesi yönüyle, toplum açısından da okunması gerekir. O metin, o toplumda nasıl okunuyordu, nasıl hazmediliyordu? Bu ve bunun gibi şiirler yazan insanlar var o toplumun içinde ve çok büyük tepkiler de almıyorlar. Bir iki tane özelikle Halep ve Şam’dan gelen tepkili imam efendi var; onlar da büyük taraftar bulamıyorlar kendilerine. Bir müddet sonra, Kadızâdeliler ve Çivizâdeliler diye büyüdükten sonra ancak taraftar bulabiliyorlar ama sadece bir dönem hakim olabiliyorlar.

Özet olarak, metinlerin mertebeleri vardır. Bu metinler zahirden başlar, bâtına doğru yükselir. İçeriye doğru yükselen metni okumak dıştan geçer. Zahirî eğitimini bitirmemiş insanın bâtın üzerine konuşması caiz değildir ama zahirî eğitimini geçmiş birine de kimse “Sen niye böyle şeyler konuşuyorsun?” deme hakkına sahip değildir. Günümüzde de buna ihtiyaç var. Toplumsal dönüşüm sonucunda bugün meyhaneler camilerden daha kalabalık. Keşke gerçek meyhaneyi tattırabilsek. Bedeni yirmi dört saatte

terk eden içkinin gerçek sarhoşluğu vermediğini anlatabilsek. İbn Farız'ın deyimiyle "Biz sarhoş olduğumuzda daha üzüm yaratılmamıştı." Keşke öyle sarhoş edebilsek insanları. Beyoğlu'nda meyhanelerin olduğu semtin adı Ömer Hayyam. Ömer Hayyam'ın kemikleri sızlıyordur herhâlde. Böyle bir dönüşüm yaşandı.

Sadece zahirî ve soğuk dil, insanı cezbetmez. İnsanoğlu, ilişkilerinde hukuki bir dil kullanmaz; bundan dolayı dünyada normatif dil kullanan hiçbir ideoloji, hiçbir din, uzun ömürlü olmamıştır. Bu tür remzî ifadelerin Kur'an-ı Kerim'de de, Hz. Peygamber'in kendi uygulamasında da yer aldığını görmekteyiz.

Sufiler suretten sirete geçmeye bakarlar

Âlemde bir hiyerarşi vardır, mertebeler vardır. Bu âlem; bir mananın tecessüd ve tecessüm ettiği, yani cesetlendiği ve cisimlendiği bir mertebedir. Herkes önce cismi görür, hiç kimse manayı görmez önce. Onun için sufiler suretten sirete geçmeye bakarlar; siretten surete iniş vardır, suretten sirete çıkış vardır. Fakat bu yükselişler mertebe mertebedir. Bir tahte'l-kamer âlem vardır; ay altı âlemi. Ay altı âleminde Allah'ın yaratmış olduğu sistem, etkileşim esasına dayanır. Buradaki her nesne etki altındadır; insan da bir nesne ise –ki insanda ruh tarafının yanında nesne tarafı da vardır- insan da etki altındadır. En aşağıdaki bu fiziki bedenimiz dört asli maddeden meydana gelmektedir; hava, toprak, su, ateş. Yeryüzündeki mâîler, sıvıya ait bütün şeyler –Allah'ın izniyle- Ay tarafından yönlendirilir. Dolayısıyla sıvıyla ilgili olan her şey Ay'la programlanmıştır. Med-cezir meselesini, dolunay zamanında insanın kanının tepesine fırlamasını, bunun kurt adam şeklinde mitolojide olan uzantısını düşünebilirsiniz. Dolunay zamanında dişler uzar ve kurt adam olunur mitolojide; dolunay zamanı olması, nefsin azdığının işaretidir. Bu bahsettiğimiz etkileşim ağı içerisinde Ay, Güneş, Venüs, Satürn ve bütün gezegenlerin görev alanları vardır. Burçlar ay altı âlemde tesirlidir yalnız, ay üstü âlemde değil. Dolayısıyla ay üstünü geçmiş enbiya ve evliyanın astrolojik haritası çıkarılamaz. Peygamberler, burçlardan beridirler; Allah dostları da öyledir. Bir burca göre doğarlar fakat tedavi görüp o burcun tesirinden çıkarlar, hatta burçlara tesir etmeye başlarlar. Ay'ı ikiye bölebilirler, gidip Güneş'e oturabilirler. Duygularla alakalı âlemin suyla ve dolayısıyla Ay'la bir irtibatı vardır ve cemal, estetik, letafet konularıyla da Venüs'ün, eski adıyla Zühre'nin irtibatı

vardır. Venüs'ün kontrolünde olan burçlar vardır; onlarda daha estetik bakış açıları bulunur. Dolayısıyla şiirsel ifadeyle Venüs, Zühre yıldızı arasında irtibat kuruyor bazı düşünürler. Bunlardan biri de İbn Arabî. Çok ilginç ki bu irtibat ağını mitolojide de görüyoruz; mitolojide şairlerin yıldızı olarak Venüs görünür.

Vahiy de bu şekilde kripto edilmiş bir metindir

Ben şu an H2O içiyorum; su. Kimya ilminde elementler var, bu elementlerin de sayısal değerleri ve sembolleri var. Hakezâ astrolojinin de sembolleri var. Örneğin biz, Venüs derken, astrolog başka bir şey diyebilir Venüs'e. Kriptoloji, uzun ifadeleri tek bir formülle ifade etme, bütün sanat dallarında matematikte, kimyada, biyolojide, edebiyatta kullanılır. Yeryüzüne inen vahiy de bu şekilde kripto edilmiş metinlerdir, kodlanmış sistemlerdir. Her ne kadar vahyin anlamı önemliyse de anlam ötesi katları da vardır. Meal okumak anlam katmanını aralamaya yardımcı olabilir ama anlam ötesi katmanlar, şifreler, kodlar vardır. O âlem, o seslerin rezonansını ister; sözgelimi "elif lâm mîm"de ayrı bir kod sistemi vardır. Çözülür mü çözülmez mi, kim çözer kim çözemez, tartışmasına girmek istemiyorum ama telaffuz edilen her şeyin rezonansı, titreşimi vardır ve o, bazı şeyleri davet eder, çeker. Tasavvuf edebiyatında Arap harfleri, varlık âleminin mertebeleri olarak sembolize edilir. Daha hiçbir taayyünün olmadığı, mutlak varlığın henüz zuhura gelmediği, kendi hâli üzere müstağrak olduğu bir hâle "elif"le işaret edebilir sufiler. "Be" ile yaratılış cümbüşü başlar; o yüzden sufilerin kozmolojisine göre başlangıcı sembolize eden "be"dir, "elif" değil. Harfler sembolizminin varlık mertebelerine, buradan da edebiyata yansımaları vardır.

Tabii bütün bunlar tasavvufa göredir. İçinde bulunduğumuz şehadet âlemi mutlak olmadığı için ve tasavvuf da yine içinde bulunduğumuz malul ve problematik olan bu âlem içinde konuşulduğundan dolayı problematiktir. Hiçbir branş "tertemiz olma" iddiasında bulunamaz bu âlemde, hepsi problematiktir. Binaenaleyh tasavvufi düşünüş tarzının da problemlere yol açabilecek görüşleri vardır. Bütün bunlar bir tradisyon içinde, "yetkililer" elinde kaldığı sürece ne şarabın ne meyhanenin hiçbir mahsuru yoktur. Ama oradan çıktıktan sonra "elif" de "be" de "şarap" da "meyhane" de kastedilenin dışına çıkar.

Şair sufi mi sufi şair mi makbuldür

Bazı şairlerin, önce şair sonra sufi olmaları; bazı sufilerin ise tasavvuf hilatini giydikten sonra şairliğe soyunması meselesi ilim erbabının zihnini meşgul edegelmiştir. Bazı şairler başlangıç itibariyle şairdirler, bazısı sonradan şair olmuştur. Şiiriyet bir tabiatsa bazı insanlar sufi olmadan da doğuştan şair olabilirler. Her şair illa ki sufi olacak değil; yüzlerce şiir söyleme şekli var. Böyle şairler var Osmanlı'da; bu şairlerden bazıları sonradan tasavvufa intisab etmişlerdir. İntisab ettikten sonra, daha evvel yazdığı şiirleri yakanlar vardır. Hatta Müslüman olmayanlardan da örnekler var. Mesela Kavafis'in ölümünden sonra birtakım gizli notları ortaya çıkıyor. İlginç; bir tür günah çıkarma… "Ne büyük aldatmacadır sanat, içtenlikten söz ettiğinde. Oturup kimi sorunlar üstüne yazmaya başlarsınız, çoğu kez hayalgücünüzle yazarsınız bunları, sonra zaman geçer 'Acaba yanıldım mı?' diye sorarsınız kendi kendinize. Mesela yaşlılık konusunda Mumlar'ı, Yaşlıların Ruhları'nı ve Yaşlı Adam'ı yazdım; şimdi ise yaşlılığa doğru ilerlerken ya da en azından olgunluk yaşlarıma geldiğimde bu son şiirin hiçbir doğru yanı olmadığının farkına vardım. Yaşlıların Ruhu şiirim şimdilik doğru geliyor ama yetmiş yaşına geldiğimde onu da yanlış bulmayacağımı kim söyleyebilir? Ya Mumlar… O doğrudur umarım." Doğuştan itibaren şair olanların da daha sonra şiirden tövbe ettiğini görebiliyoruz. Kelâm büyüdür, söz büyüdür; iyi bir kelime hazineniz varsa ve mantığınız kuvvetliyse bu kelimelerle oynamalar yapmak suretiyle çok etkili ifadeler kurabilirsiniz. Bu, okuyanları çarpabilir ama bunların içerisinde mana var mıdır yok mudur; o ayrı konu. İşte sufi müelliflerle sufi olmayan müellifler arasındaki fark budur.

Sufi şairler birinci derecede, kalıplara riayet etmezler; onlar için önce gelen anlamdır. Onlardaki samimi ifade bazen vezin ve kafiyeye bozukluk getirebilir. Mevlâna'yı kendi çağdaşı bazı şairler, vezinleri bozuk diye tenkit etmiştir. Mevlâna da demiştir ki: "Benim derdim vezin bulmak değil ki." Şairliğin birden bire fışkırdığı anda yazılanla, "elime kâğıt kalem alayım, şu yarışma için şiir yazayım" diyerek yazılan şiirler arasında ontolojik fark vardır, mertebe farkı vardır. Geleneğimizden bir örnek vereyim bununla ilgili; Niyâzî-i Mısrî - Yunus Emre mukayesesi yapılır… Niyâzî Mısrî doğuştan bir şair değildir, hatta "Şiir söyleme kabiliyetim çok gelişmiş değildir." der. Seyrü süluka girip kesafetten letafete doğru yol almıştır.

Seyrü süluk sonucunda bazı cemal tecellileri olur; her şeyi, çirkini bile güzel görme gibi.

Ey Niyâzî katremiz deryaya saldık biz bugün
Katre nice anlasın umman olan anlar bizi

dediği bir şiiri vardır. Denilir ki kendisinden bazı hicapların kaldırıldığı gecenin sabahında şair olarak uyanır ve birden bire şiir söylemeye başlar. Buna “sünûhat” deniyor. Bir de doğuştan itibaren şair olanlar vardır. Mesela Yunus Emre çocukluğundan beri şairdir. Onun içindir ki ehl-i tasavvuf Yunus şiirleri için “Yunus’u şeyhler okusun, müridlere vermeyin” derler. Yunus’un divanında öyle şiirler de vardır ki mübtedileri ilgilendiren şiirlerdir. Yunus’un divanı “mülevven” olarak anılır; yani rengârenk. Hercâî bir divandır, hâller değişiktir; aşağı mertebeden bahseder, yukarı perdelerden bahseder… Fakat Niyâzî’nin divanı öyle değildir; gençliğinde hiç şiir yazmamış, bir mertebeye gelmiş, hep o mertebeden yazmıştır.

Allah ansiklopedi maddelerinde aranmaz

Allah’ın kelâmını nakletme dereceleri vardır. Bizler; Allah’ın adamının sadece cami imamı olduğunu öğreten bir eğitimden geçiyoruz. Oysaki Allah çok değişik ağızlardan konuşabilir. Allah nasıl bulunur? Bunun yöntemi bizde çok yanlış. Bazı branşlar Allah’ı bir ansiklopedi maddesi gibi arıyorlar; bu çok rasyonel bir arayış. Bu bakımdan bâdeli-bâdesiz meselesi önemlidir. Âşık edebiyatında bazı şairlere bâde içirilir. O içildikten sonra dil çözülür ve nutuklar söylenmeye başlar. Dolayısıyla “bâdeli” şairlerin hep Hak kelâmı konuştuklarını görürüz; mâlâyânî şeyler konuşmazlar. Aslında dinî ilimlerin hepsinde bâdeli olmak lazım. Modern zamana gelinceye kadar bütün İslami ilimler bâdelilerin eliyle ilerliyordu; hadis ilmi dâhil. İmam Suyûtî hadis mecmuası meydana getirirken bir arkadaşı kendisinden bir mesele için sultanla arasında tavassutta bulunmasını ister, der ki “Benim bir arazi işim var, kadılar da halledemedi, rica etsen de sultan halletse.” İmam Suyûtî de der ki “Sultan beni kırmaz, gidip rica edersem bu işi de halleder ama gitmem.” Adam sebebini sorunca şöyle der; “Ben Peygamber Efendimiz’in hadislerini toplamakla meşgulüm, şimdiye kadar da kendisiyle yetmiş iki defa görüştüm, bazı hadisleri arz ettim ‘Şunları al, şunları alma.’ dedi, şimdi bir sahih hadis var elimde ondan gelen, o hadiste diyor ki ‘Dünyalık bir hacetin halli için sultan kapısını aşındıranlar benden

uzak olsun.’ Şimdi ben senin bu meseleni halletmek için sultanın kapısına gitsem, sultan da bu işi halletse, sonra da ben Peygamber’e uzak olur da bir daha görüşemezsem ne yaparım?” Yardım isteyen adam bunu duyunca daha fazla üstelemez. Eskiden “istişmam yöntemi” kullanılırdı, hadisin sahihliği araştırılırken yani hadis okunurken hadisi koklama yöntemi. Şu an kalmadı; var mı hadis koklama sanatını bilen muhaddis… Şimdi bütün ravileri takır takır çıkarıyor bilgisayarlar ama... İbn Arabî diyor ki “Yalancı da olsa adamın o gün doğru söyleyeceği tutmuş olabilir, hep doğru konuşan adam da o gün ihmalde bulunmuş olabilir.” Kokla o metni, anla. Her sözün bir sahibi, bir rengi var, âlemde bir kaydı var. O kayıtlara girebilenler ancak, o söz kime aittir bilebilirler. Bunlar kayboldu, kaldırıldı; kaldırılınca da elimizde dinî ilimlerin zahiri ve kitabi olan tarafları kaldı. Bu kadar kitap, bu kadar evrak içerisinde değildi dinî ilimler.

Fizik âlem yeterli referans sunmaz

Sözü hülasa ederken modern zamanlarda tasavvufi şiirin yeri ne olabilir, diye düşünebiliriz. Modern değerler sistemi, modern algılamalar, metafizikle irtibatı koparmaya çalışan ve referanslarını fizik ötesine değil, fiziğe çeviren bir dünya görüşüne dayandığı için modern insanın işi zor. Modern insanın referansta bulunduğu yer fiziktir. Fizik de fânîdir, asli değildir. Fizik âlem sürekli değişir ve dönüşür. Kavafis örneğinde söylediğimiz gibi, fiziğe ait şiirler sürekli değişim üzerindedir. Referans ve konu olarak fizikî âlemi almış hiçbir şiir kalıcı değildir ve evrensel noktayı yakalayamaz. İnsanın fizikî yanı vardır ama insanın ölümsüz yanı, fizikî olan yanı değildir. O ruh makamına erenler, o ruhu bedenleri içinde bulanlar, metin içinde anlamı da bulanlardır. Yani metin, bedene; metnin içindeki mana, insanın içindeki ruha tekabül eder. Modern insan sadece bedeniyle yeterli hâle geldiğini düşünüyorsa ruh ihmal ediliyor demektir. Bu açıdan baktığımız zaman tasavvufi şiirin modern dünyada karşılığını bulmak zor gibi görünüyor. Eğer tasavvufi şiir o ölümsüzlük makamını yakalamışsa, o ruh ister pre-modern, ister modern isterse post-modern olsun âdemoğlunda sürekli bulunacaksa, o makamdan dem vuran şiirler de ölümsüzdür. Fiziğe tabi bütün şiirler ise geçicidir.

Niyâzî-i Mısrî Şerhleri-Rumûz-ı Enbiyâyı Vâkıf-ı Esrâr Olandan Sor

Arifler, şiir yazayım diyerek şiir yazmadıkları ve içlerine doğduğu gibi yazdıkları için, onların şiirleri edebiyat zevkine düşkün kimselere tatsız gelebilir. Bunlar ariflerde sıklıkla görülen şeylerdir. Şiirselliği ve müzikalitesi çok güzel olan arifler de vardır. Ancak arifler şiir yazmak için şiir yazmazlar. Ariflerin kimliği şairlik değildir. Arif kategorisi hakîm, bilge kategorisidir. Şair mertebesinin üzerindedirler. Şiir ve düz yazıyı kullanırlar; yani şiir ve düzyazı bir araçtır onlar için, amaç değil. Niyâzî-i Mısrî'de de şiirsellik ikinci derecededir. Arifler kendilerine ilkâ olunan ilâhî bilgileri şiirsel bir formda aktarırlar. Ariflerde şiirselliğin geri plana atılmış olması "Baştan sona metafizik bunlar." diyerek eleştirilmiştir bir takım edebiyatçılar tarafından. Metafizik bakış açısına sahip olanlara göre ise bu olumlu bir durumdur.

Geleneksel tarzımızda, metafizik formda bir şiiri şerh etmeye başlamadan önce sahibinden izin almak usuldendir. Sahibi "Bunları evlatlarıma açıkla." demeden kimse o şiirlerin hakikatini anlatmaya güç yetiremez. Biz de Allah'ın izniyle sözlerimize "Meded ya Mısrî!" diye başlayalım.

1

Rumûz-ı enbiyâyı vâkıf-ı esrâr olandan sor
Enel Hakk sırrını candan geçüp berdâr olandan sor

Yürü var ehl-i tecrîdi alâyık ehline sorma
Anı cân u cihânı terkedüp deyyâr olandan sor

Gehi kahr u gehi lütf u kemâlin bilmek istersen
Fenâ ender fenâda hem yok olup hem var olandan sor

Dilâ bu Mantıku't-Tayr'ı fesâhat ehli anlamaz
Bunu ancak ya Attar ü ya hod Tayyar olandan sor

Anadan doğma gözsüzler kemâhi görmez eşyayı
Niyâzî vech-i dildârı ulü'l-ebsâr olandan sor

Rumûz-ı enbiyâyı vâkıf-ı esrâr olandan sor
Enel Hakk sırrını candan geçüp berdâr olandan sor

Rumûz remzin, enbiya nebinin, esrar da sırrın çoğuludur. Resullerin remizlerini vâkıf-ı esrar olandan sor, demektir. Vâkıf, "vakafe" kökünden gelir, "duran" demektir. Tasavvufta bir şeyi bilmek o şeyde durmak demektir; bu bağlantı çok önemlidir. Bir bilgiye sahip olmak için, o bilginin olduğu yerde bulunmak, durmak gerekir. Vâkıf da orada duran demek. İngilizcede de "understanding" anlamak demektir. "Under" altında, "standing" ise durmak demektir. Yani altında duran anlamı vardır. İngilizcede bile semantik olarak, Doğu'dan gelen tesirle, vukufiyet kesbetmek kelimesinin karşılığını görüyoruz. İşte sufi de konuştuğu bilgide bulunan kimse demektir. Yoksa o bilgi açığa çıkmaz. Bu da tasavvufu diğer branşlardan ayıran en temel noktadır. Mesela felsefe de bize irfandan, hikmetten bahseder ama en fazla git, oku, çalış diyebilir. Ne kadar okursan o kadar büyük filozof olursun. Acaba öyle midir, yoksa kitap okumak bir araç mıdır? Kitap okumak suretiyle bilginin nerede olduğunu öğreniriz. Yoksa bilgi o kitaptan çıkmaz.

Niyâzî-i Mısrî'nin söylediklerini okumakla onun sahip olduğu bilgiye sahip olmuş olmayız. Önemli olan, o sözlerin bizde bir açılım yapmış olması ve bizim bunun ardından, bu bilgilerin bulunduğu makama

ulaşmamızdır. Bazı arifler vardır ki sözlerini duyduğumuzda bizi titretir. O sözleri duyduğumuz zaman kulak onu alır ve eğer anlamaya istidadı varsa o sözleri kalbe intikal ettirir. Anlayan, beyƒin değildir. Modern dünyanın en büyük yanılgısı budur. Beyin toplar, tasnif eder, ama hüküm çıkarma işini beyin yapamaz. Kur’an’ın bakış açısıyla baktığımızda da durum aynıdır. “Lehum kulûbün ya’kılüne” (Hac 22/46) der Allah Teâlâ. (Onlar ki kalpleriyle aklederler.) Bu cümleyi imkânım olsa her nefes tekrar etmek isterim: Akleden kalptir. Mantık bize duyu organları aracılığı ile bilgiyi nakleder, ama oradan hükme varan kalptir. Düşünen beyin değildir. Amerika’da bir trafik kazası sonucu beyin fonksiyonlarını kaybeden bir kızın buna rağmen bir müddet sonra bazı şeyleri kalp yoluyla algıladığı ve meramını çeşitli yollarla dışarıdakilere aktardığı ortaya çıkmıştır. Beyin dumura uğramış, ama kalp çalışıyor. Bazı arifler, mesela Hz. Mevlâna, daha ileriye giderek “Kapat gözlerini, sus artık, tıka kulağını.” gibi sözler eder. Burada verilmek istenen şey, iç duyu organlarının çalışması için dış duyu organlarının kapatılması telkinidir. Yoksa gerçekten sürekli gözlerin kapalı dolaşırsan duvara toslarsın.

Nebilerin sırrını, o makamda bulunandan sor, diyor Mısrî. O makamdan haberi olmayanın peygamberlerden verdiği malumat, bu konuda yeterli ve geçerli bir delil değildir.

“Ene’l-Hakk sırrını candan geçüp berdâr olandan sor.” “Ber” Farsça üzeri dar idam sehpası demektir. Ene’l-Hakk sırrını canından geçenden, yani idam sehpasının üzerindekinden sor, diyor. Canından geçebilmiş, terk-i can edebilmiş insanlardan sor, diyor. Öyle insanlar var ki bazı zorlamalar karşısında görüşlerinden vazgeçebiliyorlar. Metafizikte dönüş olmaz. Galileo zorlamalar karşısında fikirlerinden caymıştı. Giordano Bruno ölüm tehditlerine aldırmamış, inandığı hakikat uğruna Roma meydanında yakılmıştı. Bugün o meydana adı verilmiştir. Aradan dört yüz yıl geçmiş olmasına rağmen bugün hâlâ o meydana onun için gül bırakılmaktadır.

“Ene’l-Hakk sırrı” ise, “Ben varım, ben yaparım, ederim.” diyerek varlık katmanında ikiliğe neden olanların anlayacağı bir şey değildir. Bu, “Allah var, ama ben de varım.” demekle olmaz. Varlık katmanında varlık birdir. Gerisi O’nun yansımalarından ibarettir. “Ene’l-Hakk”, Hallac-ı Mansur’un bedelini canı ile ödediği bir söz. Kimilerine göre bu bir küfür, kimilerine göre hakikatin en üst düzeyden ifadesidir. Kimilerine göre ise söz olarak

hakikattir ama dile getirilmemesi gerekir. Herkesin yanında her şey konuşulmaz. Kıymetli mücevherler onu anlamayanların önünde açılmaz. Biz iktisat tarihi dersimizde değerler üzerine bir örnek görmüştük: İnsana bir kova su ve bir kova elmas sunulduğu zaman elmas dolu kovayı tercih eder. Aslında su daha hayatidir ve elmas bir taştır nihâyetinde, ama insan o taşın ne manaya geldiğini bildiğinden elmas dolu kovayı tercih eder. Ama bir camızın önüne o iki kovayı götürdüğünde suyu içer, elması da en fazla koklar. Çünkü ona göre nihâyetinde yenilemeyecek kıymetsiz bir taştır elmas. Marifet konuları da böyledir. Herkesin önünde açılmaz. Nitekim Hallac-ı Mansur idam edilmiştir. Niyâzî bu beyiti ile Hallac-ı Mansur'a işaret etmektedir aynı zamanda.

Ene'l-Hakk, "Ben Allah'ım" demek değildir. Hakikati itibari ile nereden geldiğinin bilincine varmaktır. "Asimilasyon" diye bir kelime vardır sosyolojide; geldiği yerden yabancılaşanlar için kullanılır. Mesela Kayserililer, Sivaslılar Almanya'ya işçi olarak gittiklerinde sonraki kuşaklarda bir yabancılaşma oluyor. Bazılarında da tam tersi bir durum söz konusu. Mesela Almanya'da üçüncü kuşakta yabancılaşmaya karşı koyuş var. Hiç oraları görmediği hâlde "Ben Kayseriliyim, Sivaslıyım" demeye başlıyor. Sosyolojik âlemden verdiğim bu örneği dikey âleme, manevi âleme aynen uygulayabiliriz. Mademki bir yerden geldik; oraya tekrar döneceğiz. Allah diyor ki: "el-Evvel benim ve her şey Bana dönecek." Her şeyin kendisine döneceğini söylüyor. Bunları söylemekle O bize kaynağı göstermiş oluyor. Her şeyin orijinini göstermiş oluyor. Bu orijini, beden kayıtlarından kurtulduğumuzda zaten göreceğiz. Önemli olan o zoraki görüş değil, bu hakikati bu dünyada keşfetmektir.

"Bu akşam bütün meyhanelerini dolaştım İstanbul'un" sözlerini ariflerin kulağıyla dinleyebilsek; meyhaneyi, "İstanbul'un bütün tekkeleri" diye anlarız. Meyhane, içilip sarhoş olunan yerdir. Orada içkiyi sunan bir saki vardır. Tekkede de götürdüğün kabı dolduran bir pir vardır. Remizler farklı, fakat anlam aynıdır.

Ene'l-Hakk sırrını candan geçip berdâr olandan sormak gerekiyormuş. Buradaki berdâr motifi dar-ı Mansur'dan geliyor. Mansur'un dara çekilişi motifi, tasavvuf edebiyatında çok sık kullanılan bir motiftir.

Yürü var ehl-i tecrîdi alâyık ehline sorma
Anı cân u cihânı terkedüp deyyâr olandan sor

Alâyık, alakanın çoğulu. Alâyık her şeyle alakası olan demek. Alakalı olmak burada ilgili olmak değil, bağlı olmak anlamındadır. Maddi kimlik, maddi refah gibi bir takım maddi şeylere bağlılıktır, alâyık ehli olmak. Tecrid ehli ise her şeyle bağlantısını koparan, her şeyden elini eteğini çeken değil; madde ile olan bağlantısını hiçbir zaman kalbî planda tutmayandır. Yani kalbini sadece O'na bağlayan, kalbî rabıtasını sadece O'nunla yapandır. O'nun dışında sevdikleri, nefret ettikleri de vardır elbette, ama hiçbiri mutlak değildir. Baki olan O'dur. Hz. İbrahim'in yıldız, Ay, Güneş'in ardından Allah'ı buluş hikâyesini örnek verebiliriz burada. Varlığı yalnızca her zaman varolana vermeliyiz. Ay, sabah olunca; güneş ise gece olunca kaybolur. Bir var bir yok olan şeyler aslında yoktur. Her daim var olan, vardır. Var kelimesi yalnız O'na aittir. Vahdet-i vücûd'u kısaca böyle anlatabiliriz. Vahdet-i vücûd varlığı yalnız her daim var olana vermektir. Bir şeyin hükmü başıyla ve sonuyladır. Ancak başında ve sonunda var olana 'var' diyebiliriz.

Mâsivadan geçmek, Allah'tan başka her şeyle bağlantıyı kalbî düzeyde değil, ihtiyat düzeyinde sürdürmektir, Allah'tan gayrısına metafizik ve ontolojik varlık vermemektir. Maddeye hayatımızda metafizik bir yer açarsak, onu kaybettiğimizde tam bir yıkım yaşarız.

Ehl-i tecridi alâyık ehlinden sormayacaksın. Onu canı ve cihanı terkedip deyyar olandan soracaksın. Hem canından hem dünyadan geçene soracaksın. Bunu, "Yemeyelim, içmeyelim, çalışmayalım. Dünyayı da terkedelim" gibi algılamamak lazım. Buradaki, ariflerin söylediği manada dünyayı terketmedir. Niyâzî-i Mısrî de tekke sahibiydi, tekkesini terk mi etti? Hayır. Niyâzî-i Mısrî, Mısırlı değildir, uzun yıllar Mısır'da kalarak medrese eğitimi aldığı için oraya nisbet edilmiştir. Eskiden, Osmanlı'da böyle bir gelenek varmış. Mesela biri gidip uzun yıllar Bağdat'ta kalıp geri döndüğünde "Hoş geldin Bağdadî!" denirmiş. Edirneli, çiçek meraklısı bir zat biliyorum ismi Hamdi Bağdadî. Bağdat'a yeni bir gül çeşidini öğrenmek için gidip orada bir iki yıl kalmış. Döndüğünde ona "Bağdâdî" demişler. Mısrî de Mısır'da üç beş yıl kalmış döndüğünde de ismi Mısrî kalmış.

Canı ve cihanı terkedüp deyyar olandan sor. Deyyâr, zahid anlamına gelir. Deyr, manastırdır; deyyâr manastırda yaşayan zahid anlamındadır. Bütün dünyevi bağlarını koparmış kişi anlamında mecazdır.

Gehi kahr u gehi lütf u kemâlin bilmek istersen
Fenâ ender fenâda hem yok olup hem var olandan sor

Gehi kahr u gehi lütf u kemâlin bilmek istersen, kahr ve lütfu mükemmel bir şekilde öğrenmek istersen "fenâ ender fenâda hem yok olup hem var olandan sor." Zahiren yok ve var olmak çelişkili bir ifade. Karşımıza güzel şeyler çıktığında, bir lütufla karşılaştığımızda hepimiz mutlu oluruz. Arifler kahrı ve lütfu aynı şey (şey'-i vâhid) biliyorlar. Allah'tan bir lütuf geldiği zaman çocuklar gibi sevinmiyorlar.

Dünya dertsiz olmaz, zaten o dertler de bizi pişirmek için vardır. Biz en ufak bir çile, aşk derdiyle, hastalık veya herhangi bir dünya derdiyle karşılaştığımızda, bize kötü bir şey isabet ettiğinde feryad ü figan ediyoruz. Paralıyoruz kendimizi. Bir yakınımız ölse, Yaradan'a hesap soracak hâle geliyoruz. Oysa her şeyin bir vakti zamanı var. Zamanı gelince gider. Zaten bize ait olmayan şeyleri bize ait sandığımız için onları kaybettiğimizde zorlanıyoruz. Modern dünya ölüm gerçeğini âdeta gözden kaçırmamıza neden oluyor. Modern dünyada yaşama dair dersler var, ama ölüme dair dersler yok. Bu dersi almayanlar ölümle karşılaştıklarında şok oluyorlar. Oysaki yeryüzünün tek değişmez gerçeği, ölümdür. Devletler kurulur ve yıkılır. Ekonomiler seneden seneye değişir. Ölümden başka hiçbir şey baki değil burada. Bu karamsarlık değildir. Allah Teâlâ "Her nefs ölümü tadacaktır" (Âl-i İmran 3/185) buyuruyor. "Tatmak" fiili kullanılıyor. Yani aslında güzel bir şeydir ölüm. O taddan anlarsak, bu odadan şu odaya geçmek gibi bir şey olur bizim için. Bir geçiş törenidir ölüm. Buradaki kıyafetini çıkarıp oradakini giymektir. Bu geçiş töreninin iyi olması, kötü olması, kolay veya zor olması bizim elimizdedir. Nasıl yaşarsak öyle ölürüz, nasıl ölürsek de öyle diriliriz. Çünkü ölüm bir bitiş değil, aslında geçilecek kapıların ilkidir.

Arif kahrı ve lütfu aynı şey bilenlere denir. "Fenâ ender fenâda hem yok olup hem var olandan sor." Fenâ, her şeyden geçmek yok olmak demektir. Fenânın dereceleri vardır. Tasavvufta üç tane fenânın olduğu söylenir. Üçüncüsü ve en üst mertebedeki fenâ, "fenâ ender fenâ"dır. İlk fenâ, bütün beşerî vasıflardan sıyrılmaktır. "Ben... Ben yaptım, ben ettim" demekten vazgeçmektir. İkinci fenâ, kendini var eden o yüce Varlık'ta erimektir. Üçüncüsü, fenâ olmak düşüncesinden de fânî olmaktır. Yani terketmek vardır, bir de bu terketmeyi terketmek vardır. Melâmet ehli, terk etme

düşüncesini bile terk eder. Çünkü orada hâlâ “Onu atayım, bunu alayım” gibi bir diyalektik söz konusudur. Dolayısıyla asıl tevhide erenler terketme düşüncesini de terkedenlerdir. Orada yalnız O vardır. Bu anlatılanlar, “ben”i ortadan kaldıran, âdeta öldüren şeylerdir, denilebilir. Tasavvufa göre benim varlığım, işte tam da bu noktada başlar. Diğer branşlarda insanın varoluşu “Ben varım” demekle başlar. Oysa tasavvufta bunun tam tersidir. Bugün yeryüzüne zarar veren kimseler yeryüzünün sahibi olduğunu sanan kimselerdir. Oysa terkedenler, ölürken arkalarında bir takunya, bir terlikten başkasını bırakmayanlardır ve onlar yeryüzünü kutsal bir mekân olarak görürler. Suyu dahi içerken, suyun başına gelip onunla konuşan insanlardır. Bir ağacın dalını koparamayan, hayvana, eşyaya hiçbir şeye eziyet edemeyen insanlardır onlar. Yeryüzündeki her şeye hüsn-i muamelede bulunurlar. Mesela Konya’da bir tekke var. Bu tekkedeki şeyh efendi kedileri etrafına toplar, gelip geçerken onlara ciğer dağıtırmış. Bu sebeple tekkenin adı Pisili Baba Tekkesi olarak kalmış.

“Fenâ ender fenâda hem yok olup hem var olandan sor.” Hem yok olup hem var olmak... O’nun varlığı karşısında yok olduğunuzda, var olmuş oluyorsunuz. Çünkü varlık katmanında asıl var olan yalnız O’dur. Hz. İbn Arabî diyor ki: “Benim vücudum, benim varlığım yok oluşumda gizli.” Burada çelişkili bir ifade var gibi görünebilir. Şehadet âlemi tezatlar âlemidir. Bu âlemde birisi “Ben biliyorum” diyorsa, aslında hiçbir şey bilmiyordur.

Dilâ bu Mantıku’t-Tayr’ı fesâhat ehli anlamaz
Bunu ancak ya Attar ü ya hod Tayyar olandan sor

Dilâ, Farsça bir kelimedir, “Ey gönül!” demektir. Dilâ, demekle Niyâzî kendi gönlüne hitap ediyor. Ey gönü, bu Mantıku’t-tayrı fesâhat ehli anlamaz. Bunu ancak ya Attâr ya Tayyâr olandan sor. Ey gönül, bu bir kuş dili. Kuş dili kuşların kendi aralarında anlaştıkları ve diğer hayvanların anlamadıkları bir tür kriptodur. Tıpkı diplomatların gizli haberleşmeleri için kullandıkları kripto gibidir. Bu şifreleşme diplomaside var; dinî ilimlerde neden olmasın! Neden Allah Teâlâ genel anlamda anlaşılanların yanı sıra sadece bir takım özel kişiler için özel şifreler gizlemiş olmasın? Allah Teâlâ, bütün insanlar için, akıl baliğ ve normal zekâda herkes için, açık ayetleri olan bir kitap indirdi. Zira yarın, kıyamette “Öyle bir kitap göndermişsin ki şifrelerle doluydu. Hiçbir şey anlayamadım, dolayısıyla da

dinine giremedim” diyebilirdi insan. Böyle bir hak iddia edebilirdi. Bu yüzden açık, te’vili kaldırmayan, yapılması ve yapılmaması gerekenleri tam olarak ifade eden ayetler vardır. Kitleler bunları kabul ederler, kabul etmek zorundadırlar. Tasavvufta buna formel yapı, şeriat kapısı denir. Daha sonra bu ilk katmanlarda kazı çalışması yapılır. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat şeklinde dört boyutlu, dört katmanlı bir yapıdır bu. Giriş kapısı şeriattır.

Dilâ, bu dili fesâhat ehli anlamaz. Fesâhat ehli, fasih konuşandır. Yani destekten yoksun, içi boş olarak sadece konuşandır. Bu tür konuşmalar siyasette çoktur. Mantıku’t-tayrı fesâhat ehli anlamaz. Eğer bir arif elde ettiği hikmeti aktarırken güzel ifadeler kullanabiliyorsa, bu mükemmeldir. Fesâhati, belâgatı bir kenara atmıyoruz ama aslolan da bunlardır diyemeyiz. Tasavvuf ruh güzelliğini ön plana alır ama böyle diyerek bedeni bir kenara atmaz. Suret-siret ilişkisi vardır. Bedenin de hakkı verilmelidir. Mesela Ramazan’da bir ay terbiye ediyoruz bedenimizi ama on iki ay oruç tutmak haramdır.

Bunu ancak ya Attâr ya Tayyâr olandan sor. Burada Attâr, Ferîdüddin Attâr ismine bir telmihtir. Ferîdüddin Attâr önemli bir tasavvuf büyüğü, edebiyatçısı, şairidir. Attâr, koku satan demektir. Türkçe’de iki “t”nin yanyana telaffuz edilmesi zor olduğu için attâr, “aktar” olarak galat-ı meşhur olmuştur. Attârlık, Ferîdüddin Attâr’ın baba mesleği. Eskiden insanlara meslekleriyle künye takmak şeklinde bir gelenek varmış. Ona da kokucu Ferîdüddin diyorlarmış. Tayyâr da Cafer-i Tayyâr’ı(ra) işaret eder. Şehit olmuş mübarek bir sahâbîdir. Mantıku’t-tayrda aynı zamanda Ferîdüddîn Attâr’ın eserine de bir işaret vardır. Tevriye sanatı var, bir kelimeyle iki şeye işaret edilmiştir. Mantıku’t-tayrı anlamak için Ferîdüddin’i de okumak gerekiyormuş.

Anadan doğma gözsüzler kemâhi görmez eşyayı
Niyâzî vech-i dildârı ulü’l-ebsâr olandan sor

Anadan doğma gözsüzler, eşyâyı olduğu gibi tam manasıyla görmez. Ey Niyâzî, sen sevgilinin yüzünün güzelliğini, basîret sahibi, gönül gözü açık, ince görüş ve anlayış sahibi olandan sor. Doğuştan kör olan biri çevresindeki eşyâyı nasıl göremezse, renkleri bilemezse; Allah’ın vechini, yaratış sırlarını, rızasına giden yolları da ancak kalp gözleri gören, kalp kulakları işitenler bilir. Manen âmâ olanlar ise buğdayı bir tarafa koyup,

samanı görürler. Hakk'ın rızasına götüren ilim ve amelleri bırakıp ahiretlerine yaramayan işlerle meşgul olur ve böylece hayat nimetini, diri olarak Allah'ı idrak nimetini yitirirler.

A'râf Suresi 179. ayetteki "Onların kalbleri vardır; anlamazlar, gözleri vardır, görmezler..." diye tarif edilen zümre, burada "anadan doğma gözsüz" olarak zikredilen yaratılış hikmetini kavrayamamış, kalp gözü görmeyen zahir ulemasıdır.

Nâdânı Terk Etmedin Yârânı Arzularsın

Şairler ile arifler arasındaki en büyük fark; şairlerin şiiri, şiir yazmak için kullanmaları ancak ariflerin şiiri hissettikleri duyuşu paylaşmak için bir araç olarak kullanmalarıdır. Arifler, düzyazı yetersiz kaldığı için şiiri kullanırlar. Çünkü şiir mecaz, teşbih gibi sanatlara müsaittir. Onun için İbn Arabî der ki: "Şiir sanat yeridir, tevriye yeridir; biz orada bir şeylerden bahsederiz ama hakikatini sen anla." Yani sufiler, biz orada belki sevgilinin kaşından, gözünden, tabiattan bahsederiz ama fizikte takılıp kalma, anlatmak istediklerimizi anla, der. Bu yolu kullanan ariflerden biri de Niyâzî-i Mısrî'dir. Bizim burada yapmaya çalıştığımız, işin manasını ön plana çıkaran bir okuma tarzını takip etmektir. Buna te'vilci hermenötik okuma diyoruz. Yani ne demek istediğini anlamaya çalışıyoruz. Arifler der ki "Bunlar bizim ehline yazdığımız mektuplardır." Sevgililer arasındaki mektuplaşmayı bir başkası anlayamaz. Bu insanlar arasındaki özel bir konuşmadır. Bol bol remiz doludur. İstifade etmek isteriz.

2

Nâdânı terk etmedin yârânı arzularsın
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın

Men arafe nefsehu fekad arafe Rabbehu
Nefsini sen bilmedin Sübhân'ı arzularsın

Sen bu evin kapısın henüz bulup açmadın
İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın

Taşra üfürmek ile yalınlanır mı ocak
Yönün Hakk'a dönmedin ihsânı arzularsın

Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni
Günâhını bilmedin ğufrânı arzularsın

Cevzün yeşil kabını yemekle dad bulunmaz
Zâhir ile ey fakîh Kur'ân'ı arzularsın

Şarâbı sen içmedin sarhoş ü mest olmadın
Nicesi Hakk emrine fermânı arzularsın

Gurbetliğe düşmedin mihnete sataşmadın
Kebap olup pişmedin büryânı arzularsın

Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok
Issız dağın başında mihmânı arzularsın

Ben bağ ile bostanı gezdim hıyar bulmadım
Sen söğüt agacında rummânı arzularsın

Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
Yunusleyin Niyâzî irfânı arzularsın

Nâdânı terk etmedin yârânı arzularsın
Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın

Nâdânı terk etmedin... ***Dân, dâne, daniş kelimeleri Farsçadan Osmanlıcaya geçmiştir. Bilmek demektir. Osmanlıda bilen adama dâniş derlerdi. Bugün hâlâ Farsça'da bilim yapılan yere dânişgah denir. Üniversitelere de dânişgah denir. Kelimenin başına "nâ" geldiğinde bu o***

kelimeye olumsuzluk anlamı verir. Buradaki bilmeyen, irfanı bilmeyendir. Başka türlü bilgilere sahip olsa da irfan bilgisi yoksa sufilere göre o kişi hâlâ nâdândır. Onun için Niyâzî-i Mısrî nâdânı terk etmedin yârânı arzularsın, diyor. Kişi bilgisiz, Hakk'ı müşahede etmemiş ve O'nu tanımayan kişilerden yüzünü çevirmemişse, hâlâ onlarla düşüp kalkıyor, çalışmalarında onları rehber ediniyorsa, sonra da hâlâ ben yârânı, yani dostu, sevgiliyi istiyorum diyorsa; burada bir mantıksızlık, usulsüzlük vardır, der Niyâzî-i Mısrî. Bu sufilere göre önemli bir çelişkidir. "Vusulsüzlüğümüz usulsüzlüğümüzdendir." derler o yüzden. Burada Hakk'a kavuşmak vuslattır. Buna sufiler bir sürü isim vermişlerdir. Mesela Hz. Mevlâna "şeb-i arûs" der bu vuslata. Bu metafizik kavuşmanın on binde bir soğutulmuş hâli, yeryüzünde iki sevenin kavuşması hâlinde hissedilir. Bu hislerin hepsi sufilere göre insanlara ezelde yerleştirilmiş hislerdir. Sevdiğine yönelmek, sevginin şiddetine göre yaşanan hâller, uykusuz kalmak, baktığı her yerde sevgiliyi görmek gibi âşık terminolojisinde sıkça olan hâllerdir. Orta yaşlı insanlara göre bunlar gençlerin sergilediği birtakım psikopatolojik hâllerdir. Daha sonra bu hisler yerine oturur. Ama sevgiliye özlem, kavuştuğunda mutlu olmak, huzur bulmak hep vardır. Neden bunlar hep var? Çünkü bunlar insana yüklenmiş, insanda programlanmış hisler. Olmayan hisleri insan hissedemez ki! İnsanda tabii olarak varolan duygular, aslında ilâhî olanın on binde bir soğutularak insan ilişkilerine indirgenmiş hâlidir. Hz. Peygamber'in bir gün sahabesine Allah Teâlâ'nın rahmetinin yeryüzündeki rahmete oranla ne kadar büyük olduğunu anlatmak için misal gösterdiği, her türlü şartta çocuğunu kollayan anne örneğini verirsek, işte oradaki annenin evladına karşı tabi olarak taşıdığı rahmet duygusu, aslında Allah Teâlâ'nın kullarına olan rahmetinin on binde biridir.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'inde "Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık" (Kamer 54/49) buyuruyor. Güneş'in, Ay'ın her bir nesnenin programı var; hiçbir sapma yok. Yine Allah Teâlâ "Bak göklere en ufak bir bozukluk görecek misin?" (Mülk 67/3) diyor. Her şey programlandığı gibi tıkır tıkır işliyor. Arada çok nadir değişiklikler olsa da, olması gerektiği için oluyor. Ama yeryüzüne kafanızı bir çevirin, işte o zaman fesadı göreceksiniz. Fesada sebep olan, ilahî kaynağından kopmuş ve burayı kendisine ait zanneden, Kur'an'ın tabiriyle kendine zulmetmekte olan insandır. Allah'ın

zulmeden ismi yoktur. Kahhar ismi var, kahredebilir; Müntakim ismi var, intikam alabilir. Ama zalim ismi yoktur. Her ne yapıyorsa, cebirle bile olsa, bir hikmete binaen yapar.

“Nâdânı terk etmedin yârânı arzularsın.” Yukarıda izah ettiğimiz şeyler aslında sufi epistemolojisinin ayırıcı yanıdır. Tasavvuf, kesbî değil vehbîdir. Diğer ekollerde bir diyalektik, tez-antitez ilişkisi vardır. Çalışarak sonunda senteze ulaşırsınız. Tasavvuf buna malumat der, bu bilgi değildir. Bilgi, tümdengelim yoluyla elde edilendir, kesbî değildir. Ancak kesbî bilgi, vehbî bilgiye zemin hazırlayandır. Klasik dinî eğitim için medreseye gidersiniz, fıkıh, Arapça öğrenirsiniz. Allah’ı böyle mi bulursunuz? Hayır. Bunlar size Allah’a giden yolu işaret ederler. Hatta bu klasik eğitimi yanlış bir metodla alanlar, Tanrı’yı bulmak anlamında hiç eğitim almayanlardan daha problemli olabilirler. Sufiler bu tür bilgilenmeyi eleştirmez. Ama bu tür bilgilenme, hakiki bilgilenmeye giden yolda sadece bir bilgilenme aracıdır.

“Hayvanı sen geçmedin insanı arzularsın.” İnsandan maksat, insan-ı kâmil makamıdır. Hayvaniyet makamını daha geçmeden insaniyet makamını arzularsın, diyor. Nebatat, cemadat yani bitkilik, taşlık, topraklık özelliklerini geçtin, ama hayvani bir takım özellikleri hâlâ geçmiş değilsin. Nasıl bu hâldeyken insan makamını arzularsın? Tasavvufa göre varlık katmanları birbirleri ile alışveriştedir. Mesela bir bitki bir takım hayvani özellikleri taşıyor olabilir. Tam tersi bir örnek de verilebilir. Madde planında dört varlık katmanı vardır: cemadat, nebatat, hayvanat, insan. Aslında hepsi ruh taşır. Biz belki taşların konuştuğunu duyamıyoruz ama onların kendi aralarında konuşma usulleri vardır. Onların da kendi aralarında iyisi, kötüsü vardır. Taşlar da bir âlemdir. Sadece mineral âlemini spiritüel açıdan incelesek neler var neler… Ancak biz bu ayrıntılara dalmadan daha yüzeysel bir değerlendirme yapıyoruz. Mineral âleminde bakır var, altın var; bunların çeşitli özelikleri var. Simyacı var. Maddeler üzerinde bir takım çalışmalar yaparak bir madeni bir başka madene çevirebiliyor. Demiri alıyor altına çeviriyor. Modern çağda kimya denilen meslek çok eski değildir. Eskilere gittiğimizde onun adı simyadır. Ve bugünkü kimya o zamanki simyanın çok daraltılmış hâlidir. Paulo Coelho, bir röportajında ***Simyacı kitabının Hz. Mevlâna’dan bir alıntı olduğunu kabul etmiştir. Altına benzeyen insan var, bakıra benzeyen insan var. Bu minvalde Peygamber Efendimiz’in bir hadisi var: “İnsanlar madenler gibidir…”***

Nasıl da simyayı hatırlatan bir söz! Bir usta elinde işlenen kıymetsiz bir maden kıymetli hâle gelir. Arifler der ki madenler âleminin imamı altındır. Aslında içinde altın olmayan maden yoktur ve bizim altın dediğimiz şeyler de içinde en fazla altın partikülünü bulundurduğu için altındır. Topraktan da altın çıkar. Bakırda da altın vardır, ama çok az vardır. Simya ilminin temeli budur. Her maden, "Ah! Bir gün altın olabilsem." diye bir özlem içerisindedir. Simyada ayrıştırma ve birleştirme işlemi vardır. Madeni alıp döverek parçalarına ayırıp ardından içindeki altını bularak o madeni tamamen altına dönüştürme şeklinde yapılan bir işlemdir. Bunu alın insana yorumlayın. Hz. Peygamber'e bir gün sahabelerden biri gelir ve: "Ya Resulallah, senin yanındayken ibadetimiz çok güzel ama senden ayrıldıktan sonra bozuluyor; aynısı olmuyor." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Eğer her zaman bu hâl üzre olsaydınız meleklerden bir farkınız kalmazdı." der. Allah, eğer isteseydi, insanı melek olarak yaratabilirdi ama öyle yaratmamıştır. İnsanın periyotları vardır, tıpkı âlemin periyotları olduğu gibi. Aynı şekilde ruhani âlemin de periyotları vardır, yani inişleri ve çıkışları. Ancak ruhani âlemdeki çıkışlar önce altı ayda bir olur, sonra üç ayda bir. Manevi hayatı disiplin altına almaktaki maksat bu periyotları sıklaştırmak, cezbeyi haftada bir, günde bir, hatta daim hâle getirmektir. İşte bu her daim hâle gelmiş cezbe hâline "huzur-ı daim" denilir. Ve bu hâle sahip insanlara veli, insan-ı kâmil denir. İnsan-ı kâmil, meleklerden bile üstündür. Melekler bazı insan-ı kâmilleri ziyaret için yeryüzüne inme izni isterler Allah Teâlâ'dan. Ziyaret, ziyaret için hazırlanmış mekâna yapılır. Sen ön hazırlıkları yaparak temizlersen ziyaretgâhını, o zaman bir takım ilâhî bilgilerle müşerref olduğunu görürsün.

İnsanların birçoğu hâlâ hayvani özellikler taşır. Kimisi hâlâ biraz kurt, kimi tilki, kimi akrep özelliği taşır. Tasavvufta, mesela at, akrep, kedi, köpek, her biri ayrı bir manaya gelir. İnsan bu özelliklere sahip olduğu müddetçe hiçbir zaman gerçek manada insan olamaz.

Men arafe nefsehu fekad arafe Rabbehu
Nefsini sen bilmedin Sübhân'ı arzularsın

İlk mısra, Arapça ve bazı sufilerin hadis olarak inandıkları bir sözdür. Bazılarına göre Hz. Ali'nin bir sözü, bazılarına göre Hasan-ı Basrî'nin bir sözüdür. Sufi olmayanların bazısı ise bu sözün asılsız bir söz olduğunu

söylerler. Her ne olursa olsun, önemli olan manasıdır. Aynı söz Yunanistan'da, Delhi mabedinin kapısında ve piramitlerde yazılıdır. Tanrı ve insan arasındaki ilişkinin doğru tanımlanması çok önemlidir. Bu münasebet çok önemlidir ve yerine doğru oturtmak gerekir. Tanrı insanı yaratmış ve bütün insanlık tarihi boyunca insanlara yine insan aracılığı ile kendini tanıtmıştır. Yoksa insanın karşısına bizatihi çıkmamıştır. O demiştir ki: "Beni seven Muhammed'e tabi olsun" (Âl-i İmrân 3/31). Kendine geleni ona yolluyor. İrtibatı onun aracılığı ile kuruyor. İnsan olmadan teoloji yapamazsınız. İnsansız Tanrı bulunamaz. Nasıl ki madenler âleminin imamı altındır, her maden bir gün altın olmayı diler, onun gibi insan da sürekli, kâmil olmak için bir hasret içindedir içten içe. Hatta sufi psikologlara göre bütün psikolojik mutsuzlukların kökeni ontolojik kaymalardır. O'nu aramak gerekir, hatta tasavvufa göre önemli olan arayarak yol üzerinde olmaktır. Varırsın varamazsın, bulursun bulamazsın bu o kadar önemli değildir. Örnek olarak karıncanın hac hikâyesi verilebilir: Karıncaya sorarlar: "Nereye gidiyorsun?" Der ki: "Hacca." "Varamazsın ki.." diye gülerler. O ise aldırmaz. "Olsun yoldayım ya..." der. Belki yolda sadece bir yıl, belki otuz yıl, belki de bir ömür geçireceksin. Önemli olan kendine hedef belirleyip yola koyulmaktır. Yola koyulmak hayatının anlam bulmasıdır. Modern insanın yaşadığı gibi anlamsız bir hayat ise kişiyi sahte değerlerin ikamesine götürür. Parıltılı ışıklar, her türlü maddi zenginlik sahtedir. Ses bir büyüdür. Bütün ses sanatçıları bu manada iyi büyücülerdir. Görüntü, imaj ise en büyük büyüdür, eğer sadece buna takılırsanız.

"Men arafe nefsehu fekad arafe Rabbehu." Demek ki nefsini bilen Rabbini buluyor. Buradaki kendini bilmek, ontolojik manada bir kendini biliştir; bir insan olarak nelerle mücehhez olduğumuzun bilincine varıp, "Ne manada bir kapasitem var. Nereden geldim; neden doğdum ve nereye gidiyorum?" sorularına cevap aramaktır.

"Nefsini sen bilmedin Sübhân'ı arzularsın." Sen daha kendini bulmamışsın Tanrı'yı arzuluyorsun. Sufi metafiziğine göre bu imkânsızdır.

Sen bu evin kapısın henüz bulup açmadın
İçindeki kenz-i bî-pâyânı arzularsın

Bir ev düşünün içinde sonu gelmez bir hazine var. O evi bulamadığın hâlde içindeki sonsuz hazineyi arzularsın. Önce evi bulman, ardından evin kapısına varman, içeri girmen, katlar arasında dolaşıp hazineyi bulup alman

gerekmez mi? Oturduğun yerden “kenz-i bî-pâyânı” arzularsın. Bu durumda netice alman mümkün mü, diye soruyor şair.

Taşra üfürmek ile yalınlanır mı ocak
Yönün Hakk’a dönmedin ihsânı arzularsın

Niyâzî’nin gerçekten çok güzel, yalın bir Türkçesi var. Taşra, dış demektir. Dışarıya üfürmekle yalınlanır mı ocak? Ateş bu tarafta, sen ise gitmiş o tarafa üfürüyorsun; ocak yalınlanır mı? Yalınlanmaz. Ocağın alevlenmesini istiyorsan ocağa üfürmen gerekir.

“Yönün Hakk’a dönmedin ihsânı arzularsın” mısrası “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (Allah’ım, maksadım Sen’sin ve talebim de rızandır) duasını akla getiriyor. Kaç kişi hedefini bu şekilde koyabiliyor bugün, yalnız Sen diyebiliyor? Dondurmacıdan karışık dondurma ister gibi -Allah’ı da- ama şunu da istiyoruz bunu da... Böyle bir ahvalde çoğu kişi. Sufiler “La ilahe” ile fazla uğraşmadan doğrudan “illâ Hû” derler. Mesela sufiler “Euzu”yu da çekmezler doğrudan “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” diye girerler. Bu, “Euzü” çekmeye karşı oldukları için değil tabi ki. Ama şeytan ile uğraşmazlar onlar. “Şeytan zaten bize uzak.” diye doğrudan “Allah” derler.

Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni
Günâhını bilmedin ğufrânı arzularsın

Sufilere göre çeşit çeşit günahlar ve bunların dereceleri vardır. Benlik günahı, sufilere göre en büyük günahtır. Günahsız insan yoktur, ama günahı meşrulaştırmamak, pişman olmayı bilmek gerekir. Bazı günahlar var ki pişman olup ağladığında vücuttan akar gider. Ya da bazı günahlar var ki, der sufiler, vücuttan yirmi dört saatte akar gider. Ancak öyle günahlar da vardır ki vücuttan çıkmaz. Eğer doğru bir eğitim alınmamışsa, namazını da kılsan, yüz kere hacca da gitsen bu tür günahlara düçar olabilirsin. Bütün dinlerde bir dua pratiği vardır. Namazdaki bütün hareketlerin ezoterik anlamı var. Taşradan örnekler vereyim. Mesela sen bir Hindu’sun sabah akşam yoganı düzgünce yapıyorsun ama insanlara zulmediyorsun, ticarette haksızlık, yalan, dolan yapıyorsun. Bu yoga sana fayda sağlamış olmaz. Aynısını getirip, İslam örneğine uygulayalım. Namaz kılıyorsun, ama öyle bir dilin var ki onu bunu birbirine katıyorsun, bahsettiğimiz Hindu konumunda olursun. Her dinin kişilere yüklediği pratikler vardır, bunları yerine

getirmekle avantaj elde etmiş olursun ama bununla da bitmez. Peki, neden dinler kişilere bir takım pratikleri yükler, neden dinlerde böyle bir zorunluluk vardır? Din, kalp dini değil mi; neden bu tür pratikleri yapmak zorunda kalıyoruz, diyebiliriz. Bedenli bir hayat yaşadığımız müddetçe böyle olmak zorunda. Bedenin ruh ile olan bağlantısının kopmaması için bu gereklidir. Yoksa beden kod sistemini unutur. Hacca git, bedeni kutsal yerlerde gezdir, namaz kıldır, paran varsa biraz vermeyi öğret bedene, zekat ver. Peygamber Efendimiz(sav) “Namaz müminin miracıdır” diyor. Modern müslümanların kaybettiği en önemli şeylerden biri de bu hakikattir. Bugün kaç kişi gerçekten namazı bir miraç yani uruc, yükselme olarak kılıyor acaba? Yok denecek kadar az.

Benlik günahı... “Ben şuyum, ben buyum, ben profesörüm...” Hepsi birer kartvizit sadece. Yurt dışında bir şeyh efendinin kartvizitini gördüm. Çok şaşırdım tabii. Üzerinde Şeyh Efendi falanca yazıyor. “Senin var mı?” dedi. “Yok, bizde bulunmaz öyle şeyler. Bizde biraz melâmîlik var.” dedim. Hz Muhyiddin İbn Arabî’nin zamanına gittiğinizi düşünün, size kartvizitini uzatıyor; komik olmaz mı? O tarikat bu tarikat, o tekke, bu tekke demekle olmaz; mana zuhur etmedikçe olmaz ve mana zuhur etmedikçe kartvizite muhtaçsın.

Senin varlık iddia etmen o kadar büyük bir günah ki başka bir günaha benzemez ***(Vücûduke zenbun lâ yukâsu bihî zenbun). Allah var ama ben de varım, demek tasavvuf akaidine göre şirktir. Yalnız Allah var, diyenler muvahhidlerdir. Muvahhid, birlemiş olana denilir. Bir şeyin var sayılabilmesi için onun süreklilik arz etmesi gerekir. Mesela arada bir başımız ağrır ama biz bu arızi durumla sıfatlanmış olmayız. Eğer baş ağrımız sürekli olursa biz o baş ağrısı hastalığı ile sıfatlanmış oluruz. Dolaysıyla senin varoluşun yokoluşunda. “Ben Amerika’yım.” desen de “Rusya’yım.” desen de farketmez. Hepsi balon misali bir iğneyle patlar. Kur’an çeşitli yerlerde “Geçmişe bakın; nerede firavunlar, Karunlar, Hâmânlar ve nice başka hükümdarlar?” diyor. Kazı çalışmalarına bakın; şimdiki süper güçlerden kat kat güçlü olanların, Karunların, daha nice başka hükümdarların, zamanlarından eser yok. Silinip gitmişler. Mülk ve güç yalnız Allah’ındır. Eksilmeyen güç O’na ait olandır. Bu düşünceye*** temerküz eden insan da güçlü olur.

Cevzün yeşil kabını yemekle dad bulunmaz
Zâhir ile ey fakîh Kur'ân'ı arzularsın

Cevizin sert kabuğunun da dışında yeşil bir kabuğu olur. Bu yeşil kabuğu yemekle tad bulunmaz. Cevizi yiyebilmek için önce dışındaki kabuğu soyup sonra da sert kabuğu kırmak gerekir. Yunus'un "Çıktım erik dalına anda yedim üzümü" dediği metodsuzluk problemi budur işte. Erik dalına çıkıp üzüm yiyorsun, bu usulsüzlüktür. Dış kabuk, iç kabuk, sonra da öz gibi dinlerin şeriatı, dinlerin tarikati, hakikati vardır. Biz bu dünyaya hakikati almaya geldik ve tarikat, şeriat bir vesile, bir araçtır, ancak önemli araçlardır. Hiçbir ceviz dış kabuğu olmadan gelişemez. Hiçbir ceviz yeşil kabuğunun dışında değildir. Bunun gibi hakikat, dinî formalitenin içindedir ancak, sadece formalitelere takılmamak şartıyla. Kabukta takılırsan kabuğu yer durursun. Bunlar sufiler tarafından eleştirilen, bir türlü öze inemeyen zahir ehlidir. Bu beyitte Niyazî'nin eleştirdiği de bu kategoriden olanlardır. Ey fakih, zahir ile Kur'an'ı arzularsın, böyle olmaz diyor. Kur'an'ın Arapçasını bilmekle Kur'an'ın hakikatinin anlaşılacağını sanıyorsun ey zahid, ama yanılıyorsun.

Şarâbı sen içmedin sarhoş ü mest olmadın
Nicesi Hakk emrine fermânı arzularsın

Sufi edebiyatında "meyhane" metaforu çok geçer. Bunun kullanılması bazılarını kızdırır. Fakat sufiler her zaman için manevi şeyleri yeryüzündeki şeylerle temsil ederler ve bu sarhoşluk motifi sufilere önemli bir misal olur. İçki içmek için bir mekâna gidilir. Orada birisi size içki ikram eder. Bir kişi sunar. Sonra içen kendinden geçer, sarhoş olur. İşin bir ritüeli, formalitesi vardır. Sarhoşların hepsi birdenbire melek gibi olurlar. Bizim eskiden Ahmet Amca diye bir komşumuz vardı, Fatih Kaymakamlığı sekreteriydi. Her sabah kravatını bağlamış hâlde ciddi bir yüz ifadesi ile çıkardı. Evden çıkarken "Günaydın." derdi ciddiyetle. Her akşam da içmiş olarak gelirdi. Sabahki o ciddi adam gider; "Selamun aleyküm" derdi bu sefer. "Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammed ."derdi. Sonra emekli oldu, hacca gitti, namaza başladı vs. Sabahki adam bir maske takıyor. Çünkü ona öyle olması öğretilmiş. O maskeyi ondan alan ne? İçki. Meğer Ahmet Amca aslında çok sempatik bir adammış. Hatta ben bazen sorardım: "Ahmet Amca sarhoşken daha dindar, bol bol salâvat getiriyor; nedir bunu hükmü?"

Burada ünlü arif İbn Farız'ın bir sözünü naklederek şaraptan neyin kastedildiğini izah etmeye çalışalım. Der ki: "Biz sarhoş olduğumuzda üzüm daha yaratılmamıştı." Bu söz, çok önemlidir. Sufilerin sarhoşluğu üzüm sarhoşluğuna benzemez. Yalnızca tavırlar itibariyle benzer birbirine. Bir üzüm sarhoşu ile Allah âşığı, Allah sarhoşu aynı değildir. Birisinin sarhoşluğu bir maddedendir, diğerininki başka bir şeydendir.

"Nicesi Hakk emrine fermânı arzularsın." Allah'ın birçok emrine ferman olmayı arzuluyorsun. Niyâzî'ye göre aşk olmadan, meşk olmadan, o ilâhî aşk şarabı içerisindeki sekr olmadan, bu mümkün değildir.

Gurbetliğe düşmedin mihnete sataşmadın
Kebap olup pişmedin büryanı arzularsın
Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok
Issız dağın başında mihmânı arzularsın

"Yaban ellerdesin bir evin dahi yok. Ev açmamışsın, misafirine kalkıp bir şeyler hazırlayacak bir ocağın yok. Yabandasın, evin yok ocağın yok. Issız dağın da başındasın. Buna rağmen mihmanı, yani misafiri arzularsın. Eğer misafiri arzuluyorsan, bir evin olsun, içinde yanan bir ocağın olsun ki misafir kabul edebilesin" diyor. Bunların hepsi sembolik ifadelerdir. Ev, beytullah olan kalbi işaret ediyor. Önce Allah'ın evini putlardan temizle ki oraya misafir gelsin. Onun için Şemseddin-i Sivasî ne diyor: "Padişah konmaz saraya hâne mamur olmadan" Padişah gelecek, o yüzden önce orayı temizle, mamur kıl.

Ben bâğ ile bostanı gezdim hıyar bulmadım
Sen söğüt ağacında rummânı arzularsın

Ben bağları bostanları gezdim hıyar bulmadım. Sen söğüt ağacında rummânı arzularsın. Rummân, nar demektir. Söğüt ağacına çıkılıp nar yenmez. Yunus'un ünlü dizelerinin farklı bir ifadesi var burada. Nedir o dizeler, hatırlayalım:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakuyup der ne yersin kozumu

Burada yanlış metodlar anlatılıyor. Üzüm yemek isteyen erik ağacına çıkmamalı, üzüm asmasına gitmeli. Sonra bostan ıssı, sahibi gelir. "Benim cevizimi niye yiyorsun!" diye kovar. Burada üçlü, enteresan bir

metodsuzluk sembolizmi vardır. Bilmeyenler için bu saçma gelebilir ama anlatılmak istenen uzun bir mesaj vardır. Ve bu dizeler için birçok şerh kitabı yazılmıştır. Niyâzî'nin de bu dizelere dair kısa bir şerhi vardır.

Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
Yunusleyin Niyâzî irfânı arzularsın

Burada son sözleriyle kendisini hicvetmektedir. Niyâzî, başı yok sonu yok bir takım tekerleme sözlerle "Yunusleyin irfanı arzularsın." Yani Yunus gibi irfanı arzularsın, ama bunları söylemekle irfan bulunmaz. İrfanı arzuluyorsan Yunus gibi olmalısın. Arifler her zaman için bir tevazu hâlindedirler ve bu yüzden Niyâzî kendisine böyle bir eleştiri yöneltiyor. Hz. Mevlâna'ya soruyorlar, "Nasıl senin gibi Allah'a âşık olabiliriz?" diye. O da, "Ben olursanız anlarsınız" diyor. Yani Mevlâna gibi olmak lazım. Bu sebeple Yunus gibi, Niyâzî gibi olursa, onların açtığı irfan mektebinde yetişirse zaman içerisinde insanda o hâl oluşur. Siz neyi izlerseniz onun kapıları size açılır. Hz. İsa der ki: "Çalın açılacaktır." Kötü bir yol izleyin, onun kapıları açılır. Ama siz Hacı Bektaş'ın, Şah-ı Nakşibend'in, İbn Arabî'nin, Niyâzî-i Mısrî'nin kapısını çalın, onlar da açılacaktır. Çalmak ilgi göstermektir, yani marifet ilmi, iltifat görürse gelir. Severseniz, okşarsanız, nazlı bir gelin gibi davranırsanız, ilim de irfan da gelir. Niyâzî-i Mısrî de taşraya üfürmekten, evinin olmamasına rağmen misafir beklemekten bahsederken bunları söylüyor. Allah, Niyâzî-i Mısrî'nin ruhaniyetinden razı olsun; bir hata yaptıysak kendisinden özür diliyoruz.

Ben Sanırdım Âlem İçre Bana Hiç Yâr Kalmadı

Tasavvuf ilmi, aşk ilmi olduğu için ve aşka sınır, hudut çizilemediği için ve aşkın mantığı da olmadığı için, aşk bineğine bindiğimiz zaman bizi nereye götüreceğini bilemeyiz. Sufi geçmiş ve gelecek kayıtlarından kurtulmuş kişidir, "ibnü'l-vakt"tir. Geçmişte ne oldu, gelecekte ne olacak diye endişelenmekten berî, âna bakmaktır, ânın

hakkını vermektir sufilerin tüm çabaları. Ve bu bakışları onları bizim hayal bile edemediğimiz mertebelere taşır.

3

Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terkeyledüm gördüm ki ağyâr kalmadı

Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yok
Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı

Gice gündüz zâr u efgân eyleyip inlerdi dil
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı

Gitti kesret geldi halvet oldu vahdet dost ile
Hep Hak oldu cümle âlem çarşu pazar kalmadı

Din diyanet âdet ü şöhret kamu vardı yile
Ey Niyazî n'oldu sende kayd-ı dindâr kalmadı

Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terkeyledim gördüm ki ağyâr kalmadı

Âlem dünya demektir. Niyâzî diyor ki: "Ben sanırdım bu dünyada hiç dostum yok ama ne zaman ki ben beni terk eyledim -yani nefsimi terk ettim- ağyarın, düşmanımın kalmadığını gördüm. Yalnız yârin kaldığını gördüm." Buradaki yârin kim olduğunu herkes kendi idrak derecesine göre çıkarabilir. İstediğiniz yere göndermeniz mümkün. İster mücessem, gördüğünüz, bildiğiniz birine hamledersiniz, yüklersiniz bu anlamı; isterseniz de başka metafizik değerlere yüklersiniz. Mısrî gibi ariflerin yârdan maksadı şüphesiz hiçbir ölümlü değildir. Niyâzî-i Mısrî'nin mensup olduğu yüksek irfan ekolüne göre, ölümlü hiçbir şey gerçek yâr olamaz. Yâr olabilecek tek şey, hiçbir zaman ölmeyen, sevgisinde eksilme olmayandır. Yâr tuttuğumuz her şey arızidir, geçicidir. Bugün sever yarın sevmeyebilir, bugün güzel sözler yarın kötü şeyler duyabilirsiniz ondan. Dünyaya göre, hâle göre, hava durumuna göre bile değişir. Kırk yıl severim severim der, ufacık bir hatanızda sevmiyorum diyebilir. Bunlar edebiyatımıza da

yansımıştır. Bizim bahsettiğimiz hiçbir ihanetin olmadığı, hiçbir problemin yaşanmadığı bir aşk düzeyi. Ben sanırdım âlemde bana hiç yâr kalmadı, biraz bedbin ve olumsuz bir hâlet-i ruhiyede söylenilmiş bir söz. Dost arayışında ve umutsuz Niyâzî... Ancak sonra problemin, benden geçememek olduğunu fark ediyor. Ben, diyerek varlık planında, varlık iddia ettikçe o yâr arz-ı endam etmiyormuş. Ne zaman ki ben çektim aradan beni; gördüm ki o zaman ağyar kalmadı, yani başkası kalmadı.

Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yok
Hep gülistân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı

Har, diken demektir. “Cümle eşyada görürdüm har” demek, “Her şeyde dikenleri, batan şeyleri görürdüm” demektir. Dikenleri görmek isteyen bir gözle baktığın zaman, hep dikenleri görürsün. Ama Niyâzî ne zaman ki benlikten geçme eğitimini almış, o zaman gülleri görmeye başlamış. Diyor ki önceden gül göremiyordum, “hakikat-i Muhammediye”yi göremiyordum.

Gül, burada güzellik remzi olarak kullanılmaktadır. Gül tasavvuf edebiyatında çok kullanılır. ***Hakikat-i Muhammediye’***yi remzetmek için özellikle kullanılır. ***Hakikat-i Muhammedi***ye, varlık katmanları arasında sufilerin ulaşmaya çalıştığı en önemli katmanlardan biri, felsefe diliyle “logos” denilen şey veya “akl-ı faal” denilen şeydir. Bu gül motifinin İslam tasavvufunda Hz. Muhammed(sav) Efendimiz’in manevi makamı karşılığında kullanılıyor olmasının bir takım kültürel uzantıları olmuştur: gül, gül yağı gibi. Biz burada İslam tasavvufu üzerinde konuşuyoruz. Ama karşılaştırmalı bir dinler tarihinden bahsedersek bütün dinler tarihinde gülün çok önemli manevi anlamları vardır.

Eğer bir insan dinî ilimlerde yanlış eğitim alacak olursa -sadece dinî ilimlerde değil her hangi bir ilimde, yanlış eğitim alacak olursa- hep ayrılıkları görür. Siyasette de böyledir. Mesela toplumu birleştirecek unsurları görmezse o toplumu mahveder. Oysa ne kadar farklılık olursa olsun, farklı farklı yapılar karşılıklı anlayış zemini içinde bir araya geldikleri zaman bir tesanüt, bir dayanışma söz konusu olur ki istenilen de budur zaten. Yoksa diğerlerini asimile etmek diye bir şey söz konusu olamaz. Yani her şey benim görüşüme gelsin, dediğim noktada en büyük hatayı yaparım. O bir görüş sahibi, ben de bir görüş sahibiyim. İkimizin

görüşü bir araya gelse her ne kadar aykırı gibi görünse de bunlar bir üst prensipte birleştirilebilirse çok güzel bir enerji, bir sinerji ortaya çıkar. Hatta ve hatta başka bir matematiğe göre bir artı bir, ikiden fazla etmektedir. Her iki birin de kendine göre bir enerjisi vardır ve ayrı ayrı iken sahip oldukları enerjinin toplamı, ikisi bir arada kullanıldığı zaman sahip oldukları enerji toplamından azdır. Daha evvel gözükmeyen, ikisinin bir araya gelmesinden meydana gelen ayrı bir enerji vardır. Mesela ben bir ipi tüm gücümle çekiyorum 10 metre çekebiliyorum, bir başka arkadaş da tek başına 15 metre çekiyor, diyelim. Ama ikimiz bir araya geldiğimizde 30 metre çekiyoruz. Daha önceki yalnız çekimlerimizin toplamı 25, biraradaki çekimimiz ise 30 metre. Birlik ve toplum olmanın getirdiği sonuç budur. Ama bu birlik anlayışı, birlik vizyonu, ancak birlik eğitimi almış birinde açığa çıkar.

Artık o dikenli bakış açısından da geçince her yer gülistan yani gül bahçesi oldu. O gülistanın içinde yâr kalmadı, yâr onda fânî oldu. Gülistanın kendisi yâr oldu.

Gice gündüz zâr u efgân eyleyip inlerdi dil
Bilmezem n'oldu kesildi âh ile zâr kalmadı

Gece gündüz yanık bir inlemeyle dil, yani benim gönlüm, âh ile zâr ile inlerdi, diyor. Tasavvuf aramızdaki insan tipolojilerini kullanır. Meramını anlatırken görünmeyen, bilinmeyen şeyleri kullanmaz. Dolayısıyla buradaki Allah âşığının gösterdiği hâller ile yeryüzü âşığının hâlleri aynıdır, ancak sadece görüntüde. İç nasıl farklılaşır, onu Allah bilir. Yani âşığın bütün derdi, maşuğuna kavuşamamak, feryad ü figan etmektir. Gerçekten de âşık yemeden içmeden kesilir, maşuğa ulaşana kadar. Buradaki semboller, bu sembolik din terminolojisi, düz bakan insanları rahatsız eder. Hz. Mevlâna şöyle söyler: "Biz medrese ehliyiz, mektep ehliyiz, derler ama orada hep hır gür vardır. Farklı görüşlerden dolayı tartışmalar vardır. Mezhepler, Allah'ın eli var mı, görünür mü görünmez mi hep böyle tartışır yüzyıllardır." Bunlar tartışılacak şeyler mi aslında... Hz. Mevlâna der ki: "Gidin bir de meyhaneleri dolaşın. Meyhanede sarhoşlar kafa kafaya vermiş, o kadar güzel kardeşlik gösteriyorlar ki!" Kimisi profesör, kimisi işçi, kimisi falanca yerli kimisi filanca yerli ama orada o içkinin tesiri ile bir birlik sergiliyorlar. Meyhaneden, yani kötü bir yerden, örnek verdi diye Hz. Mevlâna'yı suçlarlar. Ama arifler diyor ki: "Biz sarhoş olduğumuzda üzüm daha

yaratılmamıştı.” Dolayısıyla Hz. Mevlâna’nın sarhoşluğunu anlamak için, bu idrak seviyesine erebilmek gerek. Buna erdikten sonra Hz. Mevlâna, meyhaneden de örnek verse, başka yerden de örnek verse ne mana kastettiğini anlayabiliriz.

“Bilmezem n’oldu kesildi âh ile zâr kalmadı.” Ayrılık derdinde olan insanın, kesret çarşısında dolaşan insanın işi gücü âh u figân etmektir, ağlayıp sızlamaktır. Ama “Ne oldu bana?” diyor, kendisindeki farklılıklardan bahsediyor. Niyâzî-i Mısrî’nin şiirleri, İstiklal Caddesi’nde bir kafede puro yakıp, bir şiir yazayım, diye yazılan şiirler tarzında değildir. Şiirlerin her biri ya halvete girdiği gece ya halvetten çıktığı gün veya yâr ile baş başa kaldığı anların ardından gelen, bir takım fütûhât, sünûhât gibi adlarla anılan, içe doğuş olarak tabir edilen beyitlerdir. Bu yüzden şiirlerinde kendi iç dünyasının bir aynasını, yansımasını görmekteyiz. Kendi divanını yazan arifler de olmasına rağmen arifler çoğunlukla divan yazmazlar. Onların şiirleri çoğunlukla, Niyâzî’ninkiler gibi parça parça yazılmıştır ve daha sonra toplanmış, vefatlarının ardından divan hâline getirilmiştir. O yüzden hangi şiir önce, hangisi sonra tam bilinemez, ancak tahmin edilebilir. Bana göre bu şiir, Niyâzî’nin ilk dönemlerde yazdığı bir şiiridir. Bilmezem ne oldu? Daha evvel hep âh ile zâr vardı, şimdi yok. Âh ile zâr neden olur? Ayrılıktan. Dolayısıyla ancak vuslat dindirir âh ile zârını bir âşıkın. Yani burada, bilmezem ne oldu da âh ile zâr kesildi, derken aslında cevabını gayet iyi biliyor. Tecahülüarif sanatı yapıyor. Devamında ne olduğunu açıklıyor:

Gitti kesret geldi halvet oldu vahdet dost ile
Hep Hak oldu cümle âlem çarşu pazar kalmadı

Kesret, çokluk demektir. Çokluklar gitti, vahdet yani birlik geldi ve böylece dost ile halvet oldu. Halvet başka hiç kimsenin içeri alınmadığı özel beraberliğe denir. Bir kimseyle halvet olmak demek başkasının alınmaması demektir. Mesela beş on kişi halvet olmaz. Ya tek başına ya da özel iki kişi arasında olur. O ikinci kişi orada belki var, belki yok ama netice itibariyle iki kişi arasında olur. Diyor ki: “Gitti kesret, geldi vahdet.” Hayatımıza baktığımız zaman hayatımızı ve dolayısıyla bizi parçalayan yüzlerce şey var: İş, güç, gelecek kaygısı, çocuk doğacak doğmayacak, genç arkadaşlar için vizeler, imtihanlar… Har gözü ile baktığınız zaman sonu gelmez hiçbir şeyin. Hiç kimse bu dünyada tam olarak istediğini elde

edip işlerini tam olarak bitiremedi. Hepsi yarım bırakıp gitti ve her şey yarım kalacak. Niye? Çünkü kâmil olan yalnızca O'dur. Burası ise yamuk bir âlem, dünya yirmi üç küsur derece yamuk, her yer elips, kaotik... Bu kaotik yapının içinde mutluluğu yakalamak zorundayız. Kimi yerde çiçek sunulacak, kimi yerde insanlar ölecek, çünkü yapısı, doğası bu. Ve hiç kimse de bu dünyanın problemlerini kâmilen çözemeyecek, politikacılar da dâhil.

Âlemde herkes bir boşluğu dolduruyor. Herkes O'nun bir isminin mazharı ve Allah'ın isminden başkası da yok âlemde. Bu vahdet bakışı ile her şey çok net. Şeytan bile Allah'ın el-Mudill ismi altında çalışan bir yaratık hâline dönüşür. O, her şeyi kuşatmıştır. Allah var, karşısında da şeytan var şeklinde bir bakış, şeytana da güç atfetmek olur ve bir düalizmi doğurur. Allah'a kafa tutabilen, gücü olabilen bir varlık çıkar ortaya. Bu bizim bazı şeyleri tefrik etmeyi öğrenmemiz için bir oyun. Faruk olmamız isteniyor. Ne diyor arifler: "Cehennem yârdan ayrı kalınan yerdir." Cehennem ateşli, kezzaplı anlatılır, ama insanoğlu öyle anladığı için öyle anlatılmıştır. Oysa cehennem yârdan, O'ndan ayrı kalmaktan dolayı ızdırabın ateşi ile yanmaktır. Katları da vardır cehennemin, Allah hepimizi uzak etsin. Cennet ise köşkler, hanlar, ballar… Ne kadar maddi gibi duruyor değil mi? Oysa asıl cennet yâr ile baş başa kalmaktır. "Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri/ İsteyene ver anları bana seni gerek seni" der ya Yunus. Bu sözün üzerine "Her kim ki bu sözü söylemiştir iman tazelemelidir" fetvası verilir, cenneti inkâr etti diye. Oysa bana göre cennetin tam göbeğinden bahsediyor. Ben sıfat cenneti istemem, zat cennetini ver bana, diyor. Gitti kesret, diyor. Buradaki kesretin gitmesi, gönülden gitmesidir. Çokluk âlemi yerinde duruyor, ama bizim gönlümüzden giden bölücü kesretin yerini vahdet dolduruyor.

"Hep Hak oldu cümle âlem çarşu pazar kalmadı." Çarşı pazar, kesret âleminin karşılığı olarak kullanılır sufi edebiyatında. Bazen de bunun karşılığı olarak taşra kullanılır. Taşra, dışarıda olan, merkezden uzak olan demektir. Gitme taşraya, yaban ellere gitme, öze gel, denir. Ne arıyorsan sende var zaten. Tabipler bunu çok iyi bilirler. Bir insanın iyileşmesinde bitkilerle beraber, asıl kendisinin etkisi vardır. Mesela, vücudunun her hangi bir yerinden bir parça kesip alarak onun içinde bir bölünme yapıyorsunuz, ama oradan şifa bulunuyor. İşte bizim de kendi derdimizin çaresi aslında

bizde. Çünkü Allah diyor ki "Ben sizi kendi suretim üzre yarattım." Bu çok önemli, Tevratta bir ayet, İslam'da da bir hadistir bu. Kur'an'da da bir ayette "Biz sizi yarattık, size bir şekil verdik." (A'râf 7/11), "Ve nefahtu fîhî min rûhî" yani "Ona kendi ruhundan üfledim." (Hicr 15/29) buyuruluyor. Kendi ruhundan üfledi, başka bir şeyden, demiyor; kendimden, diyor. Yaradan ile olan yakınlığımızın neredeyse kozmik-genetik bir bağlantı olduğunu gösteriyor bu. Yani sadece sıradan bir Yaradan-yaratılan ilişkisi değildir. "Yarattı seni, yeryüzüne attı, artık hiçbir ilişkiniz de yok" bakışı yanlıştır. Tıpkı bir baba ile çocuk arasındaki gibi... Nasıl ki çocuk babanın bir takım özelliklerini taşır, onda kötü bir huy varsa ya da iyi bir hâl varsa genetik olarak nesilden nesile aktarılır, aynı onun gibi bir şeydir. Bir başka âyet-i kerimede "Âdem'e bütün isimleri öğretti" (Bakara 2/31) buyuruyor. Bir başka deyişle "Ben Âlim miyim, insan da isterse âlim olabilir. Ben Veli miyim o da veli olabilir. Hakîm, Kahhar, Cebbar olabilir" demektir. Mesela rahmet isminden koparılmış olarak, sadece Cebbar yahut Kahhar isminin tecellisi olan biri olsa nasıl ürkütücü bir tablo çıkar ortaya bir düşünün. Ama ne olursa olsun, O'nun mülkü haricinde gerçekleşmiyor. Her şey O'nun mülkü ve idaresi altındadır. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ, "Ben içinizden akıl sahipleri için misaller veriyorum" buyurur sık sık. "Felekler, gezegenler mükemmelen işler. Bir bak yıldızlarıma; ben onları sadece sevgilinle mehtapta çıkıp izleyesin diye yaratmadım. O yıldızların hepsinin bir anlamı var, hepsi bir sistem, o sistemde bir yanlış göremezsin. Bu düzeni ben kurdum" diyor. Bak anarşi var mı orada! Yani Ay bir kez olsun, "Yeter beni ısıttığın senin altında yeterince ezildim" diyor mu hiç Güneş'e? Yoksa hepsi kendilerine verilen hiyerarşi içinde görevlerini eksiksiz yerine getirerek bize çok önemli mevzularda misal olsun diye vesile mi oluyorlar? Oysaki çevir kafanı yeryüzüne. Kaos orada, insanlığın içinde var sadece.

"Hep Hak oldu cümle âlem çarşu pazar kalmadı." Burada kastedilen şudur: Gönülde daha önce çarşı pazar vardı. Artık gitti, kalmadı. Yâr galip oldu, gönlümdedir. Artık gördüğüm Allah'tır.

Din diyânet âdet ü şöhret kamu vardı yile
Ey Niyâzî n'oldu sende kaydı dindâr kalmadı

Din diyanet, âdet ü şöhret hepsini yele verdim, diyor. "Ey Niyâzî, n'oldu sende kayıt kalmadı?" derken de artık bir yere bağlılığım kalmadı demek istiyor. Şimdi sufilerin bu tür sözlerine baktığımız zaman bu sözlerin bazı

seviyede dindar insanları tenkit etmek için olduğunu görüyoruz. Yoksa her türlü ibadetlerini kâmilen yerine getirmektedir arifler. Bazı kişiler Allah'ı tanımayı bazı ibadetleri yerine getirmekle eş görürler. Bazıları, namazını çok düzgün kılar ama içlerinde kalp kırmak gibi bir sürü kötü haslet vardır. İşte Niyâzî'ye göre bu dindarlık için yeterli değildir. Ama, ne yazık ki, kabul gören dindarlık da sadece İslam özelinde değil, her türlü dinde hep bu şekilde olmuştur. Bu minvalde, mesela René Guénon der ki: "Gerçek yoga, yapıldığını dahi göstermeyendir." Ya da iyi bir Ortodoks kimilerine göre iyi istavroz çıkarandır mesela. Ama bazı Hristiyanlarda önemli olan "hakikat-i İsa"yı içte canlandırmaktır. Niyâzî de dini kuru cansız ritüellere hapseden anlayışı yele verdiğinden bahsediyor. Cemaleddin Uşşakî der ki: "İmanı verdim mümine, küfrü verdim kâfire, ben seni isterim seni." Küfrü kâfire verdim, kâfirin malı oldu. Mümine de imanı verdim. Yanlış anlaşılmasın imanı eleştirdiğinden yahut imanı olmadığından değildir bu sözler, ancak iman, görülmeyene edilir. Dolayısıyla bizim gibi sıradan insanlar için iman şarttır. Ama müşahede ehli olan arifler için bir üst kategori olan muhakkiklik söz konusudur. "Din diyânet adet ü şöhret vardı yile" derken, "ne kadar takvalı, ne kadar dindar" denilmesinden hoşlanmadığını belirtir. Melâmet ehlinin özelliği budur. Hatta bunun için onlar, çoğunlukla toplu ibadetlere katılmazlar. Bundan dolayı da insanlar tarafından 'bu dindar değil, tesbih çekmiyor, ellerini şöyle tutuyor, böyle tutuyor' gibi eleştirilere maruz kalırlar. Har gözüyle bakınca bahane çok. Mahallenin imamının arkasında namaz kılmayan bir eskici baba varmış. Öldüğünde de herkes biz bunu camide görmedik demiş. Nedenini ise devrin sultanına Eskici Baba'nın eşi şöyle izah etmiş: 'Mübarek derdi ki, "İmam dediğin 'Allahuekber' deyince Hakikat-i Kabe'yi gözünün önünde görmeli." Dolayısıyla dükkanını yarım saat önceden kapatır ta Kızılca Minare Cami'ne giderdi -bu olay Balat, Haydar tarafında geçiyor, Kızılca Minare ise Sofular'da- Efendi böyle yapma namazını kılan olmayacak sen öldüğünde dediğimde "Bırak hanım kul bilmesin, Allah biliyor; cenazemi kaldırmaya da sultan ne güne duruyor" derdi. Nitekim cenazesini de sultan kaldırıyor. Çok güzel bir melâmet menkıbesi olduğu için anlatılır. Bugün de kendisinin türbesi Balat tarafındadır. Nalıncı Baba ya da Eskici Baba diye meşhurdur.

“Ey Niyâzî n’oldu sende kaydı dindar kalmadı” diyor. “Tamam, artık yüksek irfana erdi, dolayısıyla o ibadetleri yapmasa da olur’ şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu da bir miyopizmdir. İbadetleri, hangi irfan seviyesinde olursan ol, terk etmek diye bir şey söz konusu olamaz. Bedenli bir yapımız olduğu müddetçe ibadet yapmak zorundayız, ritüellerden muaf olmayacağız, derler arifler. Kuru ibadetle olmayacağı gibi, ibadetsiz de olmaz. Bu paradoks gibi duran şeye çok dikkat etmek gerekir. Yine Niyâzî bir başka şiirinde şu beyti söyler: “Savm u salat u hacc ile sanma biter zahid işin, insan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş.” Zahid denilen kimse namaz, oruç ile işlerinin bittiğini sanır. Oysa asıl amaca onların hakikatine ulaşmakla varılır.

Zâhidâ Sûret Gözetme İçeru Gel Câna Bak

Sembol ve remizleri kullanabilmemiz sayesinde şiir bize söyleyeceğimiz şeyleri daha rahat söyleme imkânı sağlar. Ayrıca bundan da önemlisi söylemek istediğimiz şeyleri seçilmiş bir gruba iletmek istediğimizde bu sembol ve remizler sayesinde herkesin anlayabileceği bir dil oluşturmuş olur ve bu özel gruba ulaşabiliriz.

4

Zâhidâ sûret gözetme içeru gel câna bak
Vechi üzre gör ne yazmış defter-i Rahmân'a bak

Mushaf-ı hüsnünde yazmış Kulhuvallah âyeti
Gel inanmazsan gir oku mekteb-i irfâna bak

Çeşmini gösterdüğünce âşıkın cânın alır
Leblerin açtıkça can nefh eyleyen cânâna bak

Zülfünün her bir telinde bağlı bin mecnûnu gör
Hattının leylindeki yüzbin meh-i tâbâna bak

Âteş-i ruhsâr ile yanmış kararmış çehresi
Harf libâsından muarrâ nokta-i üryâna bak

Hep mülâzım kulluğunda bu cihânın şehleri
Kapusunda padişahlar kul olan sultâna bak

Âlem anın hüsnünün şerhinde olmuş bir kitâb
Metnin istersen Niyâzî sûret-i insâna bak

Zâhidâ sûret gözetme içeru gel câna bak
Vechi üzre gör ne yazmış defteri Rahmân'a bak

Zahidâ, bir hitaptır, “Ey zahid!” anlamına gelir. Niyâzî gibi büyük arifler ey zahid, ey sofu gibi tabirler kullanırlar. Hatta sofu ve sufinin eski dildeki yazılışı aynıdır ve bu sebeple de birbirine karıştırılır. Niyâzî-i Mısrî gibi bir sufi, “Ey sofu!” der. Sufilerin eleştirdiği ham tasavvufa, sofuluk denir. Burada eleştirilen dindarlık değil, dinî yaşantıyı sadece bir takım mekanik hareketlerin yerine getirilmesi olarak görmektir. Tabii ki bu âlem belirli kurallar dahilinde işler. Güneş, ay, eflak, semavat belirli bir düzen, intizam ile devridaim etmekte, işlemektedir. Dinî hayat da bu düzen içerisinde yürür. Kuralları olmayan hiçbir yapı yoktur. İster dinî bir düzen ister anarşik bir yapı isterse de mistik bir yapı olsun, hepsinin kuralları vardır. Ben hiçbir kural kabul etmiyorum, diyenin bile bunları söylerken bir kuralı oluşmuş olur. Kabul etmemek de bir kuraldır. Dolayısıyla bütün yapı içerisinde belirli bir kurallar düzeni olunca, bazıları, aranacak bütün hakikatin o kurallarda olduğunu sanır ve o kurallar harfiyen yerine getirildiği zaman hakikat tamam oldu sonucuna varırlar. Devletler için bu, iyi bir vatandaş oluşmasıdır mesela. Her yapıda bu tür bir beklenti vardır. Biz bu beklentileri yerine getirdiğimizde uygun şartlar yerine gelmiş gibi görünür. Fakat bazıları için, olaya daha mistik ve felsefi bakanlar için de kurallar vardır. Ama hakikat kuralların çok ötesindedir. Kurallar; kim tarafından koyulmuş olursa olsun; belirli bir gerçekliğe giderken kişinin uyması gereken bir takım nizamlardır. O kuralların kendisi hakikat değildir. Fakat bütün yeryüzü dinlerinin dindarlarında tıpkı bazı siyasi partilerde olabileceği gibi, hedef sapmaları olabilmektedir. Kuralların hepsi onları yapacak olan kişiye açılımlar kazandırır. Ama arif olmayanlar, bu kuralların asıl amacını bilmezler. Mesela İslam’dan örnek verelim. Böyle kişilere göre namazın kendisi gayedir. Arifler de namaz kılıp oruç tutarlar. Ama namaz amaç değil, araçtır onlar için. Hakikati kuraldan ibaret görenlere, tasavvufi metinlerde “zahid” denir.

Alakalar, insanı asıl amaca gitmekten alıkoyan, sahte gayelerdir. Yabancılaşmış, kendi kaynağından uzaklaşmış, nereye gideceğini bilmeyen insan bu tür gayelerde bir müddet oyalanabilir. Bu duruma modern insanda çokça rastlanmaktadır. Mesela Ortaçağ’da bu sahte gayeler üç beş taneydi, ama modern zamanda binlerce ara gayeler var. Şu kadar yıl şununla, şu kadar yıl bununla oyalandım, diyen çok insan var. Allah nasip etti, son

dakika, yetmiş yıl sonra buldum, bir yerden yakaladım, diyebiliyorlar. Metafizik referanslı bir gaye bulabiliyorlar.

Zühd tecrübesi mistik akımlarda, özellikle İslam felsefesinde, başlangıç düzeyinde olan salikin, müridin manevi hayatını kontrol altına alabilmesi için uygulanır. Zühd önemli bir makam ve yaşanması lazım. Fakat orada kalınmamalı. Orada kalırsanız adınız zahid olur. Zahidlerin mantığı ariflere pek uymaz. Zahidler, bir takım mekanik hareketlerle ibadet ederler. Zahidin beklentisi de cennettir, bulacağı da odur. Ama "Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri/ İsteyene ver onları bana Seni gerek Seni" diyen arifler var.

Burada bir parantez açma gereği duyuyorum. Geçmişte yaşamış kişilerin yaptıklarını değerlendirirken onları doğru kriterlere tabi tutmalıyız. İnsan tekâmül eden bir varlıktır. Mesela İmam Gazâlî'nin çocukluk, gençlik ve sonraki dönemlerinde yazdığı eserleri vardır ve hepsinde farklı Gazâlî portreleri ortaya çıkar. Mesela İbn Sînâ, ömrünün sonlarında ***Makâlâtu'l-Ârifîn'i yazmıştır. Yani bir mistik olarak ölmüştür. Ama maalesef bizdeki rasyonel eğitim bu tarafını bilerek göz ardı etmektedir.***

Dünyanın her yerinde, her türlü felsefe okulunda rasyonel eğitimle beraber rasyonel olmayan eğitim de verilir. Yani orada Kantçılar da; Platoncular da yeni-Platoncular da var. Ama bizde -ne yazık ki- Aristocu ve peripatetik dediğimiz bir felsefenin hakimiyeti vardır. Bundan dolayı İbn Sînâ'nın bir mistik olduğunu söylediğinizde kabul etmezler. Onlara göre İbn Sînâ sadece Mantık'ı yazan İbn Sînâ'dır. Oysa ömrünün ortalarında yazdığı bu eserinin yanı sıra ömrünün sonlarında yazdığı mistik eserleri de var. Mesela Gazâlî'nin ***el-Munkizu mine'd-Dalâl diye bir kitabı var. Bu kitapta kendi tekâmülünü anlatır Gazâlî. Bu eser, öz eleştirileri de içeren bir entelektüel otobiyografidir.***

Gelelim sufilere... Sufiler zahidlerin eleştirisini bolca yaparlar. Bu aslında "Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla" metodudur. Mevhum bir şahıs alırlar ve ona seslenerek aslında ya kendi nefis dairelerine ya bize ya da tüm insanlığa seslenirler. "Zahidâ suret gözetme" derler, mesela. Çünkü zahidler sadece dış ile hükmedenlerdir. Oysa arifler dışı değil bâtını asıl görürler. Belki de en ayırıcı yanları buradadır. Aslolan içtir, dış ise içte olanın yansımasıdır, derler ve tabii bu arada dışı inkâr etmezler. Bu, ariflerin altı çizilmesi gereken anayasasıdır. Kozmosta, siyasette, her nerede olursa olsun

kural budur. Bir şeyin hakikati, görüneni değil görünen ile hicaplanmış, örtük, meknuz hâlde olanıdır. Kişinin yolculukla, çalışmayla o arkeolojik kazıyı yaparak hakikate ulaşması istenir. Ve bununla ilgili çok remiz kullanılır edebiyatta. Mesela deniz sembolü kullanılır. “Bu aşk bir bahr-ı ummandır. Sen ise bir gavvas yani dalgıç ol ve in derinden o güheri, cevheri, dürr-i yektâyı, inciyi al” gibi ifadeler çok geçer. Görüntüde değil, dipte yatandır esas bulunması gereken. Peki, dipte yatan nasıl bulunur? Ariflerin öğrettiği seyrü süluk ile olur. Batıda buna, inisiyasyon denilmektedir.

“Zahidâ sûret gözetme içeru gel câna bak.” Burada can, ruh demektir. Ruh Arapçadır, can Farsçasıdır. Dışa değil ruha bak, diyor. Defter-i Rahmân’da yani ***Rahmân’ın defterinde vech, yüz, dışarı vuran, görünen taraf üzerine ne yazılmış olduğuna bak. Defter-i Rahmân’da Allah’ın vechi nasıl yazılmış ona bak. Vech, dış veya yüz demektir. Dışta yazılı olan her şeyin aslı, defter-i Rahmân’dadır. Dolayısıyla vech üzre olanı merak ediyorsan defter-i Rahman’a bakmalısın. O da içtedir. İçte olan defterdir. “Kitab-ı meknûn”*** da denilir ona. Kur’an’da bir ayette geçer: “O, elbette değerli bir Kur’an’dır. Korunmuş bir kitaptadır.” (İnnehu le Kur’anun Kerîm fî kitâbin meknûn) (Vâkıa 56/77-78) İşte arifler bunu açmaya, anlamlandırmaya çalışırlar. Kimisi için insan da bir kitaptır. Kur’an da insanın içine konulmuştur. Kur’an insanda, insan Kur’an’da... İnsan için yapılan yorumlar arasında, ete kemiğe bürünmüş kutsal kitap gibi ifadeler de vardır.

Mushaf-ı hüsnünde yazmış Kulhuvallâh âyeti
Gel inanmazsan gir oku mekteb-i irfâna bak

Hüsn, yüze vuran güzelliktir. O’nun güzellik mushafı olan yüzde “O, Allah’tır” yani “Kulhuvallah” ayeti yazılmıştır. Bunların öğretileceği yer olan mekteb-i irfana adım at, gir, onu oku; burada bir eğitim gör, talim al ki bu dediklerimizin ne anlama geldiğini anlayasın.

Çeşmini gösterdiğince âşıkın cânın alır
Leblerin açtıkça can nefh eyleyen cânâna bak

Çeşm, göz demektir. Hakk Teâlâ’yı ulaşılmaz, elde edilemez bir varlık olarak tasavvur etmek yerine, arifler bunun âdeta bir estetiğini yapmışlardır. Tanrı’yı sevgili sembolizmiyle anlatmışlardır. Yani başka türlü bir Tanrı tasavvuru da yapılabilirdi. Mesela çocuklara anlatılan, elinde sopa, âdeta

herkese işkence yapmaktan zevk alan bir Tanrı anlayışı vardır. Azap ayetlerini sürekli, diğerlerinden kopararak okursanız böyle bir Tanrı tasavvuru çıkabilir. Oysa ariflerinki daha sıcak, aşk esaslı bir Tanrı anlayışıdır. Yeryüzünde olan herhangi bir şey, esasında semavi olana gidişte bize kıyas etmemiz için verilmiş bir malzemedir. Binaenaleyh yeryüzündeki en kutsal duygulardan bir tanesi de aşktır. Aşk duygusu dışında hiçbir şey insanın betini benzini attıramaz. Yani insan bir şeyi düşünebilir bir şeye katılabilir, bir şeyle fikrî bağlantı kurabilir, bir şeye merak duyabilir, ilgilenebilir... Ama insan o tür ilişki tarzlarında hâlâ soğuktur. İnsanın yüreğini hoplatan, zıplatan, kimyasını değiştiren, aklını başından alan, onu deli divane eden, kısacası mahveden şey ancak aşktır. Bu mahveden, perişan eden duygular sadece aşkta vardır. Ve tarihte aşk hep bir bela olarak görülmüştür. Ancak tıbbi bir hastalık değildir. Sevilen bir derttir, aşk. Arifler Allah sevgisini ifade etmek üzere aşk terminolojisinden istifade etmişlerdir. Diğer taraftan mesela kelâm dilini çok soğuk bulurlar. Kelâmda Tanrı'nın sıfatları anlatılır. Tanrı yemez, içmez, doğurmaz gibi tarifleri vardır. Ama böylesine, sadece tarif eden ifadeler ariflere soğuk gelir. Ariflerin anladığı Tanrı, tanımı websitelerinde bulunan ya da ansiklopedi maddesi olan bir şey değildir. Çünkü bu soğuk bir Tanrı tanımıdır. Nasıl ki dünyada, sevenin sevdiğini gördüğünde beti benzi atar, sevgisi onu yemeden içmeden keserse, aynı hâllerin kat kat şiddetlisini arifler Tanrı ile olan ilişkilerinde yaşarlar. Ariflerin eserlerinde hep bunlar vardır: Tanrı'yı öyle sevmişlerdir öyle istemişlerdir ki gözleri başka hiçbir şey görmemiştir. Çünkü Ğayûr ismi var O'nun. Allah, kıskançtır. O sizi sevdiği zaman araya başkasını almaz. Öyle insanlar vardır ki evlendiklerinde eşlerine "Ben seni seveceğim; bir ömür geçireceğiz ama asla sana âşık olamam. Ben yalnız O'na âşığım." derler. Tabii bu, ilk etapta, yüksek kategoriden ve anlaşılmaz geliyor. Ama bu, o kişilerin eşlerini sevmeyeceği anlamına asla gelmez. Aksine aşkın kaynağına âşık olan, yeryüzündeki hiçbir kimsenin sevemeyeceği kadar başka ve derin sever.

Şiire dönersek, göz, yanak, saç, dudak gibi bedenli yapı terminolojisi kullanılmıştır. Bunların hepsi ariflerin, Tanrı sevgisini yeryüzü akranlarını kullanarak anlatma çabasıdır. Bir dil mecburiyetidir. Çünkü yeryüzündekiler ancak o sevgiye, o literatüre aşinalar. Anlatmak gibi bir dertleri olmasa, tüm yaşadıklarını kendilerine saklasalar böyle bir problem yaşamazlardı. Ama

arifin anlatması gerekiyor. İlahî aşkı da bu metodoloji ile anlatırlar. Bu metodolojiyi bilmeyenlerden bazıları, sufileri tenkit ederler. Bazı düşünce grupları “Bunlar nasıl dindar! Allah’ın kaşı varmış, gözü varmış. O’na âşık olurlarmış. Olur mu, canım böyle bir şey!” diyerek bunları müstehcen şeyler, bunları aktaranları da dinsiz imansız ilan ederler. Arifler de derler ki: “Ne yapayım; aşkımı başka türlü anlatamıyorum. Sen bana bir yol göster, öyle anlatayım. Yoksa bırak beni. Tamam, zındığım, kabul ediyorum, gel kafamı kes. Sen de ben olursan ancak beni anlarsın.”

Şimdi bir de arifin bu sembollerle anlattığı manaya geçelim, ne harika tasavvurlarla karşılaşacağız! “Çeşmini gösterdiğince âşıkın cânın alır.” Onun, gözünü göstermekle âşıkının canını almasının karşılığı tasavvufta şuhûd makamıdır. “Leblerin açtıkça can nefh eyleyen cânâna bak.” Dudağını açtığı zaman da tekrar can verir. Öyle bir ağız ki açıldığı zaman dışarı gül kokusu yayılır. Rahman’ın nefesi oradan zuhura gelir. Öyle bir fem, öyle bir dudak ki oradan O’nun konuşması ile tamamen hikmet saçılır.

Zülfünün her bir telinde bağlı bin mecnûnu gör
Hattının leylindeki yüzbin meh-i tâbâna bak

Zülüf, edebiyatta iki şekilde tarif edilir. Bir yerden düşen saçlara denilebileceği gibi saçın tamamına da denilebilir. Buradaki anlamı tamamı içindir. O’nun saçının her bir teline bağlı binlerce Mecnun’u gör. Mecnun kim? Âşığı için yanıp kavrulan. Buradaki mecnundan kasıt ariflerdir. Allah âşığı olan binlerce arifi gör, diyor Niyâzî. Hat, eski dilde erkek için kullanıldığında bıyık, hanımlar için yüzdeki ayva tüyleri anlamına gelir. Eski kültürümüzde kullanılan bir şey, ama bugün bu manasını kaybetmiş. Eski dünya insanının zihniyetini anlamamıza yardımcı olur bu. Eskiden ister erkek ister kadın olsun yüzünde, yanağında çıkan bir karalık bile edebiyata yansırmış ve bu olumsuz bir şey değilmiş. Bunlara, hat deniliyor. Karalık anlamında da “leyl” yani gece kelimesi kullanılıyor. Yüzünde oluşabilecek hafifçe bir karalıkta açığa çıkan yüz bin parlaklığa bak. Bir takım karalıklara takılıp kalma; bunların içindeki o ışığa bak. Tabii, modern insanın estetik anlayışı değişti. O yüzden bu sembolleri zahiren de anlamlandırmak zorlaştı.

Âteş-i ruhsâr ile yanmış kararmış çehresi
Harf libâsından muarrâ nokta-i üryâna bak

Yanağının sıcaklığından yüzü kararmış. “Âteş-i ruhsar” yani onun vechindeki tecellinin şiddetinden meydana gelen o ateş, yüzünü karartmış, pişirmiş, olgunlaştırmış. “Harf libâsından muarrâ nokta-yı üryana bak.” Konuşurken, harf tertibatı ile, parçaları birleştirerek cümle kurarız. Cümlelerimiz harflerden meydana gelir. Biz illetli varlıklarız, bir takım araçları kullanarak yaşayabiliyoruz. Meramımızı anlatmak için bu harfleri, cümleleri kullanıyoruz. Onun için arifler derler ki: “Kelime katarlarına yükledik manaları.” Yani katarlar olarak görürler kelimeleri. Biz size kelimeler aracılığı ile anlamları yolladık; siz o katarlardan manayı yakalayın, derler. Oysa bazıları da vardır ki sadece metne bakarlar. Bu anlama tarzını benimseyenlere “harfiyyun” denir. Bunlar anlamı düşünmeyen, düşünmek isteyene de engel olmaya çalışanlardır. Sufiler ise ehl-i manadır. Manaya bakarlar.

Tabii, mana ile suret arasındaki münasebetin nasıl olması gerektiği çok uzun bir mevzudur. Ve bu konu dinler tarihinin çok büyük bir bölümünü teşkil eder. Neyi nereye kadar kullanmalıyız? İkisi etle tırnak gibidir. Ama aslolan manadır. Tıpkı beden ve ruh beraberliği gibi. Bedenimizi inkâr edemeyiz; çıkarıp bir kenara atamayız. Ancak bedeni beden yapan da aslında ruhtur. Ölüm, bir gün hepimize gelecek. İnsanlar ruh çıktığı zaman buz gibi kalıverirler. Toprak altında ne Yusuf yüzlüler eridi! Hepsi kimyasal değişime uğradı. Ne kaldı? Ruh. Yani aslolan ruhtur. Edebiyata uygularsak aslolan anlamdır. Kelimeler tamamen o anlam doğrultusunda vardır. Yoksa anlam olmadan kelimeler tek başına hiçbir şey ifade etmez. Dine uygulayalım. Hakikat bâtındır; zahire tezahür eder. Zahir hiçbir şeydir, dediğim zaman bâtıniyyeye düşerim. Esas olan zahirdir, dersem ***Selefiyyeye düşerim. Hakikat beynehuma, ikisinin cem edilmesidir. Ama esas bâtındadır. Sufiler bunu çok remzederler. Mesela ceviz ve kabuğu örneği var: Cevizi yemek için kabuğunu kırmak gerekir; cevizin dışı yenilmez. Ya da bal kavanozu örneği verilir: Balı yemek için kavanozu açmanız gerekir; kavanozu yalayarak balı yiyemezsiniz.***

“Harf libasından muarra nokta-yı üryana bak.” Nokta-yı üryan, tek harf, çıplak harf demektir. Bütün harfler noktalardan meydana gelir. Bunun bir misalini televizyon örneğinde düşünebiliriz. Televizyonda pikseller vardır. Ekranı çok fazla büyüttüğümüzde o noktacıkları görebiliriz. Normalde gözümüz görmüyor ama görüntü o noktalardan meydana geliyor. Aslında

biz de öyleyiz. Biz de noktaların bir araya gelmesiyle oluşuruz. İşte burada Hz. Ali Efendimiz'in sözü akla gelir: "El-ilmü noktatün ve keseraha'l-câhilûn." İmam Ali(kv) der ki: "İlim bir noktadır, cahiller onu çoğalttı." Bir başka rivayette, "Ene noktatün tahde'l-ba" demektedir. Noktaları yan yana koyarak harfleri, cümleleri, kitaplarda toplanan yazıları elde edersiniz. Böyle çoğaltmak mümkün. Aynı, zaman birimlerini salise, saniye, saat, gün şeklinde çoğaltmamız gibi. "Harf libâsından muarrâ" derken de harfi noktanın giydirilmiş hâli olarak görüyor, Niyâzî. Bu açıdan diyor ki sen esasa bak; dışa, elbiseye bakma. Modern dünyanın kaybettiği şeylerden biri, içe bakmak. Modern dünyanın sadece dışa odaklanmış bakışı ona birçok şey kazandırmıştır tabii, ama ruh olmadan bütün bu buluşlar eksik olmaya mahkumdur.

Hep mülâzım kulluğunda bu cihânın şehleri
Kapusunda padişahlar kul olan sultâna bak

Buradaki şeh, padişah anlamındadır. Bir şah düşünün ki yeryüzündeki bütün sultanlar hep kulluğunda mülâzım, vazifeli olsun. Mülâzım, eski dilde teğmen demektir. Yani erdir, askerdir, görevlidir. İster dünyanın en güçlü lideri olsun ister diktatör olsun liderler de dahil herkes onun kuludur. Hatta "abd" kelimesi Arapça'da kul olarak da köle olarak da anlaşılır. Yani ne olursan ol, O'nun kölesisin. Kim olursan ol; ister Amerika, ister Japonya ol ya da Mars'ta ol hiç fark etmez; kölesin. Kimin kölesisin? O'nun kölesisin! Öyleyse, kuldan şahları bırak da, bütün padişahların kapısında kul olduğu sultana bak, diyor.

Âlem anın hüsnünün şerhinde olmuş bir kitâb
Metnin istersen Niyâzî sûret-i insâna bak

Yeryüzü, bütün kozmos, âlem O'nun güzelliğinin açıklandığı bir kitaptır. Bu bakış açısı, böyle bir âlem tasavvuru çok ilgi çekicidir. Öyle bir kozmik bakış açısı ki, bu kozmosa bir güzellik kitabı olarak bakıyor. Ve diyor ki: "Bunların hepsi O'nun güzelliğini anlatmak için, bak oku bu kitabı, orada O'nu bulursun." Âlem O'nun hüsnünün şerhinde olmuş bir kitap. Bir ayette buyurulur ki: "Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır." (A'râf 7/156) Benim rahmetim her şeyi ihata etti, diyor. İhata etmek, başka bir şeyin oraya girememesi demektir. Dolayısıyla bütün âlem baştan aşağı Tanrı'nın evrendeki rahmetinin tecellisidir. Dolayısıyla Allah Teâlâ'ya rahmet

gözüyle, ariflerin bakışı ile baktığımız zaman, sıcak, her an bize yakın, günah işlesek bile her an elimizden tutacak bir Tanrı anlayışı ortaya çıkar.

Burada söz yine modern anlayışın dar çerçevesine geliyor. Modern Müslümanlar Rahmet Tanrı’sını unuttular âdeta. Müslümanların -çok eski bir kuşak değil birkaç kuşak önceki- atalarının tasavvuru olan bu tasavvura geri dönmeleri şart. Bakınız şu zat Malatyalı Niyâzî-i Mısrî… Kaç tane Malatyalı var, Niyâzî’yi tanıyan? Kendi kaynaklarımızı bilmiyoruz. Kendi ariflerimizi bilmiyoruz. Her topraktan her yöreden ne arifler geldi geçti! Şu anki hâliyle bakmamak lazım hiçbir şeye. Son otuz kırk yıldır ekonomik ve sosyal değişimlerden dolayı çok mamur olan bir yer, perişan hâle gelmiş olabilir. Perişan olan bir yer de mamur hâle gelmiş olabilir. Bunların hepsi arızi, sahte bakışlar. Öyle yerler geldi geçti ki, mesela Bağdat dünya medeniyetlerinin merkeziydi. Bağdat’a şimdiki hâliyle bakmamak lazım. Şu haliyle Afganistan’a bakıp onu hor göremeyiz. İspanyol kralı, çocuğunu tıp tahsili görsün diye Afganistan’ın bir şehri olan Belh’e yollamıştır. Hüseyin Baykara’nın, Ali Şir Nevâî’nin yaşamış olduğu yerdir burası. Bütün taşları toprakları kırmızı kiremit olan kırmızı bir şehir. Benim mesela çok merak edip gidip gördüğümde sükut-u hayale uğradığım yerler olmuştur. Bunlardan biri Erdebil. Er de bil. Erersen bilirsin. Er de bil, ermeden bilme. Erdebil tekkesi önemlidir; Osmanlı tasavvufunda. Yolum düşmüştü zamanında bir gittim hiçbir şey kalmamış. Bir Safiyüddin Erdebilî’nin bir de Şah İsmail’in türbesi var. Başka hiçbir şey yok tarihî miras olarak. Sühreverdî’nin şehri Sühreverd de şimdi mahrum, hiçbir şeyi olmayan bir yer. Tarihte büyük bir adamı, Sühreverdî’yi çıkarmış yer burası mı, diye soruyorsunuz, kendinize. Altüst olmuş, talan olmuş. Öyle arifler var ki onları bulmak lazım, görmek lazım. Onları bulup görmek için de şu anki görüntüye biraz gözlerimizi kapamamız gerekiyor.

Gelelim âlem kitabına... Madem âlem bir kitaptır, diyorsun; onun metnini görmek istiyorsan ey Niyâzî, insana bak. Kâinat büyük olan âlemdir, mikrokozmos da insandır. Evren dediğimiz şeyin sınırı belli değil. Big Bang’den bu yana hâlâ genişliyor, sonu yok. Sonu yok dediğimiz bu Güneş sisteminden başka daha ne sistemler var. Bilim adamları yeni keşfediyor. Bunların hepsi insanı misal almış. Allah’ı bulmak için insandan geçmek zorundayız. İster Selefilik olsun ister Vahhâbîlik, ister Mecusilik olsun, insan olmadan bize Allah’ı anlatabilen hiçbir din sistemi gösteremeyiz. Her

dinin Vahhâbîsi vardır, arifi vardır. Mesela Yahudilerin %95'i Vahhâbî zihniyetlidir, desek mübalağa olmaz. Arif Yahudi çok nadirdir. Böyle söyleyince anlaşılması biraz zor oluyor. Çünkü biz bu kavramların sadece adını biliyoruz. Bir de iki satırlık sözlük karşılıklarını. Hâlbuki bunlar asırlara yayılmış tefsirler ve Kur'an'ın beyanatıyla sabitlenmiş hususlardır. Katiyen şahsi yorumlar değildir. İnsan kitabı eğer doğru okunabilirse, Tanrı'nın sırları oradan bulunabilir. Tanrı'ya, ancak insanı anlayarak ulaşabilirsiniz.

Olanlar Şeyhi Melâmî İbrahim Efendi'nin Tasavvufu Tarif Eden Şiirinin Şerhi

Tasavvufla ilgili tanımlamalar geliştirilmiştir. Ben "Tasavvuf, İslam dininin arkeolojisidir." derim. Bazıları "Tasavvuf irfan mektebidir" der. Her tarif birbirini tamamlar. Tasavvuf ehline "Tasavvuf Nedir?" diye sorsak şaşırır arkalarına bakarlar "Ne diyorsun sen, onun haricinde bir şey var mı ki?" derler. Getirilen tariflerden bir tanesi Olanlar Dergâhı Şeyhi İbrahim Efendi isimli önemli bir Osmanlı arifinin tarifidir. İstanbul, Aksaray'da Olanlar Dergâhı vardı, dergâh, Vatan Caddesi açılırken yolun altında kalmış; Şeyhi İbrahim Efendi'nin kabri ise taşınmıştır. Aksaray'ın merkezinde, Valide Camii avlusundadır. Sohbetleri evlatları tarafından sohbetnâme olarak yayınlandı. Bu zat, tasavvufu yaşayan birisi olduğu için tarifi önemli. Tasavvufu yaşayanlar birçok tarif getirmişlerdir. Bu zatın duruşu, farklı. Kendi açtığı pencereden gördüklerini naklediyor. Tasavvufta

durduğunuz yere göre tarif getirebilirsiniz, birbirini itmez bu tarifler. Bu tarifler baktığınız zevke göredir. Bir arif kendi içinde bile farklı tarif getirebilir. Tenakuz değildir; üst üste koyun birbirini açar bu tarifler. Biz burada Olanlar Dergâhı Şeyhi İbrahim Efendi'nin yaptığı sufi tarifinin yer aldığı uzun şiiri ve tasavvufun ne olduğuna ve ne olmadığına dair ince işaretlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Bidâyette tasavvuf sufi bî-cân olmağa derler
Nihâyette gönül tahtında sultân olmağa derler

Tarîkatte ibârettir tasavvuf mahv-ı sûretten
Hakîkatte sarây-ı sırda mihmân olmağa derler

Bu âb u gil libâsından tasavvuf ârî olmaktır
Tasavvuf cism-i sâfî nûr-i Yezdân olmağa derler

Tasavvuf lem'ayı envâr-ı mutlaktan uyarmaktır
Tasavvuf âteş-i aşk ile sûzân olmağa derler.

Tasavvufta şerâit nâme-i hestîyi dürmektir
Tasavvuf ehl-i şer' u ehl-i îmân olmağa derler

Tasavvuf ârif olmaktır hakîmen âdetullâha
Tasavvuf cümle ehl-i derde dermân olmağa derler

Tasavvuf ten tılsımın ism miftâhıyla açmaktır
Tasavvuf bu imâret külli vîrân olmağa derler

Tasavvuf sufi kâli hâle tebdil eylemektir bil
Dahî her söz ki söyler âb-ı hayvân olmağa derler

Tasavvuf ilm-i ta'bîrât u te'vîlâtı bilmektir
Tasavvuf can evinde sırr-ı Sübhân olmağa derler

Tasavvuf hayret-i kübrâda mest ü vâlih olmaktır
Tasavvuf Hakk'ın esrârında hayrân olmağa derler

Tasavvuf kalb evinden mâsivâllâhı gidermektir
Tasavvuf kalb-i mü'min arş-ı Rahmân olmağa derler

Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir
Tasavvuf bu kamu halka nigehbân olmağa derler

Tasavvuf cümle zerrât-ı cihânda Hakk'ı görmektir
Tasavvuf gün gibi kevne nümâyân olmağa derler

Tasavvuf anlamaktır yetmiş iki milletin dilin
Tasavvuf âlem-i akla Süleymân olmağa derler

Tasavvuf urvetü'l-vüskâ yükün cân ile çekmektir
Tasavvuf mazhar-ı âyât-ı gufrân olmağa derler

Tasavvuf İsm-i a'zamla tasarruftur bütün kevne
Tasavvuf câmi-i ahkâm-ı Kur'ân olmağa derler

Tasavvuf her nazarda zât-ı Hakk'a nâzır olmaktır
Tasavvuf sufiye her müşkil âsân olmağa derler

Tasavvuf ilm-i Hakk'a sînesini mahzen etmektir
Tasavvuf sufi bir katreyken ummân olmağa derler

Tasavvuf külli yakmaktır vücûdun nâr-ı "lâ" ile
Tasavvuf nûr-i "illâ" ile insân olmağa derler

Tasavvuf "kul kefâ billâh" ile dâvet-dürür halkı
Tasavvuf "irciî" lafzıyla mestân olmağa derler

Tasavvuf günde bin kerre ölüp yine dirilmektir
Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler

Tasavvuf zât-ı insan zât-ı Hak'da fâni olmaktır
Tasavvuf kurb-ı 'ev ednâ'da pinhân olmağa derler

Tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır
Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler

Tasavvuf bende olmaktır hakîkat hak ey İbrahim
Tasavvuf şer'-i Ahmed dilde burhân olmağa derler

Tasavvuf her şeyden evvel bir düşünce tarzı, bir mod, bir usul ve üsluptur. Bu metodun vardırmak istediği yer neresi, gayesi ne? Bu yönteme göre insan, Allah'ın en üst seviyede bilicisidir. Allah'ı bin bir isimle çağırmak mümkün. Doksan dokuz isim gibi bize bildirdikleri ve ifadede aciz kaldığı için bildirmedikleri var. Âlemin yaratılışındaki sır insana yüklenmiştir. Allah, insanla biliniyor. Allah'ı kâmilen bilen, varlık içerisinde yalnızca insandır. Bazı kutsal metinleri yan yana koyunca müthiş bir manzara ortaya çıkıyor. Tevrat'tan bir ayet alıyoruz, İslâm kaynaklarında bunun bir hadis-i şerif olduğunu görüyoruz. Metinler arası geçişlilik... "Tanrı insanı kendi sureti üzerine yarattı" sözünün yanına bir Kur'an ayetini iliştirince müthiş bir bütünlük çıkıyor: "Allah insana kendi ruhundan üfledi" (Secde 32/9). İnsana biçilen rolün insanın kendisinin zannettiğinden daha büyük olduğu sonucu çıkıyor ortaya. Fakat problem şudur: İnsan bunun farkında mı? Farkındalık bilinci, belirli bir eğitim izleyen kimselerde oluşuyor. Aksi takdirde çoğu insan bu özelliğinin farkında olmadan hayatını sürdürüp ruhunu teslim edebiliyor. İşte farkında olanlarla olmayanlar Kur'an-ı Kerim'de "Hiç bilenlerle bilmeyenle bir olur mu?" (Zümer 39/9) ayetiyle ifade ediliyor. Bazı pozitivist akımlar, bilmekten maksadın, beş duyu organıyla bilmek olduğunu söylemişler, fakat arifler buradaki bilmekten maksadın, "Rabbi bilmek, Allah'ı tanımak" yani marifetullah olduğunu söylemişlerdir.

Marifetullah bizim zihnimizde insandan ayrı bir çalışma olarak görünebilir. Yani "Ben bir insanım, işim gücüm var. Bilsem ne olacak, bilmesem ne olacak? Hayata dair bir şeyler bulmak daha önemli. Niye bunlarla uğraşayım?" diye düşünenler olabilir. Zaten modern dünya bunu düşündürtmek istiyor; aşağı âlem yukarı âlemden koparılıyor. Ama şu hermetik yasa atlanıyor: Aşağıda ne varsa yukarıdakiler gibidir, aşağısı yukarıdan tanzim edilir. Aşağısı, tezahürler âlemidir. Bu dünyada olan biten her şey iç dünyanın dışa vurumudur. İçte ne varsa dıştaki de odur. O zaman iç boyut çalışmaları yapmak, dışı ihmal etmek anlamına gelmiyor, kimilerinin zannettiği gibi. Dünya düşünce tarihi gösteriyor ki; dünya üzerine yorum getirenler, dünyayı açıklayanlar, dünyayı yönlendiren büyük bilge ve ariflerin hepsi, dünyanın işleyişi üzerine prensipler geliştirmiş kimselerdir. Yani onlar detaylar üzerinde değil, prensipler üzerinde, ana esaslar üzerinde yoğunlaşmış kimselerdir. Piramidin aşağısı geniş, yukarısı

dardır fakat piramidin alanı dar alandan yansır. Üstü, prensipler düzeyinde, aşağıda neyin açımlanacağını belirler. Onun için Aristoteles “Bilgeler teferruatlarla uğraşmazlar” der. Teferruatla değil ana esaslarla uğraşırlar; bu şekilde teferruata inmek kolaylaşır. Tasavvuf, İslam’a özgü, İslam’ın içinden geliştirilmiş âlem felsefesidir, yorum ekolüdür. Her şeyden evvel “kâl” değildir. Tarif getirmek onu sınırlamak olacaktır. Ortada bırakınca yoruma açık hâle gelir. Medya bilhassa bulûğ çağındaki gençler için yoruma açık alan bırakmadığından onların hayal âlemini öldürür; tüketici konumunda bırakır.

Tasavvuf, İslam dini özelinden neşet etmiş bir tür felsefedir. Orijinal, asli felsefedir. Bu düşünüş tarzı, bu yönüyle orijinal İslâm’ın enerji depolarını kullanır. Dikey çalışma, âlemde enerjik bedenlerle olur. Bunun için özel pratikler gerekir. Bütün semavi dinlerin içinde bu tarz yaklaşımlar, benzer akımlar vardır. Enerjileri farklı olmakla beraber nebevi kaynağa dayanırlar. Dolayısıyla Hinduizm, Budizm, Hristiyanlık, Yahudilik ve bütün dinlerin bu boyutları İslam tasavvufuyla benzeşmeler gösterir. Ama bu, birinin diğerinin aynısı olduğunu göstermediği gibi kopyası olduğunu da göstermez. Bu, dünya tarihi boyunca seyreden enerjinin aynı enerji olduğunu gösteren bir özelliktir. Tek bir yaratıcı varsa onun yeryüzünde deveran eden enerjisi aynıdır. Bu enerji, dünyanın bir periyodunda Hinduizm içinde tezahür edebilir, Budizm’de tezahür edebilir. Bu benzeşmeler bazılarını tereddütlere götürebiliyor. Kimi “Tasavvufun ucu dışarıdadır” der. İç neresi, dış neresi? Neresi Doğu neresi Batı? Bir bütünlük dersi alınca hepsinin aynı kaynaktan neşet ettiğini görürsünüz. Yeryüzünde ifade biçimleri farklıdır. Arifler bütünü göstermek isterler. Parçalarsak kavram elimizde kirlenir.

Tasavvufun tamamı giriştir. Hep girmeye çalışırız. Tasavvufun Batı dillerindeki karşılığı “initiation” kelimesi ile irtibatlıdır. Bu kelime başlamak, işe koyulmak anlamına gelir. Sonuna varılır mı? O çok önemli değildir. Tasavvufi yöntemde bütün gaye, raydan çıkmış vagonu raya oturtmaktır. Raya oturt da beş saatte mi, beş günde mi varır... Önemli olan rayın üstünde olmaktır. Hatta arada tekâmül izleneceği için, izlenen yolculukta kişinin pişmesi istenmektedir. İzafi âlem içinde, insanın maneviyattaki yolculuğu da ağır olmalıdır. Sindire sindire yol alınması gerekir. Koşanlar yorulur. Koşulmaz. Ağır ağır, temkinle ilerlemek, her

merhalenin hakkını vermek gerekir. “Her esmanın hakkını ver.” derler. Ânı bil, hakkını ver, o sana bir sonraki açılımı verecektir.

Bidâyette tasavvuf sufi bî-can olmağa derler
Nihâyette gönül tahtında sultân olmağa derler

Bidâyet, başlangıç; nihâyet ise son demektir. Kendi kuyruğu ağzında olan yılan motifi vardır arkeolojik metinlerde. Bu sembol bidâyetin ve nihâyetin birleştiğini sembolize eder. Baş ve son aynı yerdedir. Tasavvuf başlamak demektir. Başlangıçta tasavvuf cansız olmağa derler. Sufi başlangıçta varlığından soyunmalıdır. Kendi varlığından geçmek için de zihnen buna talip ve hazır olmak gerekir. “Ben, ben biliyorum, varım, sahibim, diplomalarım var.” demek etiket ve varlık göstergeleridir. Sen bu putlarla gelirsen o putların içerisine hane sahibi gelemez çünkü hane mamur değildir, temizlenmemiştir. Sultan öyle nâ-pâk zemine gelemez. Bu, işin fıtratında yok.

Önce varlıktan geçmeye talip olmak gerekir. Benlik denilen şey, toplumsal manada “persona” denilen maskelerdir. “Ben”ini, oyuncağını vermeyen çocuk gibi vermek istemiyor. Oysa verene, misli gelir. Vermezse alamaz. Tasavvufun isar, yardımlaşma, fakirleri koruyup gözetme noktasında çok vurgu yapması bundandır. Sufi, kapısı çalındığında, kendi elindekini verir. Öyle tecrübeler olur ki “Ver!” denir, vermek zorundadır. Buna dair Asr-ı Saadette de çok örnekler vardır. Birisi iftar yapmak için bir parça hurma, bir parça ekmek bulabiliyor. Tam iftara hazırlandığı vakit kapısı çalınıyor, geleni geri çeviremiyor. Kendisi bir hurma ile iftar ediyor, kalanını veriyor. İkinci akşam yine benzeri yaşanıyor. Bunu veren insan karşılığında neler alır; ne gibi bereketler, açılımlar elde eder! Bu şekilde geliştirilmiş din felsefesine “tasavvuf felsefesi” deniyor.

Gelelim şiirimize. Bî-can ol, sat canını, benliği terk et. Ayet-i kerimede Cenâb-ı Hak “Bu bir ticaret” (Fâtır 35/29) diyor, bu bir alışveriş. Sen O’nun için bir şeyi terk ediyorsun o da sana bir şey veriyor. Bir şey veriyorsun, bir şey alıyorsun. Sen eğer “sufi bî-can” olursan, “nihâyette gönül tahtında sultân” olursun. Sultanlık verilir sana. Ya da karşılığı, cezası verilir. Maneviyatta hiçbir şey karşılıksız bırakılmaz, gecikebilir sadece. Karşılık gecikebilir. Hatta bu gecikme bazen yeryüzü sınırlarını aşabilir. Yeryüzü hayatında alamazsınız belki ama muhakkak ödenir. O âdildir (hüve’l-adl). Adl kaynağı O’dur. Allah’ın “zalim” diye bir ismi yoktur. Allah, zulmü

kendine haram kılmıştır. Tanrı bir şeyi kendine haram kılar mı? Çok enteresan! “Ben zulmü haram kıldım” buyuruyor. İnsanlar da zulümden kaçınmalıdır, fakat hem kendilerine hem etrafa zulmediyorlar. Zalim Müslüman bile olsa elinizi eteğinizi çekin ondan, zalimin dini imanı olmaz. Hadis-i şerifte “Mülk, âlem; küfürle devam edebilir; bir iktidar, Tanrı tanımazlıkla dahi devam edebilir fakat zulümle devam etmez.” denir. Zalimlik yapılıyorsa o iktidar sürmez, mazlumlar beddua ediyorsa o mülk devam etmez. Yasadır bu.

Tarîkatta ibârettir tasavvuf mahv-ı sûretten
Hakîkatte sarây-ı sırda mihmân olmağa derler

Eskiden din katmanlı olarak anlaşılıyordu. Dışsal boyuta şeriat deniyordu. Karpuz benzetmesinden gidersek bâb-ı şeriat, karpuzun kabuğudur. Göbeği ile kabuğu arasındaki mesafeye ise yol denir. Yol izlemeden varılmıyor ve ancak doğru yol merkeze, öze götürüyor. Eğer siz bir yolu izlerseniz, izlenen yol size fizikî faydalar sağlayabilir. Fakat murad edilen, o yolun size hakikat makamının esmasının açılımını vermesi, Rabbi tanıtmasıdır. Aksi takdirde bazı mistik akımları izleyerek de dingin, sağlıklı bir bedene sahip olabilirsiniz, sıradan insanlardan farkınız olur. Ama önemli olan şu kayıtlı, kısıtlı insan ömründe vade dolmadan “Evreka! (Buldum)” diyebilmektir. Bunu dediğiniz anda ölüm meleği yanınıza, Mevlâna’nın huzuruna gelirken olduğu gibi utanarak gelir; “Canınızı alabilir miyim?” diye sorar. Bî-can olanın nesini alacak!

Habersiz bir hayat yaşayana haber vermeye gerek yoktur. Bizim için meçhul olduğu için ölüm meleğinin geldiğinden de haberimiz olmuyor. Ama onlar için meçhul değil, bunu bildiren çok insan var. Buna itiraz edenler var. Gaybı bilme konusuyla çelişir diye düşünüyorlar oysa ortada tezat yok. Bunun izahları var. Melek nedir, insan-ı kâmil nedir bilmek lazım. Cebrail(as) bile ceketinin düğmelerini ilikleyerek giriyor insan-ı kâmilin huzuruna. Âlem, insan merkezli yaratılmıştır. Melekler seçkindir. Hiç günahları yoktur. İnsanın vazifesi zordur; melek bile o vazifeden kaçar.

Kendini tanımak ve Rabbi bilmek iki ayrı süreç değildir. Aralarında öncelik ve sonralık ilişkisi yoktur. Kendini tanıdığın, ontolojik anlamdaki sırrını bildiğin ölçüde Rabbi tanımış oluyorsun. İnsan ***ahsen-i takvîm üzere, en güzel surette yaratıldı ve Rabbi ona “Ben senin Rabbin değil miyim?”***

dediğinde, “Şüphesiz evet.” (Belâ) diye cevap verdi. Bu cevabı veren üst bedenimizdir. Şu hâlimizle onu tanımıyoruz, yabancılaşma var, kopuğuz.

Tasavvufta kendini tanıma dersleri çok önem arz eder. Diğer disiplinlerde böyle bir ders yok. Bunun yerine Tanrı’yı tanıtma dersleri var. Diğer disiplinler Allah hakkında bilgi verir. Bu sayede insanın aklında bir imaj oluşur. Ama “Tanrı’yla benim alakam nedir?” sorusu hep cevapsız kalır. Beni yaratmış bir Tanrı var. Ben O’nun kuluyum ama benim O’nunla alakam ne kadar? Sadece cehenneminde yakıp, cennetinde ağırlayacak diye düşünürsek bu, ben bir kenarda, o bir kenarda bir tanrı anlayışıdır. Öyle değil, iç içe... “Biz ona şah damarından daha yakınız” (Kâf 50/16) buyuruyor. O size şah damarınızdan yakın. Şah damarı bir şeyin aslıdır. Arapçada bir şeyin özünün özü, kendi demektir. Ben size ondan da yakınım diyor. Yakınım diyorsa niye O’nu uzağa atmaya çalışıyor, bazı disiplinler... “Sen ne yapsan ulaşamazsın, O öteler ötesidir. O’na ulaşman mümkün değil senin” diyecek şeklinde duvarlar örülüyor. Bu bir taktik; kovuyor. İnsan sevdiğine yakın olmak ister, yaklaşmak ister. Gerçek aşk yaklaştırır. Ortadaki manialarıkaldırtır. Ferhat’a dağları deldirir. Aşk sizi hâlâ sakince yerinizde tutuyorsa, “Ben âşığım” diyor fakat sükûn hâlinde kalarak eyleme geçmiyorsanız, bu nice aşktır! Aşk deli eder, eyleme döker, duvarları deldirir. Âşık elde eder ya da edemez ama yaklaşmak ister. Zaten aşk yaklaştırma mekanizmasının adıdır. İki şey arasındaki çekim kuvvetinin adıdır aşk.

Suretten, surî özelliklerden geçmek gerek. Modern hayat bizi çok fazla formalist yaptı. Suret-perest yaptı. Suretin önemi yoktur demiyoruz ama suretin önemi siretten gelir. Yani aslolan içtir ona bağlı olarak suret de önem kazanır, aynı beden gibi. Bedenimiz önemsiz mi? Hayır, emanet olduğu için bedene iyi bakmak, onun hakkını vermek gerekir.

“Tarîkatta ibârettir tasavvuf mahv-ı suretten.” Tasavvuf suretin ***mahvından ibarettir. Tasavvufta iki tabir vardır: Mahv ve isbât. Mahvetmek, yerine başka bir şeyi getirmekle, onu başka şekilde isbât etmekle özdeştir. Bir şeyi mahvederseniz yerine başka bir şey gelir çünkü âlemde boşluk yoktur. Bir şeyi sildiğiniz zaman onun yerine başka bir şeyler gelir. Tasavvufta da başlangıçta nefsani yol izlenir. Kişiden bazı amellerini bu ona ağır gelse de bırakması istenir. Çünkü onların yerine daha güzel şeyler yüklemesi gerekir, hard disk doluysa boşaltmak ve ona***

format atmak gerektiği gibi. Derviş, ölü yıkayıcıya teslim olur gibi şeyhine teslim olur çünkü bilgisayarının içinde ne var bilmez, tam teslimiyet içerisinde söz dinler. Çok sorarsan "Al bilgisayarını git" derler. Lüzumsuz çok şey yüklenmiş ve virüs kapmış olabilir. Ne yapılması gerek? Bir uzman onu formatlar, güzelce çalışınca da, önce bazı programları yükler; sonra anti-virüs programı koyar, sistem çalışmaya başlar.

Mahv, kirlenmiş, doldurulmuş noktaların temizlenmesidir. Mahvın ardından isbât gelir tasavvufta; yani yükle eylemi. Bu aslında İslam'ın kelime-i tevhid esasında da gizlenmiş bir şey. La ilâhe illallah. La ilâhe (hiçbir ilâh yok), mahv. "La ilâhe"yi söyleyip ikinci bölüme geçemeden ölürsen Allah muhafaza! Sonra "illallah", yalnız Allah var. Öyle sahte ilâhlar var ki... Hepsi sahte onların, yalnız Allah var. İbadete lâyık tek varlık yalnızca Allah. Kelime-i tevhid "illallah" diyerek başlayabilirdi. Allah doğrudan "illallah" deyin diyebilirdi. Gerçi sufiler "illâ" da demiyor, doğrudan Allah'la başlıyorlar. Onlar, sufi. Bizim temizlik ameliyesinden geçmemiz, yıkanmamız gerekiyor. Onun için "la ilâhe"ın ardından "illallah" diyoruz. Menfiyi doğrayıp isbât ediyoruz, "yalnız Allah var" diyerek. Bu çok önemli. Temizlik, açılım... Temizlik yaparken aslında bir taraftan da tamamlıyor, dolduruyorsunuz. Sildiğiniz an temizi geliyor; eğer doğru yerden bilgi indiriyorsanız. Temizle, perdeyi kaldır görürsün. Mesnevî'de; "Görmek mi istiyorsun göz kapağını kaldırmak zorundasın." deniyor. Aynı şey maneviyatta da söz konusu. Görmek mi istiyorsun perdeyi kaldırman lazım. O zaman temaşa başlar. Fizikle meşgul olmak, modern insanın en büyük sorunu. Yol boyunca istenen şey, mahv-ı suret.

Hakikatte, evrendeki her sistem, merkez - çember şeklinde kodlanmıştır. Merkeze kavuşursan hayat başlar. Yolda kalırsan hayat başlamaz. Hayatın başlaması müthiş bir mekanizma... Evrende her şey bu yasayla işliyor. Din de böyle işliyor. Herkes geçemiyor kabuğu. Birçokları kabuğa kadar geliyor, bir kısmı yolda dökülüyor, bir kısmı da dış zara kavuşuyor. Bir yarış var, bir mücadele var. Vakti var, saati var. Niye hemen kapılar açılmıyor? Döllenme hemen oluyor mu? Hayır, bir yol gidiyor. Bir çocuk dokuz ay bekleyip doğuyor, süreç alıyor. Veled-i kalb de aynı şekilde doğar. Marifet yolunda ilerleyen, ileride doğum yapacak kimseler, teenni ile,

temkinle, soğukkanlı ve sağlıklarına dikkat ederek bir beklenti içinde olmalılar. Bu beklenti, çok tatlı bir beklenti. Marifet doğacak çünkü.

Tasavvuf, hakikatte sır sarayında yoldaş, mukîm, bekleyen, kabul edilen kişi olmaya derler. Sır sarayına davet edilirsiniz orada mihmân, yoldaş olursunuz. Tabii bu yolla hakikate ulaşanlar ilâhî sırları elde etmek için kabul edilirler.

Bu âb u gil libâsından tasavvuf âri olmaktır
Tasavvuf cism-i sâfi nûr-i Yezdân olmağa derler

Âb, su; gil, toprak demektir. Toprak ve su, dört unsurun ikisi... Bu ikisinin karışımı, çamur... İnsanın unsurî bedeninin doğum yeri çamurdur. Bu unsurî bedenden kurtulmak gerekir zira bu bedene aşırı dikkat verilirse iç beden unutulur. Aşırı tezyinata gidersen içi öldürürsün. Tasavvufta bu cismi temizlemek neticesinde Yezdan'ın nuru, Hakk'ın nuru tecelli etmeye başlar. Her insanın içine o nur atılmıştır. Fakat kişinin hayatında yaptığı uygunsuz hâl ve davranışlar neticesinde o ışık fonksiyonunu yapamaz hâle gelir. Tedavi, camın silinmesidir. Sonra ışık vazifesini yapar.

Dinin gayesi hakikattir. Şeriat ve tarikat araçtır, amaç değildir. Bilmek, hakikatte bitiyor; orada bilen-bilinen ikiliği yok.

İçte ne varsa dışta o vardır. Sirke küpünden dışarı sirke sızar. İçi bilen dışı da bilir. Fakat dışı bilen içi bilemez. Hiçbir şeyin dışı kendi başına yoktur. Dış; konjonktüreldir, izafidir; mutlak değildir. İç hep vardır, esas olan odur. Modern çağın, özellikle dindarların ihmal ettiği yön içtir. Dışın önemi var fakat içi olmayan dış neye yarar... En mükemmeli iç-dış beraberliğidir. Âlemde birliği bulunca çokluğu idare etmek kolaydır. Yukarıdaki düğümü görsek her şeyi anlamak kolaylaşacak.

Tasavvuf lafı fazla uzatmamak, doğrudan mevzuya girmek demektir. İçinde bulunduğumuz âlem itibariyle konuşmadan anlatamıyoruz hiçbir şeyi. Oysa gerçek arifler fazla konuşmazlardı. Tabii onlar sufilerdi, bizler ise akademisyeniz, konuşmamız gerekiyor. Tasavvufa tarif getirenler yazdıkları şeyleri bizzat yaşayanlar olduğu için ben bu metinleri önemsiyorum. Tasavvufta tariflerin değişken, rölatif oluşunu tasavvufu bilmeyenler tutarsızlık olarak nitelerler. Hâlbuki bir arif tarifi hep durduğu yere göre yapar. Başlangıç düzeyinde getirdiği bir tarif, daha sonra getirdiği tariften farklıdır.

İbn Arabî yirmi üç maddeden dolayı düz mantıkçı din anlayışları tarafından tekfir edilmiştir. Bir tanesi şudur: İbn Arabî bir metninde demiş ki, “El-rabbu abdun, el-abdu rabbun” (Abd rabdir, rab de abddir). “Kim bunu söylerse kâfir oldu. İmza: Müftü.” Acaba İbn Arabî bu sözü söylemiş mi? Evet, söylemiş. Peki, nerede? Hangi bağlam içinde ve niçin söylemiş olduğuna bakmamız gerekir. Ariflerin sözünü cımbızla çekip almamak gerekir. Balık, suyun içinde anlam kazanır. Tavada onu ancak yersiniz, orada incelenmez. Balık bile kendi ortamı, ekosistemi içinde değerlendirilir. Tasavvufta da böyledir. Ben size tasavvuf edebiyatından cımbızla alıp öyle sözler söylerim ki, müftü efendinin kucağına koyduğunuzda bomba etkisi yapar. Söz sahibini kâfir ilan ederler. Her sözü anlam haritası içerisinde değerlendirmeliyiz. İbn Arabî o sözü söylediği kitapta, daha ayrışmanın, fark makamlarının oluşmadığı ontolojik hâli anlatmaktadır. Yani cemu’l-cem hâli, “lâ taayyün” denilen, daha ayrışmanın olmadığı, Allah’ın yalnız kendisinin olduğu hâl. Öyle ki bir müddet sonra yaratılış başlar. Bilim adamları hep o “Big Bang” ânının üzerine çalışmalar yapıyorlar. Yaratılış nasıl oldu, evren-kâinat nasıl var oldu? Tasavvuf büyükleri de âlemin nasıl peydâ olduğunu uzun uzun anlatırlar. “Ben gizli bir hazine idim...” hadis-i kudsîsine referans buyurarak İbn Arabî der ki, “Allah diyor ki ‘Ben gizli bir hazine idim, bilinmekliği arzuladım, sevdim...’ ve bunun üzerine yaradılış başladı.” Allah’ın bilinmekliği sevmesinden ve bu sevmek fiilinden dolayı varlığın temelinin sevgi olduğunu söyler sufiler. Yalnız başına müstağrak olduğu an için İbn Arabî diyor ki “Ne beyaz vardı ne siyah, ne gece vardı ne gündüz, ne hastalık vardı ne şifa, ne eril ne dişi, ne rab ne abd... Hepsi onda mündemiçti.” Yani henüz “kün” emri verilmemişti. Hepsi onda potansiyel olarak vardı. Bu hâli anlattığı yerde ayrışma olmadığı için Rab ve abd birbirinde mündemiçti. Şiirin bu bağlamda anlaşılmayacak bir tarafı olmadığını görüyoruz.

Sabredersek üç beş sayfa sonra yine kendisi tam tersini söyleyerek “Abd abddir, Rab de Rab’dir” diyecektir. Buradan yola çıkarak genellikle hukuk ve kelâm düşüncesine sahip olanlar İbn Arabî’yi kâfir ilan ettiler, bazıları da onun düşüncesinde tezat olduğunu ileri sürdüler. Sözü bağlamından koparmamak gerekir. İkinci şiirinde ayrışmanın başladığı, taayün-i evvelle beraber insan-i kâmilin yaratıldığı mertebeyi anlatıyor. Yaratılışla beraber Rab, Rab; abd de abd olmaya başlıyor. İkisini de anlatıyor İbn Arabî.

Bir düşünürün, bir filozofun, bir ârifin büyüklüğü o kişinin getirdiği yorumların kapsayıcılığıyla doğru orantılıdır. Bir düşünür sadece politik, sadece ekonomik konuda açıklama getiriyorsa insan hayatının bazı yönlerine açıklık getiriyorsa ona da danışılabilir ama “insan-ı kâmil” dediğimiz insanlar beşerî hayatın hem dikey hem yatay tüm konularına bir şekilde temas ederler. İbn Arabî’de dinin hukuki düzeyde açıklamalarını da görebilirsiniz; namazın, orucun dikey boyutu da vardır.

“Kâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi/ Kâh inerim yeryüzüne seyreder âlem beni” diyen şairleri hatırlayalım. Bu sözü herkes söyleyemez. Bir arifin getirmiş olduğu tarif bir süreç izlediğinden dolayı hangi sözü nerede, hangi düzlem içinde söylediğini de göz önünde bulundurmanız gerekir. Bu süreç, bir arifin kendi eserlerinde de izlenebilir. Yirmi yaşında getirdiği açıklamalar var, altmış yetmiş yaşında getirdiği açıklamalar da var. İsmail Hakkı Bursevî gibi bir âlim ***Kitâbü’n-Netice*** isimli eserini “Bu, mâhasal-ı ömrüm” diyerek yazar, yani çok kitapları var ama bu kitabı için “özet” diyebilmiştir. Çünkü kendileri de tasavvufi hayatı yirmi yaşında, otuz yaşında, kırk yaşında ayrı ayrı yaşadılar. Her tecrübe yeni bir açılım getirdi ve bunun neticesi, tekâmül etmiş hâlde son eserinde bulunmaktadır.

Gelelim İbrahim Efendi’nin getirmiş olduğu tasavvuf yorumuna:

Tasavvuf lem’ayı envâr-ı mutlaktan uyarmaktır
Tasavvuf âteş-i aşk ile sûzân olmağa derler

Yavaş yavaş yanmaya ve yakmaya başlıyor İbrahim Efendi. “Hamdım, piştim, yandım” diyor Mevlâna. İtiraf ediyor. Şimdi kimse itiraf etmiyor, “Ben hep olgundum. Çocukluğumda bile olgundum” gibi sözler sarf ediyorlar. Tevazu çok önemli. Hepimiz bu âlem mektebine bir şey öğrenmeye geldik. Herkes tekâmül edecek. Sekiz yaşında kimse peygamber olmadı. Otuz üç sene beklendi, kırk sene beklendi. Allah velilerinde de böyle bir oturma söz konusu. “Hamdım” diyor, “ama pişmeye başladım, sonra yandım.”

Lem’a; nur, ışık, çerağ demek. Kültürümüzde çıranın yanması âdeti vardır. Bazı Anadolu irfan ocaklarında eğer irfan sohbeti yapılıyorsa o mecliste irfan konuşulduğunu dışarıdan gelen birinin anlayabilmesi için köşede bir çerağ yanardı. Bir mum yandığını gören, hariçten gelen kimse “Sohbet başladı” deyip edebiyle en uygun yere oturur, dinler, sonra giderdi.

Çerağ yanmıyorsa o mecliste her şey konuşulabilir anlamına gelirdi. Çerağ uyandırmak, “Gözünüzü kapatın; içinizdeki mumu yakın” demektir. Uyandırma… Niye ışığı uyandırıyorlar? Tasavvufta ışık sönmez ki “Yak!” denilsin; uyandırılır sadece, mangal ateşini canlandırmak gibi. Âlemde nur yok olmaz. Nur kalkmaz. Nur yok olacak olsa âlem büsbütün çöker. Yerin ve göğün ışığı, nuru O’dur. Bizim şu an ışık dediğimiz şey O’nun nurunun fizik âlemdeki soğutulmuş, inceltilmiş hâlidir. Işık, nurun kırk bin derece düşürülmüş hâli. Âlemde zahir ve bâtın arasında ayrılık yoktur. Dışta gördüğümüz ne varsa her şey içte olanın dışa vurumudur. Bir kafa gözüm varsa, muhakkak iç gözüm olduğu içindir. Zahir, için dışa vurumudur. Arifler geçmişte insan fiziğini dahi incelerken tek tek uzuvlar üzerinde felsefe geliştirmişlerdir. Uzuvların hepsi yukarılarda olan mükemmel bir melekenin daha kayıtlı, sınırlı bir hâle getirilerek aşağı indirilmiş hâlidir. Aşağıda ne görüyorsanız, ne varsa yukarıdandır. Hiçbir uzuv süs olsun diye konmadı. Hepsi bir anlamın dışta vücut giymesi, tecessüm etmesidir. Burun mesela, koklama melekesidir. Koklama burna ait özelliklerden biridir ama o, devasa bir koklamanın çok cüz’i bir yansımasıdır. Senin sadece burunla koklayabileceğin şeyler fizikle irtibatlıdır. Aşırı trafikte kalırsın, üşütürsün, nezle olursun, yanlış alırsın kokuyu, yanılsamalar başlar. Mutlak koklama buruna ait değildir, istişmam başka bir şeydir. Onu koklarsın ama burunla değil. Seher yeli gibi bir şeydir o, burna ait değildir. Her burun sahibi o koklama potansiyeline sahiptir lâkin bazılarında özel koklama melekesi gelişir... Normal koklama için de bu geçerlidir. Fizik âlemde vermiş olduğumuz örneklerin hepsi maneviyat için de geçerlidir. Zahir ve bâtın arasında ayrım mutlak değil izafidir, bizim anlamamız içindir. Zahirde gördüğünüz ne varsa içte de var. Çünkü dışın ontolojik kaynağı içerisidir, manası içerdedir. Dışarısı içeriye davet içindir, kapıdan içeri almak içindir.

Peygamberine “Attığın zaman da sen atmadın, ben attım” diyor. “Bey’at-i Rıdvan’da tuttuğunuz el benim elim” diyor. Kendisi geçişlilik sağlayabiliyor. Ama biz koparıyoruz hep. Ayırıcı parçalayıcı zihniyet zahiri ve bâtını ayırdığı gibi, kendi içinde zahiri de parçalıyor. Parçalamanın sonu yoktur, un ufak olmaya gider. Ama bütünleştirme, tevhid üzerine dersler almış insanlar “Acaba bir şeyi nasıl bütünleştirebilirim?” diye düşünürler. Şu gül benden ayrı botanikle ilgili bir şey, ben ise insan cinsinden bir şeyim. Aramızda alaka yoktur diyebilirsiniz, bu bir bakış açısıdır. Ama öyle bir

bakarsınız ki gülle akraba çıkarsınız. Gülden terazi tutabilir, çarşınızı pazarınızı gül yapabilirsiniz. Öyle bir anlayış kurabilirsiniz.

Her şey kuracağınız modele göre anlamlanıyor. Onun için benim ısrarla hep döne döne söylediğim bir husus var, o da İslam dini dediğimiz şeyin, kimilerinin zannettiği gibi tek bir modele dayanmaması gerçeğidir. Yegâne model budur, diye bir şey yok, olmadı da. Tasavvuf büyüklerinin geliştirdiği modele göre bir İslam dini vardır. Bir modeli benimserseniz kavgaya hiç gerek yoktur. "Sizin dininiz size, benim dinim bana" (Kafirun 109/6) diye buyuruyor Allah. Dinî düşünce, Allah tarafından peygamberine vahyedilen temel esaslardır. Fakat yorumlanması tamamen dinin içinden gelen beşerler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yani bir modelleme sanatıdır dinî ekoller. Bunlar güzel şeylerdir. Felsefeler bile buradan çıkar. Bunları birbirine kırdırmanın mantığı yoktur. "İslam dini bir tanedir, Kur'an ve sünnettir, yegâne kaynak odur." diyorlar.Tamam yegâne kaynak ama Kur'an sana mı geldi? Sen Hz. Muhammed(sav) misin? Kimsin? Ahmet, Mehmet. Hz. Peygamber'den sen Kur'an'ı nasıl aldın, nasıl anlıyorsun? Nasıl yorumluyorsun? Bu ayrı bir olay oluyor. Bunu iyi tefrik etmemiz lazım. Bundan dolayı tarihte çok canlar yandı. Hz. Ali Efendimize(kv) karşı çıkarlarken ellerinde Tevrat yoktu, ya da başka bir kitap, Kur'an'la karşı çıkıyorlardı. Demek ki sadece Kur'an yeterli değil. Kur'an yapraklarını mızraklarına takarak karşı çıktılar. Hz. Ali Efendimiz ne dedi? "Ene'l-Kur'an (Kur'an benim)." Onlar yalnız yapraklarıyla meşgul. Burada bize bir model sunuluyor, bir yorum, bir hermenötik geliştiriliyor. Şahsen benim anladığım din anlayışı budur. Hz. Ali(kv) yorum getiriyor: "Kur'an benim." Diğeri sadece yaprakları gösteriyorlar. O da bir model. Katılmıyorum ama o da bir model. Allah mübarek etsin, nereye varıyorlarsa o yolla varsınlar ama Hz. Ali'nin (ra) ve diğer âlimlerin yorumunu da din modellerinden birinin yorumu olarak görsünler. Tek istediğimiz bu.

Tasavvuf; çerağı, nuru, lambayı mutlak nurdan uyandırmaktır. Mutlak nur "Allahu nûrun semâvati ve'l ard" (Nur 24/35) ayetine dayanıyor. Allah'ın bize bildirmiş olduğu 99 ismi var. En önemli isimlerinden biri "en-Nûr." "Işık" diye tercüme edilemez. Işık nurun çok soğutulmuş bir hâlidir; aşırı soğutulmuş, yeryüzüne inmiş hâli. Nur daha kapsayıcı bir lem'adır. O'nun nurunun şiddeti o kadar fazladır ki nurunun şiddetinden dolayı görünmez.

“Allah’ı göremiyoruz” derler. Filmlere konu olmuştur. Tanrı’nın görülmeme sebebi fizik planın onu görememesindendir. Yani Allah’ın görülmemesi O’nun problemi değildir. Bizim problemimizdir. O gitmiş, kaybolmuş değildir; ışığıyla örtülü olduğu için görülememektedir. “Nuru perde oldu zâtına” ifadesi birçok şiirde geçer. Şu sembolle anlatabiliriz; karanlık yolda giden birine el feneri tutulduğunda, o kişi feneri tutanı göremez. O ışık, o kişinin zatını perdelemektedir. O’nu da burnumuzun dibindeki ışığından dolayı göremiyoruz. Yoksa ötelere giden bir durum yok. Birçok şeyi yapamadığımız gibi. Manevi sesleri bir kenara koyarsak sadece fizik âlemden olan seslerin de hepsini duyabiliyor değiliz, duyabildiklerimizi var, o kadar. Görmemiz de hâkeza. Her şeyi görüyor değiliz. Görebildiğimiz alanlar, renkler, yönler var ama göremediğimiz boyutlar da var. Göremediğimiz bu boyutlar “göremediğimiz için yoktur” iddiası çok demode oldu. “Göremiyorsam da orada varsın” demek gerçek tevâzu sahiplerinin yöntemidir. Aşk gibi, nefret gibi göremediğimiz ama tezahürlerinden anladığımız şeyler var. “Nur-ı Mutlak”ın nuru gökten damıtıla damıtıla iner. O, bütün evrene kendi nurundan verir. Sühreverdî bunu “nurlar hiyerarşisi” olarak isimlendirir. Nurun, ışığın olmadığı evrende hiçbir yer, hiçbir şey yoktur.

Nur metafiziğini şimdilik bir kenara koyalım ve sadece fizik âlem, kozmoloji üzerine çalışalım. Güneş’in evrendeki fonksiyonu nedir? Âlemi ısıtmak ve aydınlatmak. Sırf Güneş’in evrendeki fonksiyonu üzerine düşünecek olursak, daha evvel söylemiş olduğumuz, “Dışta ne varsa muhakkak için, dışa vurumudur” sözünden de ivme kazanarak şu sonuca varırız: Allah, Güneş sistemimizin ve sayısını bildiğimiz diğer bütün sistemlerin Rabbi. Güneş de ışığını bir yerden alıyor, soğutulmuş bir hâli.

Güneş enerjisinin yeryüzüne gelişi... Güneş ışığının yeryüzüne vurmaya başladığı sabahın o ilk anlarında, bütün bitkilerin damarlarına doğru sular yürümeye başlıyor. Müthiş bir mekanizma, müthiş bir sistem. Biz de güneşle çalışıyoruz. Farkında değiliz güneş alıyoruz, güneş gelmezse vücudumuz hayatiyetini sürdüremiyor. Bütün kainatın hayatiyeti güneşle sağlanıyor.

Aslında din ile bilim arasında büyük bir örtüşme söz konusu. XIX. yüzyıla kadar zahir ilimle uğraşanlar bâtın karşılıklarını biliyorlardı. Bütün bilim adamları aynı zamanda bâtın ehliydiler. Sonra koptu film bir yerlerde.

Aydınlanma mı diyorlar karalanma mı diyorlar... Bir şeyler bir yerlerde koptu. Oysa bugün kimya, fizik, matematik ilminin, bütün pozitif ilimlerin çıktığı, tartışıldığı, geliştirildiği mekânlar dinî mekânlardır. Kimya ilmi simya ilminin çocuğudur; kadim simyanın çok pespaye bir uzantısıdır. Fizik hâkeza... Einstein, dinî bir çalışma içerisinde izâfiyet kuralını buldu, itiraf ediyor hâtıralarında. Kendisi bir dinî grup mensubu. Bilimsel teorisi bu tür çalışmalarla bulundu. Sonra zahiri ilimler dinî ilimlerden koptu. Din adamları da bilime sırt döndü, yobazlığa doğru gitmeye başladılar. Öbürleri de âdeta dinsizliğe doğru, pozitivizm denilen dinden uzak alana gitmeye başladılar. Ama bu iki anlayış da çok suni, çok modern, çok yeni. Zannetmeyin ki bin senedir böyle! Hayır, çok yeni. Ve modernlik sonrası dönemle beraber özellikle Batı'da yüzlerce akademisyen bir araya gelip din-bilim beraberliğini görüşmeye, tartışmaya başladılar. Yüzlerce kitap çıkmaya başladı. Bunların bir kısmı Türkçeye de tercüme edilen kitaplar... En saygın enstitülerde bulunan fizikçiler, kitaplar yazdı. Ülkemizde de bazı Fen fakültesi hocaları itiraf ediyorlar, "Biz fizik araştırmalarımızı dinî ve felsefî bulgularla birleştirdiğimiz zaman fiziğin modeli kendini ortaya koyuyor" diyorlar. Ve bunlar, ilerde birleşecek. Tevhidî, birleştirici düşünceler yaygınlaştıkça bunlar tekrar birleşecek. Bütün bilimlerin aslı aynı potada eriyecek, birleşecek. Dinî ilimlerde "Bize fıkıh kitabı yeter" diyen mollalarla da bir türlü anlaşamayacaklar. Tasavvufi, hikemî bir din anlayışına sahip olanlarla oluşacaktır, bu birlik. Tıpkı eskiden olduğu gibi... O yüzden ben şu anki ayrılığın geçici, arızi olduğunu düşünüyorum.

Tasavvuf mutlak nurlarda bir ışık yakarak aşk ateşiyle yanıp suzan olmaya derler. Aşk ateşi, ilâhî aşkın ateşidir. Yeryüzünde de aşk var. Yeryüzünde, dışarıda ne varsa içtekinin soğutulmuş bir hâlidir. Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Dante ile Beatricé... Bütün kültürlerde, yüzlerce âşık u maşuk mazmunu bulabiliriz. Bunların hepsi aslında mecazi, sınırlı ve kayıtlı aşkı tecrübe ede ede, o aşkın sonuna varıp bizzat bir atlama sanatı yaşayarak ilâhî aşka geçenlerin serüvenidir. Doğrudan -bypass yaparak- ilâhî aşka geçme ihtimali yoktur. Yaşayanlar bilir. Mecazi aşktan geçmiş, onu tecrübe etmiş kimseler 'Bu değildi; benim beklediğim, istediğim. O ellerimin titrediği, betimin benzimin attığı, boncuk boncuk terlediğim, dilimin tutulduğu...' demek suretiyle ilâhî aşka geçebilirler. Mecazi aşk, ilâhî aşkın binlerce derece soğutulmuş şeklidir. Eğer o ilâhî aşk olmasaydı

zaten biz kendi içimizde de aşkı bilmezdik. Sevgi nedir bilmezdik. Izdırap, acı, hastalık, kötülük, şer, bela vs. bunların kaynağı neresi? Bunların hepsi iyiliğin, aşkın, güzelliğin suistimali, yanlış kullanımı neticesinde arızi olarak bizim çıkardığımız durumlardır. Kaynağı biziz. O, Mutlak Hayr; O, Mutlak İyilik. O'nda yalnız hayr var. Peki, şerrin kaynağı neresi? İyiliğin yanlış kullanımının sonucu, kötülüktür. Hastalığın kaynağı sağlıktan uzaklaşmaktır. Hastalığın kendisi yoktur, sağlık vardır. Ilâhî aşka sahip olanlar n'eylesin başka aşkı! Her şeyi buna kıyas edebilirsiniz. Aksi takdirde dualizm olur, iyilik-kötülük tanrısı gibi. Tasavvufta vahdet var, yalnız iyilik var, yalnız Allah var. Yalnız O, mutlak iyilik. Şerri yok saymıyoruz fakat şer ontolojik olarak değil arızi olarak var; bizim varlığımız gibi. Biz var mıyız gerçekten? Eminim, içimizde var olanlarımız vardır. Gerçekten, Vacibü'l -vücûd'da ifnâ-i vücûd edenler vardır. Ama bizim gibi insanlar bundan birkaç küsur sene evvel bir anne ve bir baba vesile olması neticesinde vücûd bulur. Zamanı gelince de gider. Belki bir yerlerde mezar taşları olur üstüne adlarını yazarlar. Melâmet neşesine sahip olanların taşı ise bî-serûpâdır. Ne taşı vardır ne başı, onlar gelip giderler. Binlerce insan geldi geçti, öyle ki isimleri dahi bilinemiyor. Biz bunlara nasıl 'var' diyeceğiz.

"Varlık" kavramını yeniden düşünelim. Çünkü kapsamlı ve yanlış anlaşılmaya müsait bir konudur. Bunlara gerçek varlığın ne olduğu üzerine düşünmeniz için değiniyorum. Yoksa zan edersiniz, zan bir bilgi değildir. Tamamen bir hayaldir. Gerçekten var olmak istiyorsak düşünmekle başlamalıyız. Düşünmek her şeyin başıdır. Başlayın, sonra varlık kapıları açılır. Var olanlar vardır; İbn Arabî onlara "sahibü'l-vücûd" diyor. Yani vücûd sahipleri. Onlar kozmik âleme tasarruf edebiliyorlar. Varlar çünkü. Biz ise rüzgar esse etkileniyoruz. Sürekli etki altındayız. Ama onlar etki eden hâldeler. Vücûd mektebinde çalışmakla vücûd sahibi olunur. Varlık mektebinde varlık dersleri almak suretiyle var olunabilir.

Şeyh Galib diyor ki; "Aşk bir şem-i ilâhîdir benim pervanesi/ Şevk bir zencirdir gönlüm ânın divanesi." Nasıl bir kelebektir pervane? Fars edebiyatında şem u pervane diye çok güzel bir sembolizm vardır. Türk edebiyatında da vardır. Mesela Şem ve Pervane mesnevilerimiz vardır. Klasik dili bilenlere hararetle tavsiye ederim. Pervane sürekli ışığa doğru gider, ışık olmazsa yaşayamaz. Ama ışıkta ne yapıyor? Işıkta ölüyor. Ölüyor

mu? Biz hep pervane ölüyor zannediyoruz. Oysa burada varlık dersleri başlıyor. Varlık, senin var olanda yok olmandır. Çünkü sen izâfîsin, mümkün varlıksın. Gerçek varlık sahibi değilsin. Kendini ona verdiğin anda var oluyorsun, ışık oluyor, nur oluyorsun. Pervanenin o saatten sonraki adı 'şem'dir. Dönüşüm… Vücûd-u vaktî… İbn Arabî "Benim var olmam yok olmamdadır" der. Bu, paradoks gibi geliyor. Bir adam hem var hem yok olur mu? Mümkün âlemi içindeyiz mutlaklık âlemi içinde değiliz. Şehâdet âlemi izafî âlemdir. İşte bu rölativite âleminde var olanlar, "Ben yokum" diyenlerdir. "Ben biliyorum. Beş doktora yaptım, altı tane dil biliyorum; sekiz tane ülke gördüm, yetmiş konferansa katıldım" diye gidiyorsa gidebilir. Gitmeye devam etsin!

Tasavvufta şerâit nâme-i hestîyi dürmektir
Tasavvuf ehl-i şer' u ehl-i îmân olmağa derler

Tasavvufta esas olan varlık kitabını dürmektir. "Nâme-i hestî", Farsça bir terkiptir. Osmanlı edebiyatçıları üç dile de hakim oldukları için mazmunları kafiye ve vezne ya da zevklerine göre bazen Farsça, bazen Arapça bazen Türkçe yazarlardı. Bu, büyük bir zenginliktir. Ama şimdi sığlaştık; kelime hazinesi daraldı; kelime yok. Üç dilli idi büyükler; şimdi birini bile bulamıyoruz.

'"Name" kâğıt, defter anlamındadır. Varlık kâğıdını dürmek de varlık kaygısından geçmektir. Tasavvuf öncelikle seni varlık iddiasından geçiriyor. Tasavvuf en çok yanlış anlaşılmaya müsait din modellerinden biridir. Dolayısıyla dikkatli dinlenmesi gerekir. Varolmak isteniyorsa tasavvuf bu şekil bir yöntem kuruyor: Var olman için varlık iddiasını bırakman gerekir. Kimileri yanlış varlık tarifleri yapıyor. Var olmak istiyorsan "varım" de diyorlar. "Varım" dedikçe yok oluyorsun aslında. Burası mutlaklık âlemi değil. Mutlaklık âleminde yaşıyor olsaydık orada "varım" diyenler vardır. Ama burası izâfî âlem, şehadet âlemi. Bu âlem tamamen paradokslarla işleyen bir âlem. Burada var olmak istiyorsan 'yokum' diyeceksin. "Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz (entümü'l-fukara), (Muhammed 47/38)" diyor Cenâb-ı Hak. Varlık anlamında, ontolojik anlamda "fakr" içindesin, diyor. Servetin, paranın çare temin edemediği hastalıklar var. Elindeki paraya bakıp "Zenginim" deme, zenginlik başka bir şeyde. Onunla zengin olunmaz, o bir oyuncaktır; kimine verilir, kimine verilmez. Zaten dağıtmak için verilir, elde tutmak için değildir.

Peygamberlere ne veriliyor? Vahiy veriliyor. Hangi peygambere vahiy verildi de "Vermem onu" dedi. Allah yeryüzünde temsilciler, distribütörler kullanır. Vahy için de, servet için de, ilim için de söz konusudur, bu. İlmi cümlelerle dağıtır. Allah yeryüzünde insanla konuşur. İrtibatını insanla kurar. İnsan sahip olduklarının hakkını ya verir ya da vermez. Ama onların hesabını mutlaka verir. Zengin zannediyor ki servet kendisinin. Oysa öyle denk geldi, on yılda zengin oldun, hayat şartları böyle gelişti. Tamam, çalıştın. Ama Allah o gücü sana verdi de çalıştın. Allah o aklı verdi de kâr ettin. Dağıt! Dağıt da herkes mutlu olsun!

Ey zahid, tan eyleme bize, diyor burada. Bizi yanlış anlama. Biz ehl-i imanız, ehl-i şer'iz. Yani bizim de bir kuralımız var. Sadece sen misin kural sahibi! Sufiler kitaba uymuyorlar, diye tarihte çok suçlamalar oldu. Oysaki tasavvuf ehl-i şer' ü ehl-i iman olmaya derler. Burada aslında iki türlü gönderme var: Bir tanesi zahidlere. Biz buna ham sofuluk makamı diyoruz. Edebiyatımızda, tasavvufi divanlarda "Ey sofu" diye hitaplar vardır ki bazı edebiyatçılar Arap harflerini iyi bilmediklerinden yanlışlık yaparak "Ey sufi" diye tercüme ediyorlar. Sofu, ham, manasız iş gören anlamındadır. Tenkit edilen bir din mertebesine işaret eder. Bir de az dahi olsa, "Tasavvuf mana ilmidir, bâtın ilmidir, ruh ilmidir. Cisme müteallik ilimlere ne gerek var! Zahir zaten izafîdir, esas olan bâtındır. O zaman zahirle ilgili şer'i ilimlere ne gerek var! Onunla kendini kayıtlamaya ne gerek var. Ruhu elde etmişsem onlardan geçerim" gibi bedenli olduğumuz sürece söyleyemeyeceğimiz sözleri dillendiren bir grup da var. Cismin varsa makam-ı şeriata muhtaçsın. Belirli uygulamalara uymaya mahkûmsun. Niye? Bedenlisin hâlâ. İşte burada gerçek bir İslam arifi olan İbrahim Efendi'nin her iki tarafa da gönderme yaptığını görmekteyiz.

Ariflerin varlıktan geçme metodu şöyledir: Tasavvuf büyükleri önce tevbe ile başlanması gerektiğini söyler. Varolduğun hâli bırakma isteğine "tevbe" denir. Tevbe eden kişiye irade gösterdiği için istekli anlamına gelen "mürid" ismini verirler. Böyle bir ihtiyaç içerisinde olduğunu ontolojik manada hissetmeli, "Ben bu hâlimden memnun değilim, manevi olarak yükselmek istiyorum. Ben bu değilim aslında, bu olmamalıyım" demeli. Bizim fizik âlemindeki eğitim sistemimizin ilkokul, orta öğrenim, lise, üniversite, yüksek lisans, doktora vs. diye devam etmesi gibi tasavvufi yolun da dereceleri var. Bu dereceler yedi, on iki, kırk, doksan gibi farklı

merhalelerde izah ediliyor. Anaokulu da var onun öncesinde. Anne babayı görerek eğitim var. Tasavvufta da aynı mekanizmayla işleyen bir eğitim süreci var. Önce birilerinden görerek, ayağa kalkmaya çalışıyorsunuz, yürümek istiyorsunuz. Bir babanın elini tutuyorsunuz ki tay tay durasınız ayakta. Elini çektiğinde sendeliyorsunuz biraz. Sonra “Aaa! Bizim çocuk yürüyor!” diyorlar. Sonra ilerleme başlıyor. Aynı mekanizma… Bunların isimleri de var. Mürid, talip, âşık gibi değişik derecelerde hepsinin aldığı isimler farklı. Her bir derecenin her bir mertebenin uzun açıklamaları var. Birine şu caizdir ama diğeri bunu yapamaz. Mesela, mürid mertebesinde olan talip mertebesinde olanın işlerini yapamaz. Şu sözü filan söyler ama filan söyleyemez. O söylerse başka anlama gelir, şu söylerse başka anlama gelir. Onun için Mevlâna kendi meclisinde konuşur: Aşk, şarap, kadeh, meyhâne... Hiçbir mahzuru olmadan bunlardan bahseder. Sonra birden “Aman! bizim sözümüzü anlamayanın yanında bu şaraptan bahsetme, tutar o, üzüm şarabı zanneder oğlum” diye uyarır. Kendi aralarında böyle bir terminoloji problemi yok. Çünkü neyin ne anlama geldiğini biliyorlar ama bilmeyen bir insan tutar onu başka bir tarafa çeker.

Risâle-i Kuşeyriyye gibi klasik, tasavvufi metinlerine baktığımız zaman bu mertebeleri görüyoruz. Bu metinlerin çoğu, elhamdülillah, Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Bir insan bunların altını çize çize okusa bayağı bir mesafe kaydeder. Kuşeyri Risalesi var, ***Füsûsu’l-Hikem*** var, ***Taarruf*** var. Ayrıca Eşrefoğlu Rûmî’nin bu mertebeleri anlattığı ***Müzekki’n-Nüfûs isimli eserini, Beşiktaş’ta Yahya Efendi Dergâhı’nda medfun olan Trabzonlu Şemseddin Nûrî Efendi’nin Miftâhu’l-Kulûb*** isimli eserini öneririm. Bunlar, Türkçe kitaplar. Çok önemli metinler.

“Tasavvufta şerâit nâme-i hestîyi dürmektir/ Tasavvuf ehl-i şer’ u ehl-i îmân olmağa derler.” Bakınız, bunu müftü efendi değil, melâmi bir zat söylüyor. Melâmet neş’esini sadece bâtıni amellere yönelmek olarak düşünebilir bazıları. Bâtında cevheri elde etmek ama zâhiren onu muhafaza etmek kompozisyonu bu. Zahirde, amelde değildir cevher. Yüz bin kere Kur’an oku, bunlarda değildir. Ama bunların içinde, bâtınında gerçek cevher. Ama cevhere de buradan gidiliyor. O dengeyi iyi kurmak gerekir.

Şimdi Mevlâna, “Yoklukla kavuş varlığa, dünyayı bırak” diyor. Bu aslında bir paradoks gibi görünüyor. “Yoklukla varlığa varmak” ne demek? Ben varım, diyenler yokturlar. Yokluk, yani fânî oluş öyle bir enerji yükü

hâline geliyor ki bir müddet sonra sizi var kılmaya başlıyor. Eriyin, eriyin! Yalnız o var, yalnız o var, yalnız o var! Ben yokum, dediğiniz anda, o erimenin en ufak noktasına geldiğiniz anda var oluyorsunuz. “Daha evvel var mıydık acaba?” demeye başlıyorsunuz. Kendinizi var zannediyordunuz, var değildiniz. Eğer bir imkânımız olsa, bütün ariflerin dediklerini yan yana koysanız dilleri ne olursa olsun anlamda birlik olduğunu göreceksiniz. Onu için Mevlâna’nın sözüyle aynı şeydir İbrahim Efendi’nin söyledikleri: “Tasavvufta şerâit nâme-i hestîyi dürmektir/ Tasavvuf ehl-i şer’u ehl-i îmân olmağa derler.”

Seyrü süluk, “dört kapı, kırk makam” şeklinde derecelendirilen bir yapıdır sufilere göre. Sufi olmayanlara göre din tek kapıdır. Şeriat kapısından, başka kapı yoktur! Tasavvufta ise dört kapı var ve her bir kapı diğer bir kapıya açılır. Şeriat kapısı (bâb-ı şeriat) birinci kapı, daha sonra tarikat kapısı (bâb-ı tarikat), marifet kapısı (bâb-ı marifet), hakikat kapısı (bâb-ı hakikat). Şeriat, şehadet âlemi dediğimiz bu âlem için düzenli bir uygulamadır. Bu âlemde, bu manada düzeni olmayan bir şey yoktur. Her şeyin bir kuralı var, her şeyin bir prosedürü ve bir kullanım kılavuzu vardır. “Ben bu kılavuzu kabul etmiyorum” diyemezsiniz. Yanlış bir eylem yaptığınızda sonuçları da yanlış olur. “Şeriat” kelimesi belki toplumsal hafızamızda, geçilen süreçte değişik anlamlara gelmiş olabilir, biz o manalara girmiyoruz. Bizim burada kastettiğimiz şey, bu şehadet âleminde, bu fenomenler âleminde, bu hilkat âleminde, bu maddî ve cisimsel âlemde kuralsız bir yapının olmadığıdır. Ne din ne devlet ne de bir şirket kuralsız değildir. Burada dinsizlik de kurallıdır. Dinsizliğin de şeriatı vardır. Satanizmin de bir şeriatı, kuralı, kurbanı ritüeli vardır. “Ben oradanım” demekle olmaz, izlemeniz gerekir. Ne kadar çok uyarsanız, ibadet ederseniz o ritüel içerisinde o kadar çok derece elde edersiniz. Burada dikkat edilecek nokta, şeriat kapısı denen kapının aslında evrensel bir kapı olduğudur. Bütün dinlerde böyledir. Bu ay altı âleminin kurallarla yönetiliyor olmasından dolayı. Fizik dediğimiz ilim dalı aslında kozmik yapının şeriatını çıkarma teşebbüsüdür. Maddenin şeriatını bulmaya çalışmak da kimya ilmini oluşturur. Kurallar vardır, şeriat vardır.

İslam tasavvufu buradan bir kapı açar. Bâb-ı şeriat, manzumelerdir, kurallardır. Bu kurallar belirli derecelerde uygulanabilir, tatbik edilir belki. Ama hakikat, bu kurallarda değildir. Şeriattan farkı budur tasavvufun.

Şeriatçı her şeyin o amellerde olup bittiğini söyleyen kişi demektir. Şeriatçının en büyük övünç kaynağıdır, amel. Oradaki kuralların manasına nüfuz edebilmek bâb-ı tarikat dediğimiz yol kapısının açılmasıyla alakalıdır. "Tarîk" yol demektir. Yol, fizik âlemde kabuktan öze geçirilirken izlenen yöntemin adıdır. Maddenin içindeki hakikati bulmak için geçirdiğimiz, hareket, süreç, vakit ve yönteme "yol" denir. Fizik âlemde yolu olmayan oluşum yoktur. Yolu olmayan bir yapı yoktur. Ana yolu bulan var, bulmayan var. Dinin içerisinde yer alan derecelerdeki şeriat kapısı sizi yola sokmazsa sufilerin "ham sofu" dedikleri kimseler gibi kupkuru kalırsınız. Kavanozu dıştan yaladığım sürece balı tadamıyorum. Bunu kırıp içine girmem gerekiyor. Onun için "Allah", sadece dilde kalan bir kelime olursa, siz o makamda kalmışsınız demektir. Bütün tasavvuf edebiyatı baştan sona, bu kabukta kalanlarla mücadele ve onları ikaz mahiyetinde düşüncelerden oluşur. Niyâzî-i Mısrî'nin, "Zât-ı Hak'da mahremi irfan olan anlar bizi / İlm-i sırda bahr-i bi-pâyân olan anlar bizi" diye devam eden beyitlerinde ikaz ettiği hep o dışta kalanlardır. Onlara "kışriyyûn" deniyor. Arifler, "kışr"dan "lübb"e, kabuktan öze yol bulmuş ve öze geçmiş insanlardır. Ceviz kabuğu acıdır, yenmez, kırıp özünü bulmak gerekir. Ama ceviz yemek için de ceviz ağacına gitmek gerekir. Ceviz yemek için kiraz ağacına gitmek metodik bir hatadır. "Tasavvuf ehl-i şer' ü ehl-i îmân olmağa derler." Önce şeriat düzenini yaşamak gerekir, zira ardından açılımı gelecektir.

Tasavvuf ârif olmaktır hakîmen âdetullâha
Tasavvuf cümle ehl-i derde dermân olmağa derler

Tasavvuf, Allah'ın âdetlerine arif olmaktır. Dinî terminolojide kullanılan â***detullah*** ve ***sünnetullah kavramları aslında kozmolojik kavramlardır. Kâinatın bir sistemi olduğuna ve bu sistem dâhilinde devam ettiğine işaret ederler. Eğer gökyüzünde bir sistem olmasaydı her şey birbirine girerdi. "Kaldır başını gökyüzüne bak, çevir bir daha bak. Bir yanlışlık görüyor musun? Sistemde bir aksama görüyor musun?" Bazı düzensizlikler bile bir düzen için aslında. Buna kozmos içindeki kaos deniyor fizikte. Müthiş bir işleyiş var, acayip bir devran var. Zannediyorsunuz ki Konya'da sadece bir derviş semâ ediyor, oysa bütün kâinat semâda. Göklerde ve yerde cümbüş var. Onu duymak, hissetmek, duyduktan sonra da ona katılmak gerekiyor. Katılırsan sen de o kozmosun bir parçası oluyorsun.***

O zaman yalnız ve yalnız Allah'ın olduğu hakikati, sende âşikar bir biçimde tecelli ediyor. Var olan yalnız Allah, mülk O'nun. Senden önce neler geldi, neler gitti, sen kimsin ki?

Ne kadar zekiyim diye sevinme. Bütün kimyasal süreçler gibi toprağın altında beyin hücreleri de ölüyor. Aslolan kimyasala bağlı kalmamak. Hepimizin kimyasal süreci var onu aşmamız gerek. Sadece hormonlara bağlı bir insan, insan değildir. İnsan aydınlık olursa etrafı da aydınlanır. Bazı insanlar vardır, güçlü bir iradeyle "Aydınlanın!" deseler güneş bile bize uyar. Çünkü madde bizim için yaratıldı. Ama artık böyle zatlar kalmadı. Kalmayınca ne oldu? Eşyanın mahkûmu olduk.

"Tasavvuf ârif olmaktır hakîmen âdetullâha." Arif olan insanda, âdetullaha mutlak bir teslimiyet başlar. Arif, neden, niçin sorularını geçmeye başlar. Çünkü her bir sonucun baştaki sebepler âleminde bir sebebi vardır. "Tasavvuf cümle ehli derde dermân olmağa derler." Tasavvuf dert sahiplerine çözüm bulmaya çalışmak demektir.

Tasavvuf ten tılsımın ism miftâhıyla açmaktır
Tasavvuf bu imâret külli vîrân olmağa derler

Ten; beden, cisim, suret anlamındadır. O kalıcı zannettiğimiz suret; o güzel, yakışıklı dediğimiz suret; ölümlü olan, hormonla beslenmiş, kimyasal süreçle oluşmuş yapı... Oysa onun içinde "iç"ler var; onun içinde başka bedenler var. Güzellikler orada, onları görmek gerekiyor. Bedeni inkâr etmeyip içine geçmek gerekiyor. Biz insanları sadece dışları ile değerlendirir olduk. Dışsallık, görsellik o kadar işler hâle geldi ki görselliğe para yetiştiremiyor modern insan. Görülmek zorunda! Markalar çok önemli! Bunlarla tanımlanıyorsunuz, modern hayat bunu öne aldı. Bir de eski dünyayı düşünün. Tabii ki kendine göre her dönemde tefahhur alametleri vardı. Ama bu modern çağda olduğu kadar kitlesel hâle gelmemişti.

Ten, beden, fizik, bütün bu kayıtlar nereden neş'et ediyorlar? Bu fizik âlem nereden kaynaklanıyor? Madem mülkte sadece O var, madem mülk sadece O'nun, bu görüntü ne? Onun isminin mahzarlarıyız. Zat, O'nun isimleri ve isimlerinin yansımaları… O âlem yok aslında, var olan O'nun isimleri, isimlerinin yansımaları... O'nun isimleri o kadar nâ-mütenâhî ki, sonu olmayan o kadar isimleri var ki, ondan dolayı âlemde çokluk varmış

gibi görüyoruz. Aslında, bir illüzyon var. Var olan O'nun isimleri. Bütün bu varlık planını geçebilmek için o varlığın ait olduğu isme çıkman gerekiyor. Bu sebeple tasavvufta esma talimi gereklidir. Belirli isimleri talim etmek, bunları tahakkuk ettirmek, kendinde açığa çıkarmak suretiyle ten tılsımını çözmüş, teni geçmiş, tenden içeri yol bulmuş olursun. Tenden cana geçiş, Hakk'ın isimleriyle oluyor. Onun için madde üzerinde çalışan fizikçiler Allah'ın isimleri üzerine çalışıyorlar. Fizikçi aslında ilâhiyatçıdır; fizikçinin yaptığı bir teolojidir. Bunu bilen fizikçiler itiraf ediyorlar zaten; bilmeyenler de var. İlâhiyatçı biliyor mu acaba kendisinin de fizikçi olduğunu?

"Tasavvuf bu imâret külli vîrân olmağa derler." Bu mamur dünya, bu mamur beden, bu mamur mülk… Bu imaret dediği nedir? Bu imaret, küllî vîrân olmağa derler. Mamur etmek, süslemek değildir, ontolojik anlamda yok saymak demektir. Süslemenin, fânî olana güzel bir şekilde bakıp onun aslında yok olduğunu, Tanrı'nın isimlerinin bir yansıması olduğunu bilerek yapılması gerekir. Bu gül, aslında bir esmanın tecellisi olarak şekil bulmuş, karşımızda duruyor diye baktığımız zaman, gül de teşekkür eder, "Sağ olun, sonunda biri de beni anladı" diye. Ama ona yalnızca bir çiçek olarak bakarsak belki de gül yevm-i kıyamette şikâyetçi olacak. Her şeyin anlamını bulmak gerekir. Ancak bu anlamı bulduktan sonra madde planına hakim olunabilir. Onun için arifler maddeye hakim olmanın maddeyi inkârla elde edildiğini söylerler. Maddeyi inkâr edip ona hakim olurlar. Onun için tarihte çok zengin sufiler yaşamıştır. Sufi olmak için illâ fakir olmak gerekmez. Sahip olduğun imkânların sende yer etmemesi gerekir. Servetin varsa ve bunlar ontolojik bir yer tutuyorsa sende kilitlenmeye neden olur, maneviyat elde etmen güçleşir. Ama sen sahip olduğun şeyin hakkını veriyor, gerektiği yerlerde kullanıyorsan ve o gönlünde hiçbir zaman yer etmiyor, sadece elde duruyor ve elden ele geçiyor, gönülden geçmiyorsa, sufiler onu "el kârda, gönül yârda" olarak kabul ederler. El işler ama gönül kaymaz. Gönül elden geçen paraya kaydığı noktada ise gönülde sahte tanrı oluşmuş olur ki bu şirktir. Gönül kâbetullahtır, Allah'ın evidir. Ve Allah'ın evi hiçbir şekilde başkasına kiraya verilemez. Ev, O'nun mülkü, temiz tut orayı, temiz tuttuğun zaman oraya gelir; başka şeyler koyarsan oraya gelmez.

Var olan yalnız O. Mülk yalnız O'nun. O'nun zatı, sıfatları ve fiilleri var. Mülk, içinde bulunduğumuz varlık planı, O'nun isimlerinin cereyan ettiği

bir tiyatrodur. İbn Arabî aynen bu tabiri kullanıyor: İ***simler tiyatrosu. Hepsinin bir araya gelmesinden, o terkiplerden meydana gelen bir yapı. Bu yönüyle bakıldığı zaman Tanrı'nın zatı değildir; bir yönüyle bakınca da Tanrı'dan ayrı değil. Hassas bir nokta... Madde Tanrı'dır, denildiği zaman panteizme düşülüyor; madde Tanrı değildir, denildiği zaman da şirke düşülüyor. Çünkü Tanrı'nın yanında başka yaratıcılar var, denilmiş oluyor. Bu problem sırf İslam tasavvufunun problemi değil; bütün dinlerin tarihi problemidir. Hz. İsa'nın başına gelen de aynı süreçtir. Hz. İsa bir Tanrı mesajı getirmek üzere gelmiştir. Sıradan bir beşerden farklı özelliklere sahiptir, aynı bizim peygamberimiz gibi. Dolayısıyla onun karşısındaki insanlar, gerçekten farklı bir insana muhatap olduklarını görmüşlerdir. "Abdullah"ın kökünde yer alan "abd" kelimesinin "kul, köle" anlamları Âramcadan Grekçeye geçerken semantik kaymaya uğramış, bu nedenle 'Allah'ın kulu' anlamındaki "abdullah", "Allah'ın oğlu" olarak tercüme edilmiştir. Tanrı'nın oğlu ibaresi maneviyat anlamında kullanıldığında belki bir mahzuru olmaz. Allah hepimizin o manada babası; hepimizin hâmisi, koruyucusudur. Rab kelimesinin içinde vardır bu anlam, Rab babadır aynı zamanda. Ama bunu biyolojik anlama hamlettikleri noktada kayma başlamıştır. Bütün dinler tarihinde yaşanan bir anlam kaymasıdır bu. İşte bu maddedeki isimleri Zât'la beraber nasıl alacağımızla alakalı bir husustur. İbn Arabî der ki; madde Hakk'ın esmasının tecelli makamlarıdır, yansıdığı yerlerdir. Mütecelli âlemidir, yansımalar âlemidir bu. Bunun örneğini birçok yerde görüyoruz. Eflâtun gibi filozofların aldığı semboller kendi dönemleri içerisinde Doğu'dan aldıkları sembollerdir. Mesela Eflâtun kimilerine göre felsefecidir, ama felsefe antik manada "bilgelik okulu"dur, velâyet mektebidir. Eflâtun çok güzel bir misâl verir; yüzlerce ayna alın, kırın onları, un ufak edin, yere dökün, bir de yere bakın, açık arazide bunu yapın. Yere baktığınız zaman yüzlerce güneş görürsünüz. Güneş, her bir ayna parçasındadır. Peki, hakikatinde kaç güneş vardır? Kafanızı kaldırırsanız bir güneş olduğunu görürsünüz. Yerdeki aynaların çokluğundan dolayı her birine güneş yansımaktadır. İşte bakan göz sadece ayna parçalarına bakarsa çokluğu görür, muvahhid göz ayna parçalarına takılmayıp, Bir'i görendir. İbn Arabî gibi kimseler çoklukta Bir'i gören kimselerdir. Ama çokluğun varlığı yoktur. Bakınız güneş yok***

onların içerisinde, yansıması var, asıl güneş yukarıda. Güneş gittiği an onlardan da güneş gider. Kendi varlıkları yok, çünkü.

Laf uzadıkça ifsad olur; İbn Arabî'nin sözüdür. Uzun laf, anlamayana söylenir. Arife yek tarif kâfidir. Lafın çok oluşu anlamayanadır. Cisimler âleminin terkibinde, yani hava, toprak, su, ateşten müteşekkil unsurlar âleminin meydana gelişinde bazen bizden kaynaklanan yanlışlar olabilmektedir. Zekâ, bedenî eksikler gibi. Fizik âlemde olan şeylere, ontolojik bir eksiklik izafe edilemez. Çünkü mesuliyet, akıl verilmişse başlar. Mükemmel bedenli olduğumuzu düşünün, onun dezavantajları da var, bütün organların mükemmel olduğu durumlarda maneviyat perdelenmesi diye bir şey olabilir. Onun için yakışıklı, güzel insanlarda psikopatolojik hâller oluşabilmektedir. İyi bir eğitimle, manevi eğitimle, her özür avantaj hâline gelebilir. Klasik dönemde bunlara yönelik özel eğitim dersleri vardı. Küçük Hüseyin Efendi kısacık bir zatmış. Dezavantaj değil. Çünkü beden kayıtlılığında maneviyat daha çok açığa çıkabilir.

Tasavvuf sufi kâli hâle tebdil eylemektir bil
Dahi her söz ki söyler âb-ı hayvân olmağa derler

Tebdîl etmek; değiştirmek, dönüştürmek anlamına gelir. "Âb-ı hayvân" hayat suyudur. Geçirmiş olduğu dönüşümlerden dolayı "hayvan" kelimesinin semantik anlamını modern Türkçe'de farklı anlıyoruz. Oysa klasik Türkçe'de "hayvan" kelimesi "hayy" ismiyle alakalı bir husustur. "Canlılar" demektir, yani "vitalite". Dolayısıyla âb-ı hayvâna can suyu da denebilir, yani hayat bahşeden, can veren bir su.

Tasavvuf, sufinin kâlini (sözünü, bilgisini) hâle tebdîl eylemesidir. Kâl ve hâl durumu vardır tasavvufta. Kâl, söylenen sözdür. Hâl ise yaşanılan ontolojik durumdur, içinde olunan durumdur. Zaman zaman bu ikisi birbirine uygun düşmeyebilir; yani kişinin söyledikleriyle yaşantısı, farklı olabilir. Bu uyuşmazlık başından beri var fakat özellikle modern zamanlara gelindiğinde hâl ile kâl arasındaki uçurum, daha da derinleşti. Yani siz konuştuğunuz gibi yaşamaz, yaşadığınız gibi konuşmazsanız eski dünyada, antik dünyada sizi kerih gören, sizi toplum dışına veya cemaat dışına iten değişik içtimai kontrol mekanizmaları vardı. Dolayısıyla insan bir zorunluluk içerisinde hissederdi kendisini. Mesela yalan söylemek, modern hayatta âdeta meziyet oldu. Yüz kızarması sadece ateş bastığında olur hâle geldi. Eskiden insanlar yalan söylediğinde de yüzleri kızarırdı. Her ne kadar

siz kendinizi ve etrafınızdaki insanları kandırabilirseniz de kendi içyapınızı, yani o yedi bedenden meydana gelen içyapınızı bir müddet sonra kandıramaz hâle gelirsiniz. Onun için maneviyat söz konusu olduğunda kişi sahip olmadığı bir şeyden bahsedemez. Zira bir müddet sonra tıkanıklık baş gösterir. Tabiatın böyle kendine ait bir kilidi var âdeta. “Siz yapmadığınız şeyleri niye söyler durursunuz?” (Saf 61/2) diyor âyet-i kerime. Önce bunu kendiniz tatbik edin, yaşayın; ondan sonra söyleyin. Bir kişi maneviyat satmaya başladığında, o maneviyat kendinde yoksa bir müddet sonra tıkanır veya yalanı açığa çıkar. Yalan kendini dışa vurur. Âlemde ilginç bir mekanizma vardır. Hiçbir sahtekârlık açığa çıkmadan kalmaz. Âlemin gizlisini saklısını bilen O. Her şeyi bilen O. Siz ne saklarsanız saklayın, neyin üstünü örterseniz örtün, o bir müddet sonra açığa çıkar. Tecrübe edenler, bilenler böyle söylüyorlar. Ama bir yıl sonra, ama beş yıl sonra, ama on yıl sonra, ama iki saat sonra, hepsi açığa çıkar. O açıdan hâli kâle uydurmak, kâli hâli uydurmak, ikisi arasında barış sağlamak tasavvufta çok önemlidir. Sirke küpünden dışarı sirke sızar. Bu bir uygunluğu gösterir, küpün içinde ne varsa dışarıya da o sızar. Ama küpte olanla dışarıya sızan arasında bir farklılık olursa, o hâli kâle uymayan insan demektir. İnsanda eğer o manevi hâl yoksa onun için bir yüktür. Kaldıramayacağından bir müddet sonra onu üstünden atar. Bu sebeple, maneviyat hâlinin kişide oturması için uygun bir yapı gereklidir. Hâle uygun yapı varsa, o hâl oraya gelir, orada ikamet eder. Ama yoksa bir müddet belki kalır, ondan sonra ayrılır ve bazı arızalar baş gösterir.

Tasavvuf, sufinin kâlini hâle tebdîl eylemesidir. Peygamberlerin, insan-ı kâmillerin hepsi hâli kâline uygun, kâlini hâline tatbik etmiş kimselerdir. Örnek insan olmaları hasebiyle tatbikatları bize ders ve örnek olur. Peygamber Efendimizin(sav) öyle duaları vardır ki, zannetmeyin ki kendi ihtiyacı olduğu için yapmaktadır, “Bana bakın, siz de benim gibi dua edin” diye, bizlere talim içindir. O dualardan birinde şöyle buyurmuştur: “Allahumme yâ muhavvile’l-ahvâl, havvil hâlenâ ilâ ahseni’l-ahvâl.” “Ey hâlleri dönüştürecek olan; hâlimi en iyi hâllere döndürmeme vesile ol, bunu bana kolay kıl.” Bu dua çok önemlidir. Biz bu yeryüzüne terakki etmeye, tekâmül basamaklarında ilerlemeye geldik. Bunun haricindeki bütün işler arızidir. Biz siyaset yapabiliriz, para kazanabiliriz, evlenebiliriz, çoluk çocuk sahibi olabiliriz, apartmanlar, gökdelenler, atom bombaları

yapabiliriz. Bunların hepsi insanın yeryüzünde arızi, geçici işleridir. İnsan, bunların hesabını da verecektir fakat insanın birinci derecede asli varoluş gayesi kendini bilmesidir; kendini bilmek suretiyle Rabbini bulmasıdır. Bazıları “Kendini bilmekle teolojinin, ilâhiyatın, Allah’ı bilmenin ne alakası var!” diyebilir. Çünkü o tür ilâhiyat yapanlar, Allah’la âlemi birbirinden ayırmış, parçalamış kimseler olduğu için, kendilerinden O’na çıkış yolu bulamazlar. Tıkanmışlardır, bariyerler, engeller vardır, aralarında. Oysa tasavvufi ilâhiyatta, Allah’ın bulunması ve bilinmesi, kişinin kendisini bulmasından ve bilmesinden geçiyor. “Kendini” derken en alt bedenimiz olan zahirî fiziki bedeni kastetmiyoruz sadece. İnsanoğlu en aşağı bedeni olan şu cismani bedenini bile tam anlamıyla tanımıyor aslında. Aynada gördüğünden ibaret değil bu beden. Kaç metre sinir var, kaç metre damar var? Vücudunun yapısını bilmez çoğu kimse. Ne kadar magnezyum, ne kadar fosfat var? Bunların bir listesini çıkaracak olsak her insanın yanında bir defter taşıması gerekir. İnsanoğlu kendi zahiri bedenini bile bilmekten aciz. Fakat diğer bedenlerini bilmeye de oradan başlaması gerekiyor.

Allah’ın “Âdil” diye bir sıfatı var. Allah adildir ve Allah zulmü sevmez. Allah’ın kendisi zalim olmadığı için isimlerinin içerisinde “ez-zâlim” diye bir ismi yoktur. “Muntakîm” diye bir ismi vardır, farklıdır onlar. Ama “ez-zâlim” diye bir ismi yoktur. O, zulmü Kendine haram kılmıştır ve insanoğlundan da zulmedenleri sevmez. Tasavvufta, bir sufinin kendine zulmetmesi çok büyük günahtır. Kendine zulmetmesi ne demektir? Kendine eziyet etmesi mi? Hayır. Sufi diyor ki “Senin içinde bir cevher var, senin içinde kaynayan, fokurdayan müthiş bir enerji var. O enerji, ilâhi bir enerji ve kaynağıyla buluşmak, kaynağını tanımak istiyor. Susamış, oradan su içmek istiyor. Sen ise onun üstünü örtüyorsun. Sen onu değişik işlerle meşgul etmek suretiyle o kapasiteyi öldürmeye çalışıyorsun.” İşte bu kendine zulmetmenin bir örneğidir. Kendine zulmetmek, kendi içindeki öze zulmetmektir. O cevher, O’nu bilmek istiyor, O’na doğru meylediyor. Bütün akış O’na doğru âlemde. Sen o sinyali almıyor, onun yolunu açmıyorsun. O’nu tanımaya, o birleşmeye, o vuslata doğru giden yoldaki engelleri kaldırmıyorsun. Bilakis, varsa daha fazla engeller koyuyorsun önüne. Bu, kendine yapığın bir zulümdür. Sonra da “Ben kendi kendime zulmettim (***zalemtu nefsî)***” ***dersin, ağlarsın, sızlanırsın. Başlangıçta tedbirini doğru alacaksın, o tedbirden sonra da ağlamayasın, vahlamayasın. Doğru talim***

almak dinde çok önemlidir. Konuyu, gerçekten, en özünden yakalamak gerekiyor. Yoksa beyhude bir uğraştır.

Din muhteşem bir alandır ama içinde o kadar fazla kitap vardır ki dinin, âdeta boğuluruz. Mesela fıkıh düzeyinde başlayacak olursak sadece Hanefî fıkhının bin küsur kitabı vardır. Yıllarca cilt cilt kitap yüklenmişizdir. Okumaya, bitirmeye insanın ömrü iktifa etmez. Oysaki bakıyoruz, Osmanlı döneminde ariflerin taliminde bulunan sıradan bir müslümanın evinde bir raf kitap var. Kur'an-ı Kerim ve belli başlı kitaplar... Ama o kitaplarla müthiş bir dünya görüşü, müthiş bir İslam anlayışı kurulabilmiş. Biz, kitaplar çoğaldıkça içinde boğulduk. Çünkü çokluk içindeki birliği bulamazsanız, çoklukta boğulursunuz. Fakat o birlik elde edilirse çokluğun bir mahzuru yoktur. Fıkıh o zaman sana hizmet etmeye başlar, o altı yüz kitap ne aradığını bilen biri için bir problem, bir perde, bir engel değildir; bilakis onu açar, ona yardımcı olur. İlimler hiyerarşisini düzgün yapmak gerekir. Marifetullah ilmi denilen ilim bizim yegâne ilmimiz olmadıktan sonra, fıkhı ben ne yapayım? Kelâmı ben ne yapayım? Beş yüz altmış tane tasavvuf kitabını ben ne yapayım? Birinci gaye marifetullah olmalı.

Ama modern insanda, özellikle modern dindarda bir anlam kayması gözleniyor. Modern dindarda marifetullah diye bir ilim dalı âdeta yok; tasavvuf dersi yok. Kelâm var, fıkıh, mezhepler tarihi var ama marifetullah ilimleri yok. Olmayınca da soğuk bir din anlayışı çıkıyor ortaya. Marifetullahın ne olduğuna dair konuşmaya başlayan ariflerin, Allah'ı bilme yolunda gidenlerin sufi olduğunu görürüz. İslam fıkhına ait bir kitapta, cilt cilt marifetullah anlatılmaz; daha pratik uygulamalar anlatılır. Kendi düzeyinde hepsinin bir yeri vardır. İslam tarihinde Allah'ı tanımaya ve tanıtmaya yönelik eserler, tasavvufi kitaplardır. O açıdan mutasavvıfların böyle bir rüçhâniyeti olduğunu, bütün ilim tarihi teslim eder.

Tasavvuf ilm-i ta'bîrât u te'vîlâtı bilmektir
Tasavvuf can evinde sırr-ı Sübhân olmağa derler

Yeryüzü, diyalektik çatışma mekânı olma özelliğini kıyamete kadar sürdürecektir. Buranın ontolojik yapısında zıddiyet vardır. Bu âlemde ayrılık gayrılık, mücadele-savaş sürekli olacaktır. Bu çatışmaların sebebinin hangi esmalardan zuhur ettiğini gören insan şaşırmaz. Her şey olması gerektiği gibi olmaktadır. Sebepler âlemini bilmeyenler, ah eder; ama sebepleri bilenler, her şeyin arkasında olan sebebi görünce rahatlar. Ama

sadece rahatlamak yetmez. Ayakların kaydığı yer burasıdır; burada toplumsal sorumluluklar cümlesinden olarak, hakka hak batıla batıl demekle de yükümlüyüz. “Bu yanlış!” demekle yükümlüyüz. Ama bunu demekle işimizi kaybedebiliriz, sürülebiliriz, bunu dediğimiz için kimileri gül atar, kimileri taş atar. Sonuçlarını bilemeyiz, ama yanlışa yanlış doğruya doğru demekle sorumluyuz.

“Tasavvuf ilm-i ta’bîrât ve te’vîlâtı bilmektir.” Yeryüzünde hakikat birebir yer almaz. Hakikatin burada ancak yansıması vardır. Bu yansımayı aslına te’vil etmemiz, aslına çıkarmamız gerekir. Onun için tasavvuf, İslam dininin bir tür te’vilâtı ve ta’birâtıdır. Te’vilât ve ta’birât, her şey için gerekir. İnsanın kendisi için gerekir, yeryüzü hayatı için gerekir. Bunların da anlamlandırılması gerekir. Anlam arayışı içinde, dinin de yeryüzünde zuhur eden bir şey olarak aslının sorgulanması gerekir. Dindar bir Hıristiyansanız, dininizin Vatikan doktrinlerinden ibaret olup olmadığını sorgulamak zorundasınızdır. Yahudiyseniz dininizin anlamını araştırmanız lazım. Metinlerde ‘göksel Kudüs’ diye geçer. “Benim bu Mescid-i Aksâ’yı, Kudüs’ü elde etmem lazım. Bu, dinimin şartlarından biridir” diye dokuz yaşında, on yaşında bir masumu öldürüp de onun kanı üzerinde nasıl rahat ibadet edebilirsin? Bunları düşünen Yahudiler de vardır herhalde. Ama birçoğu toprağı elde etme derdinde.

Mekke, Hz. İbrahim’den dolayı; Safa ve Merve, Hz. Hacer’den dolayı mükerremdir. Hacca gidenler veya umreye gidenler bilirler. Bir tepeden diğer tepeye yürüyor, koşuyorsunuz. Safa ve Merve… Mantığı ne? Spor yapmıyoruz; ibadet yapıyoruz. Bir koşu hareketi nasıl ibadet olabilir? Olayı bir düşünün. Karıştırdığınız zaman altından şu çıkıyor: Allah’ın Halîl, dost dediği bir zât olan Hz. İbrahim’in zevcesi, Hz. Hacer’in çocuğuna su aramak için o tepeden o tepeye koşmasını Cenâb-ı Hak takdis etmiş, ve onun yolunu izleyenlere o hareketi ibadet kılmıştır. İnsanı devre dışı bırakan bütün izahlar çöker. Bakınız, insanoğlu bir eylem yapmış, Allah onu beğenmiş ve uygun görmüş. Bu husus çok önemlidir. Birçok ilâhiyatçı bunu unutuyor; zannediyorlar ki Safa ve Merve’nin kendisidir önemli olan. Veya şeytan taşlamaya gidiyorsunuz, orada bir sütun var, sıva parçaları düşmüş, göz gibi burun gibi görünüyor. “Bak, şeytanın gözünü görüyor musun?” diyor bazı hacı adayları. Hâlbuki şeytan taşlama sembolik bir eylem. Oraya şeytan o dönem için getiriliyor, bağlanıyor. O bağlanan da senin şeytanın!

Sen orada sembolik bir eylem yapıyorsun, ruhanî bir amel o. Ama hocalar bunun talimini vermedikleri için hacılar attığı şeytanı fiziki olarak arıyorlar orada. Hatta öyle hacılara şahit oluyoruz ki, terliğini çıkarıp savuranlar, neredeyse kaldırım taşı kadar büyük bir taşı bir yerlerden bulup -hâlbuki taşın küçük olması lazımdır- o kadar kalabalık içinden atanlar.

Hacerü'l-esved bir taştır, bir manadır. Hacerü'l-esved'e elini değdirmek için birbirini ezen Müslümanlar var. Hacerü'l-esved'e doğru bir koridor açmak için birilerini itenler, diğerinin böğrüne dirsek atanlar var. Ondan sonra "Elhamdülillah, değdim" diyor. Edebinle değdirebiliyorsan değ. Yoksa geç Hacerü'l-esved'in karşısına, kapat gözünü, kalben git ona elini değdir. Ama ruhaniyet dersleri verilmiyor. Öyle ruhaniyet dersleri almış insanlar var ki ağırbaşlılığıyla Hacerü'l-esved'e selamını da veriyor, ibadetini de yapıyor. Dinî amellerin te'vil ve tabiratının, yani anlamlandırılmasının eğitiminin verilmesi gerekiyor. Anlamlandırılma yapılmayınca metni, ibareyi esas zannediyor din âlimleri. Hâlbuki metin değildir esas. Bu mantığı tenkit sadedinde anlattığımız bir Karadeniz fıkrası var. Dursun soruyor: "Oruçluyken kaç hamsi yiyebilirsin?" Temel cevap veriyor: "Bir oturuşta elli hamsi yerim." Dursun diyor: "Bilemedin, yiyemezsin." Temel: "Neden?" Dursun: "Ancak bir tane yiyebilirsin, bir taneyi yedikten sonra artık orucun bozulmuş olur, ondan sonraki hamsileri oruçsuz olarak yemiş olursun." Temel bu fıkrayı kapıyor anladığı şekilde tatbik edecek; Receple karşılaşıyor. "Recep gel buraya da! Sana bir şey soracağım." "Sor bakalım." "Bil bakalım oruçluyken kaç hamsi yiyebilirsin da?" "Yüz tane yiyebilirim." Temel: "Tüh be!" diyor. "Ne oldu?" "Elli deseydin sağa bir şey diyecektum." Şimdi burada Temel rakama takılmış; manaya değil. Te'vilât ve tabirâtını bilseydi bu fıkranın, orada önemli olanın rakam olmadığını anlayacaktı. Dinî ilimlerde de böyledir. Dinî ilimlerin te'vilâtını ve tabirâtını bilmek ise maksat, o ilmin bu konuları ile meşgul olan dalı ne ise, ona tabi olmak gerekir. O da tasavvuftur.

"Tasavvuf can evinde sırr-ı sübhân olmağa derler." Can, Farsça bir kelimedir; Türkçede de kullanıyoruz. Azericede buna "öz" kelimesi karşılık geliyor. Türkçe'de "özüm" kullanılıyor; aslım, ruhani yapım. Can evi neresi? Kalp. Sübhân'ın sırrı, müminin kalbidir, canıdır. Sübhân sırrını senin kalbine açacaktır. Beş duyu organının bilme melekeleri Allah'ın bilgisini tanımaktan acizdir. 'Can kulağıyla dinlemek' tabiri bu tasavvufi

eğitimden ödünç alınmıştır. Kafa kulağıyla dinleme, can kulağıyla dinle. Can kulağı işitir. Kafa gözü bakar ama kalp gözü görür. Kur'an-ı Kerim'de de bu ayrımı görüyoruz. Yani; "(Ey Habibim!) Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler." (A'râf 7/198). Her bakan görmez.

Tasavvuf hayret-i kübrâda mest ü vâlih olmaktır
Tasavvuf Hakk'ın esrârında hayrân olmağa derler

"Hayret-i kübrâ", bu maddi âlemden, terakki etmek suretiyle ruhunuza, canınıza yapmış olduğunuz yolculukta, kaynağınızı tanımaya doğru ilerlerken pırıltılarıyla ufak ufak gelmeye başlar. Gece bir vadide yolculuk yaparken, uzaktaki şehrin ışıklarının görünmeye başlaması gibi hafif, varla yok arası, silik bir şekilde gözükür, yavaş yavaş ışımaya başlar. Birdenbire gelmez, yavaş yavaş, tatlı tatlı gelir. Bu ışımalar büyümeye, takarrübler (yakınlaşmalar) fazlalaşmaya başlayınca, şehre daha yakın oldukça, daha net görüntüler elde etmeye başlarsın. Net görüntü yaklaşmayla doğru orantılıdır. Ne kadar yakınsan, o kadar görürsün. Ne kadar uzaksan, o kadar perdelidir. Her şey O'nun takdir ettiği, ölçtüğü biçtiği şekilde…

Yaklaşıldığında oluşan hâllerin başında hayret geliyor. O şehre varanlar ilk olarak hayran olur. Onların ilk vasıfları, hayranlıktır, hayret ifadeleridir. Ardından dil tutulması, konuşamama, sükûnet… Konuşulduğu zaman da abuk sabuk konuşma. Neden? Çünkü bütün dekoderler çözüldü, mantık bağlantıları koptu, koordinasyonlar gitti. Yeryüzü hayatımızı düzenleyen ve ona belirli bir intizam veren mantığı devreden çıkardığımız zaman çözülmeler oluşur. En ufak örneğini çakır keyif olanlarda görürsünüz. Çok ilginçtir; nedense zil zurna sarhoş olan bir insanın ağzından çocuksu ifadeler çıkar. Oysa yarı sarhoşlar çok kaba laflar sarf eder, ama zil zurna sarhoşlardan merhametli, iyi şeyler çıkar. Neden? Şuuraltından. İnsanın aslında yatan iyiliktir, çünkü. Daha sonra üstüne bina edilen şeylerle başka bir kimliğe dönüşmüştür. O kimliği çözdüğünüz zaman bakıyorsunuz en altta güzel sözler çıkıyor. Mesela bazıları sarhoş olunca dindarlaşır. Normal zamanlarda laikliğe aykırı bulduğu şeyleri söylemeye, bir anda salâvat getirmeye başlar. Narkozdan ayılırken de çok ilginç şeyler söyler insan. Neden? Çünkü tamamen üst benlik gitmiş, maskeler gitmiş olur.

"Tasavvuf hayret-i kübrâda mest ü vâlih olmaktır." O büyük hayrette değişik hâller geliyor. "Mestân" tabiri, mest içerisinde, müstağrak olmuş, yanmış anlamına gelir. Fars ve Türk edebiyatında çokça kullanılır. İlâhi

cezbe içerisinde O’na mest, müstağrak, mestân olmuşuz, şeklindeki ifadelere, tevşihler ve mazmunlarda sık sık rastlanır.

“Tasavvuf Hakk’ın esrârında hayrân olmağa derler.” Allah’ın sırlarına vakıf olmaya başlayanlar, “Sübhanallah, sübhanallah! Allah’ım sen ne büyüksün!” demek suretiyle hayret makamında kalırlar. Ama bu makam geçicidir. Kalıcı olsa bütün işlerimiz alt üst olur. Aşk makamı yakıcıdır, bunu kendi beşerî hayatınızda da tatbik edebilirsiniz. Hiçbir aşk elli yıl sürmez, aşk iyi bir enerji kaynağıdır, kişiyi çeker maşukuna doğru. Âşıkın maşukuna doğru yönelttiği duygu, vuslatla beraber yerini başka bir şeye bırakır. Vuslat aşkı öldürür, doğrusu da budur, öldürmelidir. Aşkı öldürür, sonra aşkın daha üst boyutuna, marifet boyutuna geçilir. Yoksa aşk, sürekli olarak ayrılık ister. Aşk, sürekli ayrılık üzerine bina edilir. Bir yerde vuslat varsa aşk olmaz. Allah aşkı da böyledir. Onun için Allah arifleri aşkullahta yanarlar, sonra arif-i billâh olurlar. Arif-i billâh olanlar temkin makamındadır. Âşıkta cezbe vardır, âşık mesul değildir derler; çünkü sarhoştur. Dinî ilimlerde de böyledir. Diyorlar ki “Sarhoşuz, bize dokunma müftü! Biz ilâhî aşk içinde yanmışız, bize dokunma fazla.” Ama ne zamanki ayık hâle gelirler... Niyâzî-i Mısrî diyordu ki “Zâhidâ! Ayık dururken anlamazsın sen bizi, cür’a-i sâki içip mestân olan anlar bizi.” Şarap terminolojisini kullanmak zorunda kalıyorlar âşıklar. Tabii ki bu bir teşbihtir.

Tasavvuf kalb evinden mâsivâllahı gidermektir
Tasavvuf kalb-i mü’min arş-ı Rahmân olmağa derler

“Tasavvuf kalb evinden mâsivâllahı gidermektir.” Allah insana konuşacağı zaman, O’nun hitabı insandaki kalp üzerinden olmuştur, oluyordur ve olacaktır. Yani Allah kafa gözüne hitap etmez. “Len teranî!” (A’râf 7/143) diyerek seçkin bir peygamberine hitap ederken âdeta “Beni bu hâlde göremezsin, bu kafa gözüyle göremezsin. Beni görmenin diğer yollarını ara, ya Musa!” diye buyurmaktadır. Cenâb-ı Hakk’ın, Hz. Musa’dan nalınlarını çıkarmasını istemesi mukaddes bir beldeye, mukaddes bir dağa girerken kayıtlardan, kaygılarından kurtulması gerektiğine işaret eder. Mukaddes bir mevzuya işarettir, bu da marifetullahtır.

“Tasavvuf kalb evinden mâsivâllahı gidermektir.” Mâsivâllah, Allah’tan gayrı her şey demektir. “Mâ”, o şey ki; “sivallah”, O’ndan gayrı. O’ndan

gayrı bir şey var mı âlemde? O'ndan gayrı bir şey yoksa sen neden evham ve hayalâtı dolduruyorsun O'nun evine? Kalp "beytullah"tır, Allah'ın evidir. Kalbi temizleyen "beytullah"ı temizlemiş olur. Bizim hacda tavaf ettiğimiz kübik mimarideki beyt, aslında Allah'ın, arifin kalbinde olduğunu söylediği şeyin dışsal âlemdeki sembolüdür. Neden böyle bir sembolizm var? Herkes nereden bilsin kalpteki beytullahı? Önce gelsin, zahiren bunun talimini gösterelim. Tavaf etsin, o tavaf sürurU içerisinde o ruhu bulsun, yakalasın. Dinin ruhu, ibadetlerin sırrında ve muamelelerinde gizlidir. O amelin içinde gidin. Amel yeryüzünde olur biter. Her türlü hareket yeryüzünde olur biter, bu ister namaz, ister oruç olsun, isterse hac ve diğer ameller olsun. Bunlar Allah'ın önünde yapılan güzel eylemlerdir fakat yanında kâr olarak götüreceğin şey onlar vesilesiyle kazanılanlardır. Bizatihi onlar değildir. Yani bizatihi namazı götürmeyeceksin yanında. Onlarla ne oluşturabilmişsen onu götüreceksin. Bu, talimle öğrenilir, birisinin size öğretmesiyle öğrenilir. Dinî ilimler eskiden böyle öğretilirdi. Dinî ilimlerden bu boyut kaldırıldığı için bugün çoğu dindar, önemli olan şeyin namaz olduğunu zannediyor. Bu sebeple namaz kılış şekilleri yüzünden birbiriyle kavga eden cemaatler görebilmekteyiz. Aslında din değil bu, teferruattır. Din Allah'a ibadettir. Günümüzde dinin bir takım teferruatları dinin aslı hâline gelmiştir. Böyle olunca da bir takım reformistler ortaya çıkarlar; "Vay, biz dini aslına geri döndürüyoruz, aslında dinde tespih yoktur" demeye başlarlar. Hâlbuki asıl ruhu verirseniz, tespih gibi teferruatlar sorun teşkil etmez.

"Tasavvuf kalb-i mü'min arş-ı Rahmân olmağa derler." Allah ayet-i kerimede "Allah âlemi yarattı, sonra âleme istivâ etti" diye buyuruyor. Arşa istivâ etmek ne demek? Şam'da bu soru sorulduğunda İbn Teymiyye minberdedir, basamak basamak iner aşağıya. Cevap olarak da "İşte benim gibi indi" der. Ama bunun bir anlamı olmalı. "Allah arşa indi." Zat, sıfatlarını âleme giydirmesiyle sıfatlarını kendinden zuhur ettirdi ve o sıfatlar daha sonra âlemi meydana getirecek, demektir. Daha âlem ortada yoktu, ama sıfatlara Zat'ın istivâ etmesi suretiyle âlem varlık kazanacaktı.

Müminin kalbi, Allah'ın sıfatlarının zuhura geleceği mekândır. Orayı temiz tutmak gerekir. Müminin kalbi, Rahmân'ın arşıdır. Bunu detaylı okumak isteyenler Ahmed Avni Konuk'un Füsûsu'l-Hikem Şerhi ve Tedbîrât-ı İlâhiye Şerhi'ne bakabilirler.

Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir
Tasavvuf bu kamu halka nigehbân olmağa derler

Nefes-i Rahmânî… Allah yeryüzünü nefessiz bırakmaz. Yeryüzünün kuruluşu Allah'ın nefesiyle oldu. Ama biz Allah'ın nefesini hissedemiyoruz. Benzetmek caizse, nefes temrinleri, nefes egzersizleriyle düşünülebilir. Önce yavaş yavaş nefes alır verirsiniz. Bir müddet sonra nefes alış ve verişi o kadar hızlı bir hâle gelir ki, ona momentum, durma ânı denir. Bu ana erişildiğinde nefes alınıyor mu, veriliyor mu belli olmaz. Nefes alış ve verişi o kadar süratlenir ki müşahhas bir hâl alır. Allah nefesini yavaşlatacak olsa âlem çözülür. Bütün âlem Allah'ın nefesi üzerine kuruludur. Nefes-i Rahmânî bizatihi, Allah'ın bütün mahlukatıyla olan ilişkisidir. Bunu gözünüzde canlandırmak için yavaş bir temrin yapabilirsiniz. Nefes önemlidir; nefes sayısı, nefes almak vermek, nefesi hızlandırmak, hafz-ı nefes önemlidir. Tasavvufta nefesle alakalı hem uygulamalar hem izahlar vardır.

"Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir." Allah'ın nefesi her an şark ve garba ulaştığından dolayı tasavvuf da bunu esas alır. Allah dostları, nefes-i rahmânî içinde olanlar, tayy-i mekân tayy-i zamân gibi, zaman ve mekânda seyahat, zaman üstü ve mekân üstü yerlerde seyahat edebilirler. Biz bedenli varlıklarız, bedenlerimiz ağır. Bu sebeple bir mekânda otururuz. Şu an, şu mekândan, şu kütleyi yandaki mekâna götürmek için harekete geçmemiz gerekir. Ama bedeni rakik hâle getirenlerde kural böyle işlemez. Balon, sepetin içinde kum torbaları olduğu zaman hareket edemez. Oysa ağırlıklarını atmış balon yukarıya doğru çıkar, çıktığı zaman da etrafına daha geniş bir açıdan hakim olur. Aynı bunun gibi ruhta yükselenler, şarkı da garbı da görürler. Ama bedenli olanlar evin yolunu zor bulur, önünde olan bir şeyi bile bazen göremez.

"Tasavvuf bu kamû halka nigehbân olmağa derler." Arifler, "Yaradılanı severiz Yaradan'dan ötürü" diyen Yunus misali yeryüzünde âdemoğlunun eğitimiyle meşgul olurlar, âdemoğlunu yanlış yerlere götüren anlayışlara karşı doğru yolu öğretme mücadelesini verirler. İnsanlığın hayrına olanla meşgul olurlar. Tasavvuf halkın dertleriyle de dertleşmek demektir. Bir dağın başına, bir ağaç kovuğuna çekilmek suretiyle inzivada veya seyrü sülukta çok kolay bazı şeyler elde edilebilir. Bazen inziva gereklidir ama sürekli olmaz; bir müddet sonra oradan inmek lazımdır.

Marifetullah, Allah’ın bilinmesi anlamına gelir. “Ben Allah’ı biliyorum” demek suretiyle Allah biliniyor mu? Yoksa Allah’ı bilmeye bir talimle, bir süreç sonucunda mı varılıyor? Bu soruları sormaya başladığımız zaman bunlara yönelik cevaplar da oluşmaya başlıyor. Bazıları diyorlar ki: “Allah’ı bilmek bir takım kavramsal izahlarla mümkün olabilir: Allah’ın eli yok, kolu yok, Allah doğmadı doğurmadı, Allah yemez yedirmez, Allah aç kalmaz, Allah her mekândan münezzehtir.” Dinlerle ilgili bir ansiklopediden, Tanrı’ya ait özellikleri okuduğumuz zaman Tanrı’yı tanımış oluyor muyuz, olmuyor muyuz? Bu elde edilen malumat bizde bir tasavvur oluşturuyor, fakat bu oluşturulan tasavvur neticede yine kafamızda olan bir tasavvur. Yine biz Tanrı’yı görmüş değiliz. Peki, nasıl öğrenebilirim? Bunu sufiler basamaklara ayırıyorlar. Bir bilginin ilk basamağını ilme’l-yakîn olduğunu söylüyorlar. Mesela hiç gitmediğiniz bir şehir hakkında bir kitaptan edindiğiniz bilgiler… Daha sonra ilme’l-yakînin, ayne’l-yakîn hâline dönüşmesi, yani gözlerinizle görmeniz gerekir. Onun için de hazırlık yapıp, bir seyahat acentesine gidip, bir gruba dâhil olup, şehir turuna katılmanız gerekir. İkinci derecede olan ayne’l-yakîn de yetmiyor sufilere. Bir de “onlaşmak” fiili ile anlatabileceğimiz bir basamak var. “Ben ve o” düalizminin, bilen-bilinen ayrılığının kalktığı,”tevhid makamı” denilen yani birlik, birleşme makamı olan bu merhaleye cem ya da cemu’l-cem denir. Orada ikilik, süje-obje ayrımı yok. Orada kim kimi biliyor? Bilme mefhumu kalkıyor ortadan. Ona da hakka’l-yakîn denir. Bu, sufilerin İslam düşüncesinden gelen metafizikçilerin çıkardığı bilginin üstünde bulunan bir yöntem. Bunu kabul etmediğiniz takdirde Allah’ın sıfatlarına dair bir takım bilgiler vererek tanım getirmek gerekir. “Tanrı’yı nerede bulacağım?” sorusunun cevabı oralarda yer almaz. Orada hâlâ bir ayrılık vardır. Tanrı beni yaratmıştır, öteler ötesindedir, ben onu tanıyamam, ben onu bulamam. Çünkü O Mükemmel bir varlık. Ben ise nâkıs bir varlığım. O öteler ötesinde ben burada. Aramızda müthiş bir soğukluk oluşuyor bir zaman sonra. Çünkü insanoğlunun tabiatı uzaklaşmaya meyyaldir. Bir şeye ulaşamayacaksa bir müddet sonra ondan gevşemeye onu bırakmaya başlar. Ümit en güzelidir. Bir gün... Ama bir gün... Beyiti yeni baştan düşünelim:

Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir
Tasavvuf bu kamû halka nigehbân olmağa derler

Siz şarktan garba, garptan şarka seyahat edebilirsiniz, hava yolu ya da kara yoluyla bu seyahati gerçekleştirebilirsiniz fakat aslında hiçbir yere gitmiyorsunuz. Her ne kadar bir yere gidiyorum diyorsanız da siz bir mülkün dışına gidiyor değilsiniz. Yine bir mülkün içinde, nereye giderseniz gidin kuşatılmışsınız. Nereye giderseniz gidin O'nun mülkü içindesiniz. O'nun verdiği havayla, suyla, ayakla bir yerden bir yere gitmeye çalışıyorsunuz. Aslında gittiğiniz bir yer yok. Tamamen izâfî bir şey. Ben gidiyorum diyorsunuz ama aslında gittiğinizi zannediyorsunuz, tamamen görüntüler âleminde olup biten bir şey bu. Görüntüler âlemi, yani çok süratli giden bir arabanın, bir trenin camından dışarıya bakan yolcunun gözündeki görüntüler misali… Görüntüler, seri kareler hâlinde geçiyor, ama yolcu orada oturuyor. İşte biz bir yerden bir yere gidiyoruz zannediyoruz, aslında bir yerden bir yere gitmek yok. Arifler, mekânın ve zamanın sırrına erenler, her an hem burada hem orada olan kimselerdir. Dolayısıyla ***tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir.*** "Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı" (Secde 32/9). ***Âlemin idaresi, devamlılığı tamamen bu nefes üzerine dayalı olduğu için, Allah'ın nefesinde kendini ifnâ eden, Allah'ta var olan ârifler, yani hakîmler, kuzeye de güneye de erişebilen kimselerdir. Allah mahlukatı bir nefeste yarattığından dolayı ve bu yarattığı âlemin temelinde Rahmân'ın nefesi olduğundan dolayı bu nefes şuuruna eren kimseler, yeryüzünün şarkına da garbına da eşit şekilde erişirler. Bütün nefes onlarla yek bir nefestir. Bizim nefes nefese vardığımız yerlere onlar bir nefeste varırlar ve onlar için vakit bir ândır. Mekânda ve zamanda yapılan bu yolculuğa tayy-ı mekân denir. Bunun tasavvuf edebiyatına yansımış keramet hikâyeleriyle örülmüş şekli de vardır. Mesela, ben şu an İstanbul'dayım, benim şu an Amerika'da olabilmem için en süratli uçakla sekiz-dokuz saate ihtiyacım var. Sekiz-dokuz saat sonra ben ancak ve ancak Amerika'da olabilirim. Bu tamamen zaman içerisinde gerçekleştirilen maddî bir yolculuk. Oysaki ruhanî yolculuk için böyle bir kayıt yoktur.*** Eğer ben o adam olabilirsem, nefesine hakim, Hakk'ın nefesini yeryüzünde kullanabilen bir insan olabilirsem ben istediğim anda Hakk'ın izniyle, Rahmân'ın izniyle bir saniye içerisinde New York'a yolculuk edebilirim. Bunlar, tarihte görülmüş tecrübelerdir. Beden süflî olduğu zaman aşağıya çeker bizi, yani madde ağırlıklı beden, bizi aşağıya çektiğinden dolayı biz hareket edemiyoruz. Oysa bedenini latîf hâle

getirmiş kimselerde bu letâfet, nasıl buhar her yere uçabilirse, onların da aynen istedikleri yere gidebilmelerini sağlar. “Kâbe’ye gitme, Kâbe sana gelsin” derken ârifler bunu kastederler. “Aradığın Mekke’de Kudüs’te değildir” derken ârif, “Sakın, oralara gitme” anlamında, fizîken gitmeye engel olacak bir şey söylemez. Şöyle demek ister: Oraya giderek, oraya gidiyorsun ama sen kendini oraya götürmüyorsun. İster Kudüs’e git, ister Mekke’ye git, ister Medine’ye git, ister nereye gidersen git, gittiğin yer taştır, topraktır neticede. Ama sen oraya işlenmiş ruhu görebilirsen, İbrahim’in nefesini Kâbe’de müşahede edebilirsen, o Kâbe, Kâbe olur işte. “…kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir.” O kulunu aldı gece, ve önce yatay olarak yürüttü. Niye Mekke’den miraç ettirilmedi? Üzerinde düşünülmesi gerekli bir husus. Önce yatay, ardından dikey. Kudüs’ten miraca yükseldi. Neden miraca yükseldi? Biz bunu miraç kandili olarak kutlayalım diye değil elbette. Orada bizlere göstermek istediği bir örnek var. Yükselmek demektir miraç. Yani ne demek? Urûc etmek demek. Peygamber belirli katlar içerisinde gezmek suretiyle yükseldi. Urûc etti. Yani “Sizler de ey insanoğlu beni izlemek istiyorsanız, Hz. Muhammed’in(sav) yolundan gidiyoruz, onun yolunu izliyoruz diyorsanız eğer, ardına düşün, peşinden gidin, anlamını taşır. Yani siz de miraç edin. Miracınızı yapmadığınız zaman size namaz verilmez. O miracını yaptı, namazı getirdi ümmetine. Siz de miracınızı yaparsanız namaz kılmaya ancak o zaman başlarsınız. Miraç yapmadığımız sürece kıldığımız namazlar – Allah kabul etsin hepimizinkini – yatay namazlardır. Sûrî namazlardır. Beden ile yapılır, onun da faydası vardır ama miraç yaparsanız namazınız değişir, birden başka bir namaz hâline gelir.

“Her nefeste şarka vü garba erişmek...” Bizde mekân mefhumunun izâfî, rölatif olduğunun bir işaretidir bu. Yani sufilerde mekân, yani yön duygusu, tamamen rölatiftir, izâfîdir. Kuzey güney, şark garb, aşağısı yukarısı, bunların hepsi izâfîdir. İç dış. Bunların hepsi bir takım vasıflardır. Bunların hepsi bir takım sonradan ilave edilen vasıflardır. Oysa O, zamandan ve mekândan münezzehtir. O, mekândan ve zamandan münezzeh olunca, O’nda dâim, O’nda kâim, O’nda bâkî olan her kim var ise aynı neşveyi telaffuz ederler.

“Tasavvuf her nefeste şarka vü garba erişmektir/Tasavvuf bu kamû halka nigehbân olmağa derler.” Bütün insanlık âlemini koruyup gözetme, onların dertleriyle hem hâl olma, dertleşme, onların hâlini hatırını sorma, âriflerin birinci vazifesidir. Nirvanaya bir orman manastırında on yaşından itibaren ibadet ederek ulaşmaya çalışmak çok güzel bir eylem. Allah sırlarını takdîs etsin. Amma ve lâkin İslam dininin son din olması hasebiyle getirmiş olduğu mâneviyat da en son ve en mütekâmil mâneviyattır. Seyrü süluk itibariyle de en mütekâmil mâneviyattır. Binaenaleyh buna Hindular “Kale Yuka”, yani âhir zaman derler. Maddenin öne çıkacağı zaman, yani insanlığın birbirini kıracağı, zalimin mazlumu ezeceği ve mazlumun bir türlü hakkını alamayacağı bir dönem olduğu için bu dönemde, toplumsal sorumluluk da arifin omuzları üzerine binmektedir. Yani “Ben arifim, ben bilgeyim” diyen kimse, yeryüzünde açlık varsa, yeryüzünde yerlerde bir insanlar aç iseler ve bu insanların açlığı global kapitalizmin bir sonucu ise, bununla ilgilenmek durumundadırlar.

Sadece Las Vegas’daki kumarhane otellerinin bir haftalık yemek artıkları Gana, Gambiya, Zambiya, Etiyopya gibi ülkelerin bir aylık gıdası ise, o zaman bir dengesizlik var demektir. O zaman zulüm var demektir. Buna arif sessiz kalamaz. Mümkün olduğu kadar gayret sarf etmelidir o insanlar için. Mazlum, fakir, ihtiyaç sahibi, ârifin gündeminde yer alır. En kötü ihtimal dualarında yer alır. Bir şey yapamıyorsa duasında yer vermek zorunda. Hâlbuki mâneviyat ehli sadece kendini kurtaran bir yapıda zannediliyor ve deniyor ki “Bu tasavvuf ehli eline tespihi alıyor ve sadece kendini kurtarmaya çalışıyor.” Evet, tespihi eline alıyor veya Allah’ın ismini alıyor ağzına kalbine ama o insanın en büyük sorumluluğu da bu aldığım aydınlanmayı, bu ışığı diğer insanlara nasıl yansıtabilirim, meselesini çözmektir. Unutulmamalı ki “Ey Rabbim! Benim bedenimi o kadar büyüt ki cehennem benim bedenimle dolsun da başkası o cehenneme girmesin” duasını İslam arifleri yapmıştır.

“Tasavvuf bu kamû halka nigehbân olmağa derler.” Bütün insanlığın hâliyle hemhâl olma, hâlleriyle dertlenme... Öyle ademoğulları var ki yeryüzünde, derdini anlatamıyor, dili dönmüyor, sıkıntısı var, maddî imkansızlığı var, hastası var, hastalığını ifade edemiyor. Yeryüzünde onlar da olmalı. Veya “saf” dediğimiz insanlar da olmalıdır. O uyanıklar, zekiler, o zekâlarının hesabını “saf” insanlar üzerinde yapacakları tatbikatla öderler.

Eğer o zekâlarını onları suiistimal etmek, onları sömürmek suretiyle kullanıyorlarsa, bunun hesabını bir gün verirler. Alma mazlumun ahını derler. Çünkü çıkar aheste aheste. Çıkıyor, gerçekten çıkıyor. Hiçbir mülk zulümle bâkî kalmıyor. Hiçbir mülk, hiçbir devlet, hiçbir zenginlik bâkî değil. Nerede Hz. Süleyman'nın(as) devleti, nerede Hz. Davud'un (as) devleti, nerede? Yok, hepsi gittiler. Dolayısıyla maddî güç rölatifdir, izâfîdir. Kalıcı güç mânevîdir. Mâneviyat gücünü elde edenler her zaman bâkîdirler. Diğer her şey devr-i dâim eder. Mülk, âlemde devridaim eder. Bir gün ona bir gün buna. Bunun da mekanizması var. Kimisi yüz sene, kimisi elli sene.

Tasavvuf cümle zerrât-ı cihânda Hakk'ı görmektir
Tasavvuf gün gibi kevne nümâyân olmağa derler

Tasavvuf öyle bir eğitim mektebi, öyle bir yöntem, öyle bir usul, öyle bir edep-erkândır ki o eğitimi izlemek suretiyle sonuçta âlemde her nereye bakarsan onun yapıcısını görmeyi öğretir. Bunun için bir sanattır tasavvuf. Şu gül ne kadar güzelse, ne kadar estetik bir görüntü arz ediyorsa, bu kadar bir güzelliğin yapıcısı kim bilir ne kadar güzeldir? "Allah güzeldir, güzeli sever." Allah'ın bizâtihi kendisi güzeldir. Dolayısıyla İslâm tasavvufunda Allah işkenceci bir Allah, "Çarptı mı mahveder." şeklinde bir Allah'tan ziyâde güzel olarak tasavvur edilir. Evet, Allah'ın bazı celâl tarafları da vardır, cemalinin yanında ama cemali celâline hakimdir. Kendisi söylüyor, "Rahmetim (cemalim) her şeyi kuşatmıştır" (A'râf 7/156) diyor, her şeyi ihâta etmiştir. Cemal her şeyi ihâta etmişse celal onun içinde erir zaten. Binaenaleyh, baktığımız her şeyde güzelliğin hakikatini ve sahibini görebilirsek gerçek mutluluğa erenlerden oluruz. Çünkü şunu bilelim ki gördüğümüz her şeyin bir ömrü vardır. Mesela güzel bir gülün ömrü birkaç gün sürer, yirmi dört saat içinde pörsümeye, yapraklarını dökmeye başlar. Her şey pörsüyor. Her şey bir gün doğuyor, yükseliyor ve çöküyor. Sistem bunun üzerine kurulu. Niçin? "Yalnız ben bâkîyim" demek için. Yalnız O var. Müslümanların Allahu Ekber demesi bu hakikati ifade etmek içindir. "En büyük sensin" itirafını yapabilmek, bizim ağzımızdan onu duyabilmek için. Yalnız Sen, yalnız Sen, yalnız Sen güzelsin. Yarattıkların güzel değil mi, onlar da güzel. Ama en hakiki güzel Sensin. Çünkü senin güzelliğin geçmeyen bir güzellik. Bize tattırmış olduğun güzellikler bir nümune. İşte biz onlara bakarak o Mutlak Cemal'e ermeye başlıyoruz.

Bu eğitimi basamak basamak alan insanda yeryüzünde yaratılmış her şeyin Hakk'ın mahzarı olduğu bilinci gelişmeye başlar. Madem ki mülk O'nun, madem ki her şeyi O yarattı, madem ki nefes O'nun nefesi, yeryüzünün devamlılığını sağlayan da O'nun nefesi, o zaman bu nefesin sahibi, mülkün sahibi ve bizim de sahibimizdir. Bu şuura erdiğiniz anda ölmenize hiç gerek yok bazı hakikatleri öğrenmek için, uzun yıllar beklemenize gerek yok. Bunu idrak ettiğiniz anda müşahede başlıyor artık, her şeyi görmeye başlıyorsunuz. O'nu müşahede ediyorsunuz, her yerde. Çünkü "Benim esmâm. Tüm isimler Benim" diyor. Bütün isimlerden konuşan O. Ama şuradan ama buradan, ama bu ağızdan ama şu ağızdan... Aksini söylersek şirke düşeriz. "Tamam, Allah var konuşuyor ama başka konuşma şekilleri de var" dediğimiz zaman da başka kelâma yer açmış oluruz. Mülk sadece O'nun, konuşan sadece O. Değişik şekillerde telaffuz ediliyor sadece. Peki neden zıtlık var o zaman? Devamlılık için. Bir ihtiyaç. Yeryüzünde şeytan bir ihtiyaçtır. Neden? Yeryüzünde küfür bir ihtiyaçtır. Küfür olmazsa iman bilinmez. İmanın bilinmesi için küfür olacak. Müminin bilinmesi için şeytan faaliyetlerine devam edecek. O da Allah'ın izniyle faaliyette bulunuyor aslında. O'nun için çalışıyor, O'nun hesabına çalışıyor. Sistem çünkü yalnız O'nun üzerine bina edildi. O'nun yanında bir başka güç yok. "Allah var ve şeytan var, ve ikisi mücadele ediyorlar" dersek şirk olur. O hiçbir şeyle mücadele etmiyor. Her şeye mührünü basmış vaziyette. Kim O'nunla mücadele edebilir? Kim O'nun karşısına çıkabilir? Yunan mitolojisi değil bu. İbn Arabî Fütûhât-ı Mekkiyye'de izah ediyor. Cenâb-ı Hakk'ın kendi isimleri arsındaki bu mizahı Yunan mitinde tanrıların savaşı olarak görürsünüz. Onlar tanrılar değil esmâlar. Esmalar, Yunan mitolojisinde tanrılar olarak temsil edilmiştir. Onun için politeizm esmaların her birini tanrılaştırmakdan kaynaklanır.

"Tasavvuf cümle zerrât-ı cihânda Hakk'ı görmektir." Bütün zerrât-ı cihânda, bütün atomlarda, bütün kainatı meydana getiren her şeyin verâsında, arkasında o mükemmel varlığı görebilmek. İşte bilim adamları denilen kimseler arasında, pozitif bilim bile olsa, kimya, fizik, matematik, astronomi uzmanları içinde gerçekten, samimi olarak sırf yapmış oldukları araştırmalarda o mükemmel kozmik yapıyı görmek suretiyle "Sübhanallah" diyenler vardır. Bu çünkü muhteşem bir sistem. Bu sistemin bir sahibi olmalı. Mükemmel işleyen bir sistem. Ve sistemin kendi iç dinamikleri var.

Onlara müdahale edilmediği sürece işleyiş mükemmel. Ama insanlar müdahalelerle seyrini değiştiriyorlar gidişatın, sistemin seyrini değiştiriyorlar. İnsanoğlu ruhen, bazı zihniyet kalıplarıyla kirlenmeye başlayınca kendi dünyasını da kirletmeye başlıyor. Aşırı tüketim ekonomisi empoze edilen toplumlarda aşırı tüketim sebebiyle dünya kaynakları kurumaya başlıyor. Bu yüzden bütün dünyada artık insanların bir araya gelip; "Biz torunlarımıza nasıl bir yeryüzü bırakacağız?" diye düşünmesi lazım. Müslüman, Hıristiyan, Hindu, Yahudi demeden ortak insanlık mirası, yeryüzü bizim ortak üzerinde durduğumuz, yaşadığımız saha demeliyiz. Yeryüzü bize nimetlerini veriyor biz ona neler veriyoruz; plastik bidonlar veriyoruz, pet şişeleri doldu yeryüzü. İnsanlığın yeryüzünü kirletmesi, insanlığın geri dönüşümü olmayan maddelerle ozon tabakasını, yeryüzünün eko sistemini bozuyor olması aslında insanın kendi içindeki spiritüel, ruhanî dengesinin bozulduğunun da göstergesi. İnsan kainattan koptu, yeryüzünden koptu. Bir çiçekle konuşan, bir çiçeği koparırken dahi içi titreyen insan tipinden, ne kadar uzaklaştık. Bahçesi kedilerle dolu "Pisili tekke" denilen bir tekke var Konya'da. Şeyh Efendi o kadar çok kedi beslermiş ki tekkenin adı pisili tekke olmuş. Hayvan sevgisinin önde olduğu, zirvede olduğu bir anlayıştan tamamen yeryüzünü sömürme aracı, katliam aracı olarak gören bir insan tipine geçiş yaşadık. Tabii ardından ona göre bir dünya sistemi de kurulacaktır. Bunların hepsinin arkasında değişen zihniyet kalıpları var. Bizi ilgilendiren politikalar değil, bizi ilgilendiren zihniyet kalıpları. Hangi zihniyet kalıbı ki ortaya çıkardığı insan modeli hem kendine hem yanındaki hemcinsine düşman, hayvana düşman, bitkiye düşman, doğaya düşman. Bu insan tipi üzerinde düşünmemiz gerekir.

Sufi insan tipi tamamen evrensel, yeryüzünün de üzerinde dolaşmasından zevk alacağı keyif alacağı bir insan tipidir.Yeryüzü de canlı. Bitkiler de canlı. Her ne kadar seslerini duymuyorsak da duyanlar vardır. Yeryüzü, dağlar, taşlar, bitkiler canlıdır. Su canlıdır. Bir Japon bilim adamının son yıllarda yapmış olduğu araştırmayı hepiniz gazetelerde, dergilerde okumuşsunuzdur. Üzerine negatif enerji yüklenen, üzerine beddua edilen, üzerine küfredilen su moleküllerinin nasıl içeriye doğru ürkerek kapandığını, üzerine pozitif enerjiyle yaklaşılan ve üzerine Allah'ın bazı isimleri söylenilerek kullanılan suyun moleküllerinin mikroskop altında nasıl açıldığını gösteren bir deney yaptı. Onun için su içerken "Bismillah"

denilmesinin sebepleri var. Her şey canlı. Bir bitkiyi karşısına alıp, bir nebatı karşısına alıp, sabah akşam bedduada bulunan insan o bitkiyi çok çabuk öldürür. İçerisinde negatif enerjinin yoğun olduğu, Allah adının anılmadığı, stres yüklü bir hayatın sürdüğü evlerde bitkiler çabuk soluyor. Nedir bu? Bir tür kaçış. “Ben burada durmak istemiyorum” diye solduruyor kendini. Ama huzurlu ortamlarda, huzur ehli olan insanların olduğu yerlerdeki bitkiler daha canlı hâle gelebiliyor.

“Tasavvuf gün gibi kevne nümâyân olmağa derler.” Kevn; varlık âlemi. Güneş’tir varlık âleminin ışığını veren. Müthiş bir güneş enerjisi var yeryüzünde. Sabahın belirli vaktinde ilk ışıklarını yeryüzüne yaymasıyla beraber yeryüzünün uyanışını görüyorsunuz. Özellikle aydöndü denilen çiçeğin güneşle beraber kafasının nasıl döndüğünü görüyorsunuz. Radar gibi. Çok ilginç bir çiçek. Bunun gibi yüzlerce örnek. Hepimiz aslında güneş enerjisine muhtacız. Güneş enerjisi bizim bedenimiz için ihtiyaç duyduğumuz bir enerji. Güneş ışını, hayata ait bir çok özelliklerin devreye girmesi için tetikleyici unsur. Fotosentez var, yani foto olmadan, ışık olmadan bazı şeyler başlayamıyor. Bu bitkilerde böyle, bütün kainatta da böyle. “Tasavvuf diyor ki gün gibi kevne nümâyân olmağa derler.” İşte tasavvuf, sen öyle bir güneş olacaksın ki, evrene etrafa, çevrendekilere ışık vermeye başlayacaksın.

Tasavvuf anlamaktır yetmiş iki milletin dilin
Tasavvuf âlem-i akla Süleymân olmağa derler

Yetmiş iki milletin dilini anlamak; çok evrensel bir kategori. Biz bırakın yetmiş iki milletin dilini anlamak, birbirimizi anlamakta zorlanıyoruz. Yetmiş iki dili anlamak bir metafordur, bir mecazdır, bir semboldür. Bunu iki şekilde anlamamız mümkün. Yeryüzünde yetmiş iki tane dil mi var? Bunu mu kastediyor şair? Yetmiş iki dil, ifade tarzının çokluğunu gösteren sembolik bir anlatım. Yani türlü türlü anlatım şekilleri var. Lisân-ı hâl üzere anlatım var. Mesela çiçeğin kendine has bir lisânı var. Bütün her şeyin kendine göre bir anlatım şekli var. Süleyman Peygamber(as) yetmiş iki dil, mantıku’t- tayr, yani kuşların dilini bilen bir insandı. Kuşların dilini bilmek demek yine sembolik bir anlatımdır. Oysa kimileri zannediyor ki papağan gibi kuşlar var ve Hz. Süleyman onların nasıl konuştuğunu anlıyor. Bu sadece bir cüz’üdür onun ilminin. Mantıku’t-tayr demek, kuşların dilini

anlıyor demek, aslında varlığın, kainatın, maddenin hâl lisânını anlıyor demektir. Bu masanın bir hâli var, bu bitkinin bir hâli var, bunların hepsi kendi hâl lisânlarıyla bir şeyler konuşuyor, bir şeyler ifade ediyor. Onu anlamak gerekir.

Mevlâna da bazı beyitlerde benzer şeyler söyler; "Biz yetmiş iki milletle bir oluruz, otururuz." Yetmiş iki milletle bir olmak, seyrü sülukta, o tepe noktasını yakalamış insanların, ben kendimi kurtardım siz ne hâliniz varsa görün, demesi değildir. Tekrar halka geri dönmesi suretiyle, halkın içerisinde bulunması suretiyle, onlara Hakk'ın mesajını iletmesi misyonudur. Mevlâna'da da bu vardır. Ve çok enteresandır, yetmiş iki milletle de bir olurum, diyerek bu bütüncül bakış açısını yakalamış, ayakları yere bastığı zamanda durduğu Muhammedî noktada da istikamet üzere hayatına devam etmiştir. Burada enteresan bir husus var. "Ben yetmiş iki milleti yakaladım, dolayısıyla 250 gr. ondan, 250 gr. ondan bir karışım yapayım, hepsini bir araya getireyim" demiyor. Yetmiş iki milletin yerini keşfedebilmen için durduğun yerde sağlam duracaksın. Durduğun yerden yükselmek suretiyle görebilirsin ancak onu. Aksi takdirde hepsini birbirine katarsan bulamazsın. Bir tutam ondan bir tutam bundan, bulamaç yaparsan dağılırsın, parçalanırsın. Yetmiş iki millet, adamı yetmiş iki parçaya böler. Her bir parça un ufak olur sonra. Durduğun yerde, bir yerde duracaksın, yetmiş iki yerde değil bir yerde muhkem duracaksın. O muhkem duruş, o üstüne bastığın yer seni yükseltmek suretiyle yetmiş iki milleti sana tanıtacak. Bu nokta çok önemli. Bütüncül bakış açısı, birleştirici bakış açısı belirli bir şeyi izledikten sonra gelişir. Aksi takdirde tamamen psikolojik bir iyi niyetin, bir kızgınlık neticesinde hemen o birleştirici bütünleyici düşünceden vazgeçişe dönüştüğünü görürüz. Ama seyrü sülukla elde edilmişse, eğer o kişiyi kızdırsanız bile o, Cenâb-ı Hakk'ın celâlinden bir tecelliyle "Bunda bir hikmet var" deyu yine kızmaz. Onun için bazı insanlar ben hümanistim veya ne gerek var ki, demek suretiyle benzer ifadeler kullanabilirler. O benzerlikler çok köklü ifadeler değildir, iyi niyet ifadesidir.İyi niyet de güzeldir ama köklü ve felsefî olabilmesi için belirli bir iç eğitimle oraya varmak gerekir. Çünkü aşağıda kaldığımız sürece, ormanın içinden baktığımız sürece, ağaçları görürüz sadece. Ancak ormandan yükselmek suretiyle ormanın bütününü görürüz. Ormanı bütün gören de onu, Yaratan gözüyle sevmeye başlar. Onun için Yunus

“Yaradılanı severim Yaradan’dan ötürü” diyor. Bakınız, “ötürü”yü getiriyor muhakkak, yaradılmışı severiz yalnızca, demiyor. Onları Yaradan’dan ötürü severiz, diyor. Çünkü her biri Hakk’ın bir mahzarı. Kimisi Allah’ın bir ismi, kimisi diğer ismi. Şöyle bir yeryüzüne bakılsa, herkes Allah’ın bir ismini taşıyor üstünde. O ismi taşıyan insana sen nasıl kızabilirsin? Ona kızdığın zaman Allah’a kızmış oluyorsun. O gözle baktığı zaman bir karıncayı bile incitemiyor Yunus.

“Tasavvuf âlem-i akla Süleymân olmağa derler.” Süleyman(as) çok ilginç bir peygamberdir. Bizde değişik peygamber prototipleri vardır. “Peygamber dediğin Hz. İsa(as) gibi olmalıdır, yani fakr içerisinde olmalıdır, giymiş olduğu dervişlik hırkası kırk yamalı olmalıdır.” gibi bir imaj var. Evet, böyle peygamber de gelmiştir. Çünkü yüz yirmi dört bin peygamber geldiği söyleniyor. Kur’an-ı Kerim’de adları sayılan peygamberler bellidir. Ama yüz yirmi dört bin peygamber olunca tabii, bizim peygamber bilgimizin çok az olduğu açığa çıkıyor. Kimler geldi, kimler geçti bilemiyoruz, hepsine iman ediyoruz ama isimlerini sayamıyoruz. Ancak sadece yirmi sekiz tanesinin adını sayabiliyoruz. Allah’ın selamı hepsinin üzerine olsun, hepsinden Allah razı olsun. Bunlar içerisinde fakr u zaruret içerisinde olanlar da vardı; çok zengin, mal sahibi, mülk sahibi, çok zengin, hatta imparatorluklar kurmuş peygamberler de vardı. Süleyman(as) bu tip peygamberlerden bir peygamberdir. Mülk sahibidir aynı zamanda. Hz. Süleyman’ın misyonunda gözden kaçırılmaması gerekli olan bir husus var. O da Hz. Süleyman’ın diğer varlık katmanlarının dilini biliyor olmasıdır. Hayvanlar âleminin kendi içinde imamı var, mineraller âleminin kendi içinde imamı var, bitkiler âleminin kendi içinde imamları var. Bütün bitkiler bir bitkiye bağlıdırlar. Bütün hayvanlar bir hayvana bağlıdırlar. Bütün nebât, bütün maddi âlem içlerinde bir maddi âleme, bir imama bağlıdırlar. Onların hepsi sonunda insanlık âlemine bağlıdırlar. İnsanlık nebilere bağlıdır, nebiler Hakk’a. Böyle bir kozmik hiyerarşi mevcuttur. Mesela altın mineraller âleminin imamıdır. Varlık katmanlarındaki bütün maddeler altın olabilmenin özlemi içerisindedirler. Simya ilmi de bu mekanizma üzerine kuruludur. Simya, maddi cisimlerin içerisindeki varlık olma özlemini tahrik etmek suretiyle kıymetsiz madeni kıymetli maden hâline dönüştürmek sanatıdır. Bütün varlık planlarında bu vardır. Hayvanlar âlemi içerisinde attır imam, bitkiler âlemi içerisinde güldür. Kimine göre hurmadır. Değişik

rivayetler vardır. Mesela bütün bitkiler “Ah, bir gün gül olabilsem.” der. Harflerin imamı “elif”tir.

Kur’an-ı Kerim’de peygamberimiz için ne denir? “Allah’ın Resulünde sizin için… üsve-i hasene vardır.” (Ahzâb 33/21). Sizin için model vardır. Peygamberler aynı zamanda insanlığa eğitim modelidirler. Eğer Allah insanlığa peygamber göndermeseydi, veliler göndermeseydi, insanlık âlemi soyut kavramlarla muhatap olacaktı sadece. Ve soyut kavramları pratiğe indirmekte zorlanabilirdi. Ancak içlerinden çok seçkin insanlar soyutluğu kendi içlerinde somuta indirebilirlerdi. Çok nadir, çok seçkin, çok değerli insanlar. Ama insanlığın geneli bilemezdi. Oysa velilerin yaşadığı İslam, nebilerin yaşadığı din yere inmiş, yürüyen Kur’an hâline getirilmiş, konuşan Kur’an hâline getirilmiştir. Onun için insan faktörünü devre dışı bırakan İslam teorileri, mesela Vahhabîlik gibi “Bize kitap yeter.” diyen modeller bir müddet sonra materyalizme düşer. Ama eğitimi insan üzerinden veren modeller, tasavvuf gibi, onlar baki kalır. Tasavvuf der ki kitap, isterse Kur’an olsun, insan olmadan kitap bir şey ifade etmez. İlla insan, illa insan, illa insan. İnsanı anlatmak üzere geldi Kur’an-ı Kerim. “Tamam, insan mükerrem, ama bana kitap lazım, sadece kitap bana yeter” diyemezsiniz, çünkü kitap tek başına yetmez. Bu bir illüzyondur, bir yanılsamadır. Hz. Peygamber’in(sav) elinde bir kitap yoktu. Hiç bir zaman da elinde bizim tuttuğumuz gibi bir kitap tutmadı. Ama Kur’an vardı. Neredeydi Kur’an? Kur’an, vahiyden çok sonra toplandı. Peki, Hz. Peygamber insanları Kur’an’a çağırırken hangi Kur’an’a çağırdı... Bunu düşünmemiz gerekir. Bizim elimizde tuttuğumuz Kur’an değildir, bizim elimizde tuttuğumuz Mushaf’tır. Mushaf’la Kur’an arasında fark var. Kur’an, Mushaf’ın içinde. “O, elbette değerli bir Kur’an’dır. Korunmuş bir kitaptadır” (Vâkıa 56/77-78). Kitap nedir o zaman? Kur’an, Kitab-ı Meknûn’un, gizli kitabın içinde.

Biz Kur’an’ı aldık, ezberliyoruz. Ses sanatkârları da okuyor. “Kur’an’ı o kadar güzel okuyacaklar ki..” diyor Hz. Peygamber, bakın, tenkit ediyor. “...o kadar güzel okuyacaklar ki boğazlarından aşağıya gitmeyecek.” Demek ki önemli olan Kur’an’ın içselleştirilmesi, yaşanması. Hz. Peygamber(sav) Kur’an’ı öyle üstünde taşımıyordu, kendisi kitaptı. Kendisi kitap olmakla, dışarıda duran bir kitabı okumak arasında fark var. Onun için tasavvuf Mushaf, Kur’an, Ümmü’l-Kitap ve Levh-i Mahfuz merhalelerini

çıkarak Kitab’ı okumayı bilmekten söz eder. Mesela hiç Arapça bilmeyen, doğru dürüst medrese eğitimi almamış, ümmî diyebileceğimiz bir insan; medrese ehli, okumuş, ârif, zamanın profesörü, Arapça Farsça bilen, hâfız bir âlime ders verebiliyor. Âlim olan, Arapça dahi bilmeyen, ümmî bir insana “Allah bu âyette ne kastediyor olabilir?” diye sorduğunda saatlerce süren cevaplar alabiliyor. İzah eden adam, Arapça bilmiyor, ümmî, medrese görmemiş. “Siz Arapça bilmiyorsunuz, nasıl o manayı veriyorsunuz?” dendiğinde, şu cevabı veriyor: “Oğlum, Kur’an Arapça değil ki! Mushaf Arapça ama Kur’an Allah’ça...” Allah kelâmının melekleri var, görevlileri var, her bir harfi indiren görevli var. Görevlilerle aranız iyiyse, onu anlarsınız. Bizim görevlilerle aramız iyi değil, okuyoruz da okuyoruz. Harfleri çıkarmak için gayret sarf ediyoruz, talimden geçiyoruz. Ama Mevlâna böyle Kur’an okumadı. Peygamber öyle okumadı. Bizimki bir talimdir, bu bir egzersizdir, derstir. Ama hiçbir şarkıcı aldığı şan dersleriyle sahne almaz. Sahnede başka türlü söyler. O hâlde anlamı düşünmek lazım.

Tasavvuf urvetü’l-vüskâ yükün cân ile çekmektir
Tasavvuf mahzar-ı âyât-ı gufrân olmağa derler

Hz. Süleyman’ın(as) kuşların dilini biliyor olması, diğer peygamberlerin bilmediği anlamına gelmez, sadece varlığın hâl lisanını biliyor olmasına örnektir. Bu, Hz. Süleyman’da(as) en önemli karakteristik özelliktir. Her peygamberin kendine özel neş’eleri vardır. Yani bir peygamberde bir haslet öne çıkarken, diğer peygamberde bir diğer haslet öne çıkıyor. Onun için Peygamberler tarihi Allah’ın esmasının serencamıdır. Her bir ismin gezdiği peygamberler var. Tüm isimlerin toplandığı, ism-i câmî olan peygamberler var. Mesela Hz. Muhammed(sav). Hz. Musa’yı(as) incelediğiniz zaman celâl tecellisini görürsünüz. Zaten ardından gelen Hz. İsa’nın(as) cemâl tecellisinde oluşunun diyalektiği budur. Hz. İsa(as)’ın yolu çok tasavvufi bir eylemdir aslında. Çünkü Hz. İsa’nın(as) getirdiği bir hukuk yoktur. İsa(as) bir Yahudidir. Tevrat kaybolmuştur. Daha önce bildirilen Yahudi şeriatı, yani “kavaka” içindeki mana da kaybolmuştur. Hahamların ve rabayların yorumları, ciltler dolusu fikir ve görüşleriyle dolu, yoğun bir hukuk hâlini almıştır. Oysa dinin mâneviyatı, esas gayesi şeriat değildir. “İslam eşittir şeriat” denklemi de çok büyük bir yanlıştır. Bütün dinlerin hukuk yönleri,

yani düzenlemeye yönelik yönleri vardır. Ama esas gaye o değildir. Hz. Peygamber'in hayatından çok örnekler görüyoruz hukuku tatbikettiğine dair. Hukuku bazen öyle bazen böyle yaptığı, daha esnek aldığı olmuş. Ama esnek tutmadığı bir husus var: maneviyat konusu. Esas olan maneviyattır. Yahudilik dini hukukun, şeriatın içerisinde boğulduğu vakit onlara yeniden maneviyatı hatırlatacak birisi gerekti. Bu sebeple Hz. İsa(as) hukukla gelmedi. Eksik olan ne ise onu getirdi. Eksik olan da mâneviyattı. Onun için Hz. İsa (as)'ın duruşu sufilerin duruşuyla aynıdır. Vahhabîlik, İslam dininin Musevî yönüdür. Vahhabîler İslâm dinini hukukla öyle boğdular ki bir İsa gerekiyordu o da Muhyiddin İbn Arabî oldu. Dedi ki: "Sadece hukuk değil." Tabi bu, İbn Arabî şahsında bütün arifler için söz konusudur. Mevlâna ve İbn Arabî gibi kimselerin şahsında dinin maneviyat yönü diriltildi. Onların duruşları bu açıdan çok önemlidir. Onun için İslam tasavvufu, İslam sufileri Hz. İsa misüllü bir duruş sergilerler. Ama arifan-ı Muhammediyyîn ya da Hz. Muhammed'in(sav) yolunu izleyen arifler kuşatıcıdırlar. Yani bir yönüyle Musevîdirler, bir yönüyle İsevîdirler. Hukukun ve mananın bir olduğu, bütünleştiği sistemdir İslam tasavvufu. Zaten İslam dininin Yahudilik ve Hıristiyanlığın akabinde gelişinin hikmeti de budur.

Hak Teâlâ'nın bize bildirilen doksan dokuz ismi var. Bu doksan dokuz isim eşit şekilde herkeste tecelli etmez. Bizim bilmediğimiz isimleri de aldığımız zaman ortada bir tür terkip var. Ortada bir tür bu esmâların, bu isimlerin kompozisyonu söz konusu. Bakın kompozisyon meydana gelirken değişik orantılar oluşuyor. Ne gibi? Vulgarize edeyim, misallendirme yapayım size. Nasıl bir insan hastaneye gidiyor da vücudundaki bütün minerallerin tahlili çıkarılıyor. Sizde bir mineral 200 gr. çıkıyor, bende 10 gr. Ama ben de insanım, siz de insansınız. Kimisinde demir eksik, kimisinde çinko fazla. Ama neticede, herkeste var. Bu oranlar farklı olduğu için insan vücudunda farklılıklar meydana geliyor. Kimisi hastalıklara, en ufak bir üşütmeye karşı hassas olabiliyor, kimisi daha dirençli olabiliyor. Bunların hepsi taşıdığımız minerallerin, vitaminlerin farklılığından meydana geliyor. Esmalar da aynı şekilde. Hepimiz Allah'ın isimlerini taşıyoruz üzerimizde. Fakat kiminde Kahhar, Muntakîm, Cebbar gibi isimler önde; kiminde de Rahman, Latîf, Cemâl gibi isimler... Bidâyette, daha yaratılırken, yaratılışımızdaki istidadın emdiği süt bu. Biz emdik o

sütü. Biz emdik ve kendi istidadımızı bu şekilde meydana getirdik. Hepimizde o isim var potansiyel olarak. Hepimizde bütün isimler var. Burada yapılacak olan şey o isimlerin düzenlenmesi. Eğitimde düzenleme yapılması. Yani, siz bir eğitimcisiniz, o kişide Celâl çok hakimse siz ona, bir de yedi bin Celâl ismi çek, dediğiniz zaman o adamı öldürürsünüz. Yani bir terkibî düzenleme yapılması gerekmektedir. Yoksa herkeste isim var. Kâfirde bile Allah'ın ismi var. Ama o ismin Hakîm ismi içerisinde olması, Alîm ismi içerisinde olması gerekiyor ki küfrü imana terk etsin. İşte küfrün hakikati nedir, imanın hakikati nedir gibi biraz daha bâtıni konulara girersek işte o zaman; "Küfrü de verdim kâfire/İmanı da verdim mümine/Bana seni gerek seni" diyenler safında yer almaya başlarız.

"Tasavvuf urvetü'l-vüskâ yükün cân ile çekmektir." Urvetü'l-vüskâ, Kur'an'da iki yerde zikredilir. Birincisi Bakara Sûresi 256. ayette geçer: "O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa (urvetü'l-vüskâya) yapışmıştır." Öyle kulplar vardır ki tutarsınız, elinizde kalır. Ama bu öyle bir kulptur ki eskimez, pörsümez anlamında; bir de Lokman Sûresi'nin 22. âyetinde geçer Kur'an'da. İkisinde de aynı örnek verilir. "Siz putperestlerin gittiği yolu bırakınız. Hakikatler bildirilmiştir; sağa sola sapmadan, sımsıkı bu kulpa tutunursanız doğru yolu bulursunuz." Müslümanların her namazda okuması gerekli olan Fatiha sûresinin semantik manası da budur. Çok ilginçtir, dört rekatlık namaz kılıyorsunuz birinci rekatta, ikincide, üçüncüde, dördüncüde de Fatiha istiyor. Fatiha'dan sonra serbest bırakıyor; hangi sûreyi okumak istiyorsak okuyoruz. Ama Fatiha okumazsanız namazınız olmuyor, diyor. "Çok düşünmüşümdür Allah'ım Fâtiha'ya neden böyle özel bir konum biçiyor? 'Bizi öyle bir yola yönlendir ki, öyle bir doğru yol ki, kızdıklarının gazaplandıklarının yolu değil, ve aynı zamanda da doğru yolu bulmuşken sapıtmışların yolu değil.' Vurgu ilginç ve çok önemli. 'Allah'ım beni doğru yola ulaştır, ama bu yol öyle bir yol ki bu yoldan bazıları gittiler, giderken seni kızdırdılar. Bir grup ki onlar da bu yoldan gidiyorken delalete gittiler, beni onlardan da eyleme. Demek ki onlar bir taraf, bunlar bir taraf. Sen beni istikamet üzere olanlardan eyle.' Dört rekatta da bunu okumamızı istiyor. Bunun hikmeti nedir acaba? Tabii sûrenin başında başka şeyler de var ama ben bu son bölüme dikkat çekmek istiyorum. Demek ki Allah son din olan İslam'da bu kaymalar ve sapmalara karşı çok dikkatli olmamızı istiyor. İmanı bulmak

onu muhafaza etmenin garantisi değildir. ‘Her an kayabilir, sıkı tut, yere sağlam bas. Bu çocuk oyuncağı değil, ciddi bir iş. Muhkem dur, kulpa yapış, elinden tut, bırakma. Biz seni doğru yola çıkarırız. İnsan hem ona hem buna parçalanır. O böyle çeker, bu böyle çeker. Sen bu misyona yapış, Biz seni doğru yola ulaştırırız.’ Sürekli bizden bu isteniyor. Sürekli bize bu telkin ediliyor. Cenâb-ı Allah Fatiha sûresini bizden dinlemek seviyor.

“Tasavvuf mazhar-ı âyât-ı gufrân olmağa derler.” Tasavvuf, mağfiret ayetlerinin, rahmet ve affedilme ayetlerinin mazharı olmaya derler. Kur’an’da her bir ayetin mazharı vardır. Her bir sözün mazharı vardır. Mazhar, yansıyan yer, yansıma demektir. Bir yansıyan var, bir de yansınan yer var. Bizler Hakk’ın esmasına, Hakk’ın tecelli edebilmesine zemin olmak durumundayız. Bunun olabilmesi için de “Padişah konmaz saraya hane ma’mur” olmadan diyerek dikkat çekildiği üzere O’nun gireceği yerin temiz olması lazım. Bizden istenen padişah gelmeden önce ön hazırlık yapmamız. Ön hazırlık; tasfiye, tezkiye, temizliktir. ‘Haneyi temiz tut. Sen haneyi temizlediğin anda O gelecektir.’

Tasavvuf ism-i a’zamla tasarruftur bütün kevne
Tasavvuf câmi-i ahkâm-ı Kur’ân olmağa derler

Kevn hususi anlamıyla dünya, âlem demektir. Oluş, varoluş anlamına da gelir. Hakk’ın haricinde ne varsa kevnin içine girer. Sufiler bunu bazen mâsivallah, Allah’tan başka her şey olarak da söylerler.

“Tasavvuf ism-i a’zamla tasarruftur bütün kevne.” Allah, “Allah” ismini dahi almadığı, kendi hâlinde müstağrak hâlde iken, önce bilinmekliği diledi; zuhura gelmeyi diledi. Özellikleri kendinde gizliydi; onları dışarıda temaşa etmek istedi. O’nun kendinden kendini temaşa etmek istemesi ve bilinmekliği dilemesi neticesinde varlık peyda oldu. “Küntü kenz” yani “Ben gizli bir hazine idim, bilinmekliği diledim” hadis-i kudsîsinde de vurgulandığı şekilde Allah yaratmaya başlamasıyla beraber isimler almaya başladı. Tıpkı bir ressamın resim kabiliyetinin olması ama henüz resim yapmaması sebebiyle kendisine ressam denilemeyeceği gibi. Potansiyel olarak ressam kabiliyeti vardır ama henüz bir eserini görmediğimiz için bu kişi ressamdır diyemeyiz. Mahlukat oluşmadığı için “Hâlık” ismini, yani yaratılmış âlem olmadığı için “Yaratıcı” adını, mülk âlemi olmadığı için “Mâlik” ismini henüz almamaktadır.

Bütün bu yaratılış, önce irade ile yani meşiyetle, dilemesiyle başladı. Ardından Hakk'ın isimlerinin, müteselsil olarak, peşi sıra devrana başlaması suretiyle oldu. Hakk'ın zatından bazı isimleri, ilk olarak kendisinden sâdır oldu. Kimi ariflere göre ilk önce yedi esma çıktı. Bu yedi isim daha alt isimleri doğurdu. Daha sonra bunlar kırka baliğ oldular. Kırk isim, doksan dokuza vardı ve bizim bilgimiz dahiline girecek olan doksan dokuz isimle sınırlandırıldı. Ancak şunu bilmemiz gerekiyor ki Tanrı'nın isimlerinin sonu ve sayısı yoktur. Doksan dokuzla sınırlandırılması bizim insan olarak bu planda, bu mertebede bilmemiz gerekli olan sayıyı vermesi hasebiyledir. Hadis-i şerifte Hz. Peygamber(sav) buyuruyor ki: "Allah'ın doksan dokuz ismi var, her kim bunları tahakkuk ettirtirse cennete girer." Bunu "sayarsa" diye de tercüme edenler var, o şekilde de söylenebilir ama "saymak" sadece monoton bir şekilde bir şeyi tekrarlamak değildir, "saymak" beraberinde tahakkuku getiriyorsa, bir şeyi gerçekleştirip yerleştiriyorsa ancak bu takdirde... İslam tasavvufunun bilgilendirme yönteminde "tahakkuk" kelimesi çok önem arz eder. Sufiler kendilerine "muhakkik'"derler. Muhakkik, tahakkuk ettiren öznedir. Hatta "mutasavvıf" kelimesinden çok daha üstün bir kelime olarak görürler "muhakkik" kelimesini. Tahkik eden bilgi, kendinden açığa çıkan bilgidir, bir başkasından aldığı bilgi ile konuşuyor değil, o bilgi ile arasında doğrudan irtibat vardır.

Kartezyen anlayışta bilen-bilinen arasındaki sert ayrım sebebiyle Tanrı "bilinemezler" içerisine atılmış durumdadır. Hatta bu kılıfı kabul eden Müslüman ilâhiyatçılar bile gizli olarak maalesef Kartezyen olmuş durumdalar. Oysa ki Tanrı "Ben bilinmek istiyorum" diyor. Tanrı kullarına daha sıcak ifadelerle konuşuyor. Kategorik yaklaşıp 'bilinemez'i esas aldıklarından, Tanrı ve mahlukatı arasında, âlim-mâlum arasında bir ayrım, bir uçurum inşa edildiğini görüyoruz. Bu düşüncenin tarihi süreç içerisinde yol açtığı yanlış yansımalar söz konusudur. Tanrı'dan uzaklaşma, Tanrı'yı yanında hissetmeme, modern insanda sanki Tanrı'yla bir ilişkisinin olmadığı gibi bir takım pratik sonuçlara da yol açmıştır. Bu anlayış onun günlük hayatına, siyasetine, ticaretine yansımıştır. Oysa ki Tanrı "Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız" (Kâf 50/16) derken, bunlar bu ayrımı nedense bir türlü kabul edemez hâle gelmişlerdir. Tabii birden bire olmuş

değildir bu, belirli bir süreç içerisinde Aydınlanma'dan bu yana oluşmuş bir devr-i dâim, bir gelişim çizgisi söz konusudur.

Tanrı, bu âlemde zatıyla aranmaz, çünkü arayacak olan enstrümanlar mesela beş duyu organı Tanrı'nın zatını kavramaya, algılamaya kapasite olarak müsait değildir. Peki, o zaman Tanrı bu âlemde ne ile ve nasıl bulunmaktadır? İşte esma ordusu dediğimiz tezahürlerle. Ki bunun Kur'an-ı Kerim'deki karşılığı "cünûdu's-semâvati ve'l-ard"dır (Feth 48/4). "Arz ve yer askerleri" diye geçer. Arz ve yer, bütün kâinat O'nun esmasıyla doludur; her nereye bakarsanız O'nun isimlerini görürsünüz. Ağ, o Kutsal Örücü tarafından o kadar mükemmel bir surette örülmüştür ki siz o ağın dışında hareket edemezsiniz, ister mümin ister kâfir, ister Mecûsi ister putperest, ister Müslüman ister Hıristiyan olun. İnsan olmanız ve O'nun mülkü içinde oturuyor olmanız, O'nun havasını teneffüs ediyor olmanız hasebiyle O'nun isimlerinin kontrolü altındasınız. "…O her şeyi kuşatıcıdır" (Nisâ 4/126) ayeti, "O her şeyi kuşatmıştır, çepeçevrelemiştir, Hak âlemde her şeyi kuşatmıştır" âyeti, esmaya işaret eder. "Her an O bir iştedir" başka bir âyet. Buradaki "iş" kelimesini bugünkü ticaret anlamında kullanılan iş olarak değil, zamanın en küçük birimi olarak alabiliriz. "En küçük bir birimde, anda dahi O vardır. O her an bir iştedir. O'nun mülkünün haricinde bir başka varlık kategorisi oluşamamaktadır" anlamındadır.

İnsana düşen, Hakk'ın fiillerini müşahede ederek, gözlemleyerek O'nun ismine çıkmak, o isimden müsemmaya yani ismin zatına çıkmaktır. Basamak basamak... O bize eylemlerini gösteriyor. Kur'an-ı Kerim'de veya diğer kutsal kitaplarda, peygamberlerin sözlerinde "Tanrı'nın Zatını inceleyin, araştırın, bulun" gibi bir ifadeye rastlanmaz. Bu, bazı kelâm ve felsefe ekollerinde teolojik bir hatadır. Tanrı'nın zatını yeryüzünde arattırmaya çalışan bütün akımlar beyhude bir uğraş içerisindedirler. Bütün kutsal kitaplarda anlatılır: "Bakın göklere, bakın yerlere. Bir limitle, bir sınırla, belirli bir oranda takdir ettiğimiz, o deveran eden feleklere, Güneş'e, Güneş sistemine bakın ve o ilâhî programı ve programlayıcıyı görün; bu ilâhî programı yapanı görün. O'nun fiillerini gördükten sonra zatına geçersin." Bu, insan hayatında da böyle değil midir? Biz tanımadığımız bir insanı doğrudan hemen zatıyla tanıyabilir miyiz? Mesela "Bu arkadaşımız çok kötü biridir" diyemeyiz, "Çok iyi biridir" de diyemeyiz. Çünkü alnında yazmıyor. Ondaki iyiliği ve kötülüğü fiilî olarak bir şekilde tecrübe etmem,

görmem lazım ki ondan sonra o arkadaşa belirli isimler ve sıfatlar uygun görebileyim; cesur bir arkadaş, zeki bir arkadaş, mert bir arkadaş vs. gibi isimler verebileyim. Eylemini görüyorum ondan sonra ismini veriyorum, ondan sonra o arkadaşımızla biz yakınlaşırsak, dost olursak, Anadolu tabirleriyle birbirimize “sağdıç” olursak, işte o zaman birbirimizin zatını tanımaya başlıyoruz yavaş yavaş. Buna ‘takarrub’ deniyor tasavvufta. Yani yakınlaşma. Bir şeye ne kadar yakınsanız onun hakkında o kadar bilgi sahibi olursunuz.

“Allah şüphesiz mutlak zengindir, sizler fakirsiniz” diyor âyet-i kerimede. Ontolojik fakr ne demektir? Fakir, kendinden başka bir şeye ihtiyaç duyana denir. Bütün mâsivallah, Hak’tan gayrı herşey Hakk’a muhtaçtır; dolayısıyla tek Ğanî vardır. O da Hak Teâlâ’dır. O’nun haricinde bütün mahlukat, hangi yapıda olursa olsun, muhtaçtır. Hakk’a yaklaştığımız ölçüde besleniriz. İnsanın beslenme kaynağı, insanın mekanizmalarını şarj edeceği kaynağı Hak Teâlâ’dır. Çünkü O’ndan gelmişiz ve O’nun ruhunu emanet olarak taşımaktayız. Çünkü Hak ‘Ben ona bütün isimlerimi yükledim’ diyor. Ayet-i kerimede “Allah Adem’i yarattı, sonra ona bütün isimlerini, öğretti” buyurulur. Dolayısıyla Allah’ın bütün isimleri insana yüklenmiş vaziyettedir. İşte bu isimler trafiğini, isimler tiyatrosunu iyi bilirsek âlemde Hakk’ın isimleri arasında cereyan eden bu tatlı devr-i dâimi, zaman zaman cereyan eden derin mücadeleyi iyi kavrayabilirsek, bize yüklenen ilâhî isimlerin mazharı olmuş oluruz; onları hakkıyla yansıtırız.

Tanrı’nın isimlerinin her biri zaman içerisinde tanrı kabul edildiler. Yani o dinin mensupları tarafından her bir isim birer tanrıymış gibi telakki edilmek suretiyle, çok tanrılı dinler çıktı ortaya. Mesela bugün Hinduizm’e baktığımız zaman değişik figürler vardır; Şiva vardır, Brahman vardır, vs. Bunların her biri Tanrı’nın bir ismidir aslında. Mesela Viştu aslında Kahhar isminin karşılığıdır. Kahhar, kahredici anlamındaki ismin karşılığıdır. Bir Hindistan seyahatinde, bir Hindu arkadaş bana “Sizler bizleri çok tanrılı olmakla suçluyorsunuz aslında sizde doksan dokuz tane tanrı var” demişti. Onun mantığıyla doğru. Bizdeki doksan dokuz isimin her biri Tanrı’nın bir veçhesini gösteriyor. Onlarda da gülen tanrı var, ağlayan tanrı var, merhamet tanrısı var, kahredici tanrı var… Bunların hepsi bizde de var, sıfatlar olarak baktığımız zaman. Kahhar, Muntakim, Cebbar gibi isimleri olan aynı Tanrı’nın Rauf ismi var, Rahim ismi var, Rahman ismi var…

Fakat burada İslam maneviyatını diğer maneviyatlardan ayıran önemli bir hususiyet var: Enerjinin, bütün isimlerin üstündeki o yegâne Rabden; tek kaynaktan gelip esmaların üzerine düştüğü gerçeği. Bu çok önemli bir şey. Diğerlerinde ise her bir tanrı müstakil bir enerji kaynağı. Böylece ortaya bir politeizm veya enerji kargaşası çıkıyor. Oysa İslam'da munis bir yaklaşım vardır. O, Ehad'dir, tektir. Yalnız ve yalnız O vardır. Her şey, O'ndan neşet etmektedir: Âlemin devri, enerjisi, beslenmesi, insanın ruhunun beslenmesi vs.

Bir gülü düşünün; su verilmediğinde, damarlarına enerji gitmediğinde bir müddet sonra solar. Onun, bedeninin ihtiyacı olan enerjiyi sudan alması gerekiyor. Biz, bedenimizin ihtiyacı olan bu enerjiyi besinlerden ve güneşten alabiliriz. Ama ruhumuzun da enerjiye ihtiyacı var. Ruhumuzu beslediğimiz zaman bedenimiz de güzelleşir; çünkü ruh, bedenini de besler. Ruhun beslenmesi bedenin beslenmesinden çok daha önemli. XVIII. yüzyıldan beri modern insan, bedenini beslemeyi öne alan, ruhunu beslemeyi ikinci plana atan, hatta bu ikincisini tamamen ihmal eden bir insan tipi oldu. Bundan dolayı da tek taraflı olarak semirildi, büyüdü, serpildi ama bir canavar çıktı ortaya: Ruhu olmayan bir heykel. O açıdan ruhu besleyen kaynakları da iyi bilmemiz gerekiyor. İşte âlem de, kozmos da Tanrı isimleriyle cereyan etmekte. Her yerde O'nun ismi var. Bir kul olarak, O'nun yaratmış olduğu bir varlık olarak, biz O'nu önce fiillerini ve ardından isimlerini tanımak suretiyle tanımaya başlayacağız. Doğrudan zatını tanımaya gitmeyeceğiz. Tefekkür edilecek bir alan değildir orası çünkü. Oraya "münteha'l-medârik" der sufiler, "idraklerin bittiği nokta" Artık oraya en mukarreb melek Cebrail bile -ki bir sıfattır; Cebrail bile bir sıfattır, bir araçtır- o bile o alana giremez. Miraç sembolizmini iyi inceleyecek olursak merhale merhale, Burak isimli bir araçla o Sultân-ı Enbiyâ'yı bir yerlere çıkarmıştır. Her merhalede bir nebinin kalitesiyle görüşmüştür, ama daha sonra, Burak'ın da yandığı yani araçların hepsinin yandığı, bütün vesilelerin artık kalktığı bir noktada Cebrail de "Ben bundan ileriye geçemem ya Muhammed!" demiştir. Sufilerin tabiriyle söyleyeceğim; Hz. Muhammed'in(sav) hakikatinin bir sıfatıydı, aslına rücu etmek suretiyle dıştaki Cebrail Hz. Muhammed'e(sav) katıldı ve Peygamber (sav), bir hayli merhaleyi araçla gittikten sonra tek başına, hiçbir vasıf almadan, hiçbir araç almadan Padişah'ın sarayına ulaştı. Oraya mutlak

hakikat veya çıplak hakikat denir. Çıplak hakikat, hiçbir vasfın, özelliğin, sıfatın kendi üstüne giydirilmediği yalın hâli: Allah.

İşte bu isimler hiyerarşisinde öyle isimler var ki, mesela akaid kitaplarında da yazan ümmehât-ı seb'a 'yedi ana isim' dediğimiz, hayat, kıdem, semi', basar... Sonra temel isimlerin altında yedi ismin on dörde çıktığını ve ilâ âhir çoğaldığını görmekteyiz. Bu isimler hiyerarşisi içerisinde bir isim var ki o isme "ism-i a'zam" deniyor. İsm-i a'zam; en büyük isim. Yani hem nicelik hem nitelik olarak en mükemmel isim. Fakat bu isim, isim olarak yok… Kâdir, Muntakîm, Hakîm; her biri bir isim. Her bir ismin karşılığı, bir anlamı var. Alîm dediğimiz zaman Hak Teâlâ'nın bilen, bilici özelliğini öne alıyoruz. Hakîm dediğimiz zaman hikmet sahibi oluşunu söylüyoruz, Adl dediğimiz zaman adaletle hükmettiğini söylüyoruz. Muksit dediğimiz zaman her şeyi yerli yerine dağıttığını, tevdî ettiğini, kimin neye istihkakı, yani kimin neye hakkı varsa onu ona verdiğini anlıyoruz.

İşte bu isimlerin içerisinde bir isim var ki ism-i a'zam. İsm-i a'zam bütün isimlerin imamı. Bütün isimler ondan çıktı, fakat o ismin karşılığı yok. Bazı âlimler demişlerdir ki "o isim lafza-ı celâl" olsa gerek, yani Allah.

Bazı telaffuzlar bazı mistik akımlarda çok önemlidir. Mesela kabalacılık veya diğer bazı akımlarda isimlerin doğru telaffuz edilmesi, tam harflerin mahrecinden çıkarılması önemlidir, İslam tasavvufunda da önemlidir. Neden önemlidir? Çünkü her bir ismin tedai ettiği kategoriler var, her bir ismin çağrıştırdığı, çekeceği çekim alanları vardır. Kimileri demişlerdir ki "Allah" ism-i şerifi ism-i a'zamdır. Kimileri demiştir ki: "Hayır, Allah ismi, ism-i a'zam olamaz" Peki nedir o zaman? Bazıları, "Hû" ismi ism-i a'zamdır, demişlerdir. Çünkü isim değil bir zamirdir; işaret ediyor, "O" diyor sadece. Ve nefes-i Rahmânî ile irtibatı var. Tanrı'nın âleme nefes vermesiyle de irtibatı var. Huuu... Çok hızlı söylenildiğinde bir nefes alış veriş temrini. Nefesin sembolizmi bütün dinlerde çok önemlidir.

"Nefes", İbranicede de Arapçada da aynı kelimelerdir. Nefs kelimesi, yani entite, yani benlik dediğimiz şey de, oradan gelir. Yani biz nefesle varolduk. Biz bir nefes mahsulüyüz. O ilâhî nefha bize üflenmek suretiyle biz varolduk. O zaman biz nefesin çocuklarıyız. Varolmamız için de nefese muhtacız. Bu nefes, ilâhî nefes olduğunda bizi, bu varlık planına getirmişti, yine bu varlık planı içerisinde, bu madde içerisinde bizim ruhumuzu

canlandıracak olan da aynı şekilde bu ilâhî nefestir. Onun için biz nefese muhtacız. Her dinde belirli rakamlar vardır. Bu bir olabilir, iki olabilir... Üç olabilir, dediğimiz zaman bu teslistir, Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık bizden uzaktır. İslam'da da teslis vardır ama İslam'daki teslis Hıristiyanlık'taki teslis değildir. Yani muhteva farklıdır. Teslis üçleme demektir. "Allah bir şeyi murat ettiği zaman 'kün fe yekün' der. 'Kün' diyen kim? Kâin-i hakiki! Kâin-i hakikî, ol der, olur. Burada üç parça vardır. Mükemmel oluş âlemde ancak bu üç parçanın bir araya gelmesiyle olur. Gramerde de böyledir, yani siz bir cümle kuracağınız zaman, "ben" dedikten sonra fiil ve yer getireceksiniz onun sonuna. "Gittim." "Nereye?" "Ankara'ya." Cümle şimdi tamam oldu. Şimdi bu üçlemedir, ama teslis değildir.

Hıristiyanlıktaki üçleme, bu teslisin teolojik plana aktarılmasıdır ki İslam onu terk için gelmiştir. Yani "Baba, Oğul, Ruhu'l-Kudüs" üçlemesi. Bizde kainattaki ol sözü, ol ve oluş, üçü bir araya geliyor. "Üçü de 'ol' diyen Tanrı'nın çocuğudur" demediğimiz için, Müslüman teolojisinde üçleme hiçbir mahzur teşkil etmez, şirke mahal bırakmaz. Kur'an-ı Kerim'de sık sık geçer: Allah âlemi altı günde yaratmıştır, sonra Allah âleme istiva etmiştir yedinci günde. Dolayısıyla bunlardan yola çıkarak yediyi Hıristiyanlıktan aldık, sekiz şuradan alındı, dokuz Hinduizmden geçti gibi bazı tedavüller olmuştur, yaklaşımına kapılmamak gerekir. Bunlar evrensel arketiplerdir. Her yerde, her dilde kullanılabilirler. İsimler çok önemli değildir. Önemli olan, isimlerle ne kastedildiğidir. Hz. Ali Efendimiz ile Hz. Ali'ye karşı çıkanlar arasında o meşhur hadisede ihtilafları çözmek isteyenler diyorlardı ki "Kur'an hakem olsun." Bu söz, söz olarak kötü mü? Çok güzel. "Kur'an hakem olsun!", fakat Hz. Ali Efendimiz, o Sultan-ı Evliya, Sertac-ı Evliya ne dedi: "Sizin sözünüz doğru ama siz bununla bir hinlik kastediyorsunuz." Asıl olan, kastedilendir.

Hakk'ın isimleri muhteşem bir isimler hiyerarşisi getiriyor gözümüzün önüne. Bu isimlerin deruni niteliklerinin farklı oluşu aslında âlemin yapı taşlarını teşkil eder. Mesela "Hayy" ismi çok önemli ve çok enerjik bir isimdir. "Hayy", canlılığın, cânın, hayatın, bütün âleme geldiği ismidir. Âlem Hayy ismi ile ayakta durur. Evreni kâinatı ayakta tutan O'nun Hayy ismidir. Hayy ismi, tekmile geldiğinde, Hâlık ismi ile beraber kullanıldığında yapıcı, can verici hâle gelir. Musavvir ismi, şekil veriyor ve o şeklin içine Hayy ismi üfleniyor. Hepsinin arkasında bir isim var, o da

İsm-i a’zam. Sufiler diyorlar ki: “En bilinen isimlerden başlayacağız, basamak basamak ilerlemek suretiyle ism-i a’zam bulunacak.” İsm-i a’zamın bazen şahsi bir isim olduğu da söylenir. Yani yolculuğunuz neticesinde Tanrı’nın isimlerinden size bildirilen, ism-i a’zamdır. O isim size hastır, size özeldir.

Âlemde çeşitlilik mi var, insanlar arsında farklılık mı var? İnsanların bazısı diğer bazısını anlamıyor mu? Renklerde, boylarda, anlayışlarda, neşelerde, zevklerde, hepimiz insan olsak da bir alt kategoride farklılıklar mı var? Bunun sebebi, Allah’ın isimlerinin farklı oluşudur. Her birimiz Hakk’ın başka bir isminin tasarrufu altındayız. Herkeste Allah’ın isimleri var. Fakat bazımızda içlerinden bir tanesi önde yer alıyor, diğerleri onun ardında sıralanıyor. Bazımızda Allah’ın Rahmân sıfatı en ön sırada bulunuyor ondan sonra diğerleri sıralanıyor muhtelif şekillerde. Bazımızda Hakk’ın Celâl ismi ön sırada geliyor. Tabii ki bu isimlerin o kişi üzerindeki yerleşimini bilmek “Men arefe nefsehû fekad arefe Rabbehû” dersleriyle alakalıdır. Yani kişinin kendini tanıması, kendini bilmesi demektir aslında. Kendisindeki genetik yapının dizilişi gibi kendisindeki isimlerin dizilişini bilmesi demektir. Ben şu ismin imamesi altındayım, şu ismin öznelliği altındayım, dediği zaman kişi oradan Rabbinin zatını bulmaya doğru gidecektir. Dolayısıyla isimler, fizik âlem ve insanı tanımada, insanın Tanrı’ya ulaşmasında en önemli araçlardır. Biz, Tanrı’nın isimlerini bulmak suretiyle O’nunla irtibat kurmaya başlıyoruz. Onun için de sufiler Hakk’ın isimlerini zikretmek, anmak, saymak suretiyle bazı uygulamalar yaparlar. Bu bir tek sufilerde değil bütün dinlerde yer alan bir pratiktir. İslam’da da dinin içinde yer alır. Sadece sufiler değil, beş vakit namaz kılan her müslüman her rekatta Fâtiha suresini tekrar tekrar okur. Secdede tesbih eder. Üç, beş yedi... tekrar tesbih eder. Namazın ardından otuz üçer defa tesbih çeker; tesbih, tahmid, tekbir eder. Hz. Peygamber tarafından adedi bildirilmiştir. Bunda bir hikmet vardır.

İş, buradan yola çıkarak hurufî felsefe ve numerolojiye gibi branşlara gider. Bunlar da bilimin çok kutsal parçalarıdır, fakat bunların dejenere olmuş şekilleri de vardır. İhtiyatlı ve dikkatli olunduğu sürece bütün dinlerde numeroloji vardır. Peygamberimizin rakamları vardır, sayıları vardır. Rakamlar bizim hayatımızda çok önemli bir yer işgal eder. Aslında bu isimlerin sayılarının aşağıya doğru inişi antik dünyada matematiğin

başlangıcı olarak görülür. Yani insanın saymaya bu şekilde başladığı bilgisi matematik tarihi üzerine yazılan kitaplarda, mesela René Guenon'un kitabında yer alır. Adem saymayı bilmezdi, Tanrı ona kendi isimlerini öğretti ve Peygamber ona "men ahsâhâ" dediği için Allah'ın isimlerini saymak suretiyle, o isimlerin arasındaki kaliteleri sayarak ilk matematik ilmi başladı.

Şayet âlemin işleyişini sinema şeritleri gibi donduracak olsak âlemin sırlarını görürdük. Hepimiz birer ruhuz ve esasında daimi olan, ölümsüz olan O'dur. Ama biz O'nu bilmediğimiz için bedenlerimize bakarak diyoruz ki "ben, sen, bu, şu, o." Bu tabii bizim dıştaki benimiz. İşte Allah Teâlâ'nın isimlerinin dıştaki tecellisi, bu isimlerin birbirini izleyiş şeması, tekrarlanmak suretiyle kişide tahakkuk ediyor. Onun için her gün Hakk'ın bazı isimlerini tekrarlamak suretiyle, bu tecellileri üzerimizde tahakkuk ettirmemiz gerekiyor.

İbranicede, Tanrı'nın ism-i a'zamı, yani en üst ismi gizlidir, telaffuz edilmemelidir. Telaffuz edecek olanlar en üst derecede temizlenmiş olanlardır. İslam'da ise mana olarak buna benzeyen fakat uygulamada bundan farklı bir durum söz konusudur. İslam'da "men tezekka" denilir. Eğer bir kişi temizlenme sürecinden, tasfiye ve tezkiye merhalelerinden geçmemişse o isim onda açığa çıkmaz.

Sufi eğitiminde, bu isimler sayıları belirli oranlarda anılmak suretiyle kişide bir nur oluşturmaya başlarlar. Yani siz Hak ismini, Hayy ismini, Hu ismini, Kahhar ismini, ilâ âhir, muhtelif isimleri muhtelif sayılarda her gün günlük bir vazife olarak telaffuz etmekle o isimlerin enerjisini nura, isimleri nura döndürmeye başlarsınız ve sizde o nur oluşmaya başlar. Gerçek sufiler odaya girdikleri zaman, "Ooo hoş geldin Kayyum! Hoş geldin Hayy!" derler. Neden? Hangi ismi çekiyorsa o ismin nuru alnında görüldüğünden dolayı. Biz ise Ahmet, Mehmet diyoruz, onu bile diyemiyoruz. Ahmet'e Mehmet diyoruz, o isimleri bile karıştırıyoruz. Bazen de ehl-i tasavvuf latife eder, "Celâl ismini çekmekten barut gibi olmuşsun; seni bir topraklayalım" derler. Bütün dinlerde tesbihat vardır. Doğu geleneklerinde buna mantra denir, mantra bazen anlamsız bir kelime olabilir. Hiçbir manası yoktur. Amaç, önce isimleri saymayı ve dikkatinizi o isim üzerinde toplamayı öğretmektir. Bir ismin üzerinde dikkatin toplanması, bu çok önemlidir. Bir ismi sayarak önce dikkatinizi orada toplarsınız, toplanan

dikkat o ismin anlamını canlandırır, o ismin anlamını getirir. Modern insan, dikkati dağılmış insandır; nesneler çok, eşya çok, hayatın dikkat dağıtıcı yönleri çok... Çok renklilik, dikkati dağıtır. Modern hayatın zorunlulukları dikkatimizi dağıtıyor. Dikkat, üzerinde toplanması gereken nesneden sapınca modern insanın psikolojik bunalımları başlıyor.

“Tasavvuf ism-i a’zamla tasarruftur bütün kevne” mısrasından geldik buraya. Yine beytimize dönelim: “Tasavvuf câmi-i ahkâm-ı Kur’ân olmağa derler.” Tasarruf etmek âlemin işleyişini sağlamaktır. Onun için esma sahipleri âlemde tasarruf ediyorlar. Onlar tasarruf sahibidirler. Detayı nasıl olur? İsimlere hakim olmakla alakalı. İsimlerin altındayız. Esmaü’l-hüsnayı karşınıza koyun. Ve üzerinde düşünün. Teneffüs etmiş olduğumuz bütün zerrelerde o isimler canlıdır. Her zerrede o isimlerin müthiş akışı söz konusudur.

Tasavvuf her nazarda zât-ı Hakk’a nâzır olmaktır
Tasavvuf sufiye her müşkil âsân olmağa derler

Tasavvuf, genelde dinî ilimlerin veya insani ilimlerin hermenötik tarafıdır. Teşbih ve yorum ağırlıklı bir yönü olduğu için tasavvufi yorum, kitabi olan çok metne bağlı izah şekillerinden ayrılır. Bu açıdan bazı branşlarda sadece bir metin okunur ve harfiyen o metin izlenebilir. Ama tasavvufta bütün her şey, başta insan hayatı ardından bütün kutsal kitaplar, içinde yaşamakta olduğumuz günlük hayat, her şey yorumlanmaya ve anlamlandırılmaya muhtaçtır ve ona anlam elbisesini giydirecek olan da insandır. Bu bize ilk bakışta sistematik değilmiş gibi gelir, fakat hepsi toplandığında, ağızda bir tat kalır. O tada da biz tasavvuf diyoruz. Toplamın meydana getirdiği sinerjidir tasavvuf. “Tasavvuf her nazarda zât-ı Hakk’a nâzır olmaktır.” İsmi a’zamla bütün kainata tasarruf etme gücü kazanan sufi, her an her bakışta zat-ı Hakk’a nâzır olmaya başlar. Yani isim ve sıfat tecellilerinden zat tecellisine geçiş yapar. Bu mertebe, kainatta vuku bulan her işin hikmetini bilme makamıdır. Bu vesileyle sufi için müşkil, çözümsüz olan bir şey kalmaz. Hikmet ilmi kendisinde açıldığı için her işin gereğini hakkını vererek yerine getirir.

Tasavvuf ilm-i Hakk’a sînesini mahzen etmektir
Tasavvuf sufi bir katreyken ummân olmağa derler

İbrahim Efendi bu beytinde yine çok geniş açılımlar yapıyor.Özellikle birinci mısrada diyor ki; tasavvuf, Hak ilmine, Hakk'ın bilinmesine, marifete sînesini mahzen etme sanatıdır. Mahzen hazinenin muhafaza altına alındığı yerdir.

Türkçede sîne var, kalp var, gönül var, yürek var. Türkçeyi zenginleştiren, bu manevi terimlerin Türkçeye nakledilmesi olmuştur. Mesela melekut, ceberut, asuman, eflak yerine göre hepsi gökyüzü demektir. Modern hayatla beraber maddenin hakim kılınması neticesinde maneviyat terminolojisi geri adım attı. Onun yerine maddi terminoloji geçti. “Sîne” kelimesi de bu manevi zenginliklerimizden biri. Mevlâna'yı okuyanlar çok iyi bilirler. Daha ilk beytinde “sîne hâhem” diye başlar. “Bişnev ez ney çün şikayet mi küned” diye başlayan 18 beyitin arasında yer alır bu ifade. Neyin feryadını, neden feryat ettiğini anlayabilmek için öyle bir yürek, öyle bir sîne gerekir ki...

Tasavvufi ilimler, akli ilimlerle başlayıp, aklın taşıdığı bilgilerin, kalbe indirilmesi suretiyle oluşan bir hamuledir. Dolayısıyla aklın devre dışı bırakılması söz konusu değildir. Ancak ve ancak, son nokta akılla konulmamaktadır. Akıl çok güzel bir araç olarak hizmet eder. Süvari ve at benzetmesinde, süvari ruhtur; at ise onun yönlendirdiği akıldır. Dolayısıyla aklın çok önemli bir araç yönü vardır sufilerde de. Tek farkla ki, hüküm koyma noktasında sadece beş duyu organına dayanan verilerin yeterli bilgiler sunamayacağı kanaatindedirler. Dolayısıyla böyle söyleyen sufiler, aslında var olandan bir şey götürmemekte, aksine akla başka özellikler ilave etmektedirler. Böylece aklın kapsama alanını daha da geliştirmektedirler aslında. Kimileri bunu aklı bir kenara atıp sadece kalbi öne almak suretinde anlıyor. Hâlbuki sufilerde olan, aklın, kalbin hakimiyetinde kullanılmasıdır. Dolayısıyla tasavvufi yaklaşım, tasavvufi bakış açısı akla ilave bir melekedir. Böyle bir ilave olunca akıl daha da güçlü hâle geliyor.

“Tasavvuf ilm-i Hakk'a sînesini mahzen etmektir.” Bir kerre Hakk'ı tanımlamamız lazım önce. Tasavvufi bakış açısıyla âlem ve bütün nesneler “halk” âleminde eşittir. İnsan olarak, içimizde taşıdığımız öz bakımından hepimiz aynı ruhu taşıyoruz. Kaynak ve öz olarak hepimiz aynı esastan gelmekteyiz. Âlemin ruhu, kainatın ruhu neyse bizim de ruhumuz odur. Dolayısıyla tek bir sistem var, bütün kainatta, bütün evrende. “…Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak

görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların âciz ve bitkin halde sana dönecektir" (Mülk 67/3-4) diyor Kur'an-ı Kerim'de. Kafanı indirip kaldırmaktan gözlerin yorulacak. Yine de bulamayacaksın. Bu mükemmel sistemin kurcusunun İslam geleneğindeki adı Allah; O'nun almış olduğu isimlerden birisi Hak. O Hak bütün evreni kuşatan, bütün evrene varlığını veren, almayan… Biz alıcı konumundayız, o ise verici konumunda. O herhangi bir şeyi kendi devamlılığı için almayan yegane varlık. Her şeyi, ilmiyle, bilgisiyle, yasasıyla ihata etmiş, kuşatmış vaziyette. Bütün evren O'nun koymuş olduğu o, fizikçinin "fizik yasaları" dediği, biyoloğun "biyoloji kanunları" dediği, her bir neş'enin ayrı ayrı isimlerde andığı, ilâhiyatçının gelip Allah'ın kanunları dediği esaslarla kayıtlı. Hepsinin ardında tek bir varlık var esasında, O yegane varlık. İnsanların hakkında ihtilaf etmesinin sebebi sadece dil farkından kaynaklanıyor. Sufi anlayışına göre bu yegane varlık, bizden ayrı bizden ötelerde bir varlık değil… O bize, bizi yarattığında, kendi ruhundan üflediğinde, bizi kendisine muhatap olarak seçtiğinde bizim sînemize hitap etti. Dolayısıyla sîne burada önemli bir motif oluyor. Klasik kelâm ilmine göre Tanrı her türlü mekândan ve zamandan münezzehtir. Hiçbir şey Allah'ı kuşatamaz. Fakat kendisi bazen, kendisine bir yer seçmekte, bazı yerlerde olduğunu söylemektedir kitabında. Mesela bir hadis-i kudsîde: "Ben açtım, beni doyurmadın" der. Ne kadar sıcak bir ifade. Düşünün öyle bir Tanrı ki, öyle bir Allah ki size hitap ediyor "Ben açtım, beni niye doyurmadın." Klasik kelâm ilmine göre Tanrı açlık denen şeyden uzaktır, aç kalamaz. Öyleyse bu ne demek? Ama O öyle söylüyor? Demek ki Allah da latifeyi seviyor. Şimdi siz bu ifadeyi harfî bir ifade olarak ele alırsanız, Allah aç olmuş ve bundan gerçekten şikayet ediyor anlamı çıkartırsınız. Ama burada bir mecaz, bir sembolik anlatım vardır. "Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla" türünden… Bir şeyi açıkça anlatmak anlamayanadır. Lafı uzatmak anlamayan içindir. Ârife bir tarif, bir işaret kifayet eder. Anlayışı yükselen insanlara uzun uzun bir şeyi anlatmaya gerek yoktur, bir iki işaretle, bir iki temasla, şu şuraya işaret ediyor denince, karşı taraf bunu anlayacaktır. Hak, kendisine muhatap olarak, ayna olarak insanı yarattığında ve ona "Ben senin Rabbin değil miyim?" dediğinde, bu soruya muhatap olan insan "bela" cevabını verdiğinde, kafa kulağı, kafa diliyle buna cevap vermiş değildir. İnsan orada bir sîne, yekpare bir kalp, yekpare bir gönül hâlindedir. Ve o gönül O'na "evet" demiştir. "Ben aç olduğum zaman beni doyurmadın" demesi

Hakk’ın, kullarımın içerisindeki aç insanlarla ilgilenmedin, demektir. Demek ki Hak, bazen yeryüzündeki bazı şeylerle paralellik kılıyor. O’nun bir kuluna eziyet ettiniz, O’na eziyet ettiniz. “Ben hastaydım beni ziyaret etmedin” diyor. Bir hastayı ziyaret etmemek, Hakk’ı ziyaret etmemek anlamına geliyor. Yine bir başka hadis-i kudsîde “Beni hiçbir şey kuşatamadı, hiçbir şey beni alamadı, hiçbir şey Beni ihata edemedi, yalnız ve yalnız mümin kulumun kalbine sığdım. Hiçbir şeye sığmadım, ama inanan bir kalpteyim Ben” diyor, “O kalbe sığdım.” Bakın, kendisine bir yer buluyor “Kalbe sığdım Ben” diyor. Dolayısıyla kalp bu gelenek içerisinde beytullah adını alıyor, yani Allah’ın evi, Allah’ın girip yerleştiği, oturduğu bir yer olarak görülüyor. Kalbin bu gözle görülmesi onu sadece biyolojik bir et parçası olmadan çok daha öte anlamlara taşıyor. Biyolojik anlamdaki, fizikî et parçasının da o nurani kalple irtibatı vardır. Ancak o kalp sadece biyolojik olan kalp değildir. Yeryüzünde ne meydana gelmişse, yeryüzünde ne görüntü arz ediyor ise, yeryüzünde ne bir fizikî görüntü arz ediyorsa, bu insanın eli, burnu, kulağı olsun, insandaki bütün melekeler olsun, her biri ilahi olan bir melekenin kopyasıdır. Veya aynı cümleyi tersten okuyalım; insanda ne görürsek; koklama, duyma, işitme, görme gibi bütün melekeler ve bütün uzuvlar ve bütün fonksiyonlar, aslında ilâhî bir özelliğin, ilâhî bir sıfatın, bir Tanrısal özelliğin yeryüzünde küçük bir numunesidir. Dolayısıyla et parçası olarak taşıdığımız bu kalbimiz aslında yüce bir melekenin insan vücûdundaki merkezidir. Zaten kalp-beyin irtibatını hala fizik de ve biyoloji de tartışılıp durmaktadır. İşte gönül onun etrafında oluşan bir şey. Sîne onun etrafında oluşan bir şey. Yürek kalpten farklı bir şey. Yürek hakeza yine Türkçeye özgü bir kelime. Daha cesaret anlamlı bir çağrışımı var. Kalbin ve kalple ilgili literatürün sonu yok. “Gönül dağı” diye bizim türkülerimize bile sirayet etmiştir. Ama günümüzde kalp tamamen kardiyolojiye indirgendi nerdeyse.

“Tasavvuf ilm-i Hakk’a sînesini mahzen etmektir.” Sîne, gönül zaten Hakk’ı kabul edecek olan yer. Zaten O’nun yeri. O zaman sîneye Hakk’ın davet edilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekir. Burada kalp tasfiyesi isimli bir pratikler düzeneği devreye girer sufilerin eğitim alanında. Kalbin tahliye ve tasfiye edilmesine dair yüzlerce madde sıralıyorlar. Modern tıp, bugün kalbi fiziken de hasta eden şeker, insülin vs. denge bozucu, kardiyak anlamda, damar özelliklerini bozucu bazı kimyasal

süreçler olduğunu biliyor. Bazı bilim adamları, daha da ileri giderek kalbi etkileyen, kalbin ritmini, yapısını bozan madde üstü bazı özellikler olabildiği kanaatlerine sahip oldular son yıllarda. Ne gibi? Aşırı hırs gibi, haset gibi, kin gibi… Bunlar, tasavvufun kalpten ilk çıkarmayı teklif ettiği şeylerdir. Hasede sahip bir insanın nabzı kaç atar diye bir çalışma yapılmamıştır. Pür haset, baştan aşağıya haset dolu, baştan aşağıya kin dolu bir insanın, biyokimyasal yapısı nasıl olur çalışması bilmiyorum var mı? Tasavvufun kalpten çıkarıp atılmasını tavsiye ettiği, nefesini bile alıp verirken dikkatli ol dediği şeyler maddi kalbin sağlığı için bile zaruri tedbirlerdir. Madde mananın dışavurumudur. Bu sebeple mesela maddeyi yavaşlatır, maddeyi dondurur, maddeyi o hızından daha yavaş bir hâle getirirseniz, enerji açığa çıkar. Enerjiyi daha da yavaşlatınız, ışık açığa çıkar. Ordan da O’na çıkılır. Bir ayette diyor ki: “Allah göklerin ve yerin nurudur.” “Allahu nuru’s-semavati ve’l-ard” (Nur 24/35). Maddeye sertliğini veren şey, o letafet merkezinden uzaklaşmış olmasıdır. Merkezden ne kadar uzaklaşırsan o kadar katılaşırsın, merkeze ne kadar yaklaşırsan o kadar sıvılaşırsın. Latîf bir hâle geliyorsun. İşte kalbin bu fonksiyonu, bizim üzerinde çalışmamız gereken bir yer olduğunu gösteriyor. Bu çalışmaların ardında, yani kalpteki tasfiye tahliye çalışmalarını yaptıktan sonra, kalp alıcı hâle geliyor. Bir alıcının üstündeki tozları, oksidasyonu sildikten sonra alış gücünün artmasına benzer bu süreç. Bir televizyon cihazında, bir radyoda, bir telsizde nasıl gerçekleşiyorsa aynı şey burada da söz konusudur. Âdeta kalp bir alış merkezidir. Bütün spritüel, manevi ilimleri almaya hazır bir merkez. Ama onun içine doldurulan haset, kin, gurur, riya, ucûb gibi manevi hastalıklar kişiyi yok eden birer saatli bomba gibidir.

Âlem diyalektik üzerine kuruludur. Bu ay altı âlemi, zıtlık üzerine kuruludur. Dolayısıyla siz güçlü olduğunuzu iddia etmeye kalktığınız anda ezerler sizi. Un ufak ederler. Bende yok, ne varsa O’nda var, ben de yok, her şey O’nda var diyenlere veriyorlar, böyle bir sistem kurulmuş. “İlm-i Hakk’a sînesini mahzen etmek...” Aslında tasavvufun başı da ortası da sonu da bu. Sîneyi, kalbi “ilm-i Hakk’ın” geleceği bir mahzen hâline getirmek. Bu nasıl gerçekleşir? Önce istenir. İnsan farkında olsa da olmasa da kendini, manevi kimliğini arayan bir varlıktır. Siz üzerinde tasavvufla ilgili bir başlık bulunan bu kitabı aldınız. Bu demektir ki, ben bu şeye talibim. Ben bir şeyler öğrenmek istiyorum, bilgilenmek istiyorum. Mevcut hâlimizde

eksiklerimiz fazla olduğu için hepimiz bize kendimizi tanıtan birilerini arıyoruz. İşte tasavvuf böyle evrensel ve herkesi ilgilendiren bir özelliğe sahip. İnsanoğlu olmamız hasebiyle, kalp taşıyor olmamız itibariyle hepimizi ilgilendiren bir yönü var. Çünkü kalp, bizim temizliğini yaparak padişahın gelmesine hazırlayacağımız mekân olacak.

“Padişah konmaz saraya hâne ma’mur olmadan.” Hâneyi ma’mur hâle getirmek için ne lazım? Bunun ilk şartı, aşkullah, muhabbetullah üzerine duyduğumuz kelâmların bizde bir karşılığının bulunmasıdır. Varsa, bir kulaktan girer beyin aracılığıyla orada bir kısa konaklamadan sonra kalbe intikal eder. Kalbe intikal eden bu sözler, kalbin bilgileri arasındadır zaten, Tasavvufta şöyle bir ilke vardır: “Biz size sizde olmayan bir şeyi öğretiyor değiliz.” Tasavvufu diğer ilim dallarından ayıran en büyük özellik budur. Diğer ilim dallarında siz sahip olmadığınız bazı şeyleri öğrenirsiniz, tasavvufta öyle değildir; dolayısıyla tasavvuf dersi yapanın işi bir bakıma kolay, bir bakıma zordur. Kolay gelir sizde zaten var olanı işlemeye çalışmak. Kalbe inen o marifetler benimsendiğinde bir tohum atılmış gibi olur ve her insan o tohumu kendi yeşertir. O tohum “veled-i kalp”tir, ona kalp çocuğu der sufiler. Kalp çocuğu büyür, bütün vücûdu kaplar, bütün vücûdu kapladığında da insanın artık eli ayağı olur. O kişi kısa bir süre yaşayacağı bu yeryüzü hayatında anlamlı bir varlık hâline gelir. Aksi takdirde anlamsız, manasız bir insan olarak yaşar. Çünkü yarın ne olacağını bilmiyor, nereye gideceğini bilmiyor, tamamen tesadüfler içerisinde. Hepimiz gözümüz bağlı gidiyoruz bir yere doğru. Nereye gittiğimizi bilmiyoruz. Her ne kadar medya, televizyon bizlere bir şeyler söylemeye çalışıyorsa da çoğu yalandır söylediklerinin.

Modern insanın önünde çok fazla büyü var. O oyuncakların, o nesnelerin içinde hakikat kırıntılarını bulabilmesi, en başta kendi kalbini bulabilmesi, tanıyabilmesi zorlaştı. Kendi kalbini bulan insanlardan bir çeşit kalpler cemiyeti kurabiliriz. Kalpten kalbe yol vardır, oysa beyinden beyine yol yoktur. Birlik kalptedir onun için birleşik kalpler cemiyeti oluşturmak gerekir aslında; birleşik beyinlerden ziyade.

“İlm-i Hakk’a sînesini mahzen etmek...” Bunun manasını teferruatlı manada öğrenmek isteyenler tasavvuf klasiklerinden istifade edebilir. Tasavvufta çok önemli bir yer işgal eder kalp ve kalbin halleri. Onun için kalp; hafâ, ahfâ, hafî, sır, mülk adını alır. Böyle değişik değişik teknik

tabirleri vardır. Her bir derinliğinde kalbin açılımı söz konusudur. Öyle kalpler vardır ki durduğu yerde Hakk'ı zikreder. Bir insan bir insana âşık olduğu zaman önce kalbi ürperir, kalbi titrer. Hatta bazısı kalp krizinden gider; ama burun krizi, kulak krizi diye bir şey yoktur. Çünkü duyguların, ilk geleceği yer kalptir. Aynı şekilde o kalbi gerçekten ait olduğu varlık olan Hakk'a teslim edenlerde de kalp başka türlü atmaya başlar. Kalbi sürekli "Allah" zikri ile meşgul olan insanlarda bir müddet sonra dil sussa bile kalp bu şekilde devranına, zikrine devam eder. Öyle insanlar el-an vardır aramızda.

Kainatın işleyişi de kalbin ritmiyle paralellik arz eder, bir senkronizasyon vardır aralarında. Vücûdumuzda arızalar meydana geldiğinde tıp ilmi diyor ki oraya yeterli kan ulaşamadığı içindir. Dolayısıyla biz de maneviyatta bazı arızalar sahibi isek, manevi kalbimize yeterli maneviyat kanının pompalanamamasından kaynaklanıyor olabilir. Âlemde boşluk yoktur. Eğer biz kalbimizi boş bırakır ve maneviyat pompalamazsak orası kötülükler tarafından doldurulacaktır. Âlemde kötü ve kötülük aslî değildir. Çekici ve cazibelidir, sadece o kadar. Uzun yıllar kötü ve kötülüğü tecrübe edenlerin ortak kanaati "huzur bulamadık" olmuştur. Bütün kötülüklerin en uç noktasına kadar onu tecrübe edenler, sonuçta bunu söylemişlerdir. Gerçek mutluluk ve huzur insanda aslî olan özelliktedir; o da doğruluktur, iyiliktir, güzelliktir.

"Tasavvuf sufi bir katreyken ummân olmağa derler." Tasavvuf senin bir damla iken umman olmanı öğretendir. Suyun içerisinde damlalar bir araya gelmek suretiyle kasedeki, şişedeki suyu meydana getiriyor. Bu su, bardağın içerisindeyse de aslında ait olduğu bir yer var. Sufiler bazen dereler, ırmaklar misalleriyle anlatırlar suyun oluşumunu. Her biri yatağında akar ve bir yere varır. İşte o damlalar ait olduğu yere vardığında gerçek anlamlarını kazanırlar. Umman yani deniz ya da okyanus bir damlanın ait olduğu yerdir.

Ey insan! Sen kendini bir damla sanıyorsun, kendini bir parça su sanıyorsun işte bu yüzden sen kaynağından yabancılaşmışsın. Ait olduğun yer tayinini yapman gerekiyor. Onun eğitimini alman gerekiyor. Onun eğitimi aldığın zaman sen artık küllî bir insan, bütüncül bir insan olursun. O bütüncül insan nereden geldiğini, kim olduğunu ve nereye ait olduğunu bilir. O diyor ki "Her şey Bana ait, her şey sonunda Bana dönecek." Sana

sahibini bildiriyor, sense kaçmaya çalışıyorsun, “Hayır, ben Sana ait değilim.” diyorsun. “Ben senin değilim” diyorsun. Oysa her şey bir bağlam içerisindedir, her şey irtibattadır. İdrak etsen de etmesen de bağlantıdasın. İnsan olman hasebiyle O’nun kurmuş olduğu o mükemmel ağın dışına çıkamazsın. Kabine inenler, kabul etsen de etmesen de O’ndan. Her şey O’nun. Tek istenilen şey bunu idrak etmen. İnadı bırak. Gururu, kibri bırak. İsyanı bırak. Boyun kes. Yani eyvallah de, kabul et. Kabul edene, boynunu bükene daha fazla veriyorlar. Daha fazla açılım elde edilir. Aksi olduğu sürece direnmek mümkün değil. O’na isyan mümkün değil. O’na direnmek mümkün değil. Sisteme isyan mümkün değil. Sistem o kadar mükemmel ki sadece uyum bekliyor, devrana sen de katıl, cümbüş olsun. Aksi durumda kaos meydana geliyor. Sen o mükemmel sistemi koparmaya çalışıyorsun ve ilk kopan da ilk arıza da sende başlıyor zaten. O hâlde o büyük hayat enerjisine sen de eklemle kendini. O mükemmel enerjiyi sen de içine çek.

Âriflerin, İslam sufilerinin dantel dantel işleyerek bugünlere kadar taşıdığı o devasa o muhteşem İslam irfanı; tasavvuftur. “Tasavvuf sufi bir katreyken ummân olmağa derler.” İnsanı kendini bir katre olarak bir damla olarak görme bilincinden umman olma bilincine, cüz’i anlayıştan küllî anlayışa taşıma sanatıdır. Aksi takdirde sen kendini sadece buraya atılmış bir parça, bir varlık olarak görürsün. Yabancılaşmış, kuşku ve kaygı içerisinde bir varlık. Diğerinde ise bir umman insan tipi. “Ben bir okyanusum, ben bir büyük denizim, ben O’nun bir parçasıyım” bilinci. En şerefli varlık olan insana yakışan anlayış tarzı da budur.

Tasavvuf külli yakmaktır vücûdun nâr-ı lâ ile
Tasavvuf nûr-ı illâ ile insân olmağa derler

Her dilde, bağlı olduğu dine ait inancı telaffuz ve tasdik ettiğiniz bazı kelimeler vardır. Bu kelimeler birinci derecede öneme sahip değildir. Birinci derecede önem kalp ile tasdiktir. Kalpte var olan bir şeyi bir de dil ile ifade ederseniz iç ve dış uyumu meydana gelir. Ama dil ile söyleseniz veya söyleyemeseniz de kalbinizde o sevgi var ise esas olan odur. Dil ile söylenmesi ise arızidir. Problemli olan, kalpte sevmediğimiz hâlde dilde seviyorum yalanını, münafıklığını, ikiyüzlülüğünü yapma sanatıdır. Bu yalan modern insanın diline çokça yapışmış durumdadır. Ama kalpte yer etmediği sürece o yalan, bir müddet sonra insanı âdeta fizyolojik olarak etkiler. Bu anlamda “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” sözü bilimsel

bir gerçektir. Yalan söylediğinizde iki, üç, dört, beş, altı ne ise belirli bir rakamdan sonra sıkılmaya başlarsınız kendi kendinize. “Kandırıyorum tamam ama olmuyor bir tat vermiyor; tamam kandırdım ben seni ama kendimi kandıramıyorum, ben biliyorum onun doğrusunu” demek suretiyle içten içe sizi rahatsız etmeye başlar. Zaten doğruluk en güzelidir**.**

“Tasavvuf külli yakmaktır vücûdun nâr-ı lâ ile.” İslam dininde “kalp ile iman, dil ile tasdik” esasında “Lâ ilâhe illallah” diye bir ilke vardır; ardından “Muhammedun Resulullah” gelir. Çok ilginçtir; sufiler çok uzun teemmül ve tefekkürlerde bulunmuşlardır bu cümle üzerinde. “Lâ ilâhe illallah”, hem bunu dillerine vird olarak yerleştirmişler hem de enerjisini kalplerine indirmişlerdir. Gerçekten çok önemli bir enerjisi vardır “Lâ ilâhe illallah”ın.

Yeryüzünde maneviyatlar tarihi vardır, her maneviyatın kelimeleri kendi devresi içerisinde meşrudur, açıktır ve etkilidir. Dolayısıyla “Lâ ilâhe illallah” kelimesi taşıdığı enerji itibariyle en canlı cümlelerden biridir. “Lâ ilâhe illa Allah” cümlesi, iki parçadan meydana gelir. Bu iki parçanın birinci bölümü “Lâ” ile başlar, ikinci bölümü de “illâ” ile başlar. İlki “İlâh yoktur” anlamına gelir, önce çok tehlikeli bu cümlenin söylenmesi istenir. İlâh yoktur, yani önce nefy denilen, dışlama, yoklama istenir bizden. Bu yüzden burada “lâ” kelimesi çok önemlidir. Yoktur, diye başlanır önce; vardır diye başlanmaz. Bu durumun niçin böyle olduğu üzerinde sufiler uzun uzun düşünmüşlerdir. Neden “Lâ ilâhe” demekle başlayıp, ardından “illallah” dedirtiliyor? “Lâ ilahe”, hiçbir ilah yoktur! Sonra “Yalnız ve yalnız ve yalnız Allah vardır.” Fakat Allah zaten var, iman ediyoruz. O zaman önce “yok” denmesi neden isteniyor? İşte burada sufiler der ki “Biz tevhid makamında yaşayan varlıklar değiliz. Biz vücut mertebeleri içerisinde, ay altı âlem denilen, cisimler âlemi denilen bu âleme tenezzül etmiş, inmişiz. Bu fizikî âlem, belirli yasalarla işliyor. Bu âlemin yasaları içerisinde işleyiş ise zıtlıklarla, her nesnenin zıddıyla deveranı şeklinde oluyor. Siyah beyazla, gece gündüzle, hastalık şifa ile, hak batılla, iyilik kötülükle yeryüzündeki devrini sürdürüyor. Küfür olmasa imanın ne olduğunu bilemezdik. Burada küfür de olacak, iman da olacak. Dolayısıyla bu mücadele, aslında devinimin devamlılığı sağlayacak olan enerjinin bir adıdır.” Sufiler yakîn makamında oldukları için imanın da üstünde

kimselerdir, tahkik ehlidirler. Onların zikri “illallah”dır, “Lâ ilâhe” ile vakit kaybetmediklerini söylerler.

“Lâ ilâhe” ile önce bizden bir temizlik aşamasını katetmemiz isteniyor. Çünkü bizim yarattığımız ilahlar var ve bu ilâhlar olduğu sürece, onların yanına Allah getirilemez. Allah, ilâhlar grubu içerisinde bir ilâh değildir. Allah bizi yaratmıştır ama ilâhları biz yarattık ve bu ilâhların varlığı yoktur. O ilahlar paradır, o ilâhlar makamdır, o ilâhlar mevkidir, o ilâhlar servettir, etikettir, giyimdir, kuşamdır, markalardır, şu takımdır bu takımdır. Yani kendimizden daha fazla sevdiğimiz her şey ilâhtır.

“Lâ ilahe” derken bizden istenilen, bütün bu sahte ilâhların inkâr edilmesidir. Bazıları derler ki: “Nefsim o kadar azgın ki hem ondan hem ondan istiyor. Onu seviyorum ama Allah’ı da çok seviyorum; O da olsun bir kenarda, atmak istemiyorum. Bunlar beraber olmaz mı; hoca efendi gel bize bir yol göster.” Hâlbuki bir kalpte iki sevgi yaratılmamıştır. Büyükler “El kârda, gönül yârda” demişlerdir. Kalpte yer etmedikten sonra her şey elde kalabilir. Servet, mesela, olabildiği kadar olabilir. Çok zengin sufiler vardır tarihte, ama zordur. Paraya önem verdikçe para senden kaçar. Ama paranın peşine düşmeyenlere, paraya önem vermeyenlere para daha çok gelebilir. Bu para olabilir, makam olabilir, mevki olabilir, sevgili olabilir. Yani sufilerin mâsiva dediği her şey olabilir. Hakk’tan, Allah’tan başka her şey...

Şöyle bir soruyla gelenler oluyor: “Allah’ı seviyoruz, O bir kenarda dursun, O’na bir şey söylemiyoruz ama bir de günlük hayatımız var, ne yapacağız?” Tabii ki Allah’tan başka her şeyi inkar demek; ontolojik varlık vermeyeceğiz demektir. Yoksa herkes işinde gücünde olacak. Peygamber bile olsanız işiniz gücünüz vardır. Bir Süleyman(as) düşünülse dünyanın en zengin adamı, bir Davut (as) düşünülse... Her türlü peygamber var, zengin enbiya var, zengin evliya var, sokakta gezdiği zaman atlas libas giymiş evliya var. Ama kırk yamalı giymiş olanı da var. Yeter ki kalpte yer etmesin. Aziz Mahmut Hüdayî, sokakta görseniz iyi giyimli bir hoca efendi idi. Bu kıyafetiyle onu görenler bir şeyh efendi diyemezdi. Ama hücresine geldiğinde, Yâri ile baş başa kaldığında o libası çıkardığında altında yün abası olduğu görülürdü. Kendine iç gömlek olarak onu almış. Dışa niye söylesin, dışa niye belli etsin, kimilerinin belli ettiği gibi. Şimdi günümüzde tasavvuf modası var. Şimdilik mahzurlu değil gibi duruyor. “Şimdilik” kaydını da unutmamak lazım. Çünkü tasavvufun, tasavvufun yeniden

keşfedilmeye ihtiyacı var. İhmal edildi, hakkı yendi, kötülendi, dışlandı, yerine başka şeyler ikame edildi. Oysa binlerce senelik bir geleneği olan yerden geliyor.

Hz. Mevlâna, Hz. Şems'in ateşiyle yanıyordu. Ama Şems birden ortadan kayboldu, hakikatte de bazı sebeplerden dolayı sır olması gerekiyordu. Eğer Şems hâlâ Mevlâna'nın önünde durmaya devam edecek olsaydı, Mevlâna hakikatle yüzleşemeyecek, şeyhte takılıp kalacaktı. Oysa Şeyh bir mürebbi idi, bir öğretmendi. Ona hakikati aşıladı, ama o noktada Mevlâna'nın bir atlama yapması gerekiyordu ve yapamayınca şeyhte takılıp kalıyordu, bütün muhabbetini Şems'e yöneltiyordu. O noktada, o mürebbi, Şems-i Tebrizî, birden kendini çekti. Hiç haber vermeden yok olup, kayboldu. Mevlâna dağ taş her yerde onu aradı, ama bulamadı. Daha sonra yavaş yavaş kabullendi ve kendi ayakları üstünde durmaya başladı. İşte o zaman Mevlâna açığa çıkmaya başladı. Belki daha sonra anladı, Şems'in kendini niye sırlayarak aradan çekildiğini.

"Şems'ten bana haber getirene altın vereceğim." Bu vaadlerle ondan haber sormaya devam eder, Mevlâna. Bunu duyan bazı kötü niyetli kimseler Konya'da bu duyguları suistimal etmek için huzuruna koşarlar, "Ben Şems'i gördüm" derler. "Nerede gördün Şems'i?" "İşte ileride yokuş yukarı gidiyordu, hadi söz vermiştin bana altın ver." Mevlâna cebinden bir altın çıkarır verir. İki gün sonra başkası gelir: "Ben Şems'i gördüm." "Nerede gördün evladım?" "Falanca köyde." Ona da bir altın verir. Tabii yanındaki en samimi arkadaşları bir müddet sonra bundan rahatsız olmağa başlarlar ve derler ki "Üstad kusura bakma seni uyarmak istiyoruz, bunlar seni kandırıyorlar, bunlar Şems'i falan görmüş değiller, yalan söylüyorlar sana." Bunu duyunca Mevlâna der ki: "Ben bu altınları Şems'in yalanına veriyorum, bir de hakikatini söyleseler onlara canımı veririm." Bizimkisi de bu kabilden. Tasavvufla moda diye mi ilgileniyorlar; ilgilensinler. İnşaallah oradan hakikatine kapı açılır. Bir delikanlı, bir genç kız büyürken moda çok önemlidir, markalar çok önemlidir. Herkes yanındaki arkadaşını taklit ederek bazı şeyleri yapar. Dolayısıyla tasavvuf bir moda olsa, birileri sırf arkadaşlarına özenerek tasavvuf yapmaya çabalasa bu bile iyi bir şeydir.

Külli yakmaktır, bütünü yakmaktır. Nerede? Nâr-ı lâ'da, yani lâ ateşinde. Sen "Ben varım" dediğin sürece bütünü yakamazsın. Ben varım, ben şuyum, ben güçlüyüm, ben zenginim, ben öyle bir devlet kurdum ki kimse

yıkamaz, ben öyle bir fabrika inşa ettim ki kimse bozamaz, ben öyle bir gemi yaptım ki Tanrı gelse batıramaz, ben öyle bir füze yaptım ki gökleri delecek, kimse onun gibisini yapamaz, ben öyle gökdelen yaptım ki hiç kimse onu yıkamaz... Bütün meydan okuyanları ezmiştir, Allah. Bu sebeple mütevazı olmak lazım. "Lâ mevcude illâ hû", yani "Yalnız O var", varlıkta ve kainatta yalnız O var, senin teneffüs ettiğin havada yalnız O var, her yerde O var, O'nu hisset. O senin gibi sadece bir nesne değil, O ihata etmiş, yani kuşatmış vaziyette seni ve her şeyi. Sen O varlığın mülkündesin zaten, hisset sadece. "Lâ" demek bu idrak şuuruna ermek içindir sadece. Bu idrake ermeden maneviyat çalışmaları yapılamıyor. Yani bu ilâhlar dursun, bunun yanında ben Allah araştırmalarımı sürdüreyim, derseniz olmuyor. Hayır. Onların lâ ateşiyle yanması gerekiyor. Yoksunuz siz, biz yokuz. Onlar yok, sahte ilahlar yok.

"Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz" (Allahu'l-ğaniyyu ve entümü'l-fukara) buyuruluyor (Muhammed 47/38). Yani ontolojik olarak fakirsiniz. İsterseniz Bill Gates olun, isterseniz dünyanın en zengini olun, sizin alnınızda bu mühür var. "Allahu'l-ğaniyyu ve entümü'l-fukara."

"Tasavvuf nûr-ı illâ ile insân olmağa derler." Lâ ateşiyle önce bu mâsivayı temizledikten sonra "illâ" ile doğrusunu ikame ediyorsunuz. Şöyle bir misal verebiliriz: Öğretmen sınıfa geliyor, sınıftaki tahta yazı dolu. O yazıların yanına bir şeyler yazarsanız yazdıklarınız, o yazılar içinde kaybolur. Önce tahtanın silinmesi, sonra o silinen tahtaya güzel harfle birisinin yeni bir şeyler yazması gerekir. Bütün sanatlarda bu böyledir. Duvar boyacısıysanız, önce duvarı kazırsınız sonra boyarsınız. Önce bir silersiniz. Bir şeyi temelinden sağlam inşa etmek yanlış yapılmış bir şeyi tedavi etmekten daha iyidir. Temelin sağlam kurulması gerekir.

Tasavvuf on sekiz bin âleme dopdolu olmaktır
Tasavvuf nüh felek emrine fermân olmağa derler

Bu beyitte müthiş bir özgüven var. Siz kendinizi sadece İstanbul'un bir sokağında, bir mahallesinde, bir apartmanın şu dairesinde oturan bir varlık olarak görüyorsunuz diyelim. Bu zat diyor ki, on sekiz bin âlemi dolaşıyorum, nüh felek, dokuz felek benim emrimdedir... Ne kadar muhteşem bir bakış açısı âleme. Bu kadar büyük özgüvene sahip bir insanın yapamayacağı bir şey var mıdır acaba? On sekiz bin âleme dopdolu olmak,

demektir. On sekiz bin âlem bir metafor mudur, yoksa gerçek midir, hâlâ ispatlanmış değildir. Biz şu an, içinde bulunduğumuz Güneş sistemini biliyoruz. Bizim Güneş sistemimiz, acaba yegâne Güneş sistemi mi, acaba yegane âlem burası mı, yoksa bunun gibi daha kaç tane güneş sistemi var, acaba âlemler arası geçişlilik söz konusu mu? Bunlar, maneviyat çalışmalarıyla keşfedilen mekânlar, bölgeler, coğrafyalar... Bu sufilerden bazıları oralara seyahat etmiş kimselerdir. Siz bunlara astral seyahat mi dersiniz, ne derseniz deyiniz; oralara gitmişler ve bizlere oralardan bilgiler sunmuşlardır. Bu astral seyyahların başında Muhyiddin İbn Arabî gelir. Dakika dakika, saat saat şuradaydım buradaydım, şu gösterildi, şu öğretildi, şu giydirildi diye anlatır. Mesela der ki: “Filanca, Kudüs neşetinde, mukaddes neşette bugün bana şunları söyledi…”

“Tasavvuf dokuz felek kendi emrine fermân olmağa derler.” Eflâk ü asuman senin emrine verilecek… Astroloji ilminde bazı gezegenler yeryüzünde belirli tesirlere sahiptirler. Eğer siz cisimler âleminden, madde âleminden bir varlıksanız, maddeniz dört unsurdan meydana geldiği ve dört unsurun da rableri, dört unsurun da idarecileri Allah’ın vermiş olduğu ilimle bazı gezegenlere havale edildiği için sizin üzerinizde etkilidirler. Mesela, yeryüzündeki bütün su, sıvı, mai ne varsa Ay onlardan sorumlu olduğu için gelgitler oluşur. Ayrıca Ay tam tepeye vurduğunda, cinayetlerin, kazaların, dikkatsizliklerin, kavgaların fazlalaştığı kriminal dairelerde istatistik hâlinde bulunmaktadır. Ay’ın etkisinin en fazla olduğu zamanlar, dolunay zamanlarıdır. İnsanların daha fazla kavgaya yatkın olduğu dönemler olarak görülür. Ama siz cisimler âleminden bir varlıkken bazı dikey çalışmalarla tasavvuf yolunda ilerleyerek maneviyatı maddiyatı üzerine hakim bir varlık hâline gelirseniz, astroloji sizin için geçersiz hâle gelir. Bir peygamberin astrolojik haritasını çıkarmak çok saçma bir uğraştır. İşte on iki Rebiülevvel’de doğdu, yani 20 Nisan’a tekabül ediyor, demek ki Hz. Peygamber Efendimiz koç burcundan, demek hatadır. Keza Hz. İsa oğlak burcuydu, balık burcuydu demek de… Maneviyat ehlinin haritası ilâhî âlemde tamir edilmiştir; bu yüzden çıkarılamaz. Bir zat, nüh feleği ben idare ediyorum, senin o haritasını çıkardıklarını ben yönetiyorum, diyor; sen onun haritasını çıkarmaya çalışıyorsun. Büyük hata. Bakış açısı böyle olunca kim kime tesir ediyor sorusu çıkar ortaya. Ehlullah, fizikî tesir alan değil, fizikî tesir veren varlıklardır. Biz bunlara keramet, mucize gibi

isimler veriyoruz. Ay ikiye yarılır mı? Yarılmıştır, birileri yarmıştır. Ama ben sadece seyredebiliyorum. Demek ki böyle bir insan da var, evliyaullahtan da ayı ortadan yarabilecek insanlar vardır. Amenna ve saddakna. Demek ki tasavvuf, dokuz feleğin ehlullahın emriyle hareket ettiğini öğreten ilim dalıdır.

Tasavvuf "kul kefâ billâh" ile da'vetdürür halkı
Tasavvuf "ircîî" lafzıyla mestân olmağa derler

Yirmi bir yaşında bir delikanlı söylüyor bu sözü. İnsanın bazen ciddi karamsarlığa düştüğü oluyor. Şehâbeddin Sühreverdî idam edildiğinde otuz üç yaşındaydı; geriye beş cilt eser bırakmıştı. Büyük sufilerden Hemedanî, Hz. Muhammed Efendimiz'in(sav) hakikatini anlatan bir eser yazdığı için derisi soyulanlardan. Üç cilt mektupları, birçok da eseri var. O zat da otuz dört yaşındaydı öldürüldüğünde. Saymakla bitmeyecek kadar örnek var. Eski dönemlerde ortalama insan ömrü de bugünkü kadar olmadığından insanlar daha kısa sürede fütûhat elde edilebiliyordu. Maneviyat ortamı her ne kadar bir kişinin kendi açılımıysa da manevi dereceleri yüksek insan sayısı çoğaldıkça, onların oluşturmuş olduğu o maneviyat yapısı, o havuzun içine doğacak olan yeni nesle otomatik olarak intikal eder. Pek çok sufinin hayatlarında rastlanır; öyle bir muhitte doğar ki yedi yaşında annesinden alır bazı şeyleri, "Sekiz yaşında babamdan şunu öğrendim, on bir yaşındaydım dayımdan şunu hatmettim, on üç yaşındaydım amcamdan şunları öğrendim" diye anlatırlar. Şimdi bu zat, o şartlar altında on beş yaşına geldiği zaman bizim şu an kırk beş yaşında zor bulduğumuz şeyleri bitirmiş olur. O takdirde yirmi yaşına gelince de böyle bir şiir yazmış olmak onun için belki geç bile sayılabilir. Hayretimizin sebebi şu: Biz modern insanlar, maneviyatla, metafizikle irtibatımız koptuğu için ancak kırk - kırk beş yaşından sonra önem vermeye başlıyoruz maneviyata.

Bir de biz kendi elimizle bir kuyunun içerisinden bir şeyi bulurcasına âdeta kürdanla kazıya kazıya bulmaya çalışıyoruz. Onu okuyoruz, bunu okuyoruz, onu deviriyoruz, biraz kabiliyetimiz, nasibimiz, istidadımız varsa oradan buradan derken bir yol buluyoruz kendimize, hayatımızın sonuna doğru. Oysa bu nesilden nesile intikal ettirilen gelenek kesintiye uğramasaydı, çok daha seri sonuçlar alabilirdik, maneviyatta. Ama biz şimdi aynı şeyleri maddiyatta yapıyoruz. Bugün ellili yaşlardaki insanlar

genellikle internete girmesini bilmezler, bilgisayarın açma kapama düğmesinin yerini dahi bilmeyenler vardır. Ama on yaşında bir çocuk bilgisayarın başına geçerek onu çok iyi kullanabilir ve yaşlılar da buna şaşırırlar. Eğer siz marifete, marifet ilimlerine iltifat göstermezseniz zayi olur, nazlı bir gelin gibi çeker gider kaybolur. Meydan da sanal âlem şövalyelerine kalır. İnşaallah bir gün insanlık, gerçek değerler sisteminin marifette olduğunu, maneviyattan kopuk maddi ilerlemenin insanlığı aslından koparıp canavarlaştırdığını görecektir.

XX. yüzyıl toplumları ne kadar mühendis ne kadar matematikçi ne kadar bilgisayar uzmanı çıkardığına göre notlandırılırdı. XXI. yüzyıl toplumları ne kadar maneviyat rehberi, maneviyat ehli çıkarıp çıkaramadığına göre notlandırılacak, diye bir yaklaşımı vardır Çekoslovakya Devlet Başkanı Havel'in. Benim mühendislik ilmim yegâne ilimdir, ben bununla kendimi de Tanrı'yı da bulurum, demedikten sonra tabii ki ilim öğreneceğiz. Ama marifetullahı tahsil amacımızı unutmadan. Allah'ın yaratmış olduğu fizik âlemdeki hacmin, cismin, sürenin ve rengin - ki bunların hepsi sıfattır- ölçülmesi, biçilmesi, bunlar arasındaki oranların hesaplanması, insan hayatını kolaylaştırır tabii ki. Ama bunların hiçbiri insana kendisini tanıtmaz, onu Allah'a götürmez. Sen kendini tanımadın bu nice mühendisliktir! Kendini tanıdığın zaman mühendislik sana hizmet eder. İbn Sînâ'nın meşhur sözüdür: "Ben sizin cerrahlık dediğiniz tıp ilmini üç ayda tahsil ettim, bitirdim." İbn Sînâ cerrahtı zaten. Ama "Ben hekimlik denilen sanatı otuz senedir tahsil ediyorum, hâlâ bitiremedim" demiştir. Hekimlik, hikmet içerir çünkü. Cerrahlık ve hekimlik arasında fark vardır. Hekim olanda bir üst bilgi ve bilgelik düzeyi açılır, âdeta bir üçüncü göz açılır. O kişinin açılan o gözüyle tıp ilminde elde edeceği keşifler ve teşhisler, vereceği kararlar cerrahlığı da ilgilendirir. Pratiğe bakarak "Esas olan cerrahlıktır, adam ölmüş nasıl kesilecek, nasıl biçilecek bunu bilmek lazım, bunu bildikten sonra gerisi boş" dememek gerekir. Esas olan o ilmin üstündeki hekimliktir.

"Tasavvuf 'kul kefâ billâh' ile da'vetdürür halkı." Ankebut Sûresi, 52. ayette geçen bir ibareye atıftır bu: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter." Sufilerin bazılarında bu ayet, özellikle "kefâ billah" (Allah bana kâfidir) bölümü evrad olarak çekilir. Bu ayet, sufilere göre bir anlama gelir, sufi olmayanlara göre başka anlamlara gelir. Mesela bu ayeti bir

Vahhabî alimi okuyacak olursa “Peygamber de yoktur; mürşid de yoktur, şefaat de yoktur…” diye mana çıkarır. Ama bir sufinin lügatinde “kefâ billah” şu manaya gelir: Muhabbette, kendisiyle dost olmada, halil olmada yegâne varlık gerçekten Allah Teâlâ’dır. Allah’ı hissetmek sufilerin hayatlarında en önemli rükünlerden biridir. Onlar kitapta anlatılan Allah’tan ziyade, hissedebilecekleri bir Allah’ı, hissedebilecekleri bir Tanrı’yı aramışlardır yıllar boyu.

Bütün problem bizim Tanrı’yı görememememizden kaynaklanıyor, diye düşünenler olabilir. İlla fiziki olarak Tanrı’yı görmek gerekmiyor. O’nun enerjisi o kadar fazla ki bunu fiziksel olarak da hissedebiliriz. Gerçekten O’na samimi ve içten yaklaşıldığında Cenâb-ı Hakk, yaratmış olduğu o kuluyla ilgilenir. Bunu tecrübe edenler kitaplarında, eserlerinde söylüyorlar. Problem, Tanrı’yla diyaloğumuzun kopuk olmasıdır. Diyaloğumuzun kopuk olması sebebiyle de bir dil kuramıyoruz O’nunla konuşmak için.

Oysa ki tam teslimiyet, mülkünü O’na vermektir. Zaten vermesen de O’nun. Senden sadece bunu itiraf etmeni istiyor. Mülkü, her şeyiyle O’na vermek, sonra da, eyvallah efendim, diyerek karşısında el pençe divan durmak, Rabbim sen bana yetersin, demek... Tasavvuf “Allah bize yeter” diyerek insanları Hakk’a davet etme yoludur diyor, sufi şairimiz.

İslam düşüncesinin başladığı günden günümüze gelinceye kadar İslam’ın değişik alanlarında ürün verenlerin çoğu sufidir. Bu, bilimsel anlamda da hakkı teslim edilmiş bir gerçektir. Tefsir olsun, fıkıh olsun hangi ilim olursa olsun, tasavvufun dışındaki alanlarda eser verenlerin birçoğu sufidir. Osmanlı dönemi matematik literatürü, Osmanlı dönemi astroloji literatürü, Osmanlı dönemi fizik literatürü diye IRCICA kitaplar yayınladı. Bu kitapların sadece indeks bölümüne bakarak bu tür eserleri yazan kişilerin kaçta kaçının sufi olduğunu veya şeyh olduğunu veya bir şekilde mürid bile olsa tasavvufla irtibatlı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla İslam düşüncesi günümüze gelinceye kadar genele hükmetmiştir. Ancak daha çok Selefî ve Vahhabî düşünceye mensup âlimler de diyor ki: “Biz insanları Allah’a davet ediyoruz, bu sufiler ise insanları şirke davet ediyorlar. Allah demiyorlar, peygamber diyorlar, şeyh diyorlar, üstad diyorlar, İbn Arabî diyorlar, Yunus Emre diyorlar, Mevlâna diyorlar... Araya aracılar koyuyorlar, aracılara çağırıyorlar, oysa biz Allah’a çağırıyoruz.” Bu sözler güzel ama hakikati yansıtmıyor. Bakınız bir sufi, Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi, metninde “kefâ

billah”, Allah bize yeter demeye çağırıyor. Mürşidler, şeyhler rehberlerdir, yol göstericilerdir.

“Tasavvuf “irciî” lafzıyla mestân olmağa derler.” “İrciî”, Kur’an-ı Kerim’de geçen bir ayete telmihtir. “Dönünüz” anlamına gelir. “İrcıî ilâ rabbiki radiyaten mardiyyeh” (Fecr, 89/28) ayetinde geçen, o ayetin başındaki emre işarettir. Nasıl bir dönüş? İrciî emri, “receâ” kökünden gelen bir kelime. Bir dönüş olduğunu ve dönüşün O’na olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla dönüşü O’na olanın başlangıcı da O’dur. Aristo mantığını bile kullansanız bu sonucu elde edersiniz. Dönüşünüz nereye ise, bir gün sonuç itibariyle nereye dönecekseniz, esasında orası çıktığınız yerdir. Bir başlangıcın, çemberin, aynı noktada sonuçlanması itibariyle...“İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn.” “Biz şüphesiz O’na aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.” (Bakara 2/156). Ama başlamadığımız sürece kimse bizi dönüştüremez. Bütün rehberlerin vazifesi tohum atıp gitmektir, atıp kaçmaktır âdeta. Ondan sonra o kişi o çiçeği sular, büyütür, bir çiçek hâline getirir veya getirmez, o kendi bileceği bir şeydir. Hiç kimse kimsenin ağzını açıp kaşıkla onu beslemez. Herkesin istidadı başka başkadır. Kimseye zorla “Gel seni insan-ı kâmil yapacağım; gel seni tasavvuf ehli yapacağım.” denmez. Tasavvufta davet olmaz.

Bin kişiye tasavvuf sohbeti yapılır. O bin kişiden üç beş kişi alacağını alır. Kimisi 250 gr. alır kimisi 750 gr. alır. Herkes kesesi kadar doldurur, evine gider, o keseden yemek yapar. Allah mübarek etsin, oturur yer. Kimisi de yan gelir yatar. Hatta bohçasının altı yırtık olduğu için daha kapının dışına çıktığında içine ne konmuşsa döküle döküle gider. Bu yüzden tasavvufta zorlama olmaz. Tasavvufta şeriat, tarikat, marifet, hakikat derecelendirmeleri vardır; dört derecedir. Dinin marifetini, dinin hakikatini hemen herkese açamazsınız. Kimisi dini, hakikati veya Allah’ı tanımayı şeriat düzeyinde bilerek iktifa edecektir kimisi de oradan açılan bir kapıyla hakikate yol bulacaktır.

“Tasavvuf “irciî” lafzıyla mestân olmağa derler.” Dön, dön o Rabbine ki “Sen O’ndan razısın O da senden razı.” Sufiler Allah senden razı olsun demezler, onu demek yerine sen Allah’tan razı ol, derler. Sen Allah’tan razı mısın? Genellikle problemin kaynağı budur. Bir çok insanı isyana sevk eden budur. Allah’ın mülkünde Allah’ın sisteminde isyan ediyor. Sen O’ndan razı olduğun noktada O senden razı oluyor. Nefs-i mutmainneye ermiş,

huzur bulmuş, karar kılmış, oturmuş nefs için rızanın dışında bir şey yoktur. Fizikte şöyle bir kaide vardır; varlıkta bir nesne kendi ait olduğu yeri buluncaya kadar hareket eder. Hareket nedir diye soracak olursanız, bir fizikçiye size bu tarifi yapar. O nesne ait olduğu yere oturduğu andaki eyleminin adı sükundur. Sükuna erer, artık hareket bitmiştir. O dinginlik hâli, sükun hâli tasavvufta mestân oluşla ifade edilir, kendinden geçmiş, mest olmuş, sükuna ermiş nefs, mestan olur. Ruhu sükuna eren insanlar etraflarına ışık saçarlar, ruhu sükuna ermeyenler telaş içindedir. Zikzaklar çizerler, bir yukarı bir aşağı, hem kendilerini yıpratırlar hem de kendilerine tabi olanları yıpratırlar.

Ama sükuna erenler bir perdeden konuşur. Peki, o bir perdeden konuşan kişi ağlamaz mı, gülmez mi? Tabii ki o kişi de yer içer, gerektiğinde güler, gerektiğinde ağlar ama perdesinde bir değişiklik olmaz, tutturduğu o perde-i sükundan konuşur. İnsan-ı kâmil, sükuna eren insandır. Sükuna erende acele olmaz, teenni ile hareket eder. Şu bir gerçektir ki maneviyat bir saniyede açığa çıkacak bir şey değildir, alt yapısı vardır, ön hazırlıkları vardır, ön yatırımı vardır. Pek çok şeyin gelişimi neticesinde bir sonuçtur, maneviyatta elde edilecek nur. Yoksa sadece nur elde edilecek demekle nur elde edilmez.

“Tasavvuf ‘irciî’ lafzıyla mestân olmağa derler.” Ancak Rabbinden razı olanlar, dönebilecekler. Sufiler der ki; bu ayette “Ey nefs-i emmare, ey kötülüğü emreden nefs, ey kötülüklere bulanmış nefs, dön Rabbine.” denilmiyor. O zaten Rabbine dönemez, çünkü Rabbini tanımaz o. Rabbini bulamaz, çünkü dön desen nereye döneceğini bilemez. Dön desen arkasını döner, bir daha döner, döndüğü yerde döner. Rotasızdır, rehbersizdir. Hâlbuki ircıî emrinin muhatabı, nefs-i mutmainnedir. Yani rıza makamına gelmiş nefs, Rabbine dönebiliyor ancak. Onun için Rabbini tanımak mı istiyorsun, Rabbini ölmeden evvel tanımak, bulmak mı istiyorsun, nefs-i mutmainneye, nefs-i mardiyyeye ulaşman gerekiyor. Oraya gelindiğin zaman da ölmene gerek kalmaz. Zaten “ölmeden evvel ölenler bu sırra erenlerdir.” Daha sonra ayan ve beyan olacak zaten birçok şey, ama o aydınlanmayı burada elde etmek gerekiyor.

Tasavvuf günde bin kerre ölüp yine dirilmektir
Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler

Günde bin kerre ölüp dirilmek… Burada ölmek, nefes-i Rahmânî ile ilgili bir husustur. Hak âleme nefesi ile tecelli eder. Âlem denilen şey aslında

Hakk’ın nefesidir. Hakk’ın nefesinin verilişi ve alınışı, o kadar hızlı olmaktadır ki bu hızlı oluş esnasında âlem varmış gibi gözükmektedir. Oysa o nefes veriş ve alış anı yavaşlatılacak olsa o yavaşlık anında Hakk’ın nefesini görmek mümkündür. Onu hissetmek mümkündür. Nefesini verdiğinde “Hayy” isminin tecellisiyle, Hakk’ın “Hayy”ıyla canlanmak... O “Hayy” ismini, o nefesi geri çekmesi suretiyle sanki ölmek, kabza girmek... Bunun günde bin defa tekrarlandığını var sayarsak, tekrar ölmek, tekrar dirilmek... Aynı gün içerisinde defalarca tekrarlanabilmektedir. Ama bu o kadar hızlı olabilmektedir ki bunun ardında “Hayy” ismi baki kalmaktadır. Yani ölüm burada arızi, canlılık ise aslidir. Tasavvuf, günde bin kerre ölüp dirilmektir. Ölmeyi bu manada, yani fenâ makamında anlamak lazım. Bin kerre ölmek yani çok defa fânî olmak, Hak’ta fânî olmak demek. Hak’ta fânî olduğunda Hak baki kalır. Sen baki olmak istiyorsan Hak’ta fânî olman lazım. Hak’ta fânî olanlar baki olacaklardır. Hak’ta fânî olmayanlar baki olamayacaklardır. İbn Arabî’nin “Benim varoluşum yok oluşumda gizlidir” sözünde söylediği gibi. Kendini ifnâ ettiğinde, varlık açığa çıkıyor, zuhura geliyor.

“Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler.” Hak âlemi yaratmayı dilediğinde önce halifetullah olarak kendi suretinde bütün isimlerini alabilecek bir varlık yarattı. İnsan-ı hakiki; hazret-i insan deniyor buna. İnsan olarak hepimizin aslı, hazret-i insan. İşte o hazret-i insan, o insan-ı kâmil, o yaratılan ilk prototip, o âdem-i hakikî, bütün mevcudatın ana maddesi oldu. Varlığın geri kalan bütün nesneleri o insandan yaratıldı. Dolayısıyla buna felsefe dilinde prima materia, yani ilk madde, madde-i ûla denir. O ilk madde insan-ı hakikîdir. Âlemin ruhu insan-ı kâmilin ruhudur. Bütün maddede geçerli olan canlılık vitalite, o insan-ı kâmilin ruhundandır. Dolayısıyla hakikat-i Muhammediye’yi dağlar taşlar selamlamıştır. Ay ikiye ayrılmış, bir dağ bir dağa yürümüş, bir ağaç bir yerden bir yere yürümüştür. Çünkü o maddelerin aslının ruhu kendisindedir. O maddelerin ruhuyla oynama yetkisine sahiptir. Biz ay olarak görürüz, güneş olarak görürüz. Hepsi fizik âlemdedir. Esasında fiziğin de ruhu insan-ı kâmildir. Bütün fiziğin kalbi insan-ı kâmildir. Ay da güneş de ruhunu insan-ı kâmilden alır. İnsan-ı kâmil dediğimiz hakikat-i Muhammediye’dir. Âlemin ruhudur, âlemin kutbudur. Sen bir insan olarak da ruhunu ondan alıyorsun. Âlem, Allah’ın izni ve emriyle onun tarafından yönetilir. O kutb-ı âlemdir. Kutb-ı

âlem ya da insan-ı kâmil, onun ruhu sende de nümunesi olan bir ruhtur. Dolayısıyla sen Hakk'ı onun ruhundan gelecek bir nurla tanıyabileceksin ancak. Onun için sufilerin "zamanın kutbuna selam olsun" diye bir selamı vardır. Kimdir o, nerdedir, nasıl biridir? Kim tarif verirse hata etmiş olur. Zamanın kutbuna selam olsun der, feyzini alır, yoluna devam eder, sufi.

"Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler." Bütün âlemin cisimlerine can olan kişidir sufi. Modern hayatta sufi çıkması çok zor. Biz sufiliğin edebiyatını yapıyoruz, burada. Çünkü tasavvuf bir yerden sonra yaşamaktır, konuşmak değil. Mevlâna der ki; "Sus artık be adam." Kendine hitap ediyor: "Sus artık, çok fâş ettin, sus." Sustuğu zaman başka melekeler açılacak çünkü. İşte zamanımız, antik değerler devri olduğu için sufiler antika oldular artık, biz onları anlatmaya çalışan bir takım antikacılarız. Sufiyi anlatmak ayrı bir şey, sufi olmak apayrı bir şey. Evet, "Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler." Bu, Hayy isminin mahzarı olmaktır. Hayy isminin mahzarı olmak da ancak, âlemin ruhu olmakla gerçekleşir.

Tasavvuf zât-ı insan zât-ı Hak'da fânî olmaktır
Tasavvuf kurb-ı "ev ednâ"da pinhân olmağa derler

Tasavvuf, insanın aslını, Hakk'ın zatında eritmesi demektir. Bir şeyde ifnâ olduğunuz zaman, o şeyleşirsiniz. Edebiyat teorisyenleri diyorlar ki bir romancıyı en iyi anlamanın yolu, o romanı yazanla bütünleşmektir. Mevlâna'ya sorarlar: "Bu irfanı bu aşkı nasıl elde ettin?" "Ben ol o zaman anlarsın" der. Dolayısıyla bir şeyde kendini fânî etmek en üst derece bilgilenme metaforudur. Sen ve o, yani felsefe diliyle bilen ve bilinen, âlim - malum ayrılığı, suje - obje ayrılığı varolduğu sürece yakîn düzeyinde bir bilgiye sahip olunmaz. Sahip olunan sadece malumat olur. Malumat yani enformasyon, bilgi değildir. Bilgi ile enformasyon farklı şeylerdir. Bir insan malumat sahibi olabilir, değişik konularda, ama bu o kişinin o konuyu bildiği anlamına gelmez. Tasavvufi bilgi, yakîni bilgi apayrı bir şeydir. Tasavvufi bilgi ontolojik bilgidir ve kişinin şahsında açığa çıkar. Vücûdî bilgidir, sizde varsa o şey vardır, yoksa yoktur. Siz hırsız, yankesici, mürayi, ikiyüzlü, yalancı veya haset içerisinde olarak "Ben de bunlar var, aynı zamanda hikmete de sahibim" diyemezsiniz. Bunlar birbirini iten şeyler. Bu sıfatlara sahip olarak çok iyi bir mühendis olunabilir belki. Bunlar sizin ahlaki ve etik duruşunuzdur, fakat birisi size sipariş verdiği zaman

mesleğinizle ilgili çok güzel projeler hazırlayabilirsiniz. Ama tasavvufi bilgi böyle bir bilgi değildir. Tasavvufi bilgi denilen şey, bu kötü ahlak ortadan kalktığında oluşan bir hâlden ibarettir. Sizde var olan ama tozlanmış, çamurlanmış olan güzellikleri açığa çıkarmaktır. Hz. Peygamber(sav) diyor ki; "O'nunla senin aranda yetmiş bin perde var." Yetmiş bin perdenin hepsini tek tek sayan sufiler var: ucub, kibir, riya, süm'a vs. Bunların hafifleri var, ağırları var. Hepsi birbirine domino taşları gibi bağlı, bir tanesini çektiğin zaman bir anda on bin perde birden kalkabiliyor. İrade sahibi ol, mürid ol ve Allah'a râm ol, teslim ol, ondan sonrasını bekle, gör.

"Tasavvuf 'kurb-ı ev ednâ'da pinhân olmağa derler." Necm Sûresi'nde Cenâb-ı Allah, Hz. Peygamber Efendimize hitap ederek buyurur: "Sonra yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. İki yay aralığı yahut daha az oldu" (Necm 53/8-9). Öyle yaklaştı öyle yaklaştı ki "kâbe kavseyn", yarım hilal gibi...Bir yay miktarı mesafe kaldı arada ya da ondan daha az. Sufiler bu ayette geçen "kurb-ı ev ednâ", yani "ramak kalmak" ibaresinden mülhem "Kurb-ı ev ednâ" diye bir makam tayin etmişler. İşte o makama gelinceye kadar gizli kalmak, tasavvufun şartıdır. "Tasavvuf 'kurb-ı ev ednâ' da pinhân olmağa derler." Orada sırlanmak demektir. Hak'la o kadar yakınlaşan Hak adamı kendini gizlemek zorundadır. Ben Hakk'ın adamıyım diye hiçbir kartvizit bastırılmamıştır tarihte. Pinhân olurlar çünkü, yani orada gizlenirler. Allah adamı yeryüzünde gizlidir. Ama birisi derse ki; "Ben Allah'ın adamıyım, ben aşikarım" ona bir soru işareti koymak gerekir. Tasavvufta, tarihte de günümüzde de mal satmaya çalışanlar çok olmuştur, olacaktır. Çünkü yüksek enerjili bir alandır, güzel bir alandır, burada herkes laf söylemeye kalkar. Tasavvuf derslerini yaparken bazen tereddüt ediyorum. Çünkü kimde nasıl tesir uyandırıyor bilemiyorum. Bu açılımlar kimini hidayete kimini delalete götürebilir. O açıdan tasavvuf çok fazla genele açılacak bir ilim değildir. Pinhânlık yönü vardır tasavvufun.

Tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır
Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler

Azâde olmak kurtuluşa ermek, kurtulmak. Cânı cânâna vermek, cânın yani ruhun sahibine teslimi anlamına geliyor. Sen vermesen de zaten sahibi O. Bütün dünyanın ateistleri karar alsalar, "Biz Allah'ı – hâşâ sümme hâşâ-

kabul etmiyoruz ve ruhumuzu O’na geri vermeyeceğiz.” deseler ne olur? Hiç! Bu toprak neleri öğüttü ki seni öğütmesin. Gel, farkına var, kıymetini anla, dört unsur makamından kurtul yoksa dört unsurdan ibaret kalacaksın. Oysa senin içinde bir ruh vardı, o ruha küstün, o ruh zaten sahibi tarafından alınacak, ama yazık etmiş olacaksın o ruha. O açıdan tasavvuf cânı cânâna ver, cânı cânâna teslim et ki azade olasın, der. Âzat olmak, özgürleşmek demektir.

Aslında özgürlük kavramı manevi bir kavramdır. Siz ne kadar maddi şeylere sahip olursanız olun, belki o sahip olduklarınız sizin köleliğinizi daha da arttırıyor olabilir. Modern insan özgür olduğunu zanneden bir köle âdeta. Belki pre-modern insanlar daha özgürdüler. Eskiden insanların elektriği yoktu, elektrik olmadığı için de yatsı namazını kılıyor, saat on civarında, uyuyordu. Neden? Âlem karanlık olduğu için rehavet geliyordu, istirahata çekilmek istiyorlardı.

Hâlbuki modern insan nesnelerin mahkumu, modern insan “desinler”in mahkumu. Karşı taraf sizi belirliyor, siz kendinizi belirleyemiyorsunuz, ben buyum diyemiyorsunuz. Kalıplar var ve o kalıplara girmek zorundasınız. Kalıpların içine girmezseniz dışlanırsınız, kötülenirsiniz. Özgürlük alanınız çok fazla değil aslında. Oysa “tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır.” Sufi gözünü sadece Hakk’a diktiği için halktan gelecek olan işaretler, ilhamlar, sözler, karalamalar veya övgüler onu çok ilgilendirmez. Melâmet, tasavvuf neşvesinde yüksek makamlardan bir makamdır. Onun bunun lafıyla hareket etme, övgüsüyle sevinme, onun bunun yermesiyle de üzülmekten âzâde olmak gerekir. Bu bir hâldir, bu bir düşüncedir, bu hâle sahip olan insanın psikolojik ve biyokimyasal olarak yapısı incelenmiş değildir. Amerika’da bu tür çalışmalar var. “Ferîdüddin Attâr’ın ***Mantıku’t-Tayr*** isimli risalesinde psiko-terapik süreçler ve bunun sufi insan üzerindeki tesirleri” diye Psikoloji bölümünde yapılmış bir doktora tezinin kaydına rastlamıştım. 652 sayfa. Sadece ismini gördüm. Bir sufi hâlin, bir sufi yaşantının, kişinin psikolojik hayatına, kişinin biyokimyasal yapısına nasıl bir tesir oluşturduğu incelenmiş değil. Sadece hakkında malumat sahibi olduğum bir merkez var: İsviçre’de bir yoga merkezi. Burada, bir Hindistanlı sufiyi davet etmişler ve onun bedenini kimyasal bir analize tabi tutmuşlar. Zikir esnasında şekerinin dengelendiğini, tansiyonunun düştüğünü görmüşler. Çünkü sufi tevekkül sahibi olduğu için

heyecanlanmıyor, heyecanlanmadığı için de kan şekeri düşmüyor yani bunlar zincirleme birbirine bağlı.

“Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa” derler. Cananın canı; sevgilinin ruhu olmanın bir diğer ifadesi, sevgilinin sevgilisi olmaktır. Tasavvuf Hakk’ın sevgilisi, Hakk’ın ruhu olmaktır. Kur’an-ı Kerim’de yaşla kuru ne ararsanız vardır. Kur’an-ı Kerim’de bir şeyi nasıl aramamız gerektiğinin mantığını verir bu cümle. Kutsal kitaplar literal, harfî arayış yapılacak malzemeler değillerdir. Şimdi, “habib” kelimesi, ism-i fail olarak Kur’an’da bulunmayabilir. Allah, Kur’an’da “hubb” kökünden, “sevgi” kökünden gelen bir fiil kullanmaktadır: “...Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin...” (Âl-i İmrân 3/31). Mesela “Halil” diye de geçiyor, Hz. İbrahim(as) Halilullah’tır. Halil nedir? Dost. Dost ne yapılır? Sevillir elbette. Sufilerin kitaplarına bakacak olursanız “hub, aşk, halil, halillik” diye makamlar vardır. Kur’an’da bir şey ancak ruh olarak aranır. Dolayısıyla Allah, Hz. Muhammed’i(sav) kendine Habib olarak seçmiştir. Halil ise dost olmaktır, sevgili olmak değildir. Eskiler derlerdi ki “Biz falanca ile çok sevişiriz.” Muhabbetlerinin çok olduğunu ifade etmek için kullanılırdı bu cümle.

Sufilerin ibadetlerindeki kalite, mollanın ibadette söylediğinden farklıdır. Baktığınız zaman suret olarak aynıdır ama iç olarak farklıdır. O, salâtü’l-arifîn makamındadır. Kıldığı namazın rakamsal olarak adedi çok olmayabilir, ama çok kalitelidir. Hz. Ali’nin karşısına çıkmış, onunla mücadele etmiş Haricîler vardı. Hz. Ali(kv) Haricîleri teftiş etmek üzere, kendi taifesinden olan Ebû Eyyub el-Ensarî’yi(ra) gönderir. Ebû Eyyub el-Ensarî incelemesini yapıp Haricîlerin lideriyle de görüştükten sonra döndüğünde, Hz. Ali’ye bir rapor verir. Der ki “Ya Ali, öyle namaz kılıyorlar öyle namaz kılıyorlar ki namaz kılmaktan alınlarında yaralar çıkmış.” Haricîler gerçekten çok abiddiler. Gece belki hiç uyumuyorlardır.Bazı Haricîler ellerinde sopa taşırmış, ayakları namaz kılmaktan yorulduğunda da “Al sana ayak, al sana bacak! Yorulunulur mu?” diye kendi bacaklarına vururlarmış. Ebû Eyyub el-Ensarî diyor ki; “Vallahi biz onlar kadar namaz kılmıyoruz. Niyâzî-i Mısrî bir şiirinde şöyle der: “Savm ü salatü hacc ile sanma biter zahid işin/İnsan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş.” Namazla, oruçla, hacla sanma biter zahid işin. Bu,

zahidliktir. Namaz bizim için şart, ibadet şart. Ama namaz, Allah'la kul arasında bir vesile iken perdelerden bir perde olabilir. Hz. Ali(kv) ariftir, arif ile zahid farklıdır. Hz. Ali namaz kılmıyor mu? Kılıyor tabii. Ama onların kıldığı gibi değil. Onlar iki rekat namaz kılıyor, kalkıyor iki rekat arasında adam öldürüyorlar. Haricîlerin öldürdüğü adam sayısı saymakla bitmez. Bir defasında Basra'da bir camiye girerler. "Kur'an mahluk mu?" sorusuna istedikleri cevabı vermeyen imamı mihrapta öldürürler. Hatta o kargaşa esnasında camiye gelen imamın hanımını da "Bu da o kâfirin hanımı" diye öldürürler. Çıkışta, kendi canları da gidecek korkusuyla, "Efendim buyrun alın, hurmalarımız sizin olsun" diyen Mesihî sebze satıcıları vardır. Ehl-i kitapla alışveriş yaptığınız zaman hakkını ödeyin ayetini okuyarak onlarla alışveriş yaparlar. Kanlı elleriyle paralarını ödeyerek -güya- Kur'an'a itaat etmiş de olurlar… Bir Müslüman'ın kanını çok çabuk döker, ama mesela hak hukuk olunca ona çok güzel riayet ederler... Dini ilimlerde çok dikkatli olmak gerekir. Bu yaklaşıma sahip olanlar, İslam'da da vardır, Yahudilikte de çıkmıştır, tarîkte de vardır, günümüzde de vardır. Hindu'nun da haricîsi vardır. Bu bir tipolojidir, her yerden çıkabilir.

"Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler." Habib kelimesinden geldik buralara. "Can" Farsça bir kelimedir, Türkçede de ruh anlamında kullanılmaktadır. Ruh, Arapça bir kelimedir. Arapçaya da İbraniceden geçmiştir. "Ruah" olarak bugün İbranicede kullanılmaktadır. Can, bugün Azerî Türkçesinde, "özüm, benim, kendim" anlamında kullanılır. "Cân-ı men", "benim gözüm, iki canım" anlamında da kullanılır.

Can, canı canana verir. Canan, sevgili demektir. Can bende kaldığı sürece, ben onu besleyemem. Canı en güzel besleyecek olan, canın kaynağıdır. Canın kaynağı da canı verendir. Cenâb-ı Hak buyurur: "Ben bir kuru çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman..." (Hicr 15/29). Demek ki o evrensel ruhtan, evrensel candan bize nefyedilmiş, üflenmiştir. Dolayısıyla canın kaynağı biz değiliz, O. Bizdeki ilâhî yön. Bizi ilâhî kılan taraf, bizi yüce kılan taraf. İstersek eğer; bizi yüceleştiren taraf.

Eflatun der ki; "Ey insan, sen Tanrı idin, Tanrı'dan idin ama unuttun." İşte bize ilk üflenildiği zaman, dağların taşların yani madde âleminin üstlenmekten çekindiği o yükün altına girmiş olduğumuz an, biz ilâhîydik.

İnsan kelimesinin kökü, “unuttu” anlamındaki “nesiye”dir. Nisyanla, o ilâhî yönümüzü unuttuk. Bir zamanlar sevgiliyle beraber olduğumuz o diyardan koptuk, ayrıldık da geldik.

İslam dininin terminolojisi hatırlamak üzerine kurulmuştur. Hatırlama eylemi daha evvel bir şeyler olup bittikten sonra, başımızdan bir şey geçtikten sonra geçerlidir. Eğer başımızdan daha önce bir şey geçmemiş olsaydı bizden hatırlamamızı isteyen ayetler gelmezdi. Hatırlayın; denilmesi daha evvel bizim böyle bir tecrübe yaşadığımızın en bariz ifadesidir. Unutmaya sebep olan şeylerin neler olduğunu, tasavvuf metinleri uzun uzun izah eder. Unutma ya da nisyan genellikle Allah’ın peygamberler eliyle insanlığa bildirdiği, ana bilgiye dairdir. Allah her an bir iştedir. Bundan on bin sene evvel Allah’ın muradı ne ise bundan yirmi bin, elli bin sene evvel de özü değişmemek suretiyle o idi. Allah’ın muradında bir değişiklik yoktur ama onun kılıfında, dış yapısında değişiklikler vardır. Dolayısıyla bir dine mensup olan bir insan hangi dine mensupsa o dinin özünü bulmak zorundadır. Yeryüzü, bir dejenerasyon âlemi, yani oluş ve bozuluş âlemidir. Ay altı âlemdir burası.

Ama her oluş ve bozuluş anında yeni oluşlar için bir hazırlık mevcuttur. Dolayısıyla Hz. Muhammed’in(sav) ve ona gönderilen vahyin içsel yapısının iyi analiz edilmesi, iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Müslümanlar da Müslüman olmayanlar da bu vahye bakmalıdır. Çünkü o, indirilen son vahiydir. Bin dört yüz sene içerisinde normatif başka bir vahiy gelmemiştir. Gelen, devam eden ilhamdır. İlham için kapı açıktır. Onun yolundan giden sufiler şöyle ifade ederler: “Bize gelen vahiy, Hz. Muhammed’e(sav) gelen vahyin içinden, onun açıklanması olarak gelir.”

Kur’an, Hz. Muhammed’e(sav) nazil olmuştur. Onun ümmetinin içinden, onunla özdeşleşen bazı ârif kimselere ondan intikal edecektir. İbn Arabî “Benim elde ettiğim bilgi tamamen özettir, ve Kur’an hazretindendir.” der. ***Fütûhât-ı Mekkiyye*** otuz yedi ciltlik özet bir kitaptır. Kur’an’daki anlam katmanlarına ulaşabilmek için tefekkür etmek gerekir. Hz. Muhammed’e (sav) indirilen vahiy olan Kur’an-ı Kerim, daha sonra o peygamberi izleyen veliler aracılığıyla açıklanmış, şerh edilmiştir. İslam tasavvufunu, diğer mistik akımlardan ve oluşumlardan ayıran en temel nokta burasıdır. Bazı akımlar, müesseseleşme noktasından bakıldığında çok daha gelişmiş, çok

daha mükemmel olabilirler. Ancak şu nokta çok önemlidir; bütün maneviyat “logos”tan geçer. Logoslar, Frenkçe tabirle profetoloji denilen nebi çeşmesinden geçer. Hakk’a vuslat O’nun nebileri ile olur. Dolayısıyla nebiyi, peygamberi atlayarak, bir nebi ile salâvat irtibatı kurmadan Hakk’a vasıl olunmaz. Nebilerin ruhaniyetleri ölmez, nebilerin isimleri bakidir. Nebiler seçkin ve seçilmiş insanlardır. Hangi nebinin logosunu izlerseniz ona yönelik günlük irtibatınızın kurulması gerekir, bunun akabinde oradan size bir yol açılır.

Binaenaleyh altını çizeceğimiz nokta şudur: İslam tasavvufunu izleyen bir yolcunun rehberi; bazı özelliklere sahip olup geçirdiği tecrübeler neticesinde, o tecrübeleri aşabilmiş, onlara göğüs gerebilmiş ve o tezgâhta, o divanda kendini ispatlamış olduğu için kendisine bazı yetkiler devredilmiş, bazı meziyetler verilmiş, bu verilen emanetleri “Siz de ehline veriniz” diye emredilmiş insandır. Dolayısıyla eğitmen, öğretmen, belletmen, mürebbi, muallim, hangisini kullanırsak kullanalım o kişiyi sadece mantığa hitap eden bir kişi olarak düşünemeyiz. O kişinin insaları eğitmek için konuşmasına dahi gerek yoktur. Öyle insanların yanından geçerken üstünüze “Sıbgatullah” (Allah’ın boyası) sürülür. Hz. Muhammed’in(sav) misyonunda, isminde geçmiş bütün ezoterik sistemlerin tamamı toplanmış, dercedilmiştir. Bütün nebilere indirilen bilgiler Hz. Muhammed’e(sav) indirilen bilgi içerisinde vardır.

“Tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır.” Özgürlük, ruhun özgürlüğüdür, yoksa kelepçelerden kurtulmak değildir. Can bu ten kafesinde kaldığı müddetçe özgür değildir. Can, O’nun bir parçası olduğu için güzellikleri ister. O’nu tanıyan gözleri olduğu için can yücelmek ister, yükselmek ister.

Bütün kayıtlardan kurtulabilmek için önce kayıtlanmak gerekir. Hani Sun’ullah Gaybî’nin bir sözü var: “O nurdan varlığa erebilmek için önce bu karanlık bedeni ateşte yakmak gerek.” Bu dünya hayatındaki bedenî özelliklerimizden nurun, ışığın, aydınlanmanın çıkabilmesi için bedenî hayatımızı tanzim etmemiz, düzenlememiz gerekir. Bu, çok önemlidir. Bazı amellere devam etmeden açılım elde edilemez.

İslam tasavvufunda halvet diye bir tecrübe var. Hayat şartları itibariyle yapamadığımız bir şey, halvete çekilmek. Başlangıçta, bir kâmil mürşide

intisap ettiğiniz zaman, bir kâmilin elini tuttuğunuz zaman sizden ilk istediği şey budur. Kapalı bir mekânda bir müddet için terk-i dünya ederek ona teslim oluyorsunuz. Çünkü sizin alakalarınızın kesilmesi gerekiyor. Biz, içimizde canı taşıyan varlıklar ama aynı zamanda sosyal varlıklar olduğumuz için, dış âlemle de çok fazla ilgimiz var. Zihnimiz sahte imajlardan arınmadığı sürece, bir türlü netlik elde edemiyoruz. Modern dünyada nesneler çeşitlendi. Mesela kendinizi bir çölde düşünün. Yeryüzüne baktığınız zaman sarı renk... Dümdüz bir ufuk... Gökyüzü ne baktığınız zaman masmavi bir renk... Nesnelerin az olduğu yerde ister istemez içsel derinlik çoğalmaya başlıyor. Dış âlemde nesneler çoğaldıkça dışsal dünya zenginleşiyor. Modern insan eğer bir de modern dünyada gelişmeler elde ettiyse, gözünü bir daha dışarıdan içeriye döndüremiyor. Halvet, ruhunu kaybeden insanın ruhunu aramaya başlaması için bir başlangıç noktasıdır.

Dolayısıyla bizim başlangıçta hayatımızı manevi bir disiplin içerisinde ele almamız gerekiyor. Bir disiplin hayatı isteniyor bizden. Dışı mamur eden, içi harap ediyor. Dışı mamur etmeyecek miyiz hiç, çürüyecek miyiz yerlerde? Hayır. İlgiyi çok fazla dış âleme verdiğimiz zaman dikkat dağılıyor, yoruluyoruz, yorgun düşüyoruz, bitap düşüyoruz ve içe yönelmeye vakit kalmıyor. Dış o kadar meşgul ediyor ki içe gitmeye, içle ilgilenmeye imkân olmuyor. Oysa içle ilgilenilse, içi güzelleştiren insanlar, dışı da güzelleştirecekler.

“Cânı cânâna verip âzâde olmak”, yani özgürlük, ancak ten kafesindeki canı, o can sahibine teslim etmekle oluyor, diyor Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi. Ardından güzel bir tamlama getiriyor ve diyor ki “tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler.” İki kere tekrarlıyor. Birincisinde kastettiği cananın canı olmaktır, yani sevdiğinin sevdiği olabilmektir.

Allah’ın verdiği nimetlerden olduğu kadar imtihanlardan da razı olmak gerekir. Sen Allah’tan razıysan Allah da senden razıdır. Onun için sufiler “Allah’ı sev ki O’nun sevgi alanına gir.” derler. O’nu arayanlar bulurlar. O’nu herkes bulur, denilmiyor. Bulmanın şartı talip olmaktır, aramaktır. Aramazsan nasıl bulacaksın? Hadis-i kudsîde buyurulur: “Kim bana talip olursa beni sonunda bulur. ***(Men talebenî vecedenî)*** Kim bana giden yolu bulursa beni tanımaya başlar ***(ve men vecedenî arafenî).*** Beni tanımaya başlayan beni sevmeye başlar ***(ve men arafenî ehabbenî)***.” Basamak

basamak ilerletiyor. Önce talip olacaksın, isteyeceksin. Sonra o yolu bulacaksın, o yolu bulduktan sonra sevmeye başlarsın. Sevme noktası: “Kim beni bilirse, beni sever (men arafenî ehabbenî). Kim beni severse bana âşık olur ***(ve men ehabbenî aşakanî).***” Buraya kadar devreye girmiyor, senden adım atmanı bekliyor, senden gelmeni bekliyor, belirli merhaleleri kat etmeni bekliyor. Sen onu geçtikten sonra da O, devreye girerek diyor ki: “Kim bana âşık olursa ben de ona âşık olurum ***(ve men aşaknî aşaktuhû).***” Devreye giriyor. İşte aşk hikâyesi burada başlıyor! Ama sonu, tehlikeli bir aşk hikâyesi bu: “Ben kime âşık olursam onu öldürürüm ***(ve men aşaktuhû kateltuhû).*** ”Tabii bu ölüm fizikî bir ölüm değil. Onu kendinde öldürme, kendinde fânî etme, âşığın maşukta erimesi olarak tarif ediyoruz bu merhaleyi. Âşığın maşukta erimesi... “Ve ben kimi öldürürsem onun diyetini öderim ***(Men kateltuhû ve fe aleyye diyetuhû).*** Kimin diyetini ödemek benim üzerime vacip olursa onun diyeti, bizzat benim ***(Ve men aleyye diyetuhû fe ene diyetuhû)***.” diyor, karşılığında kendisini veriyor.”

Âşıkla maşuğun gezdiği yer, bir noktadır. O nokta olmadığı sürece âşık âşıktır, maşuk maşuktur, arada hâlâ eritilecek dağlar vardır. O dağları eritmek için tabii ki Ferhat olmak gerekir, Emrah olmak gerekir, Yusuf olmak gerekir... O’nun bizden istediği bazı şeyler var. İşte o istenilen şeyler yapılırsa ondan sonra yavaş yavaş daha farklı şeyler istiyor. Daha farklı. “Aşk ibadeti farzdır, diğer ibadetler nafiledir.” diyor Sun’ullah Gaybî. Dolayısıyla nafile ibadetleri yapacağız ki farz ibadetlere erebilelim. “Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler.” Cananın ruhu olmak, cananın sevgilisi olmak budur…

Ve son beytimiz:

Tasavvuf bende olmaktır hakikat Hak ey İbrahim!
Tasavvuf şer’-i Ahmed dilde burhân olmağa derler

Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi denilen zât Şeyhülislam değil, Nakşibendîlerinden değil, Osmanlı medresesinden yetişme değil. Bu beytin sahibi Osmanlı Melâmîlerinden. Kimilerine göre en zındık, din dışı, dini imanı gitmiş bir zât. Son cümlesi: “Tasavvuf bende olmaktır hakikat Hak ey İbrahim!”

Ey İbrahim, tasavvuf o sevgilinin önünde bende olmak, abdullah olmak, kul olmak, köle olmaktır. Tasavvuf, Hz. Muhammed'in(sav) yoluna, burhân olmaktır. Bir Osmanlı Melâmî arifi dahi Hz. Muhammed'in(sav) çizdiği yolun manevî açıdan ne kadar önemli olduğunu gösterir. Elbette kendisi tecrübe ettiği için böyle söylüyor. Yoksa sistemde bir karışıklık meydana gelir. Bir yolu izleyenler, bir nebinin kanatları altında ilerleyenler "Nebilerin hepsi kardeştir" fetvasından yola çıktıkları için en hoşgörülü insanlardır.

Salikin gönlünde Hz. Muhammed'in(sav) mührünün, burhanın açık bir şekilde olması gerekir. Sufilerin %90'nının şahsi tekâmülleri dıştan içe doğru olmuştur. Kabukla başlamışlar, kabuktan içe geçmişlerdir. İçe geçenler hep dört kapıdan da sırasıyla geçmişlerdir. Çünkü her kapı bir sonrakinin sırrını taşır. Onun için koridorları çok iyi bilmek gerekir. Maneviyat dünyasını bir nebinin hakkını vererek izlersek, bize bütün nebilerin sırları açıklanır. Hz. Muhammed(sav) der ki: "Benim kardeşimdir İsa, kardeşimdir Musa." Bir tanesinin hakkını ver, bir tanesinin içine derinlemesine gir o sana hepsini gösterir. O açıdan baktığımızda başlangıç noktası, bir noktanın arkeolojisi olmalıdır. Müslümansak Hz. Muhammed(sav) noktasından başlayacağız. Hz. Muhammed(sav) noktasından başlayıp onda derinlemesine gittiğimiz zaman, bütün nebilerin hikmetinin de Ahmed ismi altında, Muhammed ismi altında toplandığını görürüz. Dolayısıyla "Ey iman edenler!... iman edin." (Nisâ 4/136) ihtarını anlayan gerçek Muhammedîler, İslam olduktan sonra bunun içindeki dikey iman basamaklarını çıkarak maksuda ulaşırlar.

Bir Toplumsal Uzlaşım Modeli Olarak Tasavvuf

Bir bakıma bu bölüm için, diğer bölümlerin bir hülasası diyebiliriz. Tasavvuf başlamaktır, sonuçlandırmak değildir, demiştik. Önemli olan, tasavvufu toplumsal bir uzlaşım modeli olarak kabul edip etmediğimizdir. Ediyorsak, yolu

yarılamışız demektir. Bir kere başlandı mı arkası gelir. Bir şeyin enerjisi, nuraniyeti sizi sardı mı, ister istemez ona doğru çekilirsiniz. O sizi çeker, alır götürür. Siz hiçbir şey yapmasanız da bu böyledir. Yeter ki direnmeyin. Zorluk yolun kendinden değil, yolcunun direnme katsayısından kaynaklanır. En azından toplumsal birlik açısından "tasavvuf" da bir usuldür, yöntemdir, metoddur, diyebiliyorsak, okuyacağınız satırlar gönlünüzde daha muhtevalı ve renkli bir resmin teşekkülünü sağlayacaktır. Bu kadarı bile, kitabın öncelikli amacının çok da uzağından geçen bir yaklaşım sayılmaz.

"Sen Neyi Arıyorsan Osun"

"Aramakla bulunmaz ama bulanlar arayanlardır."

Bayezid-i Bistami (ks)

İnsan neyi ararsa, neyi zikrederse, neyi telakki ederse o zikir, onda bir enerji vücûda getirir, bir mana hasıl eder. Mevlâna'nın "Sen neyi arıyorsan osun." sözünün bir anlamı da budur. Modern insanın anlamsızlığı, gayesizliği uluslararası bir projeymiş gibi gözüküyor. Genç kitleyi, dışarıdan birtakım etkilerle hayatın manasını düşünmeden yaşamaya sevk etmeye çalışan bir proje… "Aman maneviyatı düşünme!" Çünkü maneviyatı düşünen insan, modern-kapitalist tüketim çarkının içine âdeta bir çomak sokar. Maneviyat, tüketim çarkına girmeyen bir insan modeli çıkaracaktır ortaya. Neden? Çünkü o kişi, hayatın anlamını nesnelerde değil kendisinde arayacaktır. Modern insana, sahip olduğu şeyle anlam veriliyor. "Sen, nelere sahipsen osun." Oysa geleneksel anlamda kişiyi insan yapan, sahip olduğu bilgiler ve ne kadar tekâmül ettiğidir. Şimdi ise insanlar, sahip oldukları bazı oyuncaklar, bazı nesnelerle kimlik kazanır hâle geldi. Bunu,

ancak dinin getirdiği anlam haritasıyla tedavi etmek mümkündür. Ne var ki dinin de katmanları olduğunu unutmamak gerekir. Dinin içerisinde bunun için bir reçete vardır ama her dinî yorum ve anlayışın bu problemi çözeceği zannedilmemelidir. Din; felsefelerden, sistemlerden çok daha geniş bir yapıya sahiptir, ama dinin içerisindeki yorum ekollerinden geleneksel olanı, asli ve otantik olanı, bozulmamış olanı bulup çıkarabilirsek –ki biz ona hususi manasıyla “İslam tasavvufu” diyoruz.- insana çözüm getirebilecek donanımı sağlayabiliriz. Çünkü bu ekol bize insanın anlamını, nereden gelip nereye gittiğini bildirecektir.

İnsan bu fiziki hayata, belirli anılarla geliyor aslında. Çocuk doğduğunda zannediyoruz ki hayata sıfırdan başlıyor. Hayır, böyle değil. İster insiyaki hareket ister kendiliğinden yapılan hareketler deyin; psikolojide “içgüdü” denen şeyin altında yatan tek bir hakikat vardır: “İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı.” Hz. Ali(ra), böyle diyor. Bu söz, ilmin çokluğu sizi yanıltmasın; aslında tamamı, tek bir “nokta”dır, anlamına gelir. “Cahiller çoğalttı”dan maksat, ilim ve gayenin bir olduğunu bilmeyenlerin, onu çoğaltmak suretiyle bir illüzyona, yanılsamaya saplandıklarını ifade etmektir. Din-bilim çatışması da zaten bu birliği bulamayan dindarlarda ya da bilim adamlarında ortaya çıkar. Vahdet noktasını bulamayan dindar da vahdeti bulamayan bilim adamı da aynı şekilde perdelenmiş durumdadır. Aslında ikisinin de farklı diller altında aynı şeyi söylediği görülmektedir. İşte insanın doğumundan itibaren hayatla iç içe sürdürdüğü tecrübede insanı mutlu edecek yegâne eylemin hatırlama eylemi olduğunu söylüyor bize Kur’an-ı Kerim. Cenâb-ı Hakk diyor ki “Biliniz ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur” (Ra’d 13/28).

Modern insanın en büyük problemi, tatmin problemidir. Hangi nesneyle ilgilenirse ilgilensin bir tatminsizlik, bütün ilgilendiği şeylerden bıkma ve o bıktığı şeylerden bir an evvel uzaklaşma söz konusu. Çünkü ilgilenilen şey üzerine sebat ve sadakat yok; tüketiliyor her şey ve bıkılıyor. Bu, insan ilişkilerinde de böyle. İnsana asli ve değişmez olanın zevki tattırılmadığı ve insan, bu bozulan ve her gün değişen şeylere kendini bağladığı sürece bir müddet sonra psikolojik sıkıntılara girmeye başlayacaktır. Bunun sebebi; insanın sahip olduğu, sahip olduğunu zannettiği şeylerin sürekli dönüşüyor, kayboluyor olmasıdır. Hâlbuki, gerçek sebat o varlığın kaynağındadır. O da Hakk Teâlâ’dır. Kulun Rabbi ile irtibatı arızi ve ikincil bir irtibat değildir.

Kur’an terminolojisinde ifade edildiği gibi kurbiyyet yani yakınlık esaslıdır, bu irtibat. Bu yakınlık değişik anlamlar içerir. İslam tasavvuf düşüncesinden hareket ederek yapılacak metafizik araştırmalarda çok önemli iki kavramdır, “bu’diyyet” ve “kurbiyyet.” Yani uzaklık ve yakınlık felsefesi. Kendinizi O’na uzak hissederseniz ne olur, yakın hissederseniz ne olur? O zaten “Ben sana yakınım” diyor. Hatta O, o kadar yakın ki sana senden daha yakın. Önemli olan, senin O’na yakın olduğunu hissetmen.

Her İnsan Esmasına Göre Hiyerarşik Sıralamaya Tabidir

Tasavvufun en önemli meselelerinden biri, “merâtib”dir. Tasavvuf için bir anahtar kelime söylenecekse bunlardan biri de “mertebe” kavramıdır. Merâtib, bütün âlemde ve mahlukatta bir mertebeler silsilesi olduğunu anlatır. Mertebe mefhumunu doğru şekilde anlarsak toplumsal anlamda kavganın, birbirini anlamamanın çözümünü bulmuş oluruz. Çünkü herkes mertebesinden konuşmaktadır. Dolayısıyla ortada ihtilaf, kavga gerektirecek bir durum olmaz. Tek problem, insanların bu mertebeyi kabul edip etmemesinden ileri gelir. Merâtibi, hiyerarşiyi, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” gibi bir ayetle veya bu manaya işaret eden hadislerle anlamaya çalıştığımızda, ihtilafların önüne ancak bilmeyenlerin, bilenlere tabi olması suretiyle geçilebileceği gerçeğini görürüz. Modern insan bu manevi eğitimi almadığı için herkes birbirinde kendisinde olanı bekliyor. Bu, bir bakıma dayatmadır. Oysa yeryüzünde Cenâb-ı Allah’ın esmasından başka bir şey yoktur; ilk O’dur, son O’dur, iç O’dur, dış O’dur. Hakikat böyle olunca sen kendine bu oluşum içinde bir yer bulmak zorundasın. O zaman, O’nun esmasının altında olduğunu idrak etmek, hissetmek ve bir diğerine bakarken onun da Rabbin bir ismiyle tecelli ettiğini bilmek gerekir. Âdemoğlu, mukaddes emaneti yüklenmişse her cemalde O’nu görmelidir.

Modern zamana kadar bu manevi eğitim, örgün şekilde verilirdi. O eğitimi alan insanlar da yaratılanı, Yaradan’dan ötürü hoş görürlerdi. Onların evine girdiğiniz zaman “Hoş gör ya hû” levhası görürdünüz. Ancak modern insan, hoşgörü, tolerans gibi kavramları yeni yeni keşfetmeye başlıyor. Oysa bizim o levhalarımız sahipsizlikten dolayı çürüdüler bile.

Anlam, çok önemli. Zikir, O’nu anmak, hatırlamak için çok önemli. Çünkü insan, nisyan ile malul, unutmakla illetli. İlletli olduğumuz için

ancak hatırlamaya devam etme suretiyle o manayı açığa çıkarabiliriz. Şöyle bir yanılgı var: “Sürekli O’nu hatırlamaya çalışırsak gündelik hayatımız alt üst olur, işimiz var, gücümüz var.” İnsanın aklına böyle şeyler gelebilir, tabiidir. Ancak şunu düşünün ki düşüncelerin kaynağı da O. Seni sana düşündüren de O. Dolayısıyla O’nu düşündüğün, teemmül ve tefekkür ettiğin zaman aslında kendini tefekkür etmektesin. Yani bir yabancı nesneyi düşünüyor değilsin ki o düşüncen seni senden koparmış olsun. O’nu düşünmen, bir bakıma senin kendini düşünmendir. Dolayısıyla İslam tasavvufunun pratiklerinden olan zikir, çok önemli bir husustur. O’nu öyle zikredin ki o zikir, tek bir isim hâline gelsin. Bir piramit düşünün; aşağıda esmalar çoktur ama yukarıya doğru esmalar toplanır. O isimlerin hepsi “ümmehât-ı esma”da, daha sonra da “ism-i celâl”de toplanır. Bütün isimlerin, kendisinden neşet ettiği bir isimler anası vardır; “ümmehât” onu kasteder. Bu isimlerin, birbirine hiyerarşik olarak bağlı olduğunu bilmeniz gerekiyor. Bir ismi telaffuz ettiğiniz zaman o isim, bir diğerinden kopuk değildir.

Esmaü’l-hüsna hakkında “Allah’ın doksan dokuz ismi vardır ki kim bunları ezberlerse cennete gider” diye tercüme edilen bir hadis vardır. Aslında tercümeyi, “ezberlerse” şeklinde değil de “bellerse” şeklinde yapmak daha doğru olur. “Kim bunları ezberlerse”yle kastedilen, “kim bunları özünde zuhur ettirirse”dir.

Âlemdeki her şeyin bir zahir bir de bâtın yönü vardır. Bu isimlerin de zahiri ve bâtını var. Sen zahirini kendin zannedersin ama o, bir mananın bedenlenmiş hâli, tezahürüdür. İşte tekke ve dergâh geleneğinde “Sen hangi hakikatin bedenlenmiş hâlisin? Sen hangi esmanın taht-ı tasarrufundasın? Hangi ismin altındasın?” diye sorarlar. Sende cari olan O’nun ismiyse manası sendedir. Bazı ariflerin sözleri, bu isimlerin manası üzerinde o kadar yücedir ki bazı zihinler, kalpler bunu anlayamaz. Zaman zaman ithamlara uğrar bazı sufiler. Çünkü “Hakk’ın esmasının manası benim, bendedir o” derler. “Bendedir” sözü, “Hakk da bendedir” gibi bir anlam taşır. Burada Vahdet-i Vücûd anlayışıyla şekillenen bir din yaklaşımı çıkar ortaya. Yakınlık esaslıdır bu yaklaşım. Hakk sana ruhunu üflemiştir. Dolayısıyla “hoşça bak zatına”, bozuk para gibi harcama kendini, kendindeki değeri bil, diye telkin eder. İşte modern gence kendindeki değeri bildirecek bir eğitim verilecek olsa o genç, aldığı bu eğitimle hayatını sürdürdüğünde hem

kendisine hem etrafına en yüksek düzeyde faydalı olur. Ama o gencin, o irtibat ağından koparıldığı zaman yapmayacağı kötülük yoktur. Yaratılış skalası içerisinde insanın, yaratıcının bütün isimlerini yüklenebilmesinden dolayı, hareket serbestisinin diğer varlıklara göre daha fazla olduğunu görüyoruz. Yani insan, isterse meleklerin bile kendisine gıpta edebileceği bir varlık olabilir. Ancak yine aynı insan, Kur’an’ın deyimiyle “hayvanlar gibi” hatta “hayvandan aşağı” olabilmektedir. Hayvan, sadece hayvan skalası içerisindedir. Hayvan nebat olamaz, cemadattan olamaz. Ama insan böyle ona biçilen skala içerisinde değildir. Neden? Çünkü insan, bütün isimleri yüklenmiştir. O insan, kendisine meleklerin secde edebileceği bir varlık olabilmektedir. Düşünebiliyor musunuz melekler, bir insana secde ediyor. Şeytan’ı meleklikten attıran da zaten Âdem’e secde etmeyi reddetmesidir; Allah’a secde etmeyi reddetmesi değildir. Bu ayrım, tasavvufta çok önemlidir. Şeytan “O ne biliyor ki! Ben daha çok biliyorum” demek suretiyle Âdem’e secde etmemiştir. “Ben bir şey biliyorsam o da hiçbir şey bilmediğimdir” diyenler gerçek bilgiye sahip olan insanlardır. Oysa “Ben biliyorum” diyenlere bakın, aslında hiçbir şey bilmediklerini göreceksiniz.

Modern Eğitim Varlık Sorununu Çözmek İçin Yeterli Değil

“Düşün ki şu yaşadığımız zamanda Allah için, lüzumsuz şeylerden kaçınan kimseler; kibrit-i ahmer gibi nadir bulunur oldular.” Bu sözü Niğdeli Kuddusî Baba, 1800’lü yıllarda söylüyor. Ve kendinden önceki bir sufiye atıf yaparak devam ediyor: “Küsterî’nin yaşadığı dönem 886 senesi idi, bizim yaşadığımız zaman ise 1812” diyor. Allah yolundaki salike gereken, evvela faydalı ilmi bulmasıdır. Modern insanlar olarak almış olduğumuz eğitimler, diplomalar, sosyal hayatımızda geçerli olan, bize bir meslek sağlayan şeylerdir. Bunları alalım fakat bilelim ki bu almış olduğumuz eğitimler varlık sorununu çözecek eğitimler değildir; arızi, günlük, mesleki hayatımız için gerekli olan eğitimlerdir. Anne babalar, çocuklarına hayatın yegâne gayesinin bu ilim olduğunu söylerler. Hayır, öyle değil. Adam olmak, diploma sahibi olmak değildir. Adam olmanın eğitimi beş yüz tane diplomaya bedeldir. Adam olma eğitimiyle birlikte mesleki eğitim de alınıyorsa o zaman ortaya mükemmel bir sentez çıkar. Allah yolunun yolcusuna gereken, önce gerçek ilmi tespit etmesidir. Gerçek

ilim, “ilm-i billah”tır. İlm-i billah da Allah’ı tanımaktır, bilmektir. “Ben varlık âlemine neyi getirdiysem onların hepsi beni tanısınlar diye getirdim.” Dolayısıyla ilmin başı, marifetullahtır; Allah’ı tanımak. Allah’ı tanımaya başladığınız zaman günlük hayatınızın tadı, diğer insanlarla ilişkiniz değişecektir; diğer insanlara olan sevginiz artacaktır çünkü o da Rabbin yarattığı biridir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Allah’ın yarattığına merhamet etmeyene merhamet olunmaz.” Yani, merhamet edin ki merhamet bulasınız. Çiftli dil vardır bizde: “Men dakka dukka”, “Çalarsan açılır”, “Ne ekersen onu biçersin” gibi. Bu tarz ikili anlatımlar çok vardır. Mesela “Men sabere zafere” yani “Sabreden kazanır.” Hadis ya da kelâm-ı kibar geleneğimiz içerisinde böyle yüzlerce söz vardır. Bunların hepsi, bizim hayatımızdaki ikiliği gösteriyor aslında. Burada bir anlam muhafaza edilip diğerinin içine sokulduğunda, o ikilik tekliğe dönüşüyor. Mesela sabredersen o sabır kendi içinde bir değişime uğruyor ve zafer oluyor. Hakk’ın isimlerini biz birbirinden ayrı isimler gibi düşünebiliyoruz. Hâlbuki öyle değil. Renk skalasını düşünün, her renk ayrı gibi durur fakat her renk bir diğer renkten meydana gelmiştir. Benzer şekilde İbn Arabî’nin “tevellüdât-ı esma” dediği bir mefhum vardır. İsimler birbirlerinden yeni oluşumlar doğururlar. Tabiri caizse her bir isim bir diğeriyle karışmak suretiyle üçüncü bir isim çıkarmaktadır ortaya. Misaller vermeden; temsil, teşbih, mecaz kullanmadan metafizik anlatmak çok zordur. Bugün bu sanatları inkar eden ekoller vardır; onların nasıl teoloji yaptıklarını çok merak ediyorum. Yapılamaz, dil tutulur bir yerden sonra. Çünkü dil ötesi ancak remzedilebilir, sembollerle anlatılabilir. O açıdan Hakk’ın esmasını anlatırken misallerden faydalanıyoruz. Kendisi de misallerle anlatıyor zaten. Mesela bir boya benzetmesi var: Allah’ın esmasının altında bulunuyor olmak, Allah’ın esmasının rengine boyanmaktır. “Rabbini bul” sözü, “Esmanı biliyor musun? Sen Hakk’ın isimlerinin kendinde nasıl zuhura geldiğini biliyor musun?” sorularının cevapları ile irtibatlıdır.

Seyr-i ilallah, Allah’a doğru gitmektir. Yol ve yolcu tabirleri de birer semboldür ve tasavvufun anahtar terimlerindendir. Tasavvuf, yol ve yolculuk esasına dayanır. Yola çıkmazsan varamazsın, varamazsan olamazsın. Ama hiçbir yolculuk bir saniyede olmaz; ne kadar hızlı bir araç kullanılırsa kullanılsın gidilecek yere bir süreç içinde varılır. Mayalanmış ekmeğin, ağır ağır pişmiş hâlinin en güzel ekmek olduğunu söylerler.

Dolayısıyla “Hamdım, piştim, yandım” esasıyla önce hamlığını idrak etmek, ardından pişmek için kazana girmek, sonra da boğulmak, olmak gerekir. Bir taraftan bu “pişme” misali çok kullanılırken bir taraftan da sefer yani yolculuk metaforu kullanılır. Genellikle de dört yolculuk esas alınır. Buna “esfâr-ı erbaa” denir, dört yolculuk. Allah’a doğru yolculuk, Allah’la beraber yolculuk, Allah’ta yolculuk, Allah’tan yolculuk diye tercüme edebileceğimiz dört yolculuk vardır. Tasavvufta yolculuk, O’na vardıktan sonra tekrar ayrılmayı da esas alır.

“Salik-i ilallaha gereken, faydalı ilmi bilmesi ve onunla ihlasla amel etmesidir” denir. Önce o ilmi bilecek, sonra o ilmin icablarına riayet eden bir hayat yaşayacak ve bu yaşamış olduğu hayat tarzı da onda bir kişilik hâlini alacak. İslam tasavvufunun bazen kişiyi kendi hâline bırakmaması, getirdiği yükümlülükler bakımından kimilerine ağır gelebilir, özgürlüğün elden gittiğini düşündürebilir. Modern insan böyle düşünebilir, çünkü o miskali, ölçütü kaybetti. Bunu kaybedince neyi neyle kıyas edeceğini bilemiyor. İslam tasavvufunun vacibat dediği, yerine getirilmesi gereken vazifeler, aslında kişinin manevi hayatını disiplin altına alıp bir kişilik oluşturuyor. “Bu dinlerde zaten yok mu?” diye sorulabilir. Evet, var. Peki, tasavvufun bundan farkı ne? Tasavvuf, o istenen amellerin içine aşkı üflüyor. İçine aşkı üflemediğiniz zaman namaz da oruç da hac da bir ağırlık gibi gelir insana. Aşk boyutunda yapılmayan ameller zorluk hâlini alır, külfete dönüşür. Bütün sufilerin şiirlerinde bahsettikleri şeyin, amellere ruh üflemek olduğu dikkate alınmalıdır. İçi boşalmış amellere ruh üflemeye çalışılır. Niyâzî-i Mısrî;

Savm u salât u hacc ile sanma biter zahid işin
İnsan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş

derken işte bunun altını çizmeye çalışıyor.

Yol, kendi başına bulunmaz

İsimlerin bizim üzerimizdeki tasarrufunu biliyor olmamız, onları sıkça anmakla gerçekleşir. Önce isim telaffuz edilir, sonra bu zikir ve o isim beraberinde manasını getirir. Bir kişiye kırk kişi deli derse o kişi, delirmese bile üzerinde o sözün tesiri kalır. Neyi çağırırsanız o, anlamını yanına çeker.

Tasavvuf dediğimiz şey 1940’lı yıllara kadar bu milletin âdâb-ı muaşeretini belirlemiştir. Tasavvuf, bu toplumun bütün sözlerinin arkasında

yatan felsefedir. Toplumu öyle eğitmiş ve öğütmüştür ki her şeyde tesiri vardır. Atasözü dediğimiz bazı darb-ı meseller vardır ki bunların da temelinde tasavvufi figürler bulunur. Maalesef araştırmacılarımız o yönlere dikkat etmiyor. Edebiyat araştırmacıları metnin dilsel ve etimolojik yönünü ele alıyor, mananın nereden geldiğine birçok kimse bakmıyor.

"Seyrü süluk yoluna çıkmak isteyen kimse, kendisine bir mürşid bulacak" der, Kuddusî Baba. "Hocam ne gerek var, ben rehbersiz de bulurum yolumu" diyenlere irfani gelenek, mürşidsiz yol olmayacağını, bir kılavuzun gerekliliğini söyler. Yol, kendi başına bulunmaz. Özellikle modern insan, kendi başına çok zor bulur yolunu. Çünkü engelleri arttı. Engeller eskiden üçtü, beşti, şimdi elli, yüz oldu. Bu yüzün içerisinden hakikati bulmak çok zor. O açıdan bir kılavuz gerek kişiye ki elinden tutsun. Bizim geleneğimizde çok fazla rehber tarifi vardır. Günlük hayatta bile bazı hususlarda rehber aranır, o rehber eşliğinde yol alınır. Anadolu'da bu manada çok güzel gelenekler yaşıyor hâlâ. Bunların hepsinin arkasında tasavvufi geleneğin izleri bulunmaktadır. "Kimin rehberi yoksa, onun rehberi şeytandır" denir. Bazısı bu söze itiraz etmiştir. Belki haklı sayılabilirler çünkü anlamını bilmiyorlar. Anlamı şudur: Âlemde boşluk yoktur, âlem boşluk kaldırmaz. Doğru bir rehberle ilerliyorsan ne âlâ, doğru bir rehberin olmadığı noktada şeytaniyet devreye girer ve seni alıp bir yerlere götürür. Bir Satanizm akımı var. Onların da çalışma sistemleri sadece kitap okumak değil; onlar da belli bir seyrü süluk izlemekteler. Yani şeytanın yolu da bir seyrü süluktur. O yola girmek için bir rehber bulacaksınız, o rehber sizi eğitecek, size vazifeler verecek, o vazifeleri yerine getireceksiniz ki terakki edesiniz. O ilerlemeyi kaydederseniz hizmetinizin karşılığı olarak size mana verilecek. Buna "kontra-inisiyasyon" denir, yani gerçek tasavvufun zıttı. Ya İslam tasavvufunun izlediği yöntem vardır, ya zıttı vardır. Çok iddialı bir cümle olduğunun farkındayım. Yani "Ben İslam tasavvufunu kabul etmiyorum" diyen, aslında bir inisiyasyondadır. Bir taraf seyrü süluk ortaya koyarken karşı taraf seyrü süluk olmadan bir yere vardırdığını iddia etmektedir. Her şey belli bir hizmet karşılığındadır. Şeytanın tarafı ve Hakk'ın tarafı.

Mevlevî geleneğinde bunu çok güzel sembollerle ifade etmişlerdir. Çileye giren derviş, kırk gün sonra erbainden çıktığı zaman ne hallerdedir bilir misiniz? Mevlâna'nın ***Mesnevî***'si, Divân-ı Kebîr'i, zannetmeyin ki falanca

kafede otururken ya da Havana purosu içerken yazılmış eserlerdir. Bu eserler, biz sabaha kadar uyurken uyanık duran insanların, kendilerine kırk gün sonra açılan kapılardan sızan ışıklardır. Bir tarihte Konya'daki bir sempozyumda bazı akademisyenler tarafından söylenen talihsizce bir sözdür "Ben de yazarım" sözü. Buyursunlar, yazsınlar. "Böylesi yazılmadı" dedim. Buna karşılık bazı tasavvuf karşıtları "Onları Kur'an mesabesine mi çıkarıyorsunuz?" dediler. Kur'an mesabesine hiçbir şey çıkamaz. Mevlâna, "Kur'an'ın yoluna biz kurbanız", "Ben, Hz. Muhammed'in yolunun tozu toprağıyım" der. Sufiler, Kur'an'ın mesabesini iyi bilirler. ***Mesnevî*** için âdeta "Farsça Kur'an Tefsiri" denir.

Kur'an'ı satır satır tefsir etmek vardır, bir de Kur'an'ın manasını öz olarak aktarmak vardır. Abdülaziz el-Kâşânî der ki "Yüzde doksan itibariyle Kur'an'ın gramer tefsiri yapılıyor." Bunlar da katkıdır fakat hepsi etimolojik ve literal çalışmalardır. Kur'an'ın manasını anlatan eserler ise farklıdır. İbn Arabî der ki "Bir ayeti alıyorum, şeriat çekmecesinden çekiyorum, o ayetin şeraitteki karşılığını anlatıyorum. Sonra o ayeti çekmecesine koyuyorum. Aynı ayeti, üst çekmecesi olan tarikat çekmecesinden açıyorum, o ayeti tarikat düzeyinde açıklıyorum. Sonra yerine koyuyorum. Aynı ayeti bir de hakikat çekmecesinden çekip hakikat düzeyinde açıklayıp tekrar yerine koyuyorum." Tefsir diye, müfessir diye böylesine denir. Ayet alınıp sadece bir çekmeceden izah ediliyorsa, bu bir dilbilim çalışmasıdır. Bu da bir katkıdır ve küçümsenemez. Ama tefsir, o demek değildir. İbn Arabî'nin, bu söylediği yöntemle sadece Kehf Suresi'ne kadar yaptığı tefsir, 64 cilt tutmuştur. Ama bu tefsir; maalesef idrak seviyesi bunları anlamaya müsait olmayan Müslümanlar tarafından yakılmış ve bu eserin günümüze ulaşmasına mani olunmuştur.

Kâmil İnsan Sömürünün Panzehiridir

İlm-i billah, yani marifet, iltifata tabidir. İltifat gösterilmeyen meta, zayidir. Bu ilmi nebiler getirir, veliler açıklar. Onların yolundan giden olarak bu ilme ve şerhlere sahip çıkmadıysan onlar çekip giderler, sen de dağlar başında kalırsın. İlim erbabı naza gelmez, iltifat görmedikleri yerden çekip giderler. Biz bu geleneğe sahip çıkamadık, bu geleneği koruyamadık. Kelaynak kuşlarını korumak için dernek kurduk ama insan-ı kâmil kayboluyor. Bir toplumun değerini, kâmil insan sayısı belirler. Kâmil insan

sayısı azaldı toplumumuzda. Böyle bir toplum, ölüdür. Acılarını da günümüzde görüyoruz, çilelerini çekiyoruz zaten. Kâmil insan eğitim merkezlerimiz yok. Bütün eğitim anlayışımız pragmatizm üzerine kurulu. “Ne zaman mezun olurum ve iyi bir iş bulurum” anlayışı. “Ben sana okuyamazsın demedim, adam olamazsın dedim” derler. İşte adam olmanın da eğitiminin verilmesi lazım.

Batı’da ve ABD’de “adam olmak” dediğimiz şey üzerine incelemeler yapılıyor olması çok ilginçtir. Bizim toplumuzda küçümseniyor böyle şeyler. “Adam olsan ne olacak!” gibi bir anlayış var, özellikle gençlerde. “Senin aldığın maaşın beş katını, simit satsam kazanırım” diyenler var. Haklıdırlar belki, ama esas olan bu değil ki. ABD’de “adam olmak” üzerine yapılan araştırmalar ekonomiye, sanayiye, siyasete, sosyolojiye katkılarıyla beraber ölçülüyor. Biliyorsunuz, “insan faktörü” diye bir şey var. Yetişmiş, kaliteli insanın iktisatta, ekonomide karşılığı var. Peki, iyi eğitim alamamış, fakat kemal sahibi olan insanın hoşgörüyü yaymak, toplumsal barışı sağlamak, kavgaya mani olmak anlamında toplumsal bir karşılığı yok mu? Artık şehirlerde yaşıyoruz ama köy toplumuyken köyün bilgeleri, yaşlıları olurdu. Kavga, dövüş olduğu zaman insanları onlar barıştırırdı, onlara müracaat edilirdi. Ne yazık ki onlar artık yok. Şimdi bir kan davasında kim araya girecek de barıştıracak insanları? Bilge insanların çıkmasını arzulamak, sanılmasın ki pasif bir istektir, bilakis aktif karşılığı var. Bu toplumdan kâmil insanlar çıkarsa, bunun ekonomiye bile katkısı olacaktır. Ayrıca kâmil insan, kapitalist sömürüye panzehirdir. Bu manada, kâmil insanın çıkmamasını isteyen çevreler olabilir. Kâmil insan “Önce insan ol, üstüne giyecek bir şey bulursun illa ki” diyebilir mesela. Ama kâmil insan yoksa, o vazifeyi şeytan üstlenir. Peygamber dahi mahlukatın en mükemmeli olmasına rağmen Cibril aracılığıyla talim ediliyordu. Cebrail’i aracı olarak kullanmadan Cenâb-ı Allah vahiy indiremez miydi? Şüphesiz ki Allah için bir şeyin mümkün olmadığı düşünülemez. Buradaki espriyi iyi anlamak gerekiyor. Özellikle Vahhabîler, bu tür aracı kılmayı, şirkle bağdaştırdıkları için kabul etmezler. Vahhabî teolojisine çok terstir bu durum. Oysa Cenâb-ı Allah her zaman vesilelerle, aracılarla ve araçlarla konuşmuştur insanla. Araca araç olarak takıldığınız zaman Hakk’ı unutmak gibi bir tehlike vardır. Bu sebeple kesin olarak sabit olmuştur ki mutlaka bir muallim, bir terbiyeci gerekir. Cenâb-ı Allah, insanları farklı sınıflarda ve

farklı hâllerde yaratmıştır. İnsanlardan bir kısmını vahiy ve ilham ile Allah’a yolculuk yapan evliya ve enbiya zümresinden oluşturmuştur. Evliya ve enbiya, İslam tasavvufunda zahir ve bâtın karşılığındadır. Yani ikisi iç içedirler. Evliya, enbiyanın mirasına sahiptir. Evliya, enbiyadan ayrı bir kategori değildir. Evliya kendi başına hareket eden bir grup değildir; enbiyanın davasını güden, şerh eden, o davanın izini sürendir. Çünkü nebilerin getirdiği doktrin mücmel, yani topluca gelir. Evliyalar, o topluca indirilmiş olanı açar. Onun içindir ki Şeyh-i Ekber İbn Arabî, Fütûhât-ı Mekkiyye eserini Kur’an-ı Kerim’in mahzeninden, ruhundan aldığını söyler. Fütûhât-ı Mekkiyye, bu manada baktığımız zaman bir Kur’an tefsiridir aslında. “Ama ayet ayet açıklamıyor” denilebilir. Ayet ayet açıklama, gramer açıklaması olur. Bunu, mana açıklaması olarak görmek gerek. Siz Kur’an’ın ruhunu tohum olarak içinize atarsınız, attıktan sonra da Kur’an’ın ruhu üzerinden konuşursunuz. Onun için İbn Arabî der ki Kur’an, Efendimiz’e(sav) Cebrail aracılığıyla, ki Cebrail burada akl-ı Muhammedî’dir aslında, akl-ı Muhammedî’den kalb-i Muhammedî’ye nazil olmuştur. Hz. Muhammed’e(sav) inen o vahiy, Hz. Muhammed’den(sav) de bize iner. Allah dostlarına da vahiy gelir ama hakikat-i Muhammediye’den ve Kur’an Hazretleri’nden gelir. Elimize Kur’an alıp okumak vardır, bir de o Kur’an’ın ruhunu anlamak vardır. Asr-ı saadette hakim olan mana mıydı yoksa literal açıklama mıydı? Zaman zaman her ikisini de görürüz. Fakat asıl olan manaydı. Mana esas olduğu içindir ki “ikra” dendiği zaman Hz. Peygamber’in elinde bir kitap yoktu. Biz “okumak” fiilini, “kara’a” kökünü, İngilizcedeki “reading” gibi anlıyoruz. Sanki önümüzde bir metin var ve oradan satırları okumak suretiyle bir okuma gerçekleştireceğiz. Bu, kıraat etmek değildir. Kıraat etmek, bir bakıma “scan” etmektir, taramaktır ve anlamını indirmektir. İki bilgisayar arasında bir kabloyla bilgi alışverişi yaparsınız; insanlar arasında da böyledir. İnsanlar arasında da hard diskinde bilgi olanlar ve hard diski boş olanlar yahut hard diski virüslü olanlar vardır. Bilgisayar teknolojisinin dilinden yararlanarak böyle bir benzerlik kurabiliriz. Buradan İslam tasavvufunu bilimselleştirdiğim fikri çıkmasın, öyle bir gayretim yok. Ama şunu bilmek lazım ki bilgisayar teknolojisi de varlık içerisinde olup biten bir şey olduğu için o da insanı kopya eder. Bu bakımdan misal olarak kullanabiliriz. Bilgisayarı tıklarsanız açılır, kendi kendine açılmaz. Ben önce bilgisayarın yanına gidiyorum, düğmesine

basıyorum ve o “merhaba” diyor bana, açıyor kendini. Sonra hangi dosyayı istersem tıklıyorum. Bir dosya, bir dosya daha ve ardından bir dosya daha... Dosyalar içinden dosyalar çıkıyor. Ama ben bilgisayara baktığım zaman tek bir katman görüyorum fakat bilgisayarın içinde dosyalar var. Aynen böyle de âlemin içinde âlemler var. Bir dosyayı açmadan diğer dosyayı açamıyorsun, diğer dosyalara o dosyanın içinden geçiliyor. Beni tan etme, ben de Hakk’a gitmek istiyorum. Sen de Hakk’a gitmek istiyorsun. Ama ben diyorum ki: “İnsan-ı kâmilden gidelim.” Sen de diyorsun ki: “Hayır, şirktir, direkt gidelim.” Buyur git gidebiliyorsan. O kendisi gönderdi nebileri, insan-ı kâmili. Aksi olsa göndermezdi, nebilik diye bir müessese olmazdı. Allah “Ben hepinizin Rabbiyim, hepinizin hard diski benim” derdi ve oradan her şeyi download ederek gönderirdi bize. Hayır, önce talim süreciyle bizi birine gönderiyor. O yüzden dosyaları iyi tanımak lazım, virüslü dosyaları açmamak lazım. Öyle dosyalar var ki açtığınız anda sizi yanlış sitelere yönlendiriyor. Tam bir modern hayat… Onun için sağlam dosyaları açmak, sağlam yoldan gitmek gerekiyor.

Doksan dokuz kutsal emaneti insan yüklenmiştir

İnsan, Allah tarafından yeryüzüne ve bütün âleme, kendi sırlarını, âdeta kendi idaresini yönetmek üzere gönderilmiş, yine kendisi tarafından bizzat kendi elleriyle tasarlanmış, biçimlendirilmiş ve sonra da içine kendi Ruhu’ndan üflenmiş ilâhî bir varlıktır. Ama insan, bazı sebeplerden dolayı bir düşüş, eski tabirle tereddî yaşar. “Le kad halakna’l-insâne fî ahseni takvîm. Sümme radadnâhü esfele sâfilîn.” (Tîn 95/3-4) ”Biz, şüphesiz o insanı en mükemmel surette yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.” İşte, o iniş süreciyle beraber bir ayrılık, bir yabancılaşma başladı. Buraya kadar anlattığımız şey, bütün geleneklerin, bütün dinlerin, bütün ezoterik felsefelerin ve inisiyatik okulların âdeta temel kalkış noktasıdır. İnsanın bu şekilde emanetle yüklenmiş olması, yeryüzü planında Allah’ı aramada, bulmada en önemli ipucu ve araç olmasını da beraberinde getiriyor. Allah “Beni bulun, Beni arayın çünkü gerçek mutluluğunuz Beni bulursanız gerçekleşecek” dediğinde, “Biz Seni nerede bulalım?” diye bir sorabiliyor insanoğlu. Bu soruyla yaklaşılmaması için Allah, Kur’an’ın tabiriyle “Ben dağlara taşlara, yani maddî âleme, fiziksel âleme bu emaneti yüklemek istedim, onlar bunu yüklenemediler, ancak insan bunu yüklendi” buyuruyor. Emanet ne idi? İlahî özellikler. Allah, Kur’an-ı Kerim’de ve Hz.

Muhammed'in(sav) hadislerinde kendisine ait doksan dokuz ismi ifşa ediyor. Bütün isimler bununla sınırlı değil. İfşa etmediği, bildirmediği isimleri de var. Ancak bildirdiği isimler, doksan dokuz sayısıyla sınırlandırılan isimler, Allah'ın fizik âlemde, âlemi tedbir ettiği, yönettiği, işlettiği, fizikçilerin bilim adamlarının tabiat kanunları dedikleri şeyler. Bu isimleri, Allah(cc) istisnasız, tamamıyla insana yüklenmiştir. Ondan dolayı, hayvanat, nebatat ve cemadat diye gruplandırdığımız varlık katmanları içerisinde insan, eşref-i mahluk olarak bütün bu mertebelerin imamı, bütün bu mertebelerin önderi olduğu için doksan dokuz ismin tamamı onun kendisinde tecelli edebiliyor. Allah'ın el-Âlim ismi, Allah'ın el-Hayy ismi, Allah'ın el-Muktedir ismi gibi doksan dokuz isminin hepsinin insanda tezahür edebildiğini, açığa çıkabildiğini görüyoruz. Ama hayvanata baktığımız zaman, hayvanatta bu isimlerin bazılarının bulunduğunu ama bazılarının bulunmadığını, bitkisel âleme geçtiğimiz zaman ise bunlarda bulunanların hayvanattakilerden daha eksik olduğunu ve cemadatta ise isimlerin en aza indiğini müşahede ediyoruz. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Bütün mertebeler kendi içinde bir öndere tabi. Cemadat âlemi dediğimiz cisimler âleminde metallerin imamı, altındır. Bundan dolayı, bütün metaller, bütün madenler "Ah, bir gün altın olsam" özlemini dile getirirler. Simyacı da aslında o madenlerdeki altın olma özlemini, önce çözme sonra yeniden terkib etme suretiyle tanzim etmeye çalışan kişidir. Bitkiler âlemine geldiğimiz zaman imam güldür, hurmadır. Değişik görüşler var bu konuda. Hayvanlar âleminin imamı ise attır. Spiritüel açıdan en gelişmiş hayvan, -fiziksel açıyı kastetmiyoruz- hayvanlar âleminin imamı kabul edilir. İnsanlık âlemine geldiğimiz zaman da hakeza insanlığın da içerisinde mertebeler bulunmaktadır. Bütün insanlar tek bir insanın açılımından ibarettir. Bu insan, ***Adam Kadmon veya İnsan-ı Kâmil veya Evrensel Adam'dır. Her gelenek kendi baktığı noktadan bir isimlendirme yapmıştır. İslam tasavvufu geleneğinde bu insanın adı "insan-ı kâmil-i küllî"dir. Burada tarifi yapılan, metafizik İnsan-ı Kâmil'dir; yani Allah'ın, "Ben gizli bir hazineydim, bilinmekliği diledim. Ve onun üzerine yaratılışı başlattım ve yarattım" dediğinde o ilk yarattığı şey. Tasavvufta, Allah'ın karşısına alıp ilk yarattığı muhataba, "insan-ı kâmil-i hakikî" denir. Bütün insan-ı kâmiller hangi devirde, hangi devrede, hangi nebinin kademi altına gelirse gelsin o İnsan-ı Kâmil'in açılımından***

ibarettirler. Dolayısıyla İnsan-ı Kâmil bir tanedir. O Logos, daha sonra değişik insan-ı kâmillerde tecelli edebilir. Kur'an-ı Kerim diliyle konuşacak olursak, "Ben sizi kendi ellerimle yarattım" ve "Nefahtü fî min rûhî" (Kendi ruhumdan da size üfledim) demek suretiyle, Allah kendi ruhunu bizim içimize üflemiş durumda. Binaenaleyh ruh, Allah'ı tanıyan, Allah'ı inkâr etmeyen, Allah'ı bilen insandaki o ilk nefhadan, nefesten gelen ruhanî özelliktir. Ruh geldiği yeri bilir. Gideceği yeri de bilir. Ruh gerçekte aydınlanmış bir varlıktır. Ama madde âlemine inmek suretiyle üstü örtülmeye başlanır. Tasavvuf dilinde buna "hicap" denir. O hicap bazen yüz bin bazen iki yüzdür. Hz. Peygamber'den(sav) *naklen gelen sözlerde bu hicapların, örtülerin sayıları farklıdır. Hicap hicap üstüne bohçalanmak suretiyle ruhun aktivitesi, etkinliği daraltılmış olur. İslam özelinde bu konuya baktığımız zaman, şöyle bir farklılık görmekteyiz. Bir yere kadar evrensel bir nokta, evrensel bir gidiş var ama bir yerden sonra farklılıklar başlıyor. Müslüman kâfir, dinli dinsiz, insanı insan yapan özellikler evrenseldir. İnsan mutlak manada aslında mümindir. İslam tasavvufu ister dile getirsin ister dile getirmesin hiçbir insanın ontolojik olarak inkâr etmesinin mümkün olamayacağını söyler. Tıpkı bir çocuğun babasını inkâr etse de etmese de babanın genlerini, kaşını, gözünü, burnunu, ten rengini vs. taşıyor olması gibi. Dille inkâr etse bile ontolojik olarak inkârın mümkün olamayacağını söyler İslam tasavvufu. Bundan dolayıdır ki bütün âlem o ilk yaratılanın açılımından ibarettir.*

"İlk yaratılan nedir?" konusu değişik dinlerde ve değişik geleneklerde farklı adlar altında anılır. İlk madde ***(prima materia), heyûla, Allah'ın yarattığı ilk şey, fazıl şehir (el medînetü'l-fazıla)… İslam tasavvufuna şekil veren Muhyiddin İbn Arabî gibi büyük bilgeler ilk yaratılan maddenin Hakikat-i Muhammediye olduğunu söyler, yani Hz. Muhammed'in*** (sav) ***hakikati. O hakikat daha sonra her peygamber ile beraber doğacaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman bir tarihsel Hz. Muhammed*** (sav) ***var; Mekke şehrinde doğmuş, Medine'de vefat etmiş. Bedenli hayatını bu şekilde sürdürmüş ve sonra âlem-i cemali teşrif etmiş. Bir de ontolojik anlamda bir Hz. Muhammed*** (sav) ***var. Bu Muhammed, Adem'den evvel de peygamber. Yani Hz. Adem peygamber olarak***

gönderilmeden evvel de peygamber. “Ben nebi idim, daha Adem’in hamuru karılmamıştı.” Hz. Peygamber böyle buyuruyor. Bu gözle bakıldığında bütün kainatın Hz. Muhammed’in*(sav) ***açılımından oluşması, ister Müslüman ister kâfir ne olursa olsun herkesin, bütün yaratılanların hakikatinde, partiküllerinde ilk yaratılan Hz. Muhammed’in*(sav) ***Hakikati’nden uzantılar olması gerekir. Bundan dolayı İslam tasavvufu bütün insanlığı “ümmet-i davet” adıyla anar yani Müslüman olmayan da ontolojik olarak Hz. Muhammed’in*(sav) ***ümmetidir. İsterse bir başka dini izlesin; ontolojik olarak o Hz. Muhammed’in*(sav) ***varlığını izliyor demektir. Bunların içerisinde din olarak onun nurunu kabul edip itiraf eden ve Müslüman olanlarda dışsal özelliklerle içsel özellik birbiriyle örtüştüğünden dolayı onlar, ikinci merhaleyi de geçmiş olmaktadır. Ama iş onunla da bitmemekte. Çünkü yine Kur’an’a baktığımız zaman, bir grup gelip de “Biz Müslüman olduk, biz iman ettik” dediğinde, Allah*(cc) ***“Hemen iman ettik demeyiniz, ‘Eslemna’ (Teslim olduk.) deyiniz. Henüz iman etmiş değilsiniz” diye uyarıyor. Demek ki iman yatay değil, dikey bir süreçtir.

İslam tasavvufu Hz. Muhammed’in mesajının keyfiyetini taşır

Bu, belki bugün birçok Müslümanın farkında olmadığı bir husus. Bugün bir çok Müslüman için, Müslüman olmak demek, metafizik bir gerçekliği kalmamış sosyolojik bir kimlik âdeta. Oysa Müslüman olmak işin henüz başıdır. Ondan sonra iman basamaklarının geçilmesi gerekir. Yakîn dediğimiz bilgi düzeyine çıkması gerekir Müslümanın. Bu gözle bakıldığında sufi düşünürler âlemde meratip, mertebeler kavramına çok önem verirler. Mertebe mertebe üstüne... Ve bunu Kur’an’dan çıkarırlar. Kur’an’da, “Biz yedi kat semayı ve onun mislini yeryüzünde yarattık” buyurulur. Kur’an’da, birçok mütefekkirin hâlâ çözemediği ayetler vardır. Mesela “Allah yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır.” (Talâk 65/12). “Yetenezzelü’l-emru beynehünne…” (Allah’ın emri bunlar arasından inip durmaktadır) diye devam eder ayet. Birçok meale veya tefsire baktığınızda neyin inip, neyin çıktığını anlayamazsınız. Oysa ayette bir meratip içerisinde insanın, o ruhanî özelliğinden tabaka, tabaka aşağı indiği, cisimler âlemine, bu bedenli âleme girdiği, bedenli âlemden tekrar

ruhanî âleme çıkabilmesi için dıştan ve içten kendisine uyarıcılar geldiği anlatılıyor. Bu uyarıcılar, peygamberlerdir. Peygamberler insanlığa yeni bir şey getirmiyor. Her insanın zaten ilk yaradılışı itibarıyla içine yüklenmiş olan o ilâhî cevheri hatırlatmak için geliyor. Onun için Kur'an-ı Kerim'de şöyle bir ayet vardır: "Fe zekkir; innema ente müzekkir" (Gaşiye 88/21-22). "Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin. Sen, onlar üzerinde bir zorba değilsin." Bunu birçok Müslümanın bugün de okuması, anlaması gerekir. Peygamberin vazifesi, zaten her insanda var olanı inzal etmek, göstermek, hatırlatmaktır. Onun için hiçbir peygamber ve hiçbir veli, bir kişinin içinde olmayan, kendi sahip olmadığı bir şeyi ona yükleyemez. Ebu Cehil Kur'an'ı dinledi, peygamberi dinledi ama iman etmedi. Etmeyebilir. Ve Hz. Peygamber onun üzerine bir zorlamada bulunamazdı. İşte peygamberin sadece uyarıcı olması, o peygambere tabi velilerin de aynı yoldan gidiyor olmasını gerektirir.

Her nebi iki yönle gönderilir. Her peygamberin iki yüzü vardır. Yukarıya doğru olan sağ eli, velayet elidir. Aşağıya doğru olan sol eli de nübbüvvet elidir. Yani sağ el, kendisi ile Rabbi arasındaki irtibattır. Sol eli de nübüvvet elidir, nebilik elidir. Bir nebi aldığını insanlığa nakleder. Fakat o mesaj o nebiye tabi veliler aracılığıyla diğer insanlığa ulaştırılır. İslam tasavvufu da aynı yöntemi izler. Hz. Muhammed'in(sav) hakikatini kendi maneviyat çalışması için rehber varlık olarak alır. Dolayısıyla İslam tasavvufu Hz. Muhammed'in(sav) mesajının keyfiyetini taşır.

Buraya kadar evrensel ve bütün geleneklerde ortak olan özellikleri vurguladık. Ancak tasavvuf tarihi, cem ve fark âlemlerininin, her ikisinin birden tarihini anlatır. "Cemu'l-cem", mutlak birlik, topluluk, toplanmışlık... Ayrışmanın henüz olmadığı, siyahın beyazdan, gecenin gündüzden ayrılmadığı, hastalık ve şifanın, eril ve dişilin olmadığı, o mutlak tevhid hâlidir. İnsan oradan fark âlemine inmiştir. Fark âlemi, zıtlık âlemidir, zıtlık yasası ile işler. Buna felsefeciler diyalektik veya deterministik yasalar der. Bu yasaların hepsi aslında bu âlemin işleyişi için Allah tarafından konmuştur. Mesela iman ve küfür... İmanın olabilmesi için küfre ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu mertebede şeytana da ihtiyaç vardır. Bir üst gözle baktığımız zaman, burada şeytan aslında Tanrı'nın ajanı olarak çalışmaktadır. Burada gündüz var gece var, eril var dişil var ve bütün bu farklılıklar aslında o devinimi sağlamak için. Ama cem hâlinde böyle bir

şey yoktur. Mutlak birlik vardır. Lakin biz cem makamında değiliz. Biz fark âlemindeyiz. Fark âleminde olduğumuz için insanın, belirli farklılıkların kendine ait hususiyetlerini kullanarak ilerlemesi gerekiyor. İslam tasavvufunu bir takım inisiyatik süreçlerden ayırt eden en önemli özellik budur. İslam tasavvufu der ki: Fark âleminden başlanacak olan, yukarıya doğru bir gelişim, belirli bir ruhanî patronu izlemek suretiyle olur. Cem hâline geldiğinizde evrenselliği elde edersiniz. Vulgarize ederek anlatacak olursak beş tane şeyhiniz, on tane peygamberiniz, yetmiş tane yolunuz olamaz. Başlangıçta izlenecek yol budur. Farktan ceme çıktığınız zaman göreceksiniz ki aslında fark yok. Fakat fark olmadığını anlamak için farklılıklar âleminden onların toplamı olan birlik âlemine doğru bir yolculuğa çıkmanız gerekiyor. Bu âlemde fark olduğundan ve bedenli varlık olan bizlerin hepsini aynı anda kaldıramayacağımızdan dolayı başlangıç noktası itibariyle bir disiplini izlememiz gerekir. İslam tasavvufu bunu söyler.

İslam sufileri, Hz. Muhammed'in(sav) hakikatinin patronajı altında çalışma yapar. Mevlâna'nın pergel metaforunda, pergelin iğneli ayağını sapladığı o sabite kendi geleneğidir. Ama oradaki derinleşmesi onu evrensel bir Mevlâna hâline getirebilmiştir. Yani evrenselliği elde edenlerin, başlangıçta çok sıkı bir şekilde geleneği izleyenler olduğunun altını çizmek gerekir. Başlangıçtaki eklektisizim veya sentetik oluşumlar, "her gelenekten bal alma" eğilimi, sonuçta manevi dereceleri elde etmede problemler doğurabilmektedir. Halk deyişimizle söylersek:

Bil ki bir yerde/ Bil ki her yerde;
Bil ki her yerde/ Bil ki hiçbir yerde

Bir sufi deyişidir aslında. Bu bakış açısıyla İslam inisiyasyonunun İslam dinine ait sembolizmin ve manevi yüklenmelerin açılımı olan tasavvuf, tarihte üretmiş olduğu bilgelerle, evrensellik derecelerini elde etmiştir. Ve bu evrensellik sadece muhtelif bir loca, muhtelif bir tekke, muhtelif bir buluşma mekânında hapsolmuş bir çalışma değildir. Oradan kalkarak medeniyet üretebilmiştir. Sanat ve estetik üretebilmiştir. Bugün Tac Mahal denen mimarî eseri, fiziken bu kadar ihtişamlı kılan ve manen bu kadar nüfuzlu kılan, İbn Arabî'nin ***Fütûhât-ı Mekkiyye***'sidir. ***Fütûhât-ı Mekkiyye***'nin üçüncü cildinin bir babında, sayfanın kenarına Tac Mahal

resmi çizilmiştir. Mimar da projesini ***Fütûhât'***tan aldığını belirtmektedir. Dolayısıyla düşünce, espri, anlayış, ruhanî tekâmül, dışarıya da estetik bir anlayış olarak vurmaktadır. Sirke küpünden dışarı sirke sızar ancak. Sufiler bu mertebe anlayışından yola çıkarak, derler ki: "İnsanda beş altı tane bilme melekesi yoktur, insanda bilme melekesi bir tanedir. İnsanda akıl bir tanedir. Ve insan Rabbini o aklıyla bulacaktır." Sufi der ki: "Aklın dereceleri vardır." Allah "Ben senin Rabbin değil miyim?" diye sorduğunda, o da "Evet, sen benim Rabbimsin" diyerek mutlak bir kabulle kabul ettiğindeki akıl, akl-ı külli olarak anılır. Fakat bu akıla, mertebe mertebe aşağı indiğinde değişik adlar verilmiştir. En aşağıda bizim şu an beş duyu organımız aracılığıyla çalışan aklımız, günlük akıl, pratik akıl ***(akl-ı maaş)*** vardır. Sufi der ki: "Sen bu günlük akılla O'nu bulamazsın." Bu aklı kendi içinde tekâmül ettirerek, nurlandırarak, aydınlatarak küllî akıl hâline getirdiğinde, Rabbini tanıyacak keyfiyete gelir. O akıl, ilâhî bir cevherdir; elde edilebilmesi için insanın dışardan bir akıl transplantasyonuna, bir akıl nakline ihtiyaç yoktur. Her insan, insan olma hasebiyle o ilâhî cevherle yaratılmış vaziyettetir zaten. Fakat insan bu dış dünyaya gözünü kulağını açmak suretiyle o iç duyuşunu kaybediyor. Bir bilge, bir arif gerek ki o arif nebiden aldığı enerjiyle aklı yeniden o duyuş ve biliş seviyesine yükseltsin.

Felsefe Hikmetsizin Hikmetliden Naklettiği Sözlerdir

Âlemdeki bütün füyüzat yeryüzüne nebilere ait ilâhî bir kanalla iner. Âlemdeki bütün ışınlar bir nebinin "logos"undan, kanalından geçererek iner. Binaenaleyh nebinin kademini, nebinin ayak izini izlemeyen hiçbir spiritüel çalışma, tasavvufa göre, maksadı elde edemez. Sadece iyi felsefî çalışmalar olarak kalır. İslam tasavvufu ile felsefe arasındaki fark budur. Felasife nakleder, sufiler ise onları bizzat yaşarlar. Sufi bazen konuşmaz, konuşturulursa konuşur. Filozof, konuşturulduğu sırada o bilgileri sufiden alır ve nakleder. Zaten "sofos", hakîm, bilge demektir. filozof ise bilgeyi seven anlamına gelir. Yani kendisi "sofos", bilge olamamış ama "Ben bilgeleri seviyorum, bilgeliği seviyorum, hikmeti seviyorum" demek suretiyle "filozof" olmuştur. René Guenon bunun bir dekadans olduğunu söyler. Yani gerçek bilgelik ve gerçek açılım "sofos"lardadır. Felsefe, hikmet elde edemeyen kimselerin, hikmeti elde etmiş kimselerden naklettiği sözlerdir. Bundan dolayıdır ki mesela Muhyiddin İbn Arabî gibi bir İslam

bilgesi, İslam filozoflarını sayarken İbn Sînâ, İbn Rüşd gibi isimleri saymak yerine Abdülkadir Geylânî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ferkad es-Sebehî gibi isimleri saymıştır, ki bu isimler İslam filozofları içerisinde sayılmazlar aslında. Bunlar İslam filozofu değildir, İslam sufileridir. Fakat İbn Arabî'nin tasnifine göre, "sofos" gerçek nebinin logosu ile irtibat kuran kimsedir. Muhammedî filozof bu manada İbn Arabî'ye göre mezkur isimlerdir. Diğerleri, birer Müslüman düşünürdür. Yaptıkları da Muhammedî felsefe değil, çerçevesi başka bir gelenek tarafından oluşturulmuş bir felsefe üzerine şahsi yorumlardır. Bu yorumlar da birer katkıdır. Bunlar da gelenektir çünkü Grek felsefesi üzerine yapılan yorumları ihtiva ederler.

Tasavvuf tabiriyle Aristo tekke kaçkınıdır

Grek felsefesi orijinal bir felsefe değildir. Aslında Grek düşüncesi Doğu'dan alınmadır. İlk "filozof" tabiri Pisagor için kullanılır. Pisagor yirmi üç yıllık inisiyasyonunu Mısır'da tamamlamış bir kişidir. Mısır'da tamamladıktan sonra kendi bölgesini irşad etmek için gönderilmiştir. Gönderildiği bölgede çok güzel işler yapmıştır. Kurmuş olduğu okula, müfredatına bir bakıldığı zaman bugünkü felsefe anlayışımızla ilgisi yoktur. Öğrencileri kendisi seçer. Seçtiği öğrencinin kendisiyle yaşamak zorunluluğu vardır. Bir saat, iki saat ders görüp gidemez. Beraber yaşarlar. Sabah tan yeri ağarırken ilk dersler başlar. İlk dersler, Tanrı'ya yakarma dersleridir. Ardından aç karnına metafizik dersler... Onbir civarında öğlen ve sabah yemeği beraber yenildikten sonra istirahat... Öğleden sonra tarlada zirai hikmet elde etme çalışmaları var. Eğitim, bir hayat bütünlüğü içerisinde yürütülüyor. Talebeleri diyorlar ki: "Üstat, o kadar güzel şeyler anlattın ki sen ancak bir tanrı olabilirsin." Pisagor'un onlara vermiş olduğu cevap, "Hayır ben bir Tanrı değilim" olur. "O zaman Üstat, sen ancak bir peygambersin" diyorlar. Pisagor, "Hayır ben bir peygamber de değilim" diyor. "Tanrı değilsin, peygamber de olmadığını söylüyorsun. O zaman Üstat, sen bir 'sofos'sun" diyorlar. Hikmet, tevazu ile gelir sahibine. Pisagor diyor ki: "Hayır, ben 'sofos' da değilim." Öğrencileri diyorlar ki: "Üstat, biz seni tanımlamakta zorlanıyoruz, o zaman sen bize bir tanım bul. Biz sana ne diyelim?" İşte bu, "O zaman sen nesin?" sorusuyla felsefe kelimesi doğuyor. Ve Pisagor'un verdiği cevap: "Ben bilge değilim, 'sofos' değilim, siz 'sofos'ları tanımadınız. Ben bilgeleri tanıdım. Yirmi üç yıl Mısır'da bu

bilgeler tarafından eğitildim. Bir şeyi kabul edebilirim, benim için şöyle bir tabirde bulunabilirsiniz: Bilgeliği ve bilgeleri seven kişi. Ben onları severim.” Tasavvufta buna “muhib” derler. Peygamberin bir hadis-i şerifinde, “El-mer’ü ma‘a men ehabbeh” diye bir cümle vardır. (Kişi sevdiğiyledir) Neyi seviyorsanız, ona doğru meyil edersiniz. Sevgi bu açıdan aktif, dinamik bir süreçtir. Freud’un zannettiği gibi sadece belirli bir mekanizma için çalışan bir şey değildir. Sevgi aktif ve epistemolojik bir süreçtir tasavvufta. Ne kadar severseniz, o kadar bilirsiniz. Bilgi, sevgi ile irtibatlıdır. Özellikle tasavvufi bilgi, sevmenin ardından gelen bir bilgidir. Felsefe eğitimi almış bazı kimselerin sevgiyi küçümseyen bir tarzı var. Çünkü felsefede sevginin yeri yoktur. Felsefe rasyoneldir. Felsefe geleneğinden “Düşünüyorum öyleyse varım” sözü doğar. Oysa sevgi gerçekten epistemolojik bir süreçtir. Ne kadar severseniz, o kadar bilirsiniz. Hasılı Pisagor felsefe kelimesini kabul ediyor. Bunu kendisine uygun görüyor. “Ben ‘sofos’ları, bilgeleri seven kimseyim ve onlar tarafından eğitildim. Sizlere onlardan öğrendiğimi aktarıyorum.” diyor. O isimsiz kahramanlar, -onların adları çoğu zaman verilmiyor.- Doğu bilgeleri diye anılıyor. Eflatun yedi yıl eğitim gördükten sonra geldi. Diyaloglarında “Doğu bilgelerinden öğrendim ki…” der. Kimdir onlar? İsimleri geçmez. Aristo ise dört yıl kalmıştır. Tasavvuf tabiriyle Aristo tekke kaçkınıdır. Yani tamamlayamadan gelmiştir. Ama bugün modern felsefede Aristo’nun fizik üzerine fazla vurgu yapmasından dolayı, Metafizika’ya geçtiğinden dolayı onu materyalist düşüncenin babası gibi görme yaklaşımı vardır ki çok ciddi bir yanılsamadır. Aristo’nun yapmış olduğu, üstadının tekmilesidir, tamamlanmasıdır. Aristo’yu Eflatun’dan kopardığınız zaman bir şey anlayamazsınız. Aristo der ki: “Üstadım, metafiziğe vurgu yaptı zaten, ben onun eksiklerini yani yapmadığını yapmaya çalışıyorum.” Dolayısıyla Pisagor, Eflatun ve Aristo’yu bir bütün olarak aldığınız zaman ezoterik felsefeyi tam manasıyla görmüş olursunuz. René Guenon, Martin Bernard gibi bazı düşünürlerin, felsefi düşünceyi ilk defa İran felsefesi ile başlatma yaklaşımı bir yanılsamadır. Yani Grek ile başlamamıştır. Grek’ten evvel bu ezoterik bilgelik zaten devridaim hâlindedir. Peki, Grek’in katkısı nedir? Onu yazıya geçirmek, ona nizam ve tertip vermek suretiyle onun günümüze ulaşmasını sağlamaktır. Buna bir katkı diyebilirsiniz. Fransız bir sufi düşünür olan René Guenon’a göre -Müslüman adıyla Şeyh Abdülvâhid Yahya- bilgeliğin yazıya geçirilmek suretiyle dejenerasyonu başlar. Çünkü

ona göre bilgelik, şifahi olarak kâmilden kâmile nakledilen bir nefestir. O nefesle nakledilirse, o tohum nakledilmiş olur. Aksi takdirde sadece kitabi olan nakledilmiş olur. Ve bu yaklaşım, tasavvufi geleneğin kitabiyata karşı olan genel yaklaşımını da gösterir. Tasavvufi gelenekte kitap, buna kutsal kitap da dahildir, insansız olarak alınmaz. İnsanı dışlamak suretiyle sadece kitapla muhatap olunmaz. Bu belki genel Müslüman tavrından farklı bir tavırdır. Sufi, kitaba "Mushaf" der; "Kur'an" demez. Mushaf, yazılı hâle getirilmiş olandır. Kur'an onun içinde bir üst kattadır. Kur'an'a Mushaf'tan geçilir ama her Mushaf okuyan Kur'an'ı elde etmiş olmaz. "El-insânü ve'l-Kurânu tev'emen." Hz. Peygamber'in bir sözünde, insan ve Kur'an'ın ikiz kardeş olduğu ifade edilir. Yani aynı anneden, aynı babadan doğan ikiz kardeştirler. İnsan, bir ruha, bir de ete kemiğe bürünüyor, bedenli bir varlık olarak gözüküyor. Aynı gerçeklik, 'harf' ve 'savt'e, yani kelimelere bürünmek suretiyle kutsal kitap adını alıyor. Dolayısıyla tasavvufa göre, insan ve kitap aslında birbirini tamamlayan iki parçadır. Biri olmazsa diğeri bir anlam ifade etmez. Onun için sadece Kitap'a vurgu yapmak çok yeni, gelenekte karşılığı olmayan bir tavırdır. Bu tavrı siz bir Müslüman'da da başka bir dinin mensubunda da görebilirsiniz. Bunların hepsi modern tavırlardır. Gelenekte yeri yoktur. Tasavvufi gelenekte insan yürüyen kitaptır. Kitap insanı açıklamak için gelmiştir. Bunu temellendirmek için Hz. Peygamber'in(sav) hayatına da bakabiliriz. Ortada bir vahiy var ama kitap yok. Mushaflaşma süreci daha sonra. Ama hakikati var. "O nasıl bir insandı?" diye sorulduğu zaman, "O yürüyen bir Kur'an'dı" dediler. O'nun vefatından sonra, O'nun yolunu izleyen insanlarda da benzer cevaplar görüyoruz. Bir grup insan elindeki mızraklara Mushaf'tan sayfalar geçirmiş ve bunları göstermek suretiyle "Kur'an yaprakları bizde, demek ki hakikat de bizde, bize gelin" diyerek kararsız insanları kendi saflarına çekmeye çalışırken serçeşme-i evliya olarak anılan, ilim şehrinin kapısı olduğu söylenilen Hz. İmam-ı Ali(ra) bir tepenin üzerinden, "Ey insanlar nereye gidiyorsunuz! 'Ene'l Kur'an' (Kur'an, benim)" diye seslenmiştir. İkisi arasındaki ayırımı çokları anlamadı. Bir Kur'an tabiridir bu. Kur'an der ki: "Ekserühüm lâ ya'lemûn" (Tur 52/47), çokları bilmez; "Kalîlü a'lemü", azları bilir. Dolayısıyla orada da aynı şey, aynı doğa kanunu geçerli oldu. Çokları o Kur'an yapraklarını gösterenlere doğru meylettiler. Ama içlerinden üç beş kişi – tabir caizse - hakikati çaktı. "Çakmak" tabirinin

aydınlanma ile de irtibatı olduğu için kullanıyorum. İki, üç kişi işin gerçeğini çaktılar ve İmam Ali'nin tarafına doğru gittiler. Yani "Kur'an benim" sözünü herkes anlayamadı.

Solmayacak enerji ruhani enerjidir

Herkesin anlamasını beklemek tabii ki beyhude bir uğraştır. Belirli bir tekâmül süreci izlenmesi gerekir. İşte İslam tasavvufunun mertebe anlayışı âlemdeki ontolojik mertebenin aynısının bilgide, akılda da olduğu esasını beraberinde getirir. Ve dinde de, dinin içerisinde de katlar bulunmaktadır. Bu açıdan belki de diğer bazı geleneklerden farklılıklar taşır. Bâb-ı şeriat, bâb-ı tarikat, bâb-ı marifet, bâb-ı hakikat olmak üzere dört kapı, dört mertebe vardır. Her şeyin başı önce belirli normlar, kurallardır. Bir bedene sahibiz. Bu bedenin de kuralları var; yemek, içmek, yatmak, kalkmak... Hep belirli bir biyokronolojiye tabiyiz. Bedenin belirli bir fiziksel enerjisi, kendine ait özellikleri var. Ama bu beden özellikleri bizi yanıltmamalı. Çünkü solmayacak enerji ne beyin enerjisidir ne beden enerjisidir. Solmayacak enerji ruhani enerjidir. Hepsini aşacak ve kuşatacak olandır. Bedenle ancak belirli maddeler üzerinde tesir elde edilir.

Şeriat denilen şey kurallar, normlardır. Şeriat, bütün dinlerde ve bütün düşüncelerde olan bir şeydir. Âlemin işleyişi... Sabah güneş doğuşu, akşam batışı, ateşin düştüğü yeri yakışı, çarptığında şişenin devrilişi... Bunların hepsi kurallar. Fakat bu kuralların içinde, o kuralların gayelerine götüren hakikatler var. O hakikate, o kabuktan içeriye doğru bir yol izlemek suretiyle gidilebiliyor ancak. Bir çember düşünün. Ortasında bir nokta var. Çemberden noktaya giden bir yarıçap, bir çizgi... İşte ona yol deniyor. O yol bâb-ı tariktir. Yani yol kapısıdır. İlki kurallar kapısı, ikincisi yol kapısıdır. Maksat, ikisi de değildir. Gaye, ne şeriat ne de tarikattır. Birisi kurallar, diğeri o kurallardan başlanarak izlenecek yoldur. Peki, maksat ne? Maksat, üçüncü ve dördüncü derecedir yani marifet ve hakikattir. Bunların sırasını, önce hakikat sonra ma'rifet veya önce ma'rifet sonra hakikat olarak ters yüz etmek de mümkün. Bütün rölatif olan, geçici olan, izafî olan şeyler ilk iki dereceye, şeriat ve tarikata aittir. Bu son iki kapı çok zordur; herkese açılmaz.

Seccadeyi şaraba bulamadan secde olmaz

Hassas bir denge, hassas bir terazi var. Bina, bu dörtlü yapıda kurulmuş. Bu otantik, bozulmamış, aslî yapıyı İslam tasavvufu muhafaza eder. Kuralların içinden hakikati elde etmek esastır. “Kur’an’ın gayesi onun ruhudur. Ben onun ruhunu elde ettikten sonra Mushaf’ına gerek duymam” denilemez. Sufi için namazın gayesi miraçtır. Namaz bir sufi için sadece fiziksel bir hareket değildir. Ariflerin namazı ***(salat-ı ârifûn)***, daim namazdır, daima salatta olmaktır. Her an O’nunla beraber olmaktır. Namaz o kadar kutsal bir eylemdir ki arifte, sufide, secde anı onun için miraç anıdır. Onun için secde en kutsal yerlerden bir yerdir. Bu öyle bir secdedir ki ilmihal kitaplarında alnın, burnun nereye koyulacağının tarif edildiği secdenin çok ötesindedir. Şirazî, “Seccadeni şaraba bulamazsan o secde secde değildir” demiştir. Tabii ki buradaki sembolizmi iyi anlamamız gerekiyor. Burada, kastedilen seccadenin üstüne şarap dökmek değil. Şarap bir kendinden geçmişliği ifade eder. Şeriat makamında göz hâlâ dışardadır. Şeriat makamında namaz kılan, elini nerede tuttuğunu, kolunu nasıl yerleştirdiğini, ayaklarının arasını ne kadar açacağını, yanındakinin nasıl namaz kıldığını, imam efendinin ne âlemde olduğunu düşünür. Çünkü kurallar mertebesindedir hâlâ. Ama daim namazı olan kişi, Hz. Peygamber’in(sav) namaz kılışıyla namaz kılar. Bunları hep Hz. Peygamber’e(sav) referansla anlatmamızın sebebi bazılarına göre sufilerin meşruiyetini sorun etmesindendir. Bunlar, İslam dininde yok diyebiliyorlar. Sufi diyor ki “Biz de Peygamber’den naklediyoruz, başka bir yerden nakletmiyoruz.” Ayrıca Kur’an’da “...fetekûne lehüm kulûbün ya’kılûne bihâ...’ (Hac 22/46) ifadesi vardır. Onların kalpleri vardır, o kalpleriyle aklederler. Kur’an’da akletme eyleminin hangi organa hasredildiği çok açık ve net bir şekilde açıklanmaktadır. “Kulûb” ve akıl. “Kulûb”, kalbin çoğuludur. Onların kalpleri vardır ve onunla aklederler. Başka bir yer aramayınız. İlk iki mertebe yani şeriat ve tarikat kapısı aslında izlenecek süreçlerdir, gaye değildir. Gaye, marifet ve hakikate ulaştırmaktır. Marifete ve hakikate ulaşan kişi aydınlanmış, münevver, nurlanmış kişidir. Nura ermiş kişidir. Çünkü Allah, “Nurü’s-semavati ve’l-arz”dır (Nur 24/35). Yerin ve göğün ışığı Allah’tır. Yerin ve göğün, bütün kainatın ışığı ondan gelmektedir. Dolayısıyla biz aydınlandığımız, nurlandığımız zaman aslında kendimizi bulmuş olmaktayız. “Men arafe nefsehu, fakad arafe Rabbehu” kişi kendini bulduğu, kendini bildiği zaman Rabbini bilir. Bu açıdan diğer

felsefi veya kelâmi ekollerde Tanrı'nın bulunması bayağı zordur. Ama tasavvufi ekollerde Tanrı'nın bulunması çok zor değildir; çünkü Tanrı'yı bulmak kendini bulmaktan geçer. Sufi adresi veriyor. Diğerlerinde Tanrıyı bulman için binlerce cilt kitap karıştırman gerekir. Tasavvufun burada kastettiği, zaten sende var olana yönelmendir. "Nefsehu" derken ne kastediliyor? Biz en dıştaki bedeni biliyoruz, tanıyoruz. O dört unsurdan meydana geliyor: Toprak, su, hava, ateş. Kastedilen bu beden değil. Çünkü bu beden bir gün teslim olacak, bir gün bu bedendeki hava gidecek, üç unsur kalacak geriye. Sonunda cesedin harareti de gidecek. İlk önce nefesimiz gidecek; ardından ateşimiz gidecek; ardından bizi toprağa koyacaklar. Toprakta su da gidecek. İnsan vücûdunun %65'i su. Bu su da toprak altı sularına katılacak. Ardından toprak da toprağa katılacak. Peki, yok mu olacağız? Toprağa teslim mi olacağız? Yunus'un, "Ölen hayvan imiş, âşıklar ölmez" sözündeki sırrı anlamayan, bu şekilde gider. Hayvani yani dört unsurdan meydana gelen bedenimiz ölecek olan bedendir. Ama ruhani âleme ait olan, hiçbir zaman ölmeyecek.

İşte Yunus Emre'nin "Bir ben vardır bende, benden içeru" dizesine paralel olarak tasavvuf içerde aramayı tavsiye ediyor. Niyâzî-i Mısrî "Ben taşrada arar iken, ol can içinde can imiş" derken, "Ben dışarılarda arıyordum, kitaplarda arıyordum, orada burada arıyordum. Oysa ki aradığım içerde imiş, bende imiş. Ne arıyorsan içerde, sende var, kendinde var" demiş olur. Fakat bu kendinde oluşun da iyi tanımlanması gerekiyor. Maneviyatın, nurun tam açılabilmesi için bir nebinin izinde formel ve normatif yapının izlenmesi ve o normatif yapının içersinden nurların çıkarılması gerek.

Günümüzde, Amerika'dan Japonya'ya kadar bütün dünyada, artık materyalizmden, maddeden, kapitalizmin insanlığa sağladığı maddesel refahtan spiritüel alana doğru meyil var. Bu meyil beraberinde bazı problemler de getirmiyor değil. Bir sarkaça dönüşmemeli, yani aşırı materyalizasyondan aşırı spiritüalizasyona bir kaçış olması engellenmeli. Vasat ümmet ***(ümmeten vasata)*** diye bir tabir vardır. Ortasının bulunması lazım. Ortası, madde ve ruhun beraberliğindedir. Bu ikisi nasıl meczolur, nasıl cem olur? Bu açıdan İslam ezoterizminde bozulmamış formüller var. İslam tasavvufunun içinde taşımış olduğu bütün formülasyonlar, otantik silsile ile o ilk söze kadar çıkar. İzlenecek olan tasavvufi inisiyasyonda bereketin, feyzin geçişi o kanalla gerçekleşir. O kanalda bir inkıta, bir fasıla

olmadığından dolayı günümüze, bir kartopunun yuvarlanması gibi katlanarak intikâl eder. İslam ezoterizminin kendi iç formülasyonunda, kendi iç mantralarında, ki onlara esma denir; çekilen esmaların sayılarında ve içsel kalitelerinde diğer formasyonlardakine nisbetle bir fark bulunmaktadır. Bundan dolayı bir Mevlâna Celâleddin Rumî gibi aşk peygamberi adıyla anılan kişi çıkabilmektedir. Nasıl oluyor? Bu esmalardan çıkıyor. Yine Muhyiddin İbn Arabî gibi Doğu'yu da Batı'yı da etkileyebilen bir Evrensel Ruh çıkabiliyor. Tekrar vurgulamak gerekirse her ikisi de evrensel düşüncelere kendi lokal geleneklerine tabi olarak erdiler. Bu nokta çok önemlidir. Bedenli oldukları sürece, bedenli âlem cem âlemi değildir. Bedenli âlemde bir inisiyasyonu izleyeceksiniz ki o sizi derinleştirecek. İzlenen bütün inisiyasyonlar sonunda derinleşmek suretiyle bir yerde buluşurlar zaten. Ama burada değil. Burada erkek erkek veya kadın kadındır. Burada beyaz beyaz, siyah siyahtır. Burada yani farklılıklar âleminde gece var, ardından gündüz geliyor. Geceyi gündüz, gündüzü de gece yapmaya çalışmamak lazım. Âlemi, sistemi, düzeni bozmadan, onları müşahede ederek, izleyerek, boyun kesmek gerek. Tasavvuf tabiriyle boyun kesmek, eyvallah demektir, yani teslim olmaktır. Bütün gidişata teslim olmayı gerektirir.

"Sen git, ben seni çağırırım!"

Aşk birçok açığı kapatan mekanizma olarak devreye giriyor. Çünkü aşk iki ayrı parçanın birbirine olan çekim kuvvetinin adıdır aslında. Mekanik bir karşılığı da vardır aşkın. İki parçanın birbirine doğru olan çekiminin, iç kuvvetinin adıdır aşk. Ondan dolayı, izlenecek yolda bir nebinin patronajı altında "Ilâhî yalnız seni istiyorum, Sen benim kaynağımsın, Sen'den uzak düştüğüm için başka şeyleri arıyorum. Başka yerlerde Sen'i arıyorum. Kime seni seviyorum diyorsam, aslında Sana 'Sen'i seviyorum' dedim. Sen'i bulamadığım için başkalarına yöneldim" denmeli. Bu sözün sahibi İbn Arabî'dir. Kime "Seni seviyorum" dedimse, aslında o sözün ardında "Sen'i seviyorum" anlamı vardı. Binaenaleyh insan, gerçek kaynağını, yerini, yurdunu, anavatanını, ait olduğu yeri buluncaya kadar âlemdeki bu arayışı sürecektir. Bir nesnenin ait olduğu yeri buluncaya kadarki eyleminin adına hareket denir. Ancak o nesne ait olduğu yeri bulduğu anda sükûna erer. Sükûna ermeyen ruh sürekli arayış içersindedir. Sükûn, oturmuşluk ait olduğu yeri bulmakla olur. Bütün insanlığın ait olduğu yer ayet-i kerimede

ifade edilir: “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” (Bakara 2/156) (Biz şüphesiz Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz). Yine bir başka ayette “Her şey O’na dönecektir” buyurulur. Her şey ona dönecekse, her şeyin ait olduğu, O’dur. O zaman kişi, bu tanrısallığı, bu ilâhîliği, bu şuuru, bu şuur-u âlîyi yaşadığı zaman müşahede hâline geçer. O müşahede makamına erenler için yine Kur’an’da, “Vela havfün aleyhim velâhüm yahzenûn” (Bakara 2/38), (Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de) buyurulur. Onlardan korku kaldırılmıştır. Onlar için artık ölüm korkusu da yoktur. Ama ölümün sırrını bilmeyende ölüm korkusu olur. Ölüm korkusunun kaldırılması, bir kişinin velayet basamaklarında ilerlemesinin ilk göstergelerinden biridir. Onun için, Mevlâna Celâleddin Rumî gibi bir zatın karşısına Azrail bile, izin isteyerek girer, “Affedersiniz efendim, emaneti alabilir miyim?” diye sual eder. Mevlâna da, “Şu an Mesnevî’nin son cildini tamamlıyorum, sen git, ben seni çağırırım” der. Çünkü insan-ı kâmil melekten üstündür. Azrail(as) ise bir melektir. Bu tabii ki büyük bir mertebe. Mevlâna, Mesnevî’yi tamamladıktan sonra da, Azrail’e(as) şunu söyler: “Ölmeden evvel ölenin nesini alacaksın? Biz zaten ölüyüz.” Azrail de “Biliyoruz efendim, emir büyük yerden” der ve vazifesini ifa eder. Mevlâna, ölüm anı için “düğün gecesi” gibi çok güzel bir tabir kullanır. Yani O’nunla buluşma gecesidir. Ölüme bu kadar meydan okuyan bir felsefe ancak İslam tasavvufunda vardır. Modern insanda ise en büyük problemlerden biridir ölüm korkusu. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan araştırmaya göre modern insanı en çok korkutan şey, ölüm. Ölmeye karşı direnmekle olmaz. Ölümün korkutucu olmadığını kabullenmek gerekir. Basit bir düsturu kabul etmek gerekir: O’ndan geldik yine O’na gideceğiz. Bu şekliyle bakıldığı zaman sufilerin hem kendi hayatlarında hem de ait oldukları toplumda, kötülüğü imha eden bir yönleri vardır.

Asıl olan iyiliktir

Bir insan-ı kâmil üslü ifadeler, derece kuvvetleri gibi çalışır, yani bir insan-ı kâmilin, bir aydınlanmayı elde etmiş kişinin tesiri, onaltı kişiyi ve daha fazlasını etkiler. Ama kötülüğün yayılması bire birdir. Bir kötü, bir kişiyi etkiler. Kötülük birer birer yayılır. Ama iyiliğin etkilemesi daha seridir. Onun için âlemde, iyiliğin bir kapısını açarsanız o iyilik hakim olur. Bu sebeple tasavvufa göre, âlemde aslında kötülük yoktur. Kötülük

yaratılmamıştır. Varolan, yaratılmış olan yalnız ve yalnız iyiliktir, hayırdır ***(hayr)***. Şer diye bir şey yoktur. Şer yaratılmamıştır. Bâtıl yaratılmamıştır. Öyleyse kötülük, yanlışlık, şer diye anılanlar nedir? Onlar var değil. Hayrın, iyiliğin ikâme olmadığı yerde geçici olan durumun adı kötülüktür. Var değildir. Hayır orada olamadığı için, iyilik getirilip oraya koyulmadığı için, kötülük geçici olarak gelip oraya yerleşiyor. Kendimizde ve dışarıda iyiliği hakim kılamadığımızda, o an için arızi olan geçici duruma kötülük diyoruz. İslam tasavvufunun yaklaşımına göre kötülük var değildir. Daimi de değildir. Mesela Zerdüştlük inanışında, Ehrimen ve Ahura Mazda karşıtlığında olduğu gibi sürekli bir ikilik mücadelesi vardır. Kötülük ilkesiyle iyilik ilkesi sürekli savaş hâlindedir. İslam tasavvufunda ikilik yoktur, mutlak tevhid vardır. İslam tasavvufunda var olan yalnız ve yalnız bütün âlemi kuşatmış olan mutlak iyiliktir, mutlak rahmettir. Eğer hakkı getirebilir, güzeli, iyiyi yaşayabilirsen, kötülüğün de gittiğini görürsün.

Geçmişte, modern öncesi dönemde, bütün İslam toplumlarındaki hakim dünya görüşü, sufi dünya görüşüydü. Sufi bir filozof gibiydi. Sufi bir edebiyatçı, bir şairdi, bir tabipdi... İslam medeniyeti içerisinde sufiler, merhameti hem kendilerinde açığa çıkardılar, hem de dışarıya yansıttılar.

İslam Tasavvufu Dinin Rafine Edilmiş Hâlidir

Görüntü yanılsamaysa hakikat nedir? İslam tasavvufunun başka hiçbir gelenekte bulunmayan bir sarahatle cevap verdiği temel sorulardan biri budur. Eğer hakikat kalbe intikal olursa kalpte veled-i kalp ortaya çıkar. Hakikat içimizdedir ve o hakikatte tevhid vardır. Ben sizin rabbiniz değil miyim sorusuna muhatap olan, o içimizdeki hakiki bizdir. Nefs-i mutmainnedir.

Huzeyfetü'l-Yemanî(ra) buyuruyor ki: "Kur'an'ın hakikat dili Allahça, tezahür dili ise Arapça."

Kur'an'da semiyotik bir işaret dili vardır ve hakikat o dilde gizlidir. Hz. Peygamber(sav), getirdiği ile insanlığı sarmak zorunda olduğu için komplike bir dil kullanamazdı. Bu durumda semiyotik dil gizli olanı aşikar kılmak için emek sarfedilsin diye ortaya çıkar. Burada 'lübb' sahipleri için büyük ibretler vardır. Beyin sahipleri için denmiyor, bilakis "Onlar kalpleri

ile aklederler” deniyor. Kalp ile akletmek… Bilgi başka türlü elde edilemez, bizde tahakkuk etmesi şarttır.

İnsan hakikatten kopunca, doğadan ve canlılardan kopar ama hakikat aranmalıdır ve biiznillah arayan bulur. Esmayı dağlar taşlar yüklenemememiş, insan yüklenmiştir. Kurbiyyet anlayışında da Allah (cc) yakındır, hissedilir, ancak bu öyle üzerinde kafa yorulacak bir ansiklopedi maddesi değildir.

Allah (cc), biz her şeyi mertebe mertebe yarattık diyor. Âlemde yeknesaklık yoktur, bir hiyerarşi vardır ve âlemdeki hiçbir şey buna itiraz etmez. Mesela güneş çıkıp bu sabah da doğmak istemiyorum demez. En ufak bir fesad yoktur. Spiral bir basamaklanma söz konusudur; aslında gelinen nokta aynıdır ama bir üst katta.

İlk ayetler, ruha hitap eden ayetlerdir. Bir tohum atan, ardından doğumu sağlayacak türden ayetler yani. Devridaim, oluş ve bozuluş; şahadet âleminin diyalektik yapısıdır bu. Hakikate bakarak yaşamak lazım ama hakikatin kendine has tesettürleri vardır. Tasavvuf meratib ve derecat ilmidir.

Çoğunluk, kitleler bilmez; azlar bilir. “Kıyamete yakın ayak baş, baş ayak olacak” demişti Resulallah(sav). Modern hayatta şu anda her şey tepe taklak. Bu epistemolojik, ontolojik kaostur. Her gözükmeyen yok demek değildir. Her gözüken var demek değildir.

Hızla hareket eden şey duruyor gibi görünür. Karanlıkta yanan bir sigarayı hızla döndürdüğünüzü düşünün; kırmızı bir daire gibi görünecektir. En az 360 tane nokta bir daire oluşturur oysa ki örneğimizde varolan bir sigara, yani yalnız bir. ‘Allah var ama ben de varım’ demek tasavvufta bir nevi şirktir. “Allah yedi kat semayı yarattı, yedi kat yeri yarattı, ikisi arasında O’nun emri iner durur” (Talâk 65/12) ayetinden bu hakikati çıkarabiliriz. “İlimde derine dalanlar, düşünenler” diyor. Bu ayetler insanın kalbini, ruhunu tahrik edip harekete geçirir âdeta…

Homo Kuranicus, yani Kur’an’ın yaratmak istediği insan tipi, hakîm, arif, bilge bir insan tipidir. O, paraya meyletmez. Kur’an’ın ayetlerinin yüzde doksanı dikeydir. Biz dikey yatırımı kaybettik. Kalıcı olan dikey yatırımdır; ağırdır ama köklü olan odur.

Aşk iki ayrı parçanın birbirine olan çekimidir. Eğer gerçekten âşıksanız bir gün mutlaka kavuşursunuz. Aşk dağları deler; kuvveti çok büyüktür.

Aşk boyutu cezbe boyutudur, çekme boyutudur. Beşer aşkı aslında ilâhî olanın on bin kat soğutulmuş hâlidir. O çok kıskançtır; O'ndan başkasına âşık olursan seni rezil eder. Mümin müminin aynasıdır. Yani dosta tutunup Hakk'a varmak gerek. Sevgide seven sevilen ikiliği vardır. Aşkta bu ikilik kalkar, yalnız O kalır. Aşk, iki ayrı şeyin birbirine iştiyakıdır... Şeytan en uzak olduğundan en büyük iştiyak sahibi farkında olmasa da odur. Yani aslında en âşık odur. Bunu söyleyen İmam Gazâlî'nin kardeşi Ahmed Gazzâlî'dir.

Hz. Muhammed'e(sav) salâvat getirmeden hikmeti elde edemeyiz. Filozof hikmet seven demektir. Felsefe anlatmak ile filozof olmak aslında çok ayrıdır. Hikmet, bahr-ı bî-pâyân, kıyısı olmayan denizdir. Denizin üstündeki dalgalar, aslında denizin kendisidir. Bizatihi yokturlar varlıkları denizdendir; kabarır, denizden gelir ve iner tekrar denize dönerler. Allah'ın nefesi dediğimiz olgu da bu sembolizmdeki gibidir. Ağaç-tohum, deniz-dalgaları, nokta- çember, kabuk- öz gibi. Nefes nefesin sahibinden ayrı mıdır? Ne ayrıdır ne gayrı. Filmi dondurduğun kareye bağlıdır. Nefesi verdiğin anda dondurursan sanki ayrı gibi görünür ama bir sahibi vardır o nefesin.

Hz. İbrahim(as) ve Âl-i İmran jeneolojisinden gelir bizim feyzimiz. Otuz peygamber, bu sebeple muhtasaran zikredilmiştir ve yine aynı sebepten Hindu, Budist, Tao din peygamberlerinden bahsedilmemiştir. Dinlerin içindeki bilgi katmanları birbirine benzer. Ama sahihlik diye bir şey vardır. Bu dönem, Hinduizme göre son dönemdir (Kali Yuga). Budist olursan az yer sağlıklı olursun ama bu dönem Kali Yuga'dır, şimdi Budist olursan adamı yerler. Kamboçya savaşında bir sürü Budist rahip Kızıl Kmerler kapıya dayanınca en sonunda silahları ellerine almışlardı. Egzoterik ve ezoterik yapıyı birleştirdiği için İslam zamanın doğru dinidir.

Hz. Muhammed(sav), zat peygamberi, diğerleri ise esma peygamberleridir. Şu anda pasaportunda O'nun mührü olmayanlar vize alamazlar. Thomas Merton çok yüksek anlamda katolik bir mistiktir. İnziva odasından Kur'an-ı Kerim çıkmıştır. Ve mana âleminde kendisine "Abdulaziz" isminin verildiği yazılıdır.

İbn Arabî Hazretleri, "Arifin dini olmaz" derken formlar değişir ama hakikat baki ve aynıdır demek istemektedir. Böyle söylüyor diye onu tekfir

edemezsiniz.

Ab-ı hayat içenler ölmezler. İç hayatın suyunu içenler ölmezler. Öyle olmamız lazım, yoksa oradan buraya savrulan yaprak oluruz. Sen tesir etmelisin her şeye, yağmur yağdırmalısın istediğin yere. Güneş’i al eline yıldızlar dökülsün yeryüzüne. Uyuyayım, kebap yiyeyim, baklava börek yiyeyim demekle özgürlük olmaz. Ama aynı zamanda dünya terk de edilmez; dünya, kontrol edilir.

Elbetteki dinimiz cemaat dinidir ama modern dünyada ferdi kaybettik. İnsanı kaybettik. “Asâletü’n-nefs”i (ferdin asaleti) kaybettik.

İslâm Tasavvufu Dini Zevk Hâline Getirir

Yaptığımız işe ruhumuzu verirsek, ruh eserde kendini gösterir. Bir lokmanın hikâyesi bile tasavvufta çok önemlidir. Eskiler gusül abdesti aldıktan sonra Tahiyyat duasını okuyarak, Bismillah diyerek bir merasim havasında tohum ekerlerdi. Bismillah ile büyüyen, biçilen, ekmeğe dönüşen lokma, hele Bismillah ile yeniliyorsa insanda maneviyat kapılarını açar. Tersi de aynı zıt etkiyi yapar. Neden kalplerimiz taş gibi katılaştı? Lanet okuyarak yapılan işlerden... Batı dünyasının lanet okuma kültürü dizilerle filmlerle maalesef içimize işletilmiştir.

Tasavvuf yolculuğunun esası, kendindeki necislikleri gidermeyi öğrenmektir. Hakikatin hakikatine ulaşmak bundan geçer. Bunu yapamayan insana düşen, âriflere tabi olmaktır.

Bugün Şii bir insanla kardeşlik edecekseniz bunu mezhep fıkhıyla yapamazsınız. Fakat o irfan makamında bir Şii ve siz irfan makamında bir Sünni iseniz aranızda hiçbir fark yoktur.

Şeyhülislâm Molla Fenârî Hazretleri, ***Misbâhü’l-üns*** adlı eserinde diyor ki: Hadis ilminde iki usûl vardır: Cerh yöntemi; ufak bir illet sahihliği götürür. Ta’dil yöntemi; hadisteki zayıflıklar, ayetlerle giderilip kurtarılabilir. Tasavvuf, “ta’dil” usûlüyle hadis alır.

İslam tasavvufunda aklın türleri, “Merâtibü’l-ukûl” başlığı altında incelenir. Son on yılda insanda matematiksel zekânın ötesinde bir takım algılama güçlerinin bulunduğu ortaya çıktı. Tasavvufta kemâl noktası, zahir ilimleriyle bâtın ilimlerinin kesiştiği noktadır. Akıl, tanışmaya götürür. Tanıştıktan sonra, sevginin güvenin oluşmasında aklın yapacağı iş yoktur.

Sevgi ve güven hissi akıl ötesidir. Zihin, aklın bir uzantısı, akıl da kalbin bir uzantısıdır. “Onların kalbleri vardır: Aklederler!”

Tasavvuf ile diğer dinî ilimler arasındaki ilişki sarhoş ile içki tarihini araştıran insan arasındaki ilişkiye benzer. Yani tasavvufun diğer dinî ilimlere bakışı budur. Seyyid Nesimî’nin şiirleri bu açıdan dikkat çekicidir. Sofu, kavonozu dıştan yalayan fakat öze ulaşamayan kişidir; sufi ise ehl-i bâtındır, hâl ehlidir.

Kendimize güvenmek lâzımdır. Hitâmü’l-misk olsun, mühim olan budur. Yâr ile başbaşa kalmak, “cem olmak”, varlıkları içten seyretmektir. Varlıkları dıştan içe seyretmek de “fark makamı”dır.

Din felsefesi insanı tanıyarak yapılır

Tasavvufun yapmak istediği, kişi ile Rabbi arasında özel bir bağ kurmaktır. Lezzet, zevk hâlidir. Zevk ise kalbî bir hadisedir. İşte tasavvuf, dini zevk hâline getiren yöntemdir. İnsanın fıtratında vecd içinde olma potansiyeli vardır, bir futbol maçında bile kendinden geçebilir. Dinin bu yönünü kapatırsanız, insanlar o vecdi stadyumlarda arar.

Önemli olan, insanın ubudiyyet ihtiyacının olup olmamasıdır. Şeytan, insanın ubudiyyetine mani olur. Eğer kişi herhangi bir şeye tapıyorsa, birinci basamağı geçmiştir; ubudiyyeti kabul ediyor demektir. Fakat Ma’bûd-ı Hakîkî’yi bilememiştir.

İbn Arabî Hazretleri diyor ki: “Ey Mâlik! Ey ıslâh edici!” Sen o yalancı ma’budun yerine hakiki ma’budu koy ki o ubudiyyetine devam etsin. Onun yerine Ma’bûd-ı Hakîkî’yi koyamıyorsan dokunma ki senden sonra o işi yapacak biri gelir.

Konser salonlarına, stadyumlara koşan insanın elinden hakikisini koymadan sahte ilahlarını alırsan onu boşlukta bırakırsın. Pek çok insan, tuttuğu takıma aidiyetini ifade ederken aldığı hazzı “Ben müslümanım” derken alamıyor ne yazık ki! Kulu sevmesini bilmeyen Hakk’ı sevmesini de bilmez. Mekanizma aynıdır. İbadet, “ene”yi yok etmek için yapılır. İnsanı tanıyarak din felsefesi yapmak lâzımdır.

İlk dönemde, mutasavvıflar ile muhaddisler birlikte yol almışlardır. Daha sonra fukahâ ile mutasavvıfanın birlikteliğini görüyoruz. Cami-medrese-tekke üç ayrı yer değildi eskiden. Bu üç işlevin birleştiği bir mekân lâzım

bize yeniden. Camiden bu işlevleri ayırarak onu soğuklaştırırsanız kaçış medreseye olur, oradan da tekkeye.

Tarikatta da önce nişan sonra düğün olur

Tasavvufta bir “nişan” dönemi vardır. Her iki tarafın birbirini kabûl etmesiyle “evlilik” gerçekleşir. İnsanı içsel kalite açısından değiştirince düzen de değişir. Buna “tasfiye” denir. Bu ise, tasavvuf ilminin konusudur. “Size ilim derecelendirmek verilmiştir” ayet-i kerimesi tasfiyeye işarettir. Tasfiye aşamasından sonra “tecellî” makamı gelir. Yanlış bilgilerin yazıldığı bir tahtanın üzerine yeni bilgiler yazmak için öncelikle tahta temizlenmelidir. Türkiye’nin başşehri Konya’dır.. Muz erikten ekşidir… Kalb hazım işlemini yürütür… Önce bu yanlış önermelerin zihinden temizlenmesi lâzımdır.

Din, çok kapsamlıdır. Bir boyutu da şehadet âlemi, beden âlemi ile ilgilidir. Ama beden üstü bilgileri de vardır. Bedenimize dair kısımları, dinin fıkhî, hukukî yönüdür.

Tasavvufta bilginin dereceleri vardır. Şeriat, tarikat, marifet hakikat vardır; bir de şeriatin şeriati, şeriatin tarikati.. hakikatin şeriati, tarikati.. vardır. Böylelikle bu bilgi on altı dal hâlinde incelenir.

Din yolculuğunun kapısı şeriattir. Tasavvufta din bir süreçtir. Ama bu sürecin başı ve sonu o din içindedir. Takip ettiği usûl, dıştan içe doğru bir geçişle eşyanın künhüne varmaktır. Tasavvufun dini bu şekilde anlatması, var olan sünnetullahı tatbik etmekten ibarettir.

Tasavvuftaki evlilik zorla olmaz; iki tarafın da kabullenmesi lazımdır. Bu beraberlikte “mahrem bir bilgi” vardır. Bu beraberlik sonunda bir “ürün” verir. İnsan-ı kâmil, insanın kalbine bir tohum atar. Bu tohum kiminde dokuz gün, kiminde dokuz ay, kiminde dokuz yıl sonra doğar. Bu doğan esas bilgiye “veled-i kalb” denir. Doğurmamış olan bilemez!

İşte din bilgisi bir doğum gibi zahmetli, süreç gerektiren bir bilgidir. Rabb bilgisi, Tanrı bilgisi bizde tahakkuk etmeden ortaya çıkmaz.

Veled-i kalb büyür ve bütün bedeni kaplar. Bedeni kaplayınca “marifetullah” oluşur. Bu, Allah Tealâ zatıyla yeryüzüne, bedenimize gelir, demek değildir. Zaten yeryüzü bunu kaldıramaz. O ancak itminana erişmiş, nefsi mutmain olan kulun kalbine sığar. “Allah bize şah damarından yakındır.”

Mutlak tenzih, “Allah hiçbir şeye benzemez, kimse O’na ulaşamaz” önermesiyle ifade edilir. Mutlak teşbih ise, “Allah, burdadır, budur, şunu sever, bunu sevmez” şeklinde ifadelendirilmiştir. Tasavvuf yolu, tenzih ve teşbih arasındadır. Olaya bir bütün içerisinde bakar, parçalayarak değil. İbn Arabî Hazretleri buna, “Hak Teâlâ’nın isimlerinin birbiriyle evlenmesi” diyor.

Tasavvuf, bir yere kadar rasyonel olarak ilerler, akla tabidir. Ama bir noktadan sonra irrasyonellik başlar. Bu aklı öldürür anlamına gelmez. Mesela ülfet eden bitkiler vardır, ülfet etmeyen bitkiler vardır. Ülfet etmeyen bitkiler bir arada yetişmez. Biri diğerini öldürür. Bu bilgi rasyonel değildir, ama erbabınca bilinir ki bu böyledir. Tasavvufun irrasyonelliği de buna benzer.

Bu ülkede akaid problemleri var, satanistler var. Bunlarla uğraşmak dururken tasavvufla uğraşan din âlimleri İslam vahdetini parçalamaktan öteye gidemez.

Yolcu şöföre yol tarif etmez

Şeiratın hakikatine eren kimse, dinin yoluna girmeye yaklaşır. Kabuğa dayanır. Dinin merkezine ulaşmayı hedefleyen kimse yolcu, yani salik adını alır. Yolculuk süresi farklı da olsa sonunda oraya ulaşır. Tasavvuf başlamaktır. Başlayan bir gün son noktaya erer, seyrü sülukta süre önemli değildir. Hızlı giden maksuda çabuk ulaşır. İhlasla, samimiyetle, muhabbetle kalbî bağlantısını sürdüren insan, muhakkak hedefe ulaşır.

Yolcu hiçbir zaman şoföre veya berbere niye yolla veya sakalımla arama giriyorsun demez. Şoföre, berbere mutlak teslimiyet vardır. Bu teslimiyet, şöförün veya berberin işini iyi bilmesinden kaynaklanan bir güven sonucu oluşur. Ustanın o ilimdeki bilgisine güvenerek ya teslim olur sonucu görürsünüz ya da teslim olmaz ve bir şey elde edemezsiniz.

Tarikatin hakikatine ermemiş kimse, tarikatçilik yapar. Tarikatin hakikatine eren kimseye ise marifet kapıları açılır. Marifetin hakikatine eren kimse padişahın odasına girmiş demektir. Bundan sonra akıl, irade yoktur. Hakikat kapısından sonraki bilgiler herkesin önüne serilmez. İmtihanı kazanan o bilgiye ulaşır.

Birleştirenler Birliğe Erenlerdir

İnsanın cesedî yönüyle maddî bir kıymeti yoktur. Cesedimiz, ruhun şehadet âlemi sınırları içinde göründüğü bir yer, bir zarftır. İnsanı insan yapan, üst üste katlanarak cesedimiz üzerine dürülmüş olan manamızdır, mazrûfumuzdur. Ruhumuzla cesedimiz arasındaki kordon koptuğunda en çok sevenlerimiz tarafından bile terk edilebiliriz. Maddenin değeri, ruha mekân olmasından dolayıdır. Ruh "bizatihi" değerlidir; beden ise "li-gayrihi"den dolayı değerlidir. Madde, tek başına bir varlık değildir. Işığın soğutulmasıyla elde edilir. Maddenin, cesedin görevi ruhu taşımaktır. Bunun için tasavvuf ilminde madde "mabed" olarak görülmüştür. Her maddenin gölgesi vardır. Fakat madde insanı, enerji ve ışık insanı olunca yani "nûr"lanınca, artık maddelikten çıkar. Peygamber Efendimiz'in(sav) gölgesinin olmaması, maddenin ışığa tekâmülü ile daha kolay anlaşılır.

Hakk'ın bilinmesi, isimlerin sayılması ile değildir. Kelâm ilmi ile Hakk bulunmaz, tarif edilir. Hakk'ın nasıl bulunacağı sorusuna "tasavvuf ilmi" cevap verir. İslam ümmetini birleştirenler, hep muvahhidler olmuştur. Abdülkadir-i Geylânî(ks) Bağdat'ta Şafîlerce oluk oluk akıtılan Hanbelî kanını durduran zat-ı şeriftir. Doğum itibariyle Şafî olduğu hâlde Hanbelî mezhebine geçmiş ve böylece Hanbelîler Şafîleri kabullenmiştir.

İslam tarihinin başından beri müslümanın en büyük meselesi müslüman olmuştur. Aynü'l-Kudât Hemedânî, kadıların gözbebeği olan bir zattır. Otuz yaşına kadar fıkıh ilmiyle meşgul olduktan sonra tasavvufa yönelmiş ve bu sebeple derisi canlı canlı yüzülmüş; cesedi, ders verdiği Hemedan Medresesi'nin kapısına ibret olsun diye asılmıştır. Üç gün sonra da yakılmıştır. Mevlâna Celâleddin Rumî Hazretlerinin mezhebi hâlâ bilinmemektedir. Önemli olan insanın mezhebi değil, tasavvufî ilim yönüdür.

Din insanla kâimdir

Din ahkâmını toplumun her kesimine tefsir edebilmek, tasavvuftan başka hiçbir ilme nasib olmamıştır. Her türlü ince zevk mahsülü sanat, hat, musiki vs. hep tasavvuf membalıdır. Din soyut bir şey değildir, insanla kâimdir. Dini eziyet değil, bir zevk hâline hangi ilim ve hangi kişi getirebiliyorsa ona sıkı sıkıya bağlanmak lazımdır.

Bizde bilgi tümdengelir, Aristo mantığında ise cedelle bilgiye ulaşılır; tümevarılır. Tasavvufta "şerr" diye bir şey yoktur, mutlak "hayr" vardır.

Şerrin bizatihi varlığı yoktur. Hayrın tersine çevrilmiş hâlidir. Hayrı suistimal ederek yanlış hareket edersek "şerr" olur. Sihir yapılırken bile yine Kur'an-ı Kerim, bu sefer edebe aykırı şekilde kullanılır. Çünkü kötülüğün kendi başına kaynağı yoktur, iyiliğin tersidir.

Aristo mantığında haklı tektir

Allah'tan gayrısı için "Ğaniyy" isminin kullanılmaması gibi tasavvuf erbabı, "Vücûd" kelimesini yalnız Cenâb-ı Hakk için kullanmıştır. Bu sebeple "vahdet-i vücûd" tartışmaları başlamıştır. Panteizm, halkı esas alıp Hakk'ı halk içinde eritmektir. Vahdet-i vücûd ise halkı Hakk'ta fânî kılmak demektir. Tecelli, görüntü, hakikat demek değildir. Hakk Teâlâ'nın şiddet-i zuhurundan dolayı bu âlem varmış gibi görünür. "Şiddet-i zuhûru perde olmuştur zâtına" denildiği gibi…

Aristo mantığı, fıkha, İslâm hukukuna girdikten sonra şeriat kuralları maddeler hâline geldi. İş hukuku maddeler hâline getirilince insana açık kapı kalmaz. Tasavvufi fıkıh, Hoca Nasreddin fıkhıdır: Davalı haklıdır; davacı haklıdır ve dahi tanık da haklıdır. Aristo mantığında ise tek haklı vardır.

Tasavvuf Popülist Değil Doğrucudur

Dünya siyasetinde görüntü ve görüntü arkası vardır. Görüntü arkasını bilen astrologlar, Yahudi papazları bu yolla insanların zihinlerine ve kalblerine etki ederek onları razı ederler. Oniki Ada Lozan'da böyle kaybedilmiştir. Büyük holdinglerin bu dalda kadrolu elemanları vardır. Rakip şirketin yöneticisiyle görüşmeye gitmeden önce astrolojik haritasını çıkarırlar. Bu ilim, tasavvuf gibi görünür ama değildir.

Bir ilimde önemli olan, o ilmin yöntemini kavramaktır. Metodu anlaşıldıktan sonra kişi teknik detaylara kendi isteğince girer. Tasavvufta mekân, senin bulunduğun yeri gösterir, senin bilgini belirler. Makamlar arasında bir de ara duraklar, menziller vardır ki bunlara "hâl" denir. Bunun için "Ey hâlleri değiştiren, dönüştüren Allahım! Bizim hâlimizi de en iyi hâllere dönüştür" diye dua ederiz.

Hâllerde hareket, makamlarda sükûn vardır. Bir nesne, ait olduğu yeri bulduğunda hareketi sükûnete dönüşür. Bundan dolayıdır ki İslam tasavvufu aynı zamanda dinamik bir süreçtir. İnsan kendi ruhunu keşfettiği noktada

sükûna erer. Biz, fizik yapımız ile gurbetteyiz. Ruh ise vatanını ister. Sıkıntının kaynağı, ruhun ana vatanından uzak olmasıdır. Bunun için “Vatan sevgisi imandandır.”

Tasavvuf, İslami ilimlerin zübdesidir, kaynağıdır. Zühd, tasavvufun mebdeidir. Zahidlik iyidir, tavsiye edilir ama tasavvufun en tehlikeli yeridir. Son mertebeye zahidlik ile ulaşılmaz.

Savm u salât u hacc ile sanma biter zâhid işin
İnsân-ı kâmil olmaya lâzım olan irfân imiş

Bu böyledir ve kıyamete kadar da böyle kalacaktır, fakat ekserün-nâs bunu bilmez. Arifler, son basamağa ulaşanlar bir elin parmağı kadar az sayıdadır. Tasavvufta sosyal bakış açısı yoktur. Popüler olan değil, doğru olan seçilir. Hâller sirayet eder. Bir arifin bulunduğu yer, bir paratoner misali iyilikleri çeker, kötülükleri def eder. Tasavvuf sadece tekkede değildir. “Der-saadet” “Dergâh-ı Muallâ” “Dergâh-ı Muazzez” bunların hepsi İstanbul’un lakablarıdır ve hepsi de tasavvuf tabiridir.

Tasavvufun tesirleri de sadece tekkelerde görülmez. Mesela son derece sade bir binanın kapısının muhteşem olduğunu görürüz; bu tasavvuf kaynaklıdır. Çünkü tasavvufta “kapı” kavramı çok önemlidir. Kapı, başlamaktır, bitirirsin bitiremezsin, önemli olan başlamaktır. Başlamak ilk adımı atmaktır. Gerisi ardından gelir. Draht-ı cân, hayat ağacı, alışılmış ağacın tersidir. Kökleri yukarıda, dalları aşağıdadır. Kaynağını Kur’an-ı Kerim’deki “Tuba” ağacından alan bu motif mimaride çok kullanılmıştır. Tasavvuf her yerdedir; edebiyatta, mimaride, diplomaside…

İstanbul’un yedi tepesinden her birinde bir dergâh vardır. Bazı sufiler, yedi tepeyi, yani yedi dergâhı dolaşırlar; nefsin yedi merhalesine mukabil olarak…

Tasavvuf, dinin rafine edilmiş hâlidir. Bu sebeple kişide bir “incelik” oluşturur. Hakk’ı buluş, kendini buluşla örtüşür. Makamlar, sufiyi ilk noktadan alıp sona ulaştırmak için düşünülen duraklardır. Kalb makamında “marifet-i ilâhiyye”nin oluşması, lambanın yanmasına benzetilir. Artık hane mamurdur, padişahı ağırlamaya hazırdır.

Kişinin “Ben seyrü süluk yapmayacağım” demesi öncelikle ve sadece kendisine zarardır. Çünkü olduğu yer onun asıl yeri değildir. Makamlar, Hakk’a kurbiyyeti sağlar.

Modern İnsan Kendini Yitirmiş İnsandır

Tasavvufta makamlar, Hakk'a, hakikate yakınlaşmayı ifade eder. Birincisi tevbe makamıdır. Tevbe, tek bir eylemdir fakat iki anlamlıdır. Hakk Teâlâ'ya teveccüh ile tevbe eden kişi, Allah'tan gayrı ne varsa hepsine sırtını çevirmiş demektir. Tevbe, kişinin kusurunu itiraf ve Hakk'a iltica etmesi demektir. Bir muhabbet, bin yıllık mesafe katettirir.

Modern çağın en büyük problemi, insanı kendine yabancılaştırmış olmasıdır. Tasavvufun anlattığı şeyler zaten insanın içinde vardır ama yitik bir ilim gibi.. Bir kayıp eşyayı bulmak kadar da kolaydır aslında.

Nesnelerin çoğalması, insanın zihnini bulandırır, zaman kaybını arttırır. Kendi nefsimizde olanı değiştirmedikçe toplum olarak değişemeyiz yani bizim ferden yaptığımız seyrü süluk, bir toplumu yükseltir.

İkinci makam, murâkabe makamıdır. Odaklanma eğitimi denilebilir buna. Suyun latif cismiyle mermeri, mütemadiyen aynı noktaya tazyik yaparak, dize getirmesi gibidir.

Dağınıklığın toplanması için bir azere ihtiyaç vardır. İnsanda da bunun gibi güçler vardır. Ama bu güçler dağınık durumdadır. Ruhî, bedenî, aklî melekemizi bir araya toplayabilirsek ortaya muazzam bir güç çıkacaktır. Düşüncesi kuvvetli olanlar bedenlerine, bedenleri kuvvetli olanlar düşüncelerine hükmederler.

Dini meseleler bir prizma yardımıyla bir noktada toplanır, odaklanma sağlanırsa, bir rekat kılınan namaz ile sonuç elde edilir. Bu sebeple tasavvuf açısından "odaklanma" çok önemlidir.

Murâkabe anında salik önce kendini hazırlar:

Murâkabe-i ru'yet: Allah beni görüyor.

Murâkabe-i maiyyet: Allah benimle beraber.

Murâkabe-i kurbiyyet: Allah bana benden daha yakın.

Murâkabe-i vahdet: Varım dersem yokum, yokum dersem varım.

Murâkabe-i fenâ: Ben O'nsuz yokum.

Murâkabe-i bekâ: Ben O'nunla varım.

Murâkabe-i kurbiyyette, dışta olanı içeriye doğru çekme vardır ve maksat tam istiladır. "El-Evvelu Allah ve'l-Âhiru Allah el-Bâtınu Allah ve'z-Zâhiru Allah" murâkabesi budur. İç de dış da O ise, insan kendine ait bir

yer biçemez; “Ben ve O yok; yalnız O var!” noktasına gelir. Buradan murâkabe-i vahdet kapısı açılır. “Benim yokluğum, varlığımda gizlidir” buyuruyor İbn Arabî Hazretleri.

Murâkabe-i fenâ da insana şu düşüncelerle gelir: “Nereye ait olduğunu tesbit et ve kendini oraya kat. Senin varlığın O’nun varlığıyla vardır. Var olanla ancak var olanlar varolabilirler. Vücud yalnız Allah’ındır. Sen ancak o varlıktan emzirildiğin sürece varsın.”

Şehadet âleminde “varım” denmez. Çünkü bu âlemin kendisi zaten fânîdir. Ancak cem âleminde “varım” denilebilir.

Ariflerin ölümü, kılıcın kından çıkması ile tarif edilir. Sınırsız harekete sahip olan ruh, bedene sıkışmaktan kurtulmuştur. Bunun için ruhaniler, kişiye seyrü süluk yaptırabilirler.

Reenkarnasyon, bir bedende ölüp başka bedende dirilme inancı, Hindistan’da bir dinin, bir hakikatin yozlaşmış biçimidir. Tasavvuftaki bir makamda ölmek, bir makamda dirilmek şeklindeki dikey ölümün, yatay hâlde algılanmasıdır.

Greenman, Hızır, Yeşil Adam, aslında İdris Peygamber’dir. “Biz İdris’i yüksek bir mevkiye kaldırdık” buyurulmaktadır. Hz. İdris’in(as) önceki makamdaki adı İdris, sonraki makamdaki adı İlyas’tır. Bunun için Kur’an-ı Kerim’de “İlyâsîn” (İlyaslar) diye geçmektedir. Yeri dördüncü kat semadır. Burası şems göğüdür ve İdris(as) güneşin görevlisi, güneşin bâtınıdır. Bunların reenkarnasyon ile, hulul ile ilgisi yoktur. Kişinin peygamberler kademi üzerinde nefsinin mertebelerini idrakı için temsili isimlendirmelerdir.

Bir nebinin tekrar gönderilmesi de reenkarnasyon değildir. Hz. İsa’daki mantık, Hz. İdris için de geçerlidir. Kalben yönelinen ruh, bize yardıma gelir.

Tasavvuf Bize Yitiğimizi Geri Verir

Seyrü süluk helezonik bir yolculuktur. Başlanılan yere daha yüksek bir makamda dönülür. Âlemlerin iç içe olması gibi, “ben”in içinde de matruşkalar gibi iç içe dürülmüş “ben”ler vardır. Hadis-i şerifte bildirilen yetmiş bin perdenin her on bin tanesi bir âlemdedir, nefsin yedi mertebesinden birinde.

Allah göklerin ve yerin nurudur. Onu görememememizin sebebi, nurunun fazlalığındandır. Duyu organlarımız bazı sınırların altını ve üstünü idrak edemez. Şifreyi bulamazsak din ilimlerine giremeyiz. Kitap ile birlikte Hikmet'in indirilmesi, o metinlerin miftahsız, yani anahtarsız anlaşılamayacağının delilidir. Problem, bizim bedenlerimiz arasındaki parçalanmışlıktır. Muvahhidler, parçalanmışlığı birleştirenlerdir.

Tasavvufun iddiası bize kaybettiğimizi geri verme, unuttuğumuzu hatırlatmadır. Yeni şeyler öğretmek değil.

Şeyh-i Ekber, "Mümin müminin aynasıdır" hadis-i şerifinin yorumunda ikinci "el-Mümin" Allah'tır ve birinci mümin ise ona ayna olan muvahhid kuldur, demiştir.

Sufilerin eserleri hikâyelerle doludur. Yüksek metafizik ancak hikâyeleştirilerek anlatılır; bire bir anlatılamaz. Bütün kelimeler, bir anlamın cesedidir. Kelimelerin bir de ruhları vardır. Semantik ilmi, kelimelerin anlamları ile arasındaki irtibatı araştırır. Kelimeler anlamlarından kopmakta ve anlam kaymasına uğramaktadır. Dinler tarihi başından beri "semantik kaymalar"dan ibarettir. Kelimeler anlamını yitirince, o kelimeyi yerine koymak için resuller gelir. "Onların pek çoğu bilmezler!" ayet-i kerimesinde vurgulandığı üzere ehl-i mana katında kelimelerin anlamlarını bilmek çok önemlidir.

İşte bu sebeple tasavvuf, çoğunluğun demokrasisi değildir. Popülarizm peşinde değildir. Tasavvufta davet yoktur. Şeriatte davet vardır. Çünkü tasavvuf herkese açık bir yol değildir. Özel bir alandır. Tehlikeli ve güzel bir yoldur. Davet etmek şöyle dursun, gelen önce kovulur. Bu kovma bir testtir. Her gelen kabul edilmez.

Hz. Muaviye, Hz. Ali ile savaşırken Amr bin Âs'ın teklifiyle ve "Kur'an bizden yana" mesajını vermek üzere askerlerin kılıçları üzerine Kur'an sayfaları taktırır. Bunun üzerine Hz. Ali(ra) onlara bir hutbe irad eyler: "... Ey insanlar! Nereye gidiyorsunuz? Ene'l-Kur'an! Ben Kur'an'ım! Kur'an benim!"

Dinî bilgilenme derece derece, basamak basamak olur. Sadece şehadet âleminin dilini bilen, sadece bu âlemi tanıyan insana, üst âlemlerin diliyle bir şey söylenince anlamaz. Başka dalların tasavvufu eleştirmelerinin sebebi budur.

Kendisinden başkasına ihtiyaç duyana “fakîr” denir. Kendisinin dışında hiçbir şeye muhtaç olmayana “Ğaniyy” denir. Allah(cc) “Ğaniyyün lil-âlemîn”dir, bizler ise fakiriz. Mahlukatın sınırlı varlığına Allah’ın(cc) “vahdet-i vücud” sıfatı yanında varlık denilemez, “İllâ Hû” denilir!

Ölümü unuttturan felsefeler zalim insan ortaya çıkarıyor. Sonsuz bir hayata, Allah’a, bir insan ömrünü kıyaslarsan, sıfır bulursun. Sonsuzun sayıya bölümü sıfırdır! Daima Var Olan’da var olabilirsen, o zaman varsın. İşin özü budur!

Şehadet âlemi, Hakk Teâlâ’nın fiilleriyle var olduğu yerdir. Hakk Teâlâ’yı mertebe mertebe bulmak çok önemlidir. Allah(cc) mutlak zatıyla şehadet âleminde bulunmaz. Buna bu âlemin gücü yetmez. Ancak yedi derece soğutulması sonucu burada bulabilirsin.

Cemadat âleminin imamı altın, hayvanat âleminin imamı at, nebatat âleminin imamı gül, insanlık âleminin imamı nebiler ve velilerdir. Her kategorideki varlıklar en üste, imamlarına ulaşmaya çalışırlar. Simya ilmine göre her madende biraz altın vardır. Saf altın yirmi dört ayardır. Simyacı, bu kuraldan hareketle kıymetsiz bir madendeki altını ortaya çıkarmaya çalışır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “İnsanlar madenler gibidir!”

En Tehlikeli Yanlış Doğruya En Benzeyendir

Panteizm, bütün-tanrılık demektir. Panteizme göre her şey, Tanrı’nın kendisidir, şehadet âleminin üstündeki âlemler de yoktur! Vahdet-i vücûd ise panteizmin zıddıdır. Askerlik teşkilatı kuruluş itibariyle tasavvuf şemasına benzer. İslam tasavvufunun ana iskeleti, felsefesi vahdet-i vücuddur. İslam tasavvufunda dikey terminoloji kullanıldığından sık sık yolu kesilir.

Tasavvufa göre İslam dini sosyolojik bir din değildir. Sosyal yönü vardır ama bütünü sosyolojiden ibaret değildir. Tasavvuf anlamaya çalışır; kimseyi yargılamaz. Farklılıkları nasıl tevhid edebilirim, diye düşünür. Gerçek muvahhid, vücudu, yani var oluşu birleyendir. Kelâm ve felsefenin, varlığı “mutlak” ve “mümkin” olarak ikilemesi, tasavvufa göre “şirk”tir.

Tasavvuf, zahiren değil, bâtınen fetva verir. Varlığın varlık olması için bâtınen varlık olması lazımdır. Varlık, kendi zatıyla kaim ve her daim var

olandır. Mutlak “tevhid” budur. Mutlak cem budur! Beyaz yok, siyah yok, gece yok, gündüz yok.. Sadece Teklik vardır!

Hak Teâlâ’nın isim ve fiilleriyle hilkat başlayınca, alt mertebede ayrılıklar, zıtlıklar başlar. Madde, Allah’tan gayrı değildir. Çünkü maddenin aslı da Allah’ın(cc) nurudur. Cisim, üç derecelidir: Madde-Enerji-Işık. Enerji insanı maddesine hakimdir. Işık insanı enerjisine de hakimdir.

Hak Teâlâ, şehadet ve madde âlemiyle doğrudan irtibatlıdır. Fakat zatıyla değil, isim ve fiilleriyle. “Allâh diyor ki:…” lafzını söyleyen hep bir insandı. Adı İsa idi, Musa idi, Muhammed idi... Allah’ın selamı üzerlerine olsun.

Kâfirler, Allah’ın zatını inkâr ederek kâfir olmadılar. Bir kulu reddettiler; Allah’ı reddetmiş oldular! Şeytaniyet, Allah’ın otorite olarak vazifelendirdiği insan-ı kâmili reddetme mekanizmasıdır. İnsanın imtihanı “halifetullah”ı kabul edip etmemesi üzerindendir.

Mushaf, Kur’an’ın mücessemleşmiş şeklidir. Kur’an Furkan’ın; Furkan Ümmü’l-Kitab’ın; Ümmü’l-Kitab Levh-i Mahfûz’un…

“İnsan ile Kur’an ikiz kardeştir.” Senin hakikatin madde planında et ve kemiğe büründü. Aynı hakikat madde planında harf ve sahifeye büründü. Kur’an’ın hakikati, Levh-i Mahfûz’dadır.

Arapçayı bilmezsek, Ebu Cehil gibi mahcub oluruz. Hakk’a giden perdelerden biri de dildir. “Ancak temiz olanlar ona dokunabilir” (Vâkıa 56/79). Ancak temizlenmişler Kur’an’a dokunabilir. Aksi hâlde dokunulan Kur’an değil, mushaftır. Kur’an’ın da katları vardır. Tasfiye ve tezkiye makamlarından geçmiş bir mümin-i kâmil, “Yürüyen Kur’an”dır.

Tefsirde, Kur’an’ı Kur’an’la tefsir vardır. Bilgisayar, bütün yatay ilimlerin sonunu getirmiştir. Akıl, öyle vahşi bir küheylandır ki Kur’an gemi ve sünnet eğeri ile bağlanması gerekir.

Kâmil insanlar için ölüm sadece bir kapıdır. Ezan duasında şöyle diyoruz. “Ey Allahım! Sen Efendimiz Muhammed’e(sav) ‘makam-ı mahmûd’u vadetmiştin. Onun, o makama olan yolculuğunu hızlandır.” Yani, bu âlemde tekâmül olduğu gibi öbür dünyada da tekâmül vardır. Peygamberimiz, hâlâ makam-ı mahmuda ulaşmamıştır. Son anda, defterler kapanacağı anda verilecektir.

Keramet ve mucize, bilmeyene göredir. Gayb, bilmeyene göredir. Gayb-ı mutlak, gayb-ı izafi vardır. Mürid-Halife-Rehber-Mürşid-Mürşid-i kâmil vardır. Bu planda şehadet âleminde “Hakikat” yoktur; hakikatin ayetleri vardır. Hakikate götüren işaretler vardır. Eğer siz levhaya yapışıp kalırsanız, o dinin sizi götürmek istediği yeri unutursunuz.

Âbidler ve zahidler için Allah’a götüren namaz, bir yerden sonra bizatihi kendisi “perde” olabilir. İnsan namaz-perest olunca namaz da “nuranî” bir perde olur. İbadetin gayesi “ene”yi kaldırmaktır. “Senin, “varım” demen öyle bir günahtır ki başka bir günah onunla kıyas olunamaz.” Öyle günahlar vardır ki insanın üzerinden ömür boyu çıkmaz.

“İman” alt yapısı hazırlandıktan sonra hukuku getirirseniz problem çıkmaz. Önce hukuk getirirseniz problem çıkar. Bedir ashabı bütün ashab içinde çok özel bir mevkiye sahiptir. Bedir şehitlerinin(ra) belki yarısı cihad sırasında içkiliydi. Çünkü henüz içkiyi yasaklayan ayet inmemişti.

Samimi Kişiye Tasavvuf Kapısı Mutlaka Açılır

Zahirde ne zuhura gelmişse membaı bâtındır. “Rabbim, bana eşyanın gerçek görüntülerini göster”, bu hadis-i şeriften anlıyoruz ki görünen görünmeyene huruc edilerek o konunun hakikatine çıkılır.

Ferî ilimler, asıl giden yolda araç iken, onlara varlıklarını asıl ilimler verirken günümüzde ayaklarla başlar yer değiştirdiğinden ferî ilimler kendi başlarına bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Dinî yaşantıda dereceler bulunmaktadır. Gelenekten kopmamış İslam anlayışında “merâtibü’l-ukûl”, herkese aklının yeteceği kadarını anlatma vardır. Yani insanın aklının erebileceği tarzda yaşayacağı bir dinî yaşantı vardır. “İhsan makamı” ve insana ilmin derece derece verildiğini bildiren ayetler, ister istemez hadiseye tasavvufî yönden bakmak zarureti getiriyor.

Yeryüzü kat kat, semavat kat kat, bilgilenme kat kat… Bu bakış açısı “büyük olanın küçük olanı kaplaması” hadisesini ortaya çıkarıyor. Dinin zahiri bilgisi herkese açıktır. İsteyen ve çalışan her kimse bunu elde edebilir. Bundan sonra kemiyetten keyfiyete geçiş başlar.

Zahirde kalanların izleyeceği yol kavgadır, cedeldir. Dünya tarihinde en benzersiz katliamları dindarlar yapmışlardır. Hz. Ali(kv) şöyle der: “Zulmün yeryüzünde en şiddetlisi Allah adına yapılandır.” Eğer din, ehlinin

elinde olmazsa en cazip sömürü aracı hâline gelir. Tekâmül etmiş arifler elinde ise din, yere de göğe de rahmet saçar.

"Yeryüzünde hiçbir suç bilmiyorum ki benim affımdan daha büyük olsun", Allah'ın(cc) hadlerinden biri olmadıkça her suç affedilir. "Allah'ım, ilmimi, anlayışımı arttır." İlmi, anlayarak yorumlayacak idrak bulunmadıkça, salt bilgi yüklemesinin bir kıymeti yoktur.

İçi olmayanın dışı da olmaz. "O, elbette değerli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır." (Vâkıa 56/77-8) Oysa mushaf aşikardır. Bir kimse samimiyetle ve ihlasla amellerine devam etsin, dinî ilimlerin içinde bulunsun; kırk yaş civarında karşısına tasavvuf çıkacaktır.

Bâtındaki hakikatlarin ve dinin zahire inmesi, umuma açılması içindir. Bu da "adl-i İlâhî" gereğidir. Sadece bâtında bulunsaydı, zevk sahibi olan insanların dışındakiler ona ulaşamazdı. Bir şeyin aslını bilen onu ilk hâline döndürebilir.

Te'vil "evveline döndürmek", ilk hâle getirmek demektir. Te'vil edene "müevvil" denir. Herkes "te'vil" edemez.

Tecvid ilmi neye işaret ettiğini bilmelidir. Tecvidi iyi bilen, Kur'an'ı iyi anlar, diyemeyiz. Araçlar araçtır; kendilerini hiçbir zaman amaç yerine koymamalıdır. Mahrec, tecvid, kıraat bunlar hep araçtır.

Hikmet, alınmaz verilir. Şehadet âleminin fizik yasası "men dakka dukka"dır, etki-tepki yasası. Bu âlemde bizlerin imtihan sebebi budur. Allah(cc) zatıyla bu âlemde her şeyi idare etseydi, bizim ne fonksiyonumuz kalırdı. Hâlbuki Allah bizleri "halife" olarak yaratmıştır. Olayları bizim davranışlarımıza bağlamıştır. Davranışlarımız da bize ya cenneti ya cehennemi getirecektir.

Bir insanın arif olup olmadığını, kullandığı "isim"ler ile "müsemma" arasında bağ kurup kurmadığından anlayabiliriz. Arifler bir meselenin iç yüzünü bildiklerinden meselelerin çözümlerini bulurlar. İslam tarihinde ilk "sekülerizm", "Kur'an'la insanın birbirinden ayrılması" ile başlamıştır. Kur'an'ın mushaftan ayrılmasıyla da "düalizm" başladı.

Çok boyutlu bakabilen, medeniyet kurar; zira birleştirenler, ancak birliğe erenlerdir!